جیەن فریدمەن

فیمینیزم

وەرگێڕانی

فەرشید شەریفی

www.pertwk.com

دەقی کتێبەکە بە فارسی:
فیمینیزم–جین فریدمن–ترجمه فیروزه مهاجر–انتشارات اشیان–
چاپ اول–تهران 1381

دەقی کتێبەکە بە ئینگلیزی:
Jane freedman
Feminism
Open university pre 88/2001
Transleled by Kurdish
Farshid sharifi

www.pertwk.com

حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی رۆشنبیری
بەرێوەبەرایەتی خانەی وەرگێران
www.roshnbiri.org
khanaywargeran@yahoo.com

- ناوی کتێب: فیمینیزم
- نووسەر: جیەن فریدمەن
- بابەت: کۆمەڵناسی
- وەرگێرانی لە فارسییەوە: فەرشید شەریفی
- نەخشەسازی: زانا کەمال
- نەخشەسازی بەرگ: ئارام عەلی
- زنجیرە: 146
- تیراژ: 1500
- ژمارەی سپاردن:(366) وەزراتی رۆشنبیری پێدراوە
- چاپخانە: کارۆ

www.pertwk.com

ئەم وەرگێڕانە

پێشکەشە بە

هەموو ئەو ژنانەی کە ئەزانن

کێن،

چین،

چۆن ئەژین و بۆچی ئەژین...

فەرشید شەریفی

www.pertwk.com

ناوەڕۆک

ناوەڕۆک	لاپەڕە
پێشەکی / یەک فیمینیزم...؟ یان چەندین فیمینیزم؟	7
فەسڵی یەکەم	
یەکسان یان جیاواز ؟ کێشەی هەتایی فیمینیستی	21
مەسەلەی بایۆلۆژی: رەگەز و جنسییەت	29
گەڕانەوە بۆ جیاوازی:پرەنسیبە ئاکارییەکان،دایکایەتی کردن و سیستمی ئاکاریی بەرپرسیارێتی و چاودێری کردن	41
لە سەرووی باسی یەکسانی و جیاوازیدا	49
فەسڵی دووهەم:	
فیمینیزم وکاروبارە سیاسییەکان:خەبات بۆمافی هاولاتیبوونی ژنان	54
دوو بواری گشتی و تاکەکەسی	57
ژنان و بەشداریکردنی سیاسی:خەبات بۆ مافی دەنگدان	64
بەرفراوانکردنی سنوورە سیاسییەکان:بەرەو لای سیاسەتی نارەسمی	69
ژنان و دەزگا سیاسییەکان:خەباتکردن بۆ یەکسانیی رەگەزی	74
بەرژەوەندییەکانی ژنان:سیاسەتی دەنگەکان یان سیاسەتی بەشداریکردن؟	80
فیمینیزم و هاولاتیبوون	86
ژنان و سیستمی خۆشگوزەرانیی کۆمەلایەتی	88
فەسڵی سێهەم:	
کار کردن و ئابووری جیهانی	93

www.pertwk.com

97	ژنان و کاری حەقدەسانە: سەرمایەداری و پیاوسالاری
106	ژن وەک چاودێر و بەرپرسی بێ حەقدەس:باسی ماڵداری کردنی حەقدەسانە
111	ئابووری جیهانیی:ژن وەک بەرهەمهێنەر و وەک مەسرەفکەر
115	فیمینیزم و ژینگە
	فەسلی چوارەم:
120	ئیحساساتی سێکسی و دەسەڵات
123	ناهاوڕەگەز خوازی و لەسبینیزم لە ژناندا
129	پۆرنۆگرافی
135	دەسدرێژی کردن و توند و تیژیی سێکسی
140	زاوزێ کردن و دایکایەتی کردن
	فەسڵی پێنجەم:
152	نەتەوە و شوناس:کێشەی جەوهەرخوازی و تەنگژەی پۆست مۆدێرن
154	فیمینیزمە رەشەکان
162	فیمینیزمی رۆژئاوایی و جیهانی سێهەمیی:ئەوروپا تەوەری و کلۆنیالیزم
170	جنسییەت و نەتەوە
171	کۆتایی هاتنی جەوهەرخوازی
175	فیمینیزم گەلی پاش بنەماخواز و پۆست مۆدێرن
183	سیاسەتی شوناس ، یان سیاسەتی لارەهێڵ
185	واژەنامە
191	پەراوێزەکان(سەرچاوەکان)

www.pertwk.com

پێشەکی

یەك فیمینیزم...؟
یان چەندین فیمینیزم...؟

وا باشتر بوو ناوی ئەم کتێبە جۆرەکانی فیمینیزم بوایە، چوونکە کاتێ کەسێك دەیەوێ لێکۆڵینەوە لەسەر هەموو ئەو شتانە بکات کە بە فیمینیزم ناودێر کراوە، بۆی دەردەکەوێت کە فیمینیزم بە تەنها چەمکێك نییە بەڵکوو بە پێچەوانەوە لە کۆمەڵێك بیروڕا و لەڕاستیدا کردە(action) گەلی جۆراوجۆر و فرەڕەهەند پێك هاتووە. هەرچەند هەوڵی زۆر دراوە بە کۆمەڵێك روانگە و بۆچوون وەڵامی ئەم پرسیارە کە «فیمینیزم چییە؟ » بدرێتەوە کە بۆ تەواوی روانگە فیمینیستییەکان بە بنەما دابنرێن بەڵام ئەم کارە بۆتە کارێکی ئەستەم، لەبەر ئەوەی جۆرە زۆر و زەوەندەکانی فیمینیزم سەرەڕای ئەوەی لە رواڵەتدا جیاوازییان هەیە بگرە هەندێك جار بە تەواوەتی دژی یەکترن. کەواتە رەنگە پێویست بێت لەم گریمانەوە دەست پێبکەین کە ناتوانین بڵێین فیمینیزم چییە؟، بەڵکوو تەنها دەتوانین هەوڵی ئەوە بدەین کە تایبەتمەندییە هاوبەشەکانی هەموو جۆرەکانی فیمینیزم بدۆزینەوە. بۆ ئەوەی پێناسەیەکی بنەڕەتی بۆ بنەمای هاوبەشی تەواوی فیمینیسمەکان بکەین دەتوانین بە پێداگرتن لەسەر ئەم خاڵە دەست پێ بکەین کە هۆی سەرهەڵدانیان دەگەڕێتەوە بۆ بارودۆخی نالەباری ژنان لە کۆمەڵگا و هەروەها ئەوجیاوازی قایل بوونانە (تبعیض) ی کە ژنان بە هۆی رەگەزی

www.pertwk.com

دووهەم بوونەوە، رووبەڕوویان دەبنەوە. جیالەوەش دەتوانین ئاوا بڵێین کە هەموو جۆرەکانی فیمینیزم، بەمەبەستی کەمکردنەوەی ئەو جیاوازی قایل بوونانە و لە ئاکامدا زاڵ بوون بەسەریاندا، خوازیاری هەندێ گۆڕانکارین لە نەزمی کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی و کەلتووریدا. بەهەرحاڵ سەرەڕای ئەم پێداگرتنە گشتییانە دۆزینەوەی «بوارێکیتری هاوبەش» لە نێوان هەموو جۆرەکانی فیمینیزمدا، کارێکی دژوارە، بە ڕای «دێلمار[1]» (1986) ناتوانین وای پیشان بدەین کە ڕێککەوتن یان یەکێتییەکی فیمینیستی، بناغەی هەموو پرشو بڵاوییەکانی فیمینیزمی هاوچەرخ، پێك دێنێ. بەڕاستی دەرەنجامی چاوەڕوان نەکراوی قایل بوون بەو یەکێتی، یان یەکپارچەبوونە بناغەییەی هەموو جۆرەکانی فیمینیزم، رەنگە بە پەراوێز کردنی ئەو گرووپە جۆراوجۆرانەی ژنان بێت کە خولیاکانیان لە دەرەوەی بازنەی ئەو پێناسە کردنەی سەرەوە بێت کە بۆ یەکێتی فیمینیستی کراوە.

کەواتە ئەگەر گەیشتن بە پێناسەیەك بۆ فیمینیزم بە پێی هەندێ چەمکی جەوهەری، دژوار (یان تەنانەت مەحاڵ) بێت، ئایا دەتوانین بە پێی سەرچاوە مێژووییەکانی و هەروەها ڕەوتی سەرهەڵدان و گەشە کردنەکەی بە شێوەیەکی باشتر و کامڵتر پێناسەی بکەین؟ زاراوەی فیمینیزم تا ڕادەیەك مۆدێرنەو لەگەڵ ئەوەشدا قسەو باسی زۆر لە گۆڕێدایە سەبارەت بەوەی کە ئەم وشەیە یەکەم جار کەی و لە کوێ کەڵکی لێ وەرگیراوە؟، بەڵام پێدەچێت کە وشەی فیمینیزم یەکەمجار لە ساڵی 1871 دا و لە دەقێکی پزیشکیدا بە زمانی فەرەنسی بۆ شیکاری و روونکردنەوەی جۆرە وەستانێك لە نەش ونما کردنی ئەندامانی لەش و تایبەتمەندییە جنسییەکانی ئەو پیاوە نەخۆشانەی کەڵکی لێ وەرگیراوە کە

1- Rosalina Delmar

پێدەچێت ترسیان هەبوە لەوەی کە تایبەتمەندی ژنانە بەخۆوە بگرن و نێرەمۆك بن.(فرایس 1995). پاشان ئەلکساندر دوومای کوڕ، نووسەری کۆماریخواز و دژە فیمینیستی فەرەنسی، ئەم وشەیەی وەرگرت و لە نامیلکەیەکی چاپی ساڵی 1872دا، بەناوی «پیاوــ ژن» (L'homme- Femme) کە سەبارەت بوو بە (زنـا ي محصّنـه) و مەبەستیشی لێکۆڵینەوە لە سەر ئەو ژنانە بوو کە بە شێوەیەکی بەرواڵەت هەڵسوکەوتیان پیاوانەیە. کەواتە هەروەك فرایس(Fraisse) دەڵێ، هەرچەند لە قامووسی پزیشکیدا فیمینیزم بە مانای «بە ژنانە بوونی تایبەتمەندییەکانی پیاوان » بوو بەلاّم لەبواری سیاسیدا ئەم وشەیە یەکەم جار بۆ روونکردنەوە و راڤە کردنی «بە پیاوانە بوونی تایبەتمەندییەکانی ژنان» کەڵکی لێ وەر گیرا. بێ گومان ئەم جۆرە بشێوییە رەگەزییە، لە سەدەی نۆزدەهەمدا، مایەی ترس بوو و دەتوانین بڵێین ئەو ترسە لە کۆمەڵگاکانی ئەمڕۆشدا کە هەندێ جار هەست بەوە دەکرێت کە فیمینیستەکان ناڕەزایی دەرئەبڕن بەرانبەر جیاوازییە سروشتییەکانی نێوان ژن و پیاو، بە شێوەیەکی ئارامتر «تەعدیل کراو» لە ئارادایە. سەرەڕای هەموو ئەوانەش، خاڵی سەرنج راکێش ئەوەیە کە فیمینیست لە سەرەتادا سیفەتێك نەبوو بۆ ئەوەی کە ژنان بۆ وێنا کردنی خۆیان، یان کردەوەکانیان بە کاری بهێنن و دەتوانین بە دڵنیاییەوە بڵێین ئەو شتەی کە ئێمە ئەمڕۆ بە بیرکردنەوە و چالاکیی فیمینیستیی ناودێری دەکەین، ماوەیەکی زۆر، پێش ئەوەی کە ئەو وشەیە[واتە فیمینیزم] بەکار بهێنرێت، لە ئارادا بوە. لە دەیەی 1840دا، بزووتنەوەی بەرگری کردن لە مافی ژنان، لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا بە هۆی ڕێکەوتننامەی «تاڤگەی سێنێکا»وە[1]

1- Seneca Falls Convention

www.pertwk.com

دەستی پێکرد و دەسکەوتەکەشی جاڕنامەی ئیحساسات[1] بوو، کە خوازیاری رەچاوکردنی پرەنسیبەکانی ئازادی ویەکسانی سەبارەت بە ژنان بوو و لە جاڕنامەی سەربەخۆیی ئەمریکادا[2] رەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو. پاشان ئەلیزابێت کەدیستانتۆن و سووزان. ب. ئانتۆنی[3] ئەنجومەنی نەتەوەیی مافی دەنگدانی ژنانیان[4] دامەزراند. لە دەیەی 1840 بە دواوە، بزووتنەوەکانی مافی دەنگدانی ژنان لە بەریتانیاش دروست بوو. بەلاّم تەنانەت بەر لەوەی کە بزووتنەوەکانی مافی دەنگدان وەك ڕێکخراو دەست بە کار بن، ژنان دەستیان کردبوو بە نووسین دەربارەی نایەکسانی و نادپەروەرییەکانی بارودۆخی کۆمەلاّیەتی ژنان و هەروەها هەوڵدان بۆ گۆڕینی ئەو بارودۆخەی تێیدا بوون. لە ساڵی 1792دا ماری ڤۆڵستۆن کرافت[5] ، کتێبی« وەرگرتنی مافەکانی ژنان »[6] ی نووسی و هاوکات لەگەڵ ئەوەشدا، هەندێ لە ژنان وەك ئۆلیمپ دوگوژ و تێروان دومێریکۆر[7]، بۆ پەرەپێدانی ئەو مافانەی کە لە شۆڕشی فەرەنسەدا بە ژنان بەڵێن درابوون، خەباتیان ئەکرد. کەواتە ئەگەرچی دەتوانین قۆناغەکانی پەرە سەندنی بزووتنەوەی مافەکانی ژنان لە ناوەڕاستەکانی سەدەی نۆزدەهەم بە دواوە روون بکەینەوە، بەلاّم ئەوە خاڵی دەست پێکردنی ئاوڕدانەوەی ژنان لە بارودۆخی کۆمەلاّیەتی و سیاسییان نەبوو.

کەواتە فیمینیزم زاراوەیەکە کە ماوەیەکی زۆر پاش ئەوەی کە ژنان دەستیان کرد بە ناڕەزایەتی دەربڕین لە بەرانبەر ژێردەستی خۆیان و خوازیاری

2- Decleration Of Sentiment
1- American Decleration Of Independence
2- Elizabet Cady Stanton and Susan Anthony
3- Nation Women Suffrage Association
4- Mary Wollstone Craft
5- A Vindication Of The Rights Of Women
6- Olympe De Goujes and Theroigne De Meraicoart

باشتر بوونی بارودۆخی کۆمەڵایەتییان بن، هاتە ئاراوە. تەنانەت دوای ئەوەش کە وشەی فیمینیزم چێکرا، دیسانەوە زۆربەی ئەوکەسانەی کەلە پێناوی مافی ژناندا خەباتیان ئەکرد، وەك وشەیەك کە هەڵگر و پیشاندەری شوناسیان بێت، بەکاریان نەهێنا[واتە خۆیان بە فیمینیست لە قەڵەم نەئەدا]. تەنانەت لەدەیەی 60و سەرەتاکانی دەیەی70دا، زۆربەی ڕێکخراوەکانی مافی دەنگدانی ژنان،خۆیان بە فیمینیست لە قەڵەم نەئەدا. زاراوەی فیمینیزم، تەنها لە پێوەندیدا لەگەڵ مەسەلەگەلێکی تایبەت و گرووپگەلێکی تایبەتدا بە شێوەیەکی سنووردار کەڵکی لێ وەرئەگیرا(دێلمار1986). تەنها لەم دواییانەدایە کە بەکارهێنانی وشەی فیمینیزم بۆ هەموو گرووپەکانی مافی ژنان بە بێ جیاوازی، بوەتە شتێکی باو و ئەم ناتەباییەی لە نێوان شێوە ڕوانینی ئەو گرووپانە بۆ شوناسی خۆیان و ناودێرکردنی دواتریان بە فیمینیست، بێگومان دەگەڕێتەوە بۆ ئەو مەسەلەیەی کە لەکاتی بڕیاردان سەبارەت بەوەی کە تاك، گرووپ یان کردەیەك، بە فیمینیست یان فیمینیستیی لەقەڵەم بدەین، دەبێ چ ڕێساگەلێك ڕەچاو بکرێت؟ ئایا دەبێ هەموو ئەو تیۆر و چالاکی و خەباتانەی کە دەبنە هۆی باشتربوونی بارودۆخی کۆمەڵایەتی ژنان، لە کاتی پۆلێن کردندا، بەئەنقەست بێت یا خود نا، بە فیمینیستی لە قەڵەم بدەین؟ یان دەبێ لەکاتی وە ئەستۆگرتنی چالاکییەکی فیمینیستیدا، مەبەستێکی ئاگایانە لە ئارادابێت؟ ئەگەر ئەوەی یەکەمیان هەڵبژێرین، لەوکاتەدا دەتوانین بڵێین کە مانای فیمینیزم، بە شێوەیەکی ـ تا ڕادەیەك ـ کردەیی، مانای ڕاستەقینەی خۆی لە دەست ئەدات. هەر بەم پێیە، سەبارەت بەو مەسەلەیە، ئەو گومانەش لە ئارادایە کە ئایا هەموو جۆرەکانی ڕێکخراوەکانی ژنان کە بە شێوەیەکی دیاریکراو مەبەستیشیان پەرەپێدانی مافەکانی ژنان نییە ــ بۆنموونە، بزووتنەوەکانی ئاشتی ژنان ــ دەبێ بە

www.pertwk.com

فیمینیستیی لەقەڵەم بدرێن؟ دیسان ڕەنگە وەڵامدانەوەی پۆزەتیڤانە بەم پرسیارە، ببێتە هۆی ئەوە کە مانای فیمینیزم لەوەی کە هەیە بەرفراوانتر بێت و ئەو سنوورانەش بگرێتەوە کە لە ڕووی تیۆری یان سیاسییەوە بەکەڵکن.لە لایەکیترەوە، کەسانێك هەن کە لایەنگری ئەوەن کە پێناسەیەکی چڕوپڕتر و باشتر لە سەر فیمینیزم بکرێت؛ هەروەك دێلمار (13:1986:) دەڵێ:

کەسانێك هەن بانگەشەی ئەوە دەکەن کە فیمینیزم کۆمەڵێك تەسەوری لەسەر ژنان هەیە کەتایبەتن بە فیمینیستەکان، یان لەوانەوە سەرچاوەیان گرتووە. مانای ئەو قسەیە ئەوەیە کە دەبێ توانای ئەوەمان هەبێت فیمینیزم و فیمینیستەکان لە هەموو ئەو کەسانەی کە سەرقاڵی مەسەلەکانی ژنانن، جیا بکەینەوە. دەربڕینی ئەم قسەیە کە پێویست ناکات کەسێك فیمینیست بێت تا بەرگری لەوە بکات کە ژنان لە مافگەلی یەکسان بەهرەمەند بن، یان ئەوە کە هەموو ئەوانەی کە لایەنگری لە داخوازەکانی ژنان دەکەن فیمینیست نین، بە هیچ شێوەیەك نادروست نییە. لەم گۆشەنیگایەوە فیمینیزم دەتوانێ ئیدیعای مێژوو، بەرنامە و ئەندێشەکانی خۆت بکات ، بەڵام فیمینیستەکان ناتوانن هیچ ئیدیعایەکی تایبەتیان هەبێت بە نیسبەت مەسەلەی ژنانەوە. کەواتە فیمینیزم دەتوانێ وەك بوارێك خۆی بچەسپێنێت (تەنانەت سەرەڕای ئەوەش کە گومانکردن لە بانگەشە، یان داواکاریگەلێك بۆ پێك هێنانی فیمینیزمێکی یەکگرتوو (واحد) شتێکی پێویستە)، بەڵام ناتوانێت ژنان بە موڵکی خۆی بزانێت و وەك قەڵەمڕەوی خۆی چاویان لێ بکات.

ئەم کتێبە، بە مەبەستی دۆزینەوەی پێناسەیەك بۆ فیمینیزم، لەو باوەڕەدایە کە فیمینیزم دەتوانێ بانگەشەی ئەوە بکات کە بوارێکە خاوەنی ئەندیشە و مێژوو و کارکردگەلی تایبەت بە خۆیەتی. لەگەڵ ئەوەشدا، لە سەرجەمی ئەم کتێبەدا، جەخت لە سەر ئەوە دەکرێ کە ئەندێشەکان و مێژوو و ئەوکارکردانەی کە باسیان ئەکەین، هیچ جۆرە هاوچەشنییەکیان نییە و لەراستیدا هەمیشە لە بەردەم باس و لێکۆڵینەوەدان و مشت و مڕیان لەسەر دەکرێت. لە ڕووی

ئامانجە کردەیی و هەروەها سیاسییەکانەوە، دەبێ سنوورگەلێك بۆ پێناسە کردنی فیمینیزم قایل بین، بەڵام دیسان دەبێ جەختیش لە سەر کرۆکی(جەوهەر) باس وروژێن و بگۆڕی ئەو سنوورانەش بکرێت. کەواتە نابێ ئەو ئەندیشەو کارکردانەی کە لەم کتێبەدا باسیان لێکراوە، بە پێناسەیەکی کامڵ و نەگۆڕی مانای مێژوویی، یان ئەمرۆیی فیمینیزم دابنرێت.

لە هەوڵدان بۆ جۆرە پۆلێن کردنێکدا،مێژووی فیمینیزم، باسی سەرهەڵدانی مێژوویی بزووتنەوە بەهێزە فیمینیستەکانی کردووە لە قۆناغە جیاوازەکاندا و بە زنجیرەیەك «شەپۆل»ی شوبهاندوون.

بەمجۆرە، فیمینیزمی «شەپۆلی یەکەم» بۆ ئاماژە کردن بە بزاڤە فیمینیستییەکانی کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەم بەکار هێنراوە کە هەوڵیان داوە(ئەڵبەتە نەك هەمیشە و بەتەواوەتی) مافی یەکسان، بەتاییەت مافی دەنگدان بۆ ژنان دەستەبەر بکەن.فیمینیزمی « شەپۆلی دووهەم » ئاماژە بە سەرلەنوێ دەست پێکردنەوەی چالاکییە فیمینیستییەکان دەکات لە کۆتاییەکانی دەیەی 60 وسەرتاسەری دەیەی 70دا، کە هەموو نارەزاییەکان سەبارەت بوون بە مەسەلەی نەبوونی یەکسانی ژنان؛ هەرچەند ئەمجارە ڕووی نارەزایی دەربڕینەکان تەنها لە نەبوونی مافە سیاسییەکان نەبوو بەڵکوو بوارەکانی بنەماڵەو کارو مەسەلە جنسییەکانیشی دەگرتەوە. ئەم پۆلێن کردنە، کورتەیەکی بەسوودی مێژووییە، بەڵام ڕەنگە ئەم تێگەیشتنە هەڵەیەی لێبکەوێتەوە کە بێجگە لەم دوو شەپۆلە، هیچ چالاکییەکیتری فیمینیستی لە ئارادا نەبوە. بێ گومان بەر لە بزووتنەوەکانی لایەنگری مافی دەنگدان لە دوایین ساڵەکانی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا، چالاکییەکی ئەوتۆ کە بتوانین بە چالاکی فیمینیستی ناودێری بکەین لە ئارادا نەبوە، بەڵام هەروەك

www.pertwk.com

پێشتر وتمان، مەسەلەی پێگەی کۆمەڵایەتی ژنان، زۆر پێشتر لەوەی کە وشەی فیمینیست بێتە ئاراوە، بابەتێك بوە بۆ بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوە.هەرچەند لە مەودای نێوان بزاڤی مافی دەنگدان و سەرلەنوێ بەهێزبوونەوەی فیمینیزم لە کۆتاییەکانی دەیەی 60و لە سەرتاسەری دەیەی 70شدا، دەوری فیمینیستەکان کەمتر بوە و دەنگیشیان کەمتر بەرگوێ کەوتووە، بەڵام کێشەی نایەکسانیی ژنان بە هیچ شێوەیەك پشت گوێ نەخرا و فیمینیزمیش دەسی لە چالاکی هەڵنەگرت. هەربەم پێیە، کۆکردنەوەی هەموو بزاڤە فیمینیستییەکان لە ژێر ناوی «شەپۆلی‌یەکەم» و «شەپۆلی دووهەم»دا، ڕەنگە بەهۆی هەوڵدان بۆ بەدناوکردنی کۆمەڵێك لە تیۆری و چالاکییەکان، سەرپۆشێك لەسەر جیاوازی ئەو ئەندیشە فیمینیستییەی دابنرێت کە هەم لەناو ئەم دوو شەپۆلەدا و هەم لە مەودای نێوانیاندا لە ئارادابوە. بەمجۆرە، بۆنموونە، هەوڵدانێك لە ئارادایە بۆ نزم کردنەوەی «شەپۆلی یەکەم»ی فیمینیزم تا ڕادەی خەباتکردن بۆ مافی دەنگدان؛ هەرچەند لە پێوەندیدا لەگەڵ مافە سیاسییەکانی ژنان لەوسەردەمەدا، جیاوازییەکی زۆر هەبوو لە نێوان ڕوانگە فیمینیستییەکاندا(کەلەفەسڵی دووهەمدا زیاتر قسەی لەسەر دەکەین). لەم ڕووەوە، هەرچەند ڕەنگە ئەوە ڕاست بێت کە بزووتنەوە فیمینیستییەکان، لە هەندێ قۆناغی تایبەتی مێژووییدا چالاکی زیاتریان نواندبێت و ئەندامی زیاتریشیان هەبووبێت، بەڵام ڕەنگە واباشتر بێت کە فیمینیزم بە زنجیرەیەکی پێکەوە بەستراوی «ئەندیشە»و «کردە» لەقەڵەم بدەین، نەك بە دیاردەیەکی هەڵقوڵاوی «شەپۆلەکان». کەواتە، لە درێژەی ئەم کتێبەدا ڕەنگە ئەگەر هەندێجار وەك زاراوەگەلی تەوسیفی، ئاماژە بە فیمینیزمی شەپۆلی یەکەم و شەپۆلی دووهەم بکەین،کەڵکی زۆری هەبێت، بەڵام نابێ ئەوە لەبیر بکەین کە ئەم دوو زاراوەیە تەنها زاراوەگەلێکی مەسڵەحەتین و مەبەستمان ئەوە نییە کە بڵێین هەموو جۆرەکانی فیمینیزم بە ئاسانی دەتوانن لە ڕووی

مێژووییەوە بخرێنە خانەی ئەو دوو قۆناغەی چالاکییەوە، یان ئەوەی کە جگە لەو قۆناغانە، هیچ چالاکییەکی فیمینیستی لە گۆڕێدا نەبوە.

کێشەیەکی دیکە کە لە پێوەندیدا لەگەڵ پۆلێن کردنی جۆرەکانی فیمینیزمدا قوت دەبێتەوە، ئەوەیە کە هەندێ لە توێژینەوەکانی سەبارەت بە فیمینیزم و تیۆری فیمینیستی، لە جیاتی ئەوەی کە کەڵك لە ڕوانگەیەکی دیاریکراوی وەربگرن، بە پێچەوانەوە هەوڵ ئەدەن بەپێی ڕێبازە تیۆرانە (نظري)جۆراوجۆرەکان ،پۆلێنبەندییەکی سادە و بێ گرێ و گۆڵ لەسەر فیمینیزم، بەدەستەوە بدەن. یەکێك لە گرینگترینی ئەو پۆلێنبەندییانە ئەوەیە کە جۆرەکانی فیمینیزم و فیمینیستەکان، بە سێ گرووپی نایەکپارچەی فیمینیزمی لیبراڵ، فیمینیستی مارکسیستی یان سۆسیالیستی، و فیمینیزمی رادیکاڵ دابەش ئەکات. کورتەیەکی ئەو تیپۆلۆژییە بەم شێوەیەی لای خوارەوەیە:

لیبراڵ فیمینیستەکان بە هەموو ئەو کەسانە دەڵێن کە بۆ مافی یەکسانیی ژنان لە چوارچێوەی حکوومەتی لیبراڵیدا خەبات دەکەن، ئەویش بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە کە ئەو بناغە تیۆرانەی کە ئەم جۆرە حکوومەتانە لەسەریان ڕاوەستاون، پتەو و ڕێك و پێکن، بەڵام ئەو ماف و ئیمتیازانەی کە دەیانبەخشن، دەبێ ژنانیش بگرێتەوە و وەك هاوڵاتییەکی یەکسان لەگەڵ پیاواندا چاویان لێ بکرێت. فیمینیستە مارکسیست و سۆسیالیستەکان، سەرچاوەی نایەکسانیی رەگەزیی و سەرکوتکردنی ژنان دەگەڕێننەوە بۆ سیستمی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و «دابەشکردنی کار»ی پێوەندیدار بەو سیستمەوە. فیمینیستە ڕادیکاڵەکانیش سەرچاوەی زاڵ بوونی پیاوان بەسەر ژنان دەگەڕێننەوە بۆ سیستمی باوك سالاریی ـ کە سەربەخۆ لە هەموو پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانە ــ ،واتە بەرهەمی سەرمایەداری نییە. لە پێوەندی لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا کە ئەم پۆلێنبەندییانە،

www.pertwk.com

تا ڕادەیەك قایلن بە نزیکایەتی، یان جیاوازی نێوان فیمینیزمی مارکسیستی و سۆسیالیستی، یان ئەوەی کە بە دەسنیشانکردنی گرووپێك لە فیمینیستە« دووسیستمی »یەکان، کە هەندێ توخمی بیرکردنەوەی مارکسیستی و رادیکاڵی فیمینیستی تێکەڵی یەکدی ئەکەن، ڕەنگە فرەچەشنی (تنوع) یەك تیایاندا بێتە ئاراوە. [واتە ئەو پۆلێنبەندییانە چەندین شێوە بەخۆوە بگرن].هەروەها توێژینەوە تازەترەکان، فیمینیزمی دەروونشیکارانە، پۆست مۆدێرن، یان پاش بنەماخواز، ڕەش، و هەندێ شتیتری لەو چەشنەیان پێ زیاد کردوون. بێگومان ئەم پۆلێنبەندییانە ئەتوانن سەبارەت بە چەندوچوونی تیۆرگەلی گرینگی فیمینیستیی لە پێوەندی لەگەڵ یەکتریدا، تێگەیشتنێکی روون و ئاشکرا بهێننە ئاراوە، و، ئەو لێکۆڵینەوە و شیکردنەوە روون و ئاشکرایانەی کە نووسەرانی وەك جەگێر[1] (1983)، تانگ[2] (1992) یان والبی[3] (1990) خستوویانەتە ڕوو، لەو ڕووەوە کە بۆ توێژەرەوەکانی فیمینیزم و هەروەها بۆ خودی فیمینیستەکانیش وەك سەرچاوەیەکی گرینگ وان، نابێ بەکەم بگیردرێن. لەگەڵ ئەوەشدا، هەروەك لە هەوڵدان بۆ هەموو پۆلێنبەندییەکدا بەدی دەکرێت، پێدەچێت لەم تێڕوانینەدا داگەڕانێکی نهێنی، لەلایەکەوە بەدوای ئەوەوەیە لە پۆلێنبەندییەکانی فیمینیزمدا پەردەیەك بخاتەسەر جیاوازییەکان و بیانشارێتەوە و توخمە هاوبەشەکانیان بەرجستە بکاتەوە و، لە لایەکیتریشەوە جەخت لەسەر جیاوازییەکانی نێوان ئەم پۆلێنبەندییانە دەکات. جیا لەوەش هەرچەند فیمینیستەکان بەمەبەستی وێناکردنی خۆیان و هەروەها هەڵوێستە پراکتیکی و تیۆرانەکانیان، ئەو ناوانەیان کە خراوەتەپاڵ قبووڵیان کردوون ـ وەك

1- Jagar
2- Tong
3- Sylvia Walby

فیمینیستی لیبراڵ، سۆسیالیست، یان ڕادیکاڵ ـ بەڵام ئەم ناوانە بەهیچ شێوەیەك ناتوانن پیشاندەری قورس و ئاڵۆزێتی(Complex) فیمینیزم بن و ڕەنگە تەنها کەسێك کە باشتر لە هەموو کەسێکی‌تر ئەو کارەی کردبێت،

نای[1] (1:1989) بێت کە فیمینیزمی بە « تۆڕێکی تێکەڵ پێکەڵ و بەرگری کەر» وێناکردووە. ئەم کتێبە هەوڵ ئەدات نەك لە ڕێی پۆلێنکردنێکی لێبڕاوانەی(قطعی) جۆرەکانی فیمینیزمەوە، بەڵکوو بە تاقی‌کردنەوەی ئەو مەسەلەو کێشەجۆراوجۆرانەی کە فیمینیستەکانیان بەخۆوە سەرقاڵ کردووە، ئەو کێشەیە چارەسەر بکات. دەتوانین ئەم پێداگرتنە لەسەر مەسەلە و بابەتەکان، بە ڕێگەیەکی بەسوود لەقەڵەم بدەین بۆ قسەکردن و لێکۆڵینەوە لەسەر بەرفراوانی و فرەچەشنێتی باسە فیمینیستییەکانی هاوچەرخ و هەروەها لەو ڕێگەیەوە بتوانین بە شێوەیەکی سادەتر و ئاسانتر پێگەگەلی دژبەیەکی جۆرەکانی بیرکردنەوەی فیمینیستیی، ڕوون بکەینەوە (هیرش و فاکس کولێر1990). کەواتە ئەم کتێبە هەوڵ نادات جەخت لەسەر جۆرەکانی فیمینیزم و ئەندێشەی فیمینیستی ـ بەمانای تەواوی وشە ـ بکات، بەڵکوو دەیەوێ لێکۆڵینەوە لەسەر ئەو شیکردنەوانە بکات کە فیمینیستە جۆراوجۆرەکان سەبارەت بە مەسەلەکانی پێوەندیدار بە ژنانەوە ئەنجامیان داوە. لەگەڵ ئەوەشدا، جەوهەری ئەم کارە، ئەوە دەرئەخات کە لەتوانای ئەم کتێبەدا نییە کە بپەرژێتە سەر هەموو ئەو مەسەلانەی کە فیمینیستەکان شتیان لەبارەیانەوە نووسیوە (هەرلە سیاسەتەوە بگرە تا زانست و ئەدەبیات و هونەر و....) و هەروەها ناتوانێت ئەو بیروڕا یەکجار زۆرانەی فیمینیستەکان سەبارەت بەم مەسەلانە پیشان بدات. وە ئەستۆگرتنی وەها کارێك،

1- Nye

www.pertwk.com

بەڵێندان(ئیلتیزام) ێکی یەکجار گەورەیە و مەبەستی ئەم کتێبەش نییە. لەجیاتیدا ئامانجی ئەم کتێبە، لێکۆڵینەوە لەسەر هەندێ لەو مەسەلە گرینگانەی بوە کە فیمینیستەکانیان بەخۆیانەوە سەرقاڵ کردووە و هەروەها خستنەڕووی هەندێ لە ڕوانگە و بۆچوون و ئەو باسە سەرەکییانەی کە لە پێوەندی لەگەڵ ئەم مەسەلانەدا سەریان هەڵداوە، تاکوو لەم ڕێگەیەوە بتوانین خوێنەر وا لێبکەین کە تێگەییشتنێکی سەرەتایی هەبێت بەرانبەر توخمە گرینگ و هەستیارەکانی بیرکردنەوەی فیمینیستیی. کەواتە، ئێمە قسە لەسەر ئەم بابەتانە ئەکەین:مەسەلەکانی پێوەندیدار بە بەشداریی سیاسی و مافی هاوڵاتیبوونی ژنان (فەسڵی 2)، بارودۆخی ئابووری ژنان و پێوەندییان لەگەڵ بازاری کاری نەتەوەیی و جیهانییدا(فەسڵی 3)، وە هەروەها مەسەلە جنسییەکان و زاوزێ کردن (فەسڵی4) دەکەین. لەگەڵ ئەوەشدا مەسەلەیەکی سەرەکی لە ئارادایە کە لە ناو هەموو قسەو باسە فیمینیستییەکاندا قوت دەبێتەوە و لە هەموویاندا ئامادەیی هەیە و ئەوەیش «مانای یەکسانی»یە لەڕوانگەی فیمینیزمدا، یان باشتر بڵێین دژایەتی نێوان «یەکسانی» و«جیاوازی ». لەبەر ئەوەی کە جیاوازی ڕەگەزیی لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا ــ هێندەی لە بیرماندا مابێت ــ هەمیشە گرینگترین هۆکار بووە و دەورێکی سەرەکیی بینیوە، هەر بۆیە هەوڵ و تێکۆشانی فیمینیستەکانیش بۆ دووبارە دەس‌نیشانکردنی پێگەی ژن لە کۆمەڵگادا، دەبێ بەرەو ڕووی چۆنیەتی تیۆری‌سازی سەبارەت بەو جیاوازییە و هەروەها چۆنیەتی لێکۆڵینەوە لەسەر دەرەنجامە کردەییەکانیشی ببێتەوە. هەروەك لە فەسڵی یەکەمدا قسەی لەسەر دەکەین،ئەم مەسەلەیە بۆ هەموو جۆرەکانی ئەندیشەی فیمینیستی گرینگییەکی زۆری هەیەو،شێوەی هەوڵدانی فیمینیسمە جۆراوجۆرەکان بۆ ڕوونکردنەوە و پێناسە کردنی جیاوازیی ڕەگەزیی، کاریگەرییەکی یەکجار زۆری لەسەر هەوڵ و تێکۆشانەکانیاندا داناوە.بۆ نموونە،لە پێوەندیی لەگەڵ بیمە کۆمەڵایەتییەکاندا،

فیمینیستەکان دەبێ ئەو پرسیارە لە خۆیان بکەن کە ئایا دەبێ بە تەواوەتی بەشێوەیەکی یەکسان لەگەڵ ژنان و پیاواندا ڕەفتار بکرێت؟ یان دەبێ کاتێك حسێب بۆ جیاوازییەکان بکرێت و گرینگییان پێ بدرێت کە باس لە بڕیار دەرکردن سەبارەت بە بەرژەوەندییەکان بێتە پێشەوە؟ جیا لەوەش، مەسەلەی جیاوازیی، تەنها ئەوە نییە لە نێوان ژن و پیاودا هەبێت، بەڵکوو جیاوازی لە نێوان خودی ژنانیشدا هەیە. هەندێ لە فیمینیستەکان پێیان وابوو کە دەربارەی ژنان و هەروەها لە جیاتی هەموو ژناندا قسەدەکەن. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە ــ ئەگەر هەموو ئەو هۆکارانەی کە ژنان لەوانیتر جیا دەکەنەوە، بە ئەژمار بێنین (هۆکارگەلی وەك چین، ڕەگەز، یان شوناسی نەتەوەیی، تەمەن، حەزی سێکسی و...) ــ لەباشترین حاڵەتدا شتێکی گەشبینانەیە و لەخراپترین حاڵەتدا تێگەیشتنێکی سەرەڕۆیانەی دەسەڵاتخوازانەیە لەسەر« ژنێتی » [ژن بوون]. لەم ڕووەوە، لەکاتی لێکۆڵینەوەی تیۆرە فیمینیستییەکاندا، دەبێ بە وردی سەرنج بدەینە ئەم خاڵە کە، ئەم تیۆرانە بە کەڵکوەرگرتن لە مەسەلەی ژنان، بەدوای چ ئامانجێکەوەن و، ئەم مەسەلەیە تا چ ڕادەیەك دەتوانێ وەك ئامرازێك بۆ شیکاری، بەسوود بێت؟ ئەم مەسەلانە لە سەرتاسەری ئەم کتێبەدا جەختیان لەسەر دەکرێت و فەسڵی 5 تەرخان کراوە بۆ ئەو تاوانانەی خراوەتە پاڵ «جەوهەرخوازیی» (essentionalism) فیمینیستییەوە، لە پەیوەندی لەگەڵ مەسەلەی ژنان و هەروەها غەفڵەت کردن لە زۆربەی جیاوازییە ڕاستەقینەکانی نێوان ژناندا. هەر لەهەمان فەسڵدا، ڕەخنەی فیمینیستیی پۆستمۆدێرن و پاش بنەماخواز لەسەر سیاسەتی «شوناس»یش تاوتوێ دەکەین و ئەم پرسیارەش دەخەینەڕوو کە ئەم بەشەی تیۆرە فیمینیستییەکان، داخۆ هیچ ڕێگایەکمان لەبەردەمدا دادەنێت بۆ ئەوەی بتوانین لە «جیاوازیی» تێبگەین، یان نا؟

ئامانجی سەرەکیی ئەم کتێبە، تاوتوێ کردنی هەموو جۆرەکانی فیمینیزم و هەروەها شیکردنەوەی ئەو مەسەلەیەیە کە ئاراستە جۆراوجۆرەکانیشیان، بە چ شێوەیەك دەتوانن کاریگەری لەسەر ژیانی فرەچەشنی (متنوع) ژنان دابنێن؟ هەروەها هەوڵ ئەدەین هێندەی بۆمان بکرێت هەموو ئەو فیمینیزمانەی لە جیهاندان، لەبەرچاو بگرین، بەڵام دیسان جەوهەری ــ وەك پێویست ــ بەرتەسکی بابەتە بەرباسەکان لەم کتێبەدا، گوزارشت لەوە دەکات کە زیاتر پێ لەسەر فیمینیزمە ڕۆژئاواییەکان دائەگیردرێت و تەوەری سەرەکیی باسەکانمانن. لەگەڵ ئەوەشدا، لە چوارچێوەی هەر ئەم سنوورانەدا، هەوڵ ئەدەین بیر و ڕاکانمان لەسەر ئەم باسە چڕ بکەینەوە کە سەرەڕای جیاوازیی و دژایەتییە زۆرەکانی ناو ئەم فیمینیزمە جۆراوجۆرانە و هەروەها سەرەڕای هەندێ لەو ئیدیعایانەی کە پێیان وایە ئێمە ئێستا پێمان ناوەتە سەردەمی « پۆست فیمینیزم»[1] ەوە، بەڵام هەموو ئەوانە [واتە جۆرەکانی فیمینیزم] ئامانجێکی گرینگ و بەهاداریان هەیە کە پێوەندی تەواویان بە کۆمەڵگای هاوچەرخەوە هەیە.

هەروەك « لین سێگاڵ»[2] (232:1999) لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا کە ئەڵێ «بۆچی فیمینیزم؟».... بەم دەرەنجامە دەگا کە:«چوونکە بونیادیترین ئامانجەکەی، چتاکەکەسی بێت و چ گشتی، هەر دەبێ ڕۆژێك بەدی بێت: واتە جیهانێك کە نەك تەنها بۆ هەندێ لە ژنان، بەڵکوو دەبێ بۆ هەموویان، شوێنێکی لەبارتر و باشتر بێت». هەروەها لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ کە ئەو جیهانە نەك تەنها بۆ ژنان، بەڵکوو بۆ پیاوانیش شوێنێکی باشتر ئەبێت.

1- Post - Feminism
2- Lynne Segal

1

یەکسان یان جیاواز...؟
کێشەی هەتایی فیمینیستی

باسکردن لەسەر یەکسانیی، یان ماناکەی و هەروەها ئەوە کە چۆن دەستەبەر دەکرێت، یان ئایا دەستەبەر دەکرێت؟ و هەروەها ئەوە کە چ پەیوەندییەکی لەگەڵ ئازادیی ژناندا هەیە ــ باسێك کە لە نووسینە فیمینیسمییەکاندا بە یەکسانی و جیاوازی ناودێر دەکرێ و باسی لێوە دەکرێت ــ هەروەك لە پێشەکی ئەم کتێبەدا وتمان، لەناو شیکاری و لێکۆڵینەوە فیمینیستییەکاندا جێگایەکی تایبەتی هەیە. زاڵ بوون بەسەر بابەتی یەکسانی و جیاوازی بەو هۆیەوە سەخت تر دەبێ کە سنوور و چوارچێوەکانی بە تەواوەتی و بە یەقینی دیاری نەکراون. یان بە شێوەیەکی سادەتر بڵێین؛ ئەم باسە پێوەندی بەو مەسەلەیەوە هەیە کە ئایا ژنان دەبێ بۆ بەدەستهێنانی یەکسانیی، لەگەڵ پیاواندا شەڕ و ململانێ بکەن، یا خود دەبێ بایەخ بدەن بەو جیاوازییانەی کە لەگەڵ پیاواندا هەیانە؟ بەڵام خودی وشەکانی یەکسانی و جیاوازیش مانای زۆریان هەیە و هەر ئەو فرەمانایییەش قسەوباسێکی زۆر دەورووژێنێ و هەر بۆیە باسکردن لەسەر یەکسانی و جیاوازی یەکجار قورس و ئاڵۆزە. ئەگەر ژنان ئیدیعای یەکسان بوون لەگەڵ پیاواندا بکەن، لەو حاڵەتەدا ئایا دەبێ بەرەنگاری چ

www.pertwk.com

پیاوانێك ببنەوە و لە بەرانبەر چ جۆرە پیاوانێکدا ئیدیعای یەکسانی بکەن؟ هەروەها لەسەر چ مەسەلەگەلێك؟ ئایا ئەوان دەبێ داوای یەکسانی لە هەل و دەرفەتەکاندا بکەن، یان یەکسانی لە دەسکەوتەکاندا؟ وە ئەگەر ژنان بیانهەوێ بایەخ بە جیاوازییەکان بدەن، لەو حاڵەتەدا ئایا ئەو جیاوازییانە، سروشتی و بایۆلۆژیکین، یاخود هەڵقولاوی بارودۆخ گەلی تایبەتی کۆمەڵایەتی و ئابوورین؟

ئەمانە تەنها نموونەیەك لەو هەموو پرسیارانەن کە مەسەلەی یەکسانی و جیاوازی ورووژاندوونی و، ئەوە دەرئەخات کە بۆچی ئەم باسە لای فیمینیستەکان هێندە ئاڵۆز و دژوارە و، بۆچی هەندێجار بوەتە هۆی ئەوە کە فیمینیستەکان لە هەردوو سەری ئەم پۆلێنبەندییەدا نەتوانن بە هیچ دەرەنجامێك بگەن؟ هەندێ کەس هەوڵیان داوە بە کەڵك وەرگرتن لە رەخنەگەلی پۆست مۆدێرنیستی یان پاش بنەماخوازی و هەروەها بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە کە دابەشکردنی دوالیزمی «یەکسانی و جیاوازی » دەبێ بە وردی شیکاری لە سەر بکرێت، بەسەر ئەو ناکۆکییەدا زاڵبن. ئەم بیرۆکەیە (کەلەدرێژەی هەر ئەم فەسڵەدا قسەی لەسەر دەکەین) یان بیر کردنەوە لە «ڕێگایەکی سێهەم » لە نێوان یەکسانی و جیاوازیدا، ڕەنگە لەبەر ئەوەی کە بەڵێنی ڕزگارکردنی فیمینیزم لە یەکێك لە کێشە هەتاییەکانی لەگەڵدا بێت، بە شتێکی سەرنجڕاکێش و بایەخدار بێتەبەرچاو. لەگەڵ ئەوەشدا فیمینیستەکانیتر، لەوباوەڕەدان کە دابەشکردن بە« یەکسانی و جیاوازی» دابەشکردنێکە کە لە بەر دەستایە و هەروەك خۆی ماوەتەوە و لە هەموو باسە پراکتیکییەکانی سەبارەت بە بارودۆخی ژنان لە کۆمەڵگادا، ناچارین و دەبێ کەڵك لەو دابەشکردنە وەربگرین. بۆ نموونە، لە باسەکانی پێوەندیدار بە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ داواکارییەکانی ژنان لەمەڕ مافەکانی پێوەندیدار بە « زایین »ەوە [منداڵبوون]، دووبەرەکییەك کەوتۆتە نێوان فیمینیستەکانەوە و

هەندێ کەس لەو باوەڕەدان کە یارمەتی ماڵیی ڕۆژانی« زایین[1]» دەبێ وەك مافێکی تایبەتی و بە پێی هەل و مەرجی تایبەتی بایۆلۆژیکی و هەروەها بە پێی ئەو ڕۆڵە تایبەتە کۆمەڵایەتییەی کە وەکوو دایکێك، لە کۆمەڵگا ڕۆژئاواییەکاندا پێیان سپێردراوە، بەژنان ببەخشرێت، تاکوو بتوانن منداڵەکانیان بەدنیا بێنن و پەروەردەشیان بکەن. لەکاتێکدا کەسانێکیتر لەو باوەڕەدان کە یارمەتییە ماڵییە دەبێ بخرێتە ریزی یارمەتییەکانی نەخۆشییەوە و بۆ نەخۆشەکان سەرف بکرێت، تاکوو لەگەڵ ژنە دووگیان(زگپڕ)ەکانیشداوەکوو ئەو پیاوانە ڕەفتار بکرێت کە تووشی جۆرە نەخۆشییەك بوونە و، بۆ ماوەیەك ناتوانن بچنەسەر کارەکانیان و بێکار دەبن (باککی1991: باك و تیەن 1991).

ئەم جۆرە پرسیارانەن کە فیمینیستەکان هان ئەدەن سەرلەنوێ باس لەسەر جیاوازییە کۆمەڵایەتییەکانی ژنان و پیاوان بکەن و هەروەها بیر لە دۆزینەوەی باشترین ڕێگەچارە بکەن بۆ کۆتایی هێنان بە ژێردەستی ژنان لە کۆمەڵگادا،چ لەڕێگەی یەکسانی خوازییەوە بێت یاخود لەڕێگەی جەخت کردن لەسەر جیاوازییەکانیانەوە.بێگومان ئەم باسە، بەهۆی جیاوازییەکانی نێوان خودی ژنانەوە (مەسەلەیەك کە لە فەسڵی 5دا باسی لێ دەکەم)، هەروەها بە هۆی جیاوازیگەلی چینایەتی، نەژاد[2]، تەمەن، هەڵوێست وەرگرتنی ڕەگەزی یەکێك لە

1- پارەیەکە لە لایەن دەوڵەت، یاخود هەر ڕێکخراوێکەوە دەدرێت بە ژنان تاکوو یارمەتییەك بێت بۆ کەمکردنەوەی تێچووەکانی دۆکتۆرو دەرمان و نەخۆشخانە و ئەوەش جگە لە مووچەی مانگانەیانە (مساعدة مالي)- **وەرگێری کوردی**

2- چوونکە لە زمانی کوردیدا بۆ هەر دوو وشەی «جنس» و «نەژاد» هەروشەی ڕەگەز دانراوە و لەم کتێبەشدا بەزۆری بەکار هێنراون، باشترمان زانی وشەی جنس بە ڕەگەز دابنێین و وشەی نەژادیش هەمان نەژاد کە ئینگلیزییەکەی دەبێتە Race بەڵام

www.pertwk.com

هۆکارەکانیتر کە دەوری هەیە لە ئاڵۆز و پێچاوتر کردنی باسی ناوبراودا، ئەم ڕاستییەیە کە جیاوازییە دەسکردەکانی نێوان ژنان و پیاوان بۆ ماوەی چەندین سەدە بەمەبەستی پاساو هێنانەوە بۆ جیاوازی قایل بوون لە دژی ژنان و بێبەش کردنیان لە مافی هاوڵاتیبوون(شارمەندی)ی تەواوی کۆمەڵایەتی و سیاسی بەکار هێنراون. کەواتە، ئەو فیمینیستانەی کە لایەنگری جیاوازین، لەبەردەم ئەو مەترسییەدان کە بە ئامرازێکی تیۆرانە (نظري) لە قەڵەم بدرێن بۆ سڕینەوەی دەسڵاتی پیاوسالارانە. هەر وەك سێگاڵ (1987) دەڵێ : «هەمیشە ئەم ئەگەرە لە ئارادابووە کە لەکاتی هەڵسەنگاندنی دووبارەی تەسەورەکانمان لەسەر ڕەگەزی مێیینە و کەڵك وەرگرتن لە ئەزموونەکانی ژنان، ئایدیاکانی«دەسەڵاتداریتی ڕەگەزانە» (قطبيتجنسي) کە ئامانجی فیمینیزم هەرلە سەرەتاوە، ناڕەزایی دەربڕین بەرانبەریان بوە، بەهێزتر بکەین و پەرەیان پێ بدەین ».

کەواتە، مەبەست لە جیاوازی ڕەگەزیی چییە؟ فیمینیستەکان ئاماژەیان بە جیاوازی سروشتی نێوان ژن و پیاو کردووە کە چۆن دەتوانرێت بە شێوەیەکی مێژوویی جەختی لەسەر بکرێت و هەروەها ئەو مانا جۆراوجۆرە کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابوورییانەیان شیکردۆتەوە کە لە کۆمەڵگا و شارستانییەتە جۆراوجۆرەکاندا خراونەتە پاڵ ئەو جیاوازییەوە. بەهەرحاڵ، ئەوان ڕایان لەسەر ئەوەیە کە یەکێك لە توخمە هەتاییەکانی ئەو جیاوازییەی ناوبراو، ئەوە بووە کە لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا، بە هۆی ئەم جیاوازییە سروشتییەوە، پلەیەکی خوارتر، یان پێگەیەکی پلەدووهەم بە ژنان دراوە. هەروەك شێری ئۆرتنێر[1]دەڵێ: «پلە دووهەم بوونی ژنان لە کۆمەڵگادا، ڕێسایەکی گشتی و جیهانییە و هەر وەها واقعییەتێکە کە پێوەندی بە کەلتوورەکانەوە هەیە». وە بە پێی درێژەی

کە باس لە راسیزم دەکرێت « ڕەگەز پەرەستی » مان داناوە – وەرگێڕی کوردی

1- Sherry Ortner

قسەکانی ئۆرتنێر، دەتوانین ئەم پلە دووهەمبوونەی ژنان، بە هۆی ئەم واقعییەتەوە روون بکەینەوە کە لەچوارچێوەی ئەو تەسەورە فرەچەشن و سەمبولسازییە کەلتوورییانەی کە سەبارەت بە ژنان لەئارادایە و لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکانیشدا بوونیان هەبووە، مەسەلەیەکی جێگیر و سەلـمێندراو ئەوەیە کە ژنان بە هۆی دۆخی فیزیۆلۆژیکی و رۆڵی کۆمەڵایەتییان و هەروەها بە هۆی رۆحیانەوە بە بوونەوەریکی «لە سروشت نزیك» لەقەڵەم دراون. لە حاڵێکدا کە ژنان «نزیکتر بە سروشت» وێناکراون، بەپێچەوانەوە پیاوان «نزیکتر بە کەلتوور» و، هەروەها گونجاوتر بۆ رۆڵە گشتییەکان و بەشداری سیاسی، لەقەڵەم دراون. هەربەم هۆیەشەوە، ژنان لە کۆمەڵگادا پلەیەکی دەرەجە دووهەمیان پێ دراوە و تەنها دەتوانن کار و بارەکانی ناو ماڵەوە بەرێوە ببەن و توانای بەدەستهێنانی کورسییەکانی دەسەڵاتیان نییە. بەمجۆرە، ئاشکرایە کە فیمینیستەکان، هەرکە دەستیان کرد بە خەباتکردن لە دژی پێگەی کۆمەڵایەتی و پلە دووهەم بوونی ژنان، جیاوازییە دەسکردەکانی نێوان پیاوان و ژنان و هەروەها کاریگەرییەکانی ئەم جیاوازییە دەسکردانە لەسەر سیستمی کۆمەڵایەتییان خستە ژێر پرسیارەوە. ئایا ژنان دەبێ جیاوازی رەگەزیی ئینکار بکەن و لەسەر ئەساسی ئەوەی کە وەك پیاوانن، داوای مافی یەکسان بکەن؟ یان، لەلایەکیترەوە، دەبێ بڵێین کە یەکسان، بەڵام جیاوازن و تایبەتمەندییە ژنانەکانیان هێندەی سیفەتە پیاوانەکان بایەخدار و گرینگن؟ ئەم باسەی یەکسانی و جیاوازی، یەکێکە لەو باسانەی کە هێشتا لای فیمینیزم، بایەخ و گرنگایەتی خۆی لەدەست نەداوە و بەهۆی پێشکەوتنە زانستی و کۆمەڵایەتییە مۆدێرنەکانەوە، تەنانەت پێچاوتر[1] و فرەچەشنتریش بوە. بۆ نموونە، هاتنە ئارای ئامرازەکانی

1- Complex - و. ك

www.pertwk.com

پێشگرتن لە ئاوسبوون و هەروەها تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە « زاوزێ کردنی نوێ »وە، ئەوە دەردەخەن کە ژنان ئیدی بە هەمان شێوەی رابردوو، دیلی کارکردە بایۆلۆژیکییەکانی «زاوزێ کردن» نابن و، تەنانەت رەنگە ئەم مەسەلەیە لای هەندێ کەس، گوزارشت لە هاتنەئارای ئیمکاناتێکی تازە بۆ بەدەستهێنانی «یەکسانی » بکات.

لەگەڵ ئەوەشدا سەرەڕای هەموو گۆڕانکارییە گەورە کۆمەڵایەتییەکانی سەدەکانی رابردوو، جیاوازی قایل بوون لە نێوان ژن و پیاو لە کۆمەڵگادا هێشتاش برەوی هەیە. ئەو کێشە گەورەیەی کە فیمینیستەکان لە تێگەیشتنی ئەو جیاوازییەدا، بەدیی دەکەن، ئەوەیە کە هەڵاتن لە پێکهاتنی زنجیرە پلەوپایەگەلی کۆمەڵایەتی، لەسەر بناغەی ئەوجۆرە تێگەییشتنانە لە «جیاوازی»، تاڕادەیەکی زۆر مەحاڵە. لە راستیدا فیمینیستەکان رایان وایە کە ئایدیای جیاوازیی، بەردەوام کاریگەری لە سەر پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکاندا هەبوە و شێوە بیرکردنەوە و رەفتاری کۆمەڵایەتی هاوچەرخ و پێکهاتەی بیمە کۆمەڵایەتییەکان بۆ نموونە ئەم جۆرە باسانە ئەورووژێنن کە ئایا لە بواری یارمەتیدانە ماڵییەکاندا، دەبێ بە یەکسان لە گەڵ ژن و پیاودا رەفتار بکرێت، یان دەبێ بە پێی جیاوازییە پێوندیدارەکانیان مامەڵەیان لە گەڵدا بکرێت؟ هەرچەند ژمارەیەك لە خەڵکی پێیان وایە کە ژن و پیاو یەکسان بەڵام جیاوازن، بەڵام [دەبێ بزانین] کە قسە کردن لەسەر جیاوازی، بەبێ پێکهێنانی جۆرە زنجیرە پلەوپایەگەلی ئاشکرا و بەرچاو، مەحاڵە. کەواتە فیمینیستەکان ناچار بوونە رێوشوێنێکی جیاوازتر و تازەتر بگرنەبەر بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ ئەو مەسەلەی جیاوازییەدا: واتە، یان ئینکاری بکەن یان جەختی لەسەر بکەن و

ئەرزش و بەهای بۆ قایل بن. هەروەك هیستێرئیزنستاین و ئالیس ژاردن[1]، لە پێشەکیی کتێبەکەیاندا واتە « ئایندەی جیاوازی » (1988: 25) دەڵێن:

کەلتوری رۆژئاوا ئەوەی سەلماندووە کە ناتوانێت بیر لە «نایەکسانی» بکاتەوە، مەگەر ئەوەی کە بەهایەکی پۆزەتیڤ بەلایەنێك ببەخشێ و بەهای نێگەتیڤیش بەلایەنێکیتر [واتە لەهەر حاڵەتێکدا یەکێك لە لایەنەکان (ژن یان پیاو) بەرزتر لەوی دیکە دەنرخێنێ – و.ك–] ژنانیش وەڵامی زۆریان پێیە بۆ مەسەلەی جیاوازی: کەسانێك هەن تا ڕادەیەك لە ژێر گوشاری بایۆلۆژی و مەیلی سێکسیدا، ستایشی ئەو مەسەلەیە دەکەن (واتە جیاوازی). کەسانێکیتریش هەن کە ئینکاری جیاوازیی دەکەن، یان باشتر بڵێین، هەوڵ ئەدەن لە ریگەی بەهێند نەگرتنی بایۆلۆژی و هەر وەها پێداگرتن لەسەر رێسا کەلتوورییەکان، دەسەڵات و توانای « جیاوازی » بەکەمترین ئاستی خۆی بگەینن. گرووپێکی سێهەمیش هەن کە لەو باوەڕەدان ژن بەڕاستی جیاوازیی هەیە لەگەڵ پیاودا، بەلاّم بە پشت بەستن بە بۆچوونە فیمینیستییەکانەوە ئەوەش ئەڵێن کە: لەگەڵ ئەوەشدا ژنان لە پیاوان باشترن. بۆچوونەکانی ئەم گرووپە، بایۆلۆژیکی نین بەڵکوو کۆمەڵایەتی ـ کەلتوورین: بەواتایەکیتر مەبەستیان ئەوەیە کە ژن وەك بوونەوەرێکی بێگانە و بەخێوکەر (تەغزیەکەر) باشتر و ڕێکوپێکتر لە پیاو ئەتوانێ کارەکان جێبەجی بکات.

ئەم باسی یەکسانی و جیاوازییە، بە درێژایی مێژووی چالاکییە فیمینیستییەکان، بە شێوەگەلێکی جۆراوجۆر خراوەتەڕوو. ئان سنیتۆ[2]، کێشەی ناوبراو، دەگەڕێنێتەوە بۆ ئەوەی کە ژنان دەیانەوێ وەکوو ژن هەڵس و کەوت بکەن و لەگەڵ ئەوەشدا پێویستیان بە شوناسێك هەیە کە بە هۆی «جنسییەت»ەوە دەس نیشان نەکرێت (1990: 9). هەر وەها لە درێژەی قسەکانیدا دەس ئەکات بە روونکردنەوەی چۆنیەتی تیۆریزە بوونی ئەم کێشەیە و بەخاڵێکی جیاوازیی لە

1- hester Eiesentein & Alice Jardine

1- Ann Snitow

www.pertwk.com

نێوان «لانی کەمیەکان»[1]و «لانی زۆریەکان»[2]لەقەڵەم ئەدات (لانی کەمیەکان ئەوانەن کە دەیانەوێ بە هۆی بێبایەخ و بچووك پیشاندانی جیاوازیی نێوان ژن و پیاو، لە هێز و دەسەلاّتی ژنان کەم بکەنەوە و لانی زۆریەکانیش ئەوانەن کە دەیانەوێ پێگەی ژنان بنیات بنێنەوە و بایەخی پێ بدەن، تاکوو لەو ڕێگەیەوە ژنان بە دەسەلاّت بگەینن) و هەروەها نێوان فیمینیستە رادیکاڵەکان و فیمینیستە کەلتوورییەکان؛ نێوان جەوهەرخوازان و لایەنگرانی رەسەنایەتیی پێکهاتەی کۆمەلاّیەتیی[3]؛ نێوان فیمینیستە کەلتوورییەکان و پاش بنەما خوازەکان؛ وە سەرەنجام نێوان لایەنگرانی «رەسەنایەتیی دایکایەتیی»[4]و فیمینیستەکاندا. خاڵی بەرچاو و ئاشکرا لە هەموو ئەم نموونانەدا ئەوەیە کە هەرچەند رەنگە ئەو پێناسە کردنانەی کە بۆ هەردوو لایەنی بەراوردکراو، بەکار هێنراوە، بە تێپەڕینی زەمەن و هەروەها لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا، گۆڕانیان بەسەرا هاتبێت، بەلاّم هێشتا کێشەی سەرەکیی، وەکوو خۆی ماوەتەوە. جیالەوەش، ئەم دابەشکردنە، بە هۆی سەرهەڵدانی دووبەرەکیی لە نێوان گرووپەکانی فیمینیزمی رادیکاڵ، فیمینیزمی کەلتووریی، فیمینیزمی پاش بنەماخواز و... دا، هیچ سنوورێکی دیاریکراو لە نێوان گرووپە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکاندا دانانێت. هەروەك سنیتۆ (1990: 17) دەڵێ؛ ئەم دابەشکردنە، لە ئاستە جۆراوجۆرەکانی شیکردنەوەی مادی و پسیکۆلۆژی و زمانناسیدا یەکجار پێویستە:

بۆ نموونە تیۆرسیەنە فیمینیستەکان لە وڵاتە یەکگرتوەکاندا، هاوبیرورا نین لەسەر ئەوەی کە ئایا «پاش بنەماخوازی»، لە هەوڵی ئەوەدایە کە بە گشتی قسە لەسەر «جەوهەرخوازی» بکات (وە بەهۆی دەس نیشانکردنی پێگەیەکی جێگیر بۆ «ئەویدی» (مێیینە)، باسەکانی لانی زۆریەکان پەرە پێ ئەدات و

2- Minimizers

3- Maximizers

1- Social Constructionists

2- Motherists

بەهێزتریان ئەکات)، یان بە پێچەوانەوە، پاش بنەماخوازیی باشترین و بەکەڵکترین ئامرازی بەردەستی لانی کەمیەکانە؟ (وە هەموو جۆرە چەمکێکی گشگیرکراو و جیگر، لەوانە ژن، لاواز ئەکات). دیارە پاش بنەماخوازەکان لەناو خۆیاندا و لە گەڵ یەکتریدا تەبا نین و، ئەم باسەش لەناو پاش بنەماخوازیدا، نابێ مایەی سەرسووڕمان بێت. لە دایلۆگی فیمینیستیدا، کێشەی نێوان هەوڵ دان بۆ دۆزینەوەی ئامرازێکی بەکەڵك لە شوناسی ژندا بۆ بە گەڕخستنی گوشار و، پشت بەستن بەو شوناسە بە شێوەیەکی نائومێدانە، لە حاڵی دروست بووندایە.

لێرەدا دەرك بەوە دەکەین کە کێشەی فیمینیستەکان چەند قووڵ و گەورەیە: فیمینیستەکان لە هەوڵەکانیاندا بۆ رزگارکردنی ژنان و بۆ دەستەبەر کردنی یەکسانیی بۆ ژنان (جا ئەو یەکسانییە بە هەر شێوەیەك پێناسە کرابێت)، ژنان بە گرووپێکی دیاریکراوی کۆمەڵایەتی و هەروەها خاوەن شوناسێکی بەکۆمەڵ لە قەڵەم ئەدەن کە ئەو شوناسە بە کۆمەڵەشیان بناغەیەك بۆ خەبات و تێکۆشان دادەمەزرێنێ. سەرەڕای هەموو ئەوانەش، کاتێ فیمینیستەکان ئاماژە بە شوناسی بە کۆمەڵ دەکەن ـ شوناسێك کە لەگەڵ ئەوەی پیاواندا جیاوازە ـ دیسانەوە دەکەونە بەردەم مەترسیی سەرلەنوێ بەرهەم هێنانی ئەو پێناسەکردنانەی «جیاوازیی»، کە ژنانیان وا لێکردووە ماوەیەکی زۆر وەك ژێردەست بمێننەوە (هەرچەند ئەو پێناسە کردنانە جۆراوجۆریش بن).

مەسەلەی بایۆلۆژی: رەگەز و جنسییەت

گرینگترین هۆکار لە باسی یەکسانی و جیاوازیدا، مەسەلەی پێوەندیی جیاوازییە بایۆلۆژییەکانی نێوان پیاوان و ژنانە. جیاوازی بایۆلۆژیکی، بۆ ماوەی

چەندین سەدە، خاڵی دەسپێك و پاساوهێنانەوە بۆ چێکردنی رۆڵگەلی جۆراوجۆری کۆمەڵایەتی بۆ ژنان و پیاوان بوە. نەك تەنها توانای بایۆلۆژیانەی ژنان بۆ زاوزێ کردن و لە مەمکەوە شیردانی منالْ و کەم هێزبوونیان لەڕووی جەستەوە،بە هۆکاری دەسنیشانکردنی رۆڵی کۆمەڵایەتییان لە ماڵەوە و هەروەها خۆ خەریککردنیان بە کاروبارەکانی ماڵەوە و راهێنانی منالْ، لەقەڵەم ئەدرا، بەڵکوو جیا لەوەش، بانگەشەی ئەوە دەکرا کە ئەم جیاوازییە بایۆلۆژیکییانە، لە تواناکانی ژنان بۆ بەشداریکردن لە بوارە گشتییە [کۆمەڵایەتی و سیاسی...]کاندا کەم دەکەنەوە. بەو شێوەیە داوەری لەسەر ژنان دەکرا کە کەمتر لە پیاوان لۆژیکین و، زیاتر لەژێر کاریگەری سۆز و عاتیفەدان و هەر بۆیە بۆ نموونە، توانای دەرکردنی بڕیاری سیاسییان نییە. ئەم جۆرە ڕادەربڕین و بیر و بۆچوونانەی فیلسووفان و تیۆرسیەنە سیاسییەکان، لەلایەن ئەو ئەندامناس[1]و بایۆلۆژیستانەوە پشتیوانییان لێکرا کە بە هۆی پێشکەوتنی زانستی ئاناتۆمی لە هەردوو سەدەی نۆزدە و بیستدا، بە مەبەستی سەلماندنی جیاوازیی عەقڵی لە نێوان ژن و پیاودا، دەستیان کرد بە لێکۆڵینەوە لەسەر بارست(حجم)ی مێشك. هەرچەند ئەم جۆرە جیاوازی قابیل بوونە زانستییە کەمبایەخە لە نێوان ژنان و پیاواندا، تا ڕادەیەکی زۆر لە کۆمەڵگاکاندا بایەخی خۆی لە دەست داوە، بەلاْم هێشتا هەوڵدان بۆ کۆکردنەوەی زانیارییە زانستی و تەجرووبییەکان بە مەبەستی سەلماندنی ئایدیای جیاوازییە جەوهەری و بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن و پیاو، هەر درێژەی هەیە. هەروەك لین سێگاڵ (1999) دەڵێ: کۆتاییەکانی دەیەی 1980و سەرتاسەری دەیەی 1990 هاوکات بوو لەگەڵ سەرلەنوێ پەرەسەندنەوەی داروینیزمی کۆمەڵایەتی، کە لەخۆگری تیۆرگەلێکی زانستی بوو بۆ روونکردنەوەی رەفتاری ژن و پیاو لە چوارچێوەی پێداویستییەکانی پێوەندیدار بە تەکامولْ و مانەوەی(بقاء) مرۆڤەوە، کەواتە، ئەم ئەندیشانەیان کە «پیاوێتی» و «ژنێتی» دەسکردگەلێکی

1- Anatomist

کۆمەڵایەتین، بە قازانجی روونکردنەوەگەلێکی تەنها بایۆلۆژییانە پشتگوێ خست. بۆ نموونە، سێگاڵ (1999: 82) ئەم قسەیەی رۆبێرت رایت[1] دەگەڕێنێتەوە کە دەڵێ:

لەسەرتاسەری دەیەی 90 دا [داروینیزمی کۆمەڵایەتی] گاڵتەی بە یەکسانیخوازی و هەوڵەکانی فیمینیستەکان بۆیەکسان بوون لەگەڵ پیاواندا کردووە، چوونکە پێی وایە فیمینیستەکان بە هۆی نەزانکارییەکی لە پێش داڕێژراو، یان لە ڕووی نەزانییەوە، حاشالە «حەقیقەتە چەسپاوە داروینییەکان» سەبارەت بە سروشتی ئینسان دەکەن و پێشبینی شکست هێنانیشیان بۆ دەکەن. لەو رووەوە کە ڕایت دەیەوێ وزە بە خۆی و خوێنەرانی کتێبە پڕفرۆشەکەی، واتە «ئاژەڵی ئاکاری: بۆچی ئێمە ئاواین، بۆچی...؟[2]» ببەخشێت، فیمینیستەکان توانیویانە یاساگەلێك لە دژی ئازاردانی سێکسی بچەسپێنن و تەنانەت هەندێ هەنگاو بە قازانجی ژنان هەڵبگرن، بەڵام هەرگیز لە دەسەڵاتی پیاواندا بەشیان نابێت و ناتوانن لەدەسەڵاتدا بەشداری بکەن، چوونکە ئەو جینانە[3]ی پیاوانیان نییە کە بتوانن کارگەلی مەترسیدار ئەنجام بدەن.

فیمینیستەکان کاتێ بەرەوڕووی ئەم پاساو هێنانەوە بە ڕواڵەت نازانستییە بۆ دوورخستنەوەی ژنان لە بوارە بەرفراوانەکانی بەشداری کۆمەڵایەتی بوونەوە، دەستیان کرد بە گومانکردن سەبارەت بە پێوەندی نێوان خەسڵەتە فیزیۆلۆژیکە لێکجیاوازەکان و جیاوازی قایل بوونی «سروشتی» لە ڕۆڵە کۆمەڵایەتییەکانی ژن و پیاودا و، هەروەها دەستیان کرد بە دۆزینەوەی ڕێگەچارەگەلێك بۆ ئەومەسەلەیە. لەروانگەی زۆربەی فیمینیستەکانەوە، ئەوکارە پێویستی بەوە هەبوو کە بەمەبەستی ڕێکخستنی کۆمەڵگا، گرنگایەتی جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن وپیاو ڕەت بکرێتەوە. ئەم مەسەلەیە لە زۆربەی تیۆرە

2- Robert Wright
1- The Moral Animal: Why We Are The Way We Are.
2- jen

www.pertwk.com

فیمینیستییەکاندا، بوەتە هۆی جیاوازی قایل بوون لە نێوان «رەگەز»ی سایکۆلۆژیك و «جنسییەت»ی کۆمەڵایەتیدا. ئەم جیاوازی قایل بوونە، هەروەها دەتوانێ لەشێوەی وشەگەلێکی وەك «مێیینە» و «ژنانە»شدا دەرببڕدرێت، بەو واتایە کە«مێیینە» گرووپێکی بایۆلۆژیکییە کە ژنان سەر بەو گرووپەن و، رەفتارو رۆڵە «ژنانە»کانیش پێکهاتەگەلێکی کۆمەڵایەتین کە لەسەر بناغەی گرووپی بایۆلۆژیای ناوبراودا ڕائەوەستن. کەواتە زۆرێك لە فیمینیستەکان پێیان وابووە کە،«بەشێوەی سروشتی» دێتە ئاراوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، هەموو ئەو رۆڵ و شێوە رەفتارانەی کە بۆ «ژنبوون» پێویستن، بە درێژایی مێژوو لە لایەن کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکانەوە بەرهەم هێنراون.

ئەم جیاوازی قایل بوونە لە نێوان رەگەزی بایۆلۆژیکی و جنسییەتی کۆمەڵایەتیدا، لە کتێبێکدا کە کاریگەرییەکی یەکجار زۆری لەسەر بیرکردنەوەی فیمینیستیدا داناوە، واتە «رەگەزی دووهەم»ی سیمۆن دوبووار[1](1949)، هەرچەند بەڕاشکاوانە و وەکوو ئەو وشانە خۆیان بەیان نەکراوە، بەڵام بەئاشکرا بەدی دەکرێت. ئەم پێداگرتنە بەناوبانگەی سیمۆندوبووار کە «مرۆڤ بە ژنی لە دایك نابێت، بەڵکوو دەگۆڕێت بە ژن»، هەڵگری ئەو بیروبۆچوونەیە کە ژێردەستی و پلەخوار بوونی ژنان، مەسەلەیەکی «سروشتی»، یان بایۆلۆژیکی نییە، بەڵکوو ئەوە کۆمەڵگایە کە هێناویەتی ئاراوە. رەنگە ئینسانێك وەکوو «مێیینە» لەدایك ببێت، بەڵام ئەوە شارستانیەتە کە «ژن» دەخوڵقێنێ و ئەوە پێناسە دەکا کە «ژنانە» چییە و هەروەها پێش وەخت ئەوە دیاری دەکات کە ژنان دەبێ چۆن رەفتار بکەن وچۆن رەفتار دەکەن؟ وەخاڵی گرینگ ئەوەیە کە مەبەست لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی «ژن» سەرکوتکردنی بەردەوامی ژنان بوە. ئەو دەورە کۆمەڵایەتی و شێوە رەفتارانەی کە شارستانییەتەکان بە ژنانیان سپاردووە، وای لە ژنان کردووە کە هەمیشە لە پلەیەکی خوارتر لە پیاوان رابگیردرێن. مانای ئەو قسەیەش

1- Simone de Beauroirs Le Deuxieme Sexe

ئەوەیە کە ژنان وەك چینی کرێکار لە ئایدۆلۆژیای مارکسیزمدا نین: ئەوان بەهۆی بارودۆخگەلی تایبەتی مێژوویی وهەروەها چەوسانەوەی بە کۆمەڵەوە سەریان هەڵنەداوە، بەڵکوو هەمیشە لەناو هەموو جۆرەکانی ڕێکخستنە کۆمەڵایەتییەکاندا چەوسێنراونەتەوە. کەواتە، دوبوار ئەوە نابێژێت کە ناتوانین هیچ جۆرە جیاوازییەکی بایۆلۆژیکی لەنێوان پیاوان و ژناندا قایل بین. هەرچەند لەو باوەڕەدایە کە لایەنە ڕەفتاری و سایکۆلۆژیکییەکانی ڕەگەز، بەرهەمی کەلتوورە پیاوسالارەکانە، نەك بەرهەمی حاشاهەڵنەگری جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکان؛ وە بەڵگەشی بۆ ئەو قسەیە ئەوەیە کە جیاوازییەکی بایۆلۆژیکی لەنێوان ژن و پیاودا هەیە کە قابیلی گۆڕین و جێگۆڕکێ پێکردن نییە [واتە نەگۆڕە]. ژن، گرووپێکی بایۆلۆژیکییە، نەك کۆمەلایەتی ـ مێژوویی، تەنانەت سەرەڕای ئەوەش کە هەموو ئەو ڕەفتارانەی کە بۆ«ژنێتی» پێویستن، دەسکردگەلێکی کۆمەڵایەتین. کەواتە ئازادی ژنان، گرێدراوە بە ڕزگارکردنیان لەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییەی «مێیینەی هەتایی»یەوە، کە وای لێکردوون بکەونە پێگەیەکی نالەباری کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە، بەلاّم بۆ ئەومەبەستە، پێویست بە ئینکارکردنی ئەو مەسەلەیە ناکات کە ژن و پیاو لەڕووی بایۆلۆژیکییەوە دووگرووپی لێکجیاوازن. هەر وەك دوبووار دەڵێ (1949: 13):

ڕەتکردنەوەی ئەم تەسەورانە دەربارەی « مێیینەی هەتایی » و شوناسی ڕەش و خەسڵەتی جوولەکەیی، بەمانای ئینکار کردنی « بوونی » ژنان و ڕەش پێستەکان و جوولەکەکان نییە. وەها ئینکارکردنێك لە لایەن ئەو گرووپانەی کە سوودی لێدەبەن، بەمانای [بەدەست هێنانی] ئازادی نییە، بەڵکوو بەپێچەوانەوە، جۆرە هەلاّتنێکی نادروستە کەقابیلی پاساوبۆهێنانەوەش نییە. دیارە هیچ ژنێك ناتوانێت بانگەشەی ئەوە بکات کە زیاتر و سەرتر لە ڕەگەزی خۆیەتی، مەگەر ئەوەی کە بیرێکی خراپ و تێکدەرانەی لە مێشکدا هەبێت.

ئەو جیاوازییەی کە دوبووار لە نێوان ڕەگەزی بایۆلۆژیکی و بەرهەم هێنانی «مێیینەی هەتایی» لە رووی کۆمەڵایەتییەوە، قایل دەبێ، خاڵی دەسپێکی ئەو جیاوازی قایل بوونەی نێوان ڕەگەزو جنسییەتە کە لە زۆربەی تیۆرە فیمینیستییەکاندا شتێکی باوە. هەروەك ئان ئۆکلی[1] (1997) دەڵێ، زاراوەی جنسییەت[2]، سەرەتا لە بواری پزیشکی و دەروونزانیدا بەکار هێنرا، لەکاتێکدا دەروونناسان لە دەیەی 1930یەوە، بەمەبەستی وێناکردنی تایبەتمەندییە رۆحییەکانی تاکەکان، بەبێ پەیوەستکردنیان بە ژن یان پیاوەوە، کەڵکیان لەو زاراوەیە وەرگرتووە. لە ساڵی 1968دا دەروونناسێك بەناوی رۆبێرت ستۆلێر[3] «ڕەگەزو جنسییەت »ی بلاّو کردەوە کە کتێبێك بوو دەربارەی ئەوە کە چۆن ئەو منالاّنەی کە لە ڕووی بایۆلۆژیکییەوە (بە پێی کرۆمۆزۆمەکان) لەیەك ڕەگەز بوون، بەلاّم بە رواڵەت بە ڕەگەزێکیتر دەهاتنە بەرچاو [واتە نێرینە بوون و لە مێیینە دەچوون، یان بە پێچەوانەوە]. زۆربەی ئەو نموونانەی کە دۆزرابوونەوە، منالاّنێك بوون کەلە رووی ژنێتیکییەوە مێیینەبوون بەلاّم ئەندامی نێرینەیان پێوە بوو و دەتوانرا ئەو منالاّنە، یان وەك کوڕ، یان وەك کچ ڕابهێنرێن و بەو پێیە شوناسێکی ڕەگەزییان پێ بدرێت. کەواتە، ستۆلێر، وشەی جنسییەتی بە مەبەستی ئاماژەکردن بە ڕەفتار، ئیحساسات ئەندیشەکان و هەروەها ئەو خەونانەی بەکار ئەهێنا کە پێوەندییان بە هەردوو ڕەگەزەوە هەبوو، بەلاّم هەڵگری ماناگەلی گرینگی بایۆلۆژیکی نەبوون (وەرگیراو لە ئان ئۆکلی 1997: 31). فیمینیستەکان ئەم جۆرە کەڵك وەرگرتنە لە وشەی جنسییەتیان بە مەبەستی ئاماژەکردن بەوسیفەتانەی کە پێوەندییان بە دابەشکردن لە نێوان هەردوو ڕەگەزدا هەیە، بەلاّم لە بنەڕەتدا لە ڕووی بایۆلۆژیکییەوە دەسنیشان نەکراون، بەمەبەستی جیا کردنەوەی جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن و پیاو لە جیاوازییە دەسکردە

1- Ann Okley
2- Gender
3- Robert Stoller

کۆمەلآیەتییەکانیان، پەسەند کرد. بۆ نموونە ئۆکلی لە کتێبەکەیدا بەناوی « رەگەز، جنسییەت و کۆمەلگا[1]» کە یەکەمجار ساڵی 1972بلاو کرایەوە، جیاوازی قایل دەبوو لە نێوان رەگەز و جنسییەتدا و، هۆیەکەشی بەمجۆرە روون دەکردەوە (1972: 16):

«رەگەز» وشەیەکە کە ئاماژە بە جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن و پیاو دەکات: واتە، جیاوازی ئاشکرا لە ئەندامانی سێکسیدا و جیاوازیشیان لە جۆری منالبوون و زاوزێکردندا. بەلآم «جنسییەت»مەسەلەیەکی کەلتوورییە: کە پێوەندی بە پۆلێنکردنی « نێر» و «مێ» لە رووی کۆمەلآیەتییەوە هەیە.

کەڵك وەرگرتن لە جنسییەت و بەتایبەت جیاوازی قایل بوون لە نێوان رەگەز و جنسییەتدا و چاولێکردنیان وەك ئامرازێکی شیکردنەوە (تحلیل)، بە مەبەستی هێنانەگۆڕی مەسەلەی « جیاوازی »بەهۆی جیا کردنەوەی جۆرە بایۆلۆژیکییەکەی لەجۆرە کۆمەلآیەتییەکەی و پیشاندانی ئەوە کە ئەمانە دوو وتەزای لێك جیاوازن، یارمەتییەکی زۆری بە تیۆری فیمینیستی گەیاندووە. ئەم مەسەلەیە، ئەو توانایەی بە فیمینیستەکان بەخشیوە کە بتوانن لە دژی جەبری بایۆلۆژیکی ـ لەهەر جۆرێکی هەبێت ـ قسە بکەن و، ئەوپێداگرتنانەی کە لەسەر جیاوازییە جەستەییەکانی ژن و پیاو لە ئارادایە، بخەنە لاوە و لە سەر ئەو پرۆسە کۆمەلآیەتییانەی کە «ژنێتی » و « پیاوێتی » پێك دێنن، چڕیان بکەنەوە. ئەم پرۆسە پێوەندیدارەی بە پێکهاتەی کۆمەلآیەتییەوە، خاڵێکی گرینگی زۆربەی دەقە نەمرە فیمینیستییەکانی دەیەکانی 70و80 بوو، هەروەك ئۆکلی(1997: 33) ڕوونی دەکاتەوە:

1- Sex Gender and Society

www.pertwk.com

زۆربەی دەقە نەمرە فیمینیستییەکان لەم سەردەمەدا، بە شێوەیەکی راشکاوانە، خۆیان بە راڤە و لێکۆڵینەوەی بابەتی یەکجار گرینگی پێکهاتەی کۆمەلآیەتییەوە سەرقاڵ کردووە. کۆمەلگا، دەروونناسی، کۆمەڵناسی، ئەدەبیات، پزیشکی، زانست، بە هەموویانەوە سیمایەکی‌تر لە ژنان دروست دەکەن و وێنایەکی‌تریان لێ بەدەستەوە ئەدەن و بەوپەڕی هێمنییەوە هەموو قسەوباسە کەلتوورییەکان وەك واقعییەتێکی بایۆلۆژیکی لەقەڵەم ئەدەن. ئەوە کەلتووره ـ واتە جنسییەت، نەك رەگەز ـ کە ئەو مەسەلەیە روون دەکاتەوە کە بۆچی ژنان ناتوانن لە سێکسدا بەوپەڕی چێژ وەرگرتن بگەن، یان بە کەڵکی ئەوە نایەن ببنە نەشتەرکاری مێشك، یان هەمیشە گیرۆدەن بەدەست نەخۆشی خەمۆکییەوە، یان ناتوانن بە پلەی ئەدەبی شکسپیر بگەن و... هتد. لە درێژەی ئەم سەردەمەدا، تەنانەت هەندێ لە تیۆرە بە هێزەکانی وەك تیۆری فرۆید سەبارەت بە سەرچاوەکانی جیاوازی «رەگەزی» وایان لێهات کە هەموو شتێك ببەنەوە سەر مەسەلەی «جنسییەت » و لە راستیدا بووبوونە زمانحاڵی « جنسییەت ».

کەواتە وادەهاتە بەرچاو کە چەمکی جنسییەت، هەموو ڕێگایەکی نوێی بیرکردنەوەو شیکردنەوە بەڕووی فیمینیستەکاندا بکاتەوەو هەروەها بە مەبەستی شیکردنەوە لەسەر هۆکارەکانی سەرکوتکردنی ژنان، هەندێ پێشکەوتنی گرینگی تیۆرانە لەگەڵ خۆیدا بەدیاری بێنێت. هەروەك کریستیەن دێلفی[1](1996: 33) دەڵێ، سەرهەڵدانی چەمکی جنسییەت، سێ پێشکەوتنی پێکەوە گرێدراوی هێناوەتە ئاراوە: هەموو جیاوازییەکانی نێوان هەردوو رەگەزی نێرو مێ، کە بە شتانێکی کۆمەلآیەتی و دەسکرد دەهاتنە بەرچاوو، هەرچەند لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی‌تر ماناکانیان جیاواز بوون و تەنها لە کاتێکدا هەڵئەسەنگێندران کە گۆڕانیان بەسەرا بهاتایە، یەك واتایان بە خۆوە گرتبوو. کەڵك وەرگرتن لە وشەی تاکی «جنسییەت» لەجیاتی وشەی کۆی «دووڕەگەز»، بەو مانایە بوو کە

1- Christine Delphy

جەخت کردن لەسەر«دابەشکردن»ی هەرکام لە دوو رەگەزی نێرومێ لابراوەو ئیدی پێ لەسەر ئەسڵی دابەشکردنەکە دائەگیرێت و، کەواتە فیمینیستەکان دەیانتوانی تەنها ئاوڕ لە جۆری پێکهاتن و گەشە کردنی ئەم دابەش کردنە بدەنەوە. وە سەرەنجام چەمکی جنسییەت، کەشو هەوایەکی هێنایە ئاراوە کە تیایدا بتوانرێت جۆرە وێناکردنێکی زنجیرەی پلەوپایە و هەروەها پێوەندییەکانی دەسەڵات لە تواناادا بێت و ئەوەش ئەوەی دەرئەخست کە دەتوانرێت لە گۆشەنیگایەکی‌ترەوە چاو لەو پۆلێنبەندییە بکرێت.

لەگەڵ ئەوەشدا سەرەڕای ئەوە کە کەڵك وەرگرتن لە چەمکی جنسییەت و، لێكجیاکردنەوەی تیۆرانەی جنسییەت و رەگەزی بایۆلۆژیکی، بۆ فیمینیستەکان سوود و قازانجی زۆری هەبوە، بەڵام جنسییەت هێشتا وشەیەکی کێشەسازە و لەو ڕووەوە کە بوەتە شتێکی گشتیو، هەمووکەس کەڵکی لێوەردەگرێت، ئەوتوانا «شۆڕشگێڕییانە »ی لەدەست داوە کە سەردەمانێك هەییوو: « ئەمڕۆکە جنسییەت، هەندێ جار لەجیاتی رەگەز و هەندێجاریش وەك زاراوەیەکی جەمجاڵ ئەنگێزی سیاسی کەڵکی لێوەردەگیرێ » (1997: 30).

یەکێك لە کێشەکان ئەوە بوە کە، هەروەك دێلفی (1996) دەڵێ، هەرچەند چەمکی جنسییەت توانای شیکردنەوەی زنجیرەی پلەوپایەکان دێنێتەئاراوە، بەڵام شیکردنەوەی جنسییەت رەنگە بێئاگابوون لە نابەرابەری دەسەڵاتی نێوان پیاو و ژنی لێبکەوێتەوە. قسەکردن لەسەر ژن و پیاو وەك چەمكگەلێکی «جنسییەتیکراو»، وێڕای ئەو مانایەش کە پیاوێتی و ژنێتی، هەردووکیان دەسکردی کۆمەڵایەتین، لەراستیدا رەنگە زیاتر مانای جیاوازی پیشان بدات نەك نابەرابەرییەکانی دەسەڵات (ئۆکلی 1997). جیا لەوەش، لەبەر ئەوەی کە فیمینیستەکان بە حەز و تاسەیەکی زۆرەوە ئەم وشەیان هەڵبژارد تاکوو لە

www.pertwk.com

ڕێگەیەوە، پلەخواربوونی ژنان لە کۆمەڵگای پیڕوون بکەنەوە، رەنگە ئەم وشەیە وەك زاراوەیەك چاوی لێ بکرێت کە تەنها بۆ ژنان و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ژنێتی بەکار دەهێنرێت (هەرچەند وا دیارە لەم دواییانەشدا خوێندنەوەو لێکۆڵینەوەکانی پێوەندیدار بە «پیاوێتی»یەوە، لە زانکۆکاندا هەندێ گۆڕانیان بەسەرا هاتووە). ئۆکلی هەروەها دەڵێ جنسییەت زاراوەیەکە کە فیمینیستەکان بۆ ڕێز لێنان بە کارەکانیان کەڵکیان لێوەرگرتووە ــ ئەڵبەتە بۆ قسەکردن لەسەر جنسییەت لە جیاتی «ژنان » ــ چوونکە لێکۆڵینەوە لەسەر ژنان، بەڕاستی پەسەندکراو و دروست نییە. بیروڕاشی لە سەر ئەو مەسەلەیە ئەوەیە (1997: 30) کە: « کارێکی لەو جۆرە تەنها لەو ڕووەوە توانراوە بخرێتە بواری جێبەجێکردنەوە کە وشەی جنسییەت، تەنها بە مەبەستی باشتر رونکردنەوەی پلەخوار بوونی ژنان داهێنراوە و هیچیتر: پیاوان نە بیر لە پێگەو پلەو پایەی خۆیان دەکەنەوەو نە پێویستیشیان بەوە هەیە روونکردنەوەی لەسەر بکەن ». ئەم راستییە کە گوایە تەنها ژنان جنسییەتیان هەیە، بە ئاشکرا پیشاندەری نابەرابەرییەکانی دەسەڵاتە، بەڵام هەندێجار ئەم نابەرابەرییانە بەرچاو ناکەون و دیار نابن، یان کارکردەکەیان بە تەنها لە ڕێگەی شیکردنەوەیەك لەسەر چۆنیەتی پێکهاتەی جنسییەتەوە، بە تەواوەتی روون ناکرێتەوە. رەنگە تەنانەت بە شێوەیەکی یەکجار بنەڕەتیتریش، خودی جیاوازی قایل بوون لەنێوان رەگەزو جنسییەتدا و هەروەها پێوەندییەکانی نێوانیان، خرابێتە ژێر پرسیارەوە. رەخنەگران لەو باوەڕەدان کە جیاوازی قایل بوون لە نێوان رەگەزو جنسییەتدا، زۆربەی کات دەبێتە هۆی ئەوە کە نەتوانین لێکۆڵینەوە لە سەر کرۆکی خودی «رەگەز » بکەین. جنسییەت وەك «مڤروف»ێك لە قەڵەم دەدرێ کە رەگەز «ڤرف»ە کەیەتی(دێلفی1996 :33)و، هەرچەند جنسییەت بەشتێکی بگۆڕ (متغیر) دێتە ئەژمار، بەڵام هۆی لێکدانەوەی رەگەز بە «ڤرف» ئەوەیە کە شتێکی گشتی و نەگۆڕە، چوونکە «سروشتییە». بە

واتایەکیتر، جیاوازی قایل بوون لە نێوان ڕەگەز و جنسییەتدا، ئاماژە بەوە دەکا کە ناتوانین میتۆدەکانی کۆمەڵگا بۆ چێکردنی « ڕەگەز » ــ واتە خودیجەستەی «سروشتی»ــ بخەینە ژێر پرسیارەوە. ڕەگەز، وەك دابەشکردنێکی سەرەتایی (اولیە) لەقەڵەم دەدرێت کە جنسییەت لەسەریدا ڕاوەستاوە، [واتە ڕەگەز بناغەی جنسییەتە]. لەوەڵامدا، ژمارەیەك لە فیمینیستەکان هەستاون بە دژایەتی کردنی ئەم ــ بەناو لە پێشتر بوونە ــ سروشتییەی ڕەگەز لە جنسییەت و ڕاشیان ئەوە بووە کە خودی ڕەگەزی بایۆلۆژیکی، دەسکردێکی کۆمەڵایەتییە، نەك بایۆلۆژییەکی سروشتی و گشتی، بەڵکوو ئەویش وەك جنسییەت بە هۆی دەستێوەردانەکانی کۆمەڵگاوە دێتە ئاراوە. تووماس‌لاکوێر[1] (1990) لە لێکۆڵینەوە مێژووییەکانیدا سەبارەت بە پێکهێنان و پیشاندانی ڕەگەز، ئاماژە بەم مەسەلەیە دەکا کە هەرچەند تا کۆتاییەکانی سەدەی حەڤدە، لەشی ژن و پیاو بە پێی جیاوازییەکانیان وێنا نەدەکران، بەڵام بۆ نموونە، هێلکە و هێلکەدان بە هاوواتای یەکتری لە قەڵەم دەدران و لەڕاستیدا یەك ناویان هەبوو. تازە لەسەدەی هەژدەهەمدا بوو کە بۆ یەکەم جار باس لە جیاوازی ڕەگەزکرا. هەربەم پێیەش، ئاماژە بەو خاڵە کراوە کە، لە ڕوانگەی بایۆلۆژیستەکانەوە، ڕەگەز، پێکهاتەیەکە کە لە هێماگەلێکی جۆراوجۆر کە هەمووشیان پێوەندیگەلێکی دەروونی بگۆڕیان لەگەڵ یەکدا هەیەو، گۆڕانی ئەم توخمە جۆراوجۆرانە بە هێمایەکی دابەشکردن (لەوانە، هەبوون یان نەبوونی ئەندامی نێرینە)، دیارە کردەیەکی کۆمەڵایەتییە (هۆرتیك و پیچەوین 1986). ئەم جۆرە شیکردنەوە، بە ئاشکرا سەقامی پۆلێنکردنی ڕەگەزو جنسییەت تێك ئەداو هەندێ لە فیمینیستەکانی وەك دێلفی

1- Thomas Laqeur

www.pertwk.com

(1996)ناچار دەکا بڵێن کە جنسییەت لە پێشتر لە ڕەگەزە. جودیس‌باتلێر[1] (1990) لەڕوانگەیەکیترەوە هەوڵی داوە وێڕای دابەشکردنە دوالیزمەکانیتری وەك سروشت و کەلتوور و .... شیکردنەوە لەسەر ڕەگەز و جنسییەت بکات.

لای هەندێ لە فیمینیستەکان، زەروورەتی پێداگرتن لەسەر پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ڕەگەز، بۆتە هۆی ڕەتکردنەوەی جنسییەت وەك زاراوەیەك کە نەك تەنها شتێکی پێویست نییە بەڵکوو سەرلێشێواویشی لێ دەکەوێتەوە. چوونکە کەڵك وەرگرتن لە زاراوەی جنسییەت بۆ وێناکردنی شتێك کە دەسکردێکی کۆمەڵایەتییە، لە بنەڕەتدا ئەوە دەگەینێ کە خودی ڕەگەزی بایۆلۆژیکی، شتێکی سروشتییە. بۆ نموونە، مۆنیك‌ویتیگ[2] لەو باوەڕەدایە کە ڕەگەز لە دەسکردێکی کۆمەڵایەتی زیاتر هیچ نییە و هەروەها پۆلێنکردنی ژنان و پیاوان، دەگەڕێتەوە بۆ پێوەندییەکانی دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی، بەبێ ئەوەی کە هیچ گرنگایەتییەك بە سروشت، یان بایۆلۆژیای مرۆڤ بدرێت.

ڕەگەز، بوونی نییە. بەڵام ڕەگەزێك بوونی هەیە کە سەرکوت دەکرێ و ڕەگەزێکیش هەیە کە سەرکوت دەکات. ئەوە سەرکوتکارییە کە ڕەگەز دێنێتە ئاراوە، نەك بە پێچەوانەوە. پیچەوانەکەشی ئەوە دەبێ کە بڵێین ڕەگەز، سەرکوتکاری دێنێتە ئاراوە، یان ئەوەی کە بڵێین دەبێ سەرچاوەی سەرکوتکاری، لەناو خودی ڕەگەزدا بدۆزینەوە واتە لە ناو ئەو دابەشکردنە سروشتییەی نێوان ژن وپیاو، کە بەر لە پێکهاتنی (یان لەدەرەوەی) کۆمەڵگا لەئارادا هەبوە

(ویتیگ1996: 25)

1- Judith Butler
2- Monique Wittig

کەواتە بەپێی بیروڕای ویتیگ، ژنان چینێکی کۆمەڵایەتین کە تەنها سەرکوت دەکرێن و هیچیتر. سڕینەوەی سەرکوتکاری و بەگشتی سەردەست و ژێردەست (گرووپی رەگەزی پیاوان و گرووپی رەگەزی ژنان) پێویستی بەوە هەیە کە ژنان و پیاوان وەك دووگرووپی مرۆیی لەو ناوبچن [واتە کاتێك دیاردەی سەرکوتکاری لەناو دەچێت کە مرۆڤ بە گشتی تیابچێت]. لە جیهانێکی لەوجۆرەدا کە ئیدی پۆلێنکردنە رەگەزییەکان بوونیان نابێ، ئازادی «لەسەرووی پۆلێنکردنە رەگەزییەکاندا» بۆ هەموو مرۆڤەکان فەراهەم دەبێت و، لەو کاتەدا هەم چەمك و هەمیش بوونی راستەقینەی ژن و پیاو، رێگە بۆ سەرهەڵدانی بابەتە تاکەکەسییەکان دەکەنەوە.

ئەم ڕەخنەگرتنانە لەسەر جنسییەت و دابەشکردنی دوالیزمی جنسییەت و رەگەز، دیارە بۆ خۆی بناغەیەکی هەیە. کەڵك وەرگرتن لە جنسییەت دەتوانێ بەو مانایە بێت کە لە شیکردنەوەی پێوەندییەکانی نێوان ژنان و پیاواندا «دەسەڵات» هیچ دەورێکی نامێنێ و، هەم ژنان لە هۆکارییەت (عاملیت) بێبەش دەبن و هەم پیاوان (ئەگەر پیاوێتی، ژنێتی، داگیرکاری و سەرکوتکاری، دەسکردی کۆمەڵایەتی بن، ئیدی هیچ جێگایەك بۆ تاکی هۆکار (عامل) نامێنێتەوە). جیا لەوەش، هەروەك نووسەرە فیمینیستەکان جەختیان لەسەر کردووە، دەبێ خۆ بپارێزین لە هەر پۆلێنکردنێکی دووفاقی کە رەگەز بە دیاردەیەکی سروشتی لەقەڵەم بدات و جنسییەتیش بە دەسکردێکی کۆمەڵایەتی. لەگەڵ ئەوەشدا، رەنگە لەبەرانبەر ئەم قسەیەدا، ئەم ناڕەزاییە دەر ببڕدرێت کە جنسییەت وەك زاراوەیەکی «شیکاری» هێشتا بەتەواوەتی توانایی خۆی لەدەست نەداوە و یەکێك لە گرینگترین ئەرکەکانی فیمینیزمی هەوچەرخ، دەبێ هەوڵدان بێت بۆ

www.pertwk.com

ڕوونکردنەوەی پێوەندییە قورس و پێچاوەکانی نێوان جنسییەت و رەگەز و دەسەڵات، کە هەموو کۆمەڵگایان گرتۆتەوە.

گەڕانەوە بۆ جیاوازی: پرەنسیبە ئاکارییەکان، دایکایەتی کردن[1] و، سیستمی ئاکاریی بەرپرسیارێتی و چاودێریکردن[2].

فیمینیستەکان سەرەتا بەمەبەستی سڕینەوەی گرینگیدان بە جیاوازییە ــ وەك دەڵێن ــ سروشتی و گشتییەکانی نێوان ژن و پیاو و جەختکردن لەسەر شێوەی کۆمەڵگا لە بەرهەمهێنانی ئەم جیاوازییانەدا، کەڵکیان لە جیاوازی قایل بوون نێوان رەگەز و جنسییەت وەردەگرت. لەگەڵ ئەوەشدا، چ بمانەوێ بە پێی رەگەز قسە بکەین و چ بەپێی جنسییەت، جیاوازییەکان هێشتا بە شێوەیەکی ئاشکرا لە ئارادان و بۆ بەرەنگار بوونەوەشیان، چەندین وەڵامی فیمینیستی خراوەتەڕوو: چ ئەو وەڵامانەی کە دەیانەوێ جیاوازی بگەیننە کەمترین ئاست و بانگەشەی بە یەکسان بوونی ژنان و پیاوا دەکەن، چ ئەو وەڵامانەی کە پێ لەسەر ئەوە دادەگرن کە جیاوازییەکان گرینگییەکی یەکجار زۆریان هەیە و تەنانەت پێیان وایە دەبێ بایەخی زۆریان پێ بدرێت.

یەکێك لە لایەنەکانی جیاوازی رەگەزی، کە فیمینیستەکان لێکۆڵینەوەیان لەسەر کردووە، هەڵوێست وەرگرتنی لێکجیاوازی ژنانە، لە ڕووی ئاکارییەوە. زۆربەی ئەو هەڵوێستانەش وەڵامدانەوەیەکن بەو بانگەشەیەی فرۆید کە دەڵێ، ژن و پیاو لە مەسەلە ئاکارییەکاندا وەکوویەك پابەند نین و ئەوەش سەرچاوەی بایۆلۆژیکی هەیە. بانگەشەی فرۆید سەبارەت بە کەمتر گەشەکردنی ژنان لەڕووی

1- Mothering
2- an ethic Of Care

ئاكارییەوە، بوەتە هۆی ئەوە كە فیمینیستە دەروونناس و دەروونشیكارەكان ئەم بوارى جیاوازییە تاوتوێ بكەن و ئەم پرسیارە بخەنەروو كە ئایا گەشەكردنى ئاكاریی ژنان و پیاوان جیاوازییان لەگەڵ یەكدا هەیە؟ وەئەگەروایە،هۆكارەكانى چین و دەرەنجامەكانیشى چى دەبێت؟ نموونەیەكى بەناوبانگى ئەم جۆرە شیكارییانە، توێژینەوەیەكى كارۆل گیلیگانە[1]بەناوى «بەدەنگێكى جیاوازەوە» (1982) كە تیایدا ئەو ڕەگەزخوازییە نهێنییەى كە لەناو زۆربەى توێژینەوە پسیكۆلۆژیكییەكانى سەبارەت بە گەشەكردنى ئاكاردا بوونى هەیە ـــ جۆرە ڕەگەزخوازییەك كە گەشەكردنى ئاكاریی پیاو، بەپێوەرى گەشەكردنى ئاكاریی مرۆڤ لەقەڵەم ئەدات و لەگەڵ ئەوەشدا بە هەمان ڕادە، تێگەیشتنەكانى ژنان لەسەر ئاكار بە گشتى، بێبایەخ لەقەڵەم ئەدات ـــ ئەخاتە ژێر پرسیارەوە. بە واتایەكى ڕوونتر، گیلیگان لە دژى ئەو تەسەورەى كە ژنان كەمتر لە ئاكار تێگەیشتوون، بەڵگە ئەهێنێتەوەو ئیدیعاى ئەوە دەكات كە بیركردنەوەى ئاكارى لە پیاواندا، زیاتر پێوەندى بە بیركردنەوەیان لەسەر دادپەروەرییەوە هەیە، لە حاڵێكدا ئاكار لاى ژنان، زیاتر «پێوەندیدارییە» (ارتباگی) و زیاتریش پێوەندى بە سیستمى ئاكاریی بەرپرسیارێتى و چاودێرى كردنەوە هەیە. توێژینەوەكەى گیلیگان بەگشتى لەسەر بنەماى ڕوانگە ئاكارییەكانى ئەو ژنانەوە دامەزرا كە بڕیاریان ئەدا ئایا مناڵەكەیان لەبار بخەن یان نە، وە دەركى بەوە كرد كە ئەو تەسەورەى كە ژنان لەسەر خۆیانیان هەیە، لەگەڵ تەسەور كردنى پیاوان لەسەر خۆیان جیاوازى هەیە. ژنان زیاتر خۆیان لەپێوەندى لە گەڵ ئەوانىتردا دەبیننەوە و شوناسى خۆیان بە هۆى شوناسى ئەوانىترەوە ئەدۆزنەوە، وەك لەوەى

1- Carol Gilligan

www.pertwk.com

سەربەخۆ و سەربەست بن، لە كاتێكدا پیاوان حەز بەتەسەور كردنى خۆیان دەكەن. ئەم جۆرە لەخۆگەیشتنە، بە وتەى گیلیگان، جیاوازیگەلێك لە بڕیارە ئاكارییەكانى ژنان و پیاوندا دێنێتە ئاراوە. ئەو، بانگەشەى ئەوە دەكات كە ژنان حەز بە جەختكردن لەسەر پێوەندى كردن بەوانىترەوە دەكەن و ئەم پێوەندییانە بە گرینگتر لە مافە ئەبستراكتەكان دەزانن و بایەخى زیاتریان پێدەدەن. ئەوان زیاتر بیر لە دەرەنجامەكانى كردەیەك دەكەنەوە، وەك لەو پرەنسیپانەى كە ڕەنگە لە ڕێگەیانەوە، كردەى ناوبراو بەڕاست یاخود هەڵە هەڵسەنگێنرێت. هەروەها ژنان حەز لە ڕاڤەكردنى هەڵبژاردەگەلى ئاكارى دەكەن بە پێى ئەوبوارە تایبەتانەى كە ئەو هەڵبژاردنانە تیایاندا ڕوویداوە، وەك لە داوەریكردنى تاكەكەسى یان ئەبستراكت. «دەنگى » ویژدانى ژنان لەبەر ئەوەى بۆ ماوەیەكى وەها درێژخایەن بەرگوێ نەكەوتووە، كە جۆرى داوەریكردنە ئاكارییەكانیان، بەسووكترو خوارتر لەجۆرى داوەریكردنى پیاوان ـــ كەوەك پێوەر چاو لە «ڕا»ى ئەوان دەكرێ ـــ لەقەڵەم دراوە.

گیلیگان لەم كارەیدا بە جەوهەرخوازى تاوانبار كراوە ـــ بە واتایەكىتر، بەوە تاوانبار كراوە كە قایلە بە جیاوازى سروشتى و گشتى و جەوهەرى نێوان ژنان و پیاواندا. لەگەڵ ئەوەشدا، پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت كە جیاوازبوونى هەڵوێست وەرگرتنى ئاكاریی لە پیاوان و ژناندا، بەرهەمى جەوهەرى بایۆلۆژیانەى زگماكى نییە، بەڵكوو بەهۆى بوارێكى كۆمەڵایەتییەوە دێتە ئاراوە كە تیایدا هۆكارەكانى پێگە و دەسەڵاتى كۆمەڵایەتىو، بایۆلۆژیاى زاوزێیى (تناسلی) تێكەڵى یەكدى دەبن تاكوو ئەزموونەكانى ژنان و پیاوان و هەروەها پێوەندییەكانى نێوان هەردوو ڕەگەز فۆرموولە بكەن. ئەم ڕەخنە گرتنە لە جەوهەرخوازى، زیاتر لە لایەن كەسانێكەوە ئەنجام دراوە كە دەترسن لەوەى كە نەكا هەر ئاسەوارێك كە بانگەشەى دۆزینەوە (كشف)ى جیاوازى ئاكاریی نێوان ژن

و پیاو دەكات، ببێتە پاڵپشتێك بۆ ئەوانەی كە حەز ئەكەن بانگەشەی ئەوە بكەن كە مانای جیاوازییە سروشتی و بونیادییەكان ئەوەیە كە ژن وپیاو هەرگیز ناتوانن «یەكسان» بن. رەخنەگران هەروەها دەڵێن ئەم « سیستمە ئاكارییەی بەرپرسیارێتی و چاودێری كردن » لەژناندا، كە گیلیگان پێی‌وایە لەراستیدا شتێكە وەك تەگبیركردنێك بۆ خۆڕاگرتن و پاراستنی ژیان لەو كۆمەڵگایانەدا كە دەسەڵات بەدەست رەگەزی «نێر»ەوەیە. بۆچی دەبێ « سیاسەتی پاراستنی ژیان » وەك هۆكارێك بۆ چەسپاندنی كەسایەتی و بەها ژنانەكان چاوی لێبكرێت و رێزی لێ بگیردرێت؟ لە لایەكی‌ترەوە، زۆرن ئەو فیمینیستانەی كە كارەكەی گیلیگان لەو رووەوە بە ئیلهامبەخش دەزانن كە نەك تەنها بناغەی گریمانە پسیكۆلۆژیكییە سوننەتییەكان و هەروەها تیۆری دەروونشیكاری، بەڵكوو فەلسەفەی سیاسی و ئاكاری كلاسیكیش سست و لاواز دەكات. بۆ نموونە، سەیلانبنحەبیب[1](1988) بە هێنانەوەی بەڵگەگەلێك بۆ داكۆكی كردن لە گیلیگان ئەوە دەبێژێت كە كارەكانی ئەو، لەراستیدا ژیانەوەیەكی دووبارە(خۆڕاست كردنەوەیەك)ی فیمینیستییە، لەبەرانبەر پێشگریمانەكانی فەلسەفەی ئاكاریی سوننەتیدا، كە بە پێی ئەو شتەی كە « بن حەبیب » بە « ئەویدی گشگیركراو » ناودێری دەكات ــ واتە، هاوڵاتی، یان تاكێكی بە ئەخلاق و خاوەن بیركردنەوەی سیاسی سوننەتی، كەوا دادەنرێت هیچ تایبەتمەندییەكی دیاریكراوی نییە ــ بانگەشەی تەواوێتی و كامڵبوون (جامعیت) دەكات. ئەم « ئەویدی گشگیركراو »ە، قەرارە لە رووی جنسییەتەوە، نێرەمۆك (خنپی) بێت، بەڵام لەورووەوە كە هەمیشە پیاوان كۆكەرەوەی فەلسەفەكان و ئەو شێوە بیركردنەوانە بوونە كە لەسەر بنەمای ئەم «

1- Seylan Benhabib

www.pertwk.com

ئەویدی گشگیركراو »ە ڕاوەستاون، هەربۆیە زۆربەی فەلسەفەگەل و شێوە بیركردنەوەكان بە ژنان نامۆن. بەڕای حەبیب، كارەكەی گیلیگان، شێوەكانی سڕینەوەو بەخۆنامۆ كردنی ژنان كە هەڵقولاوی میتۆدە پیاوانەكانی خستنەڕووی مەسەلە ئاكارییە قەدەغە كراوەكانە (محظورات)، بەرجستە كردووەو، جەختیشی لەسەر ئەوە كردووە كە دەبێ لەكاتی داوەریكردنە ئاكارییەكاندا، گرنگایەتی بە «ئەویدی شاز و بەرجستە » (ئەویدییەك كە تایبەتمەندی و پێوەندیگەلێكی دیاریكراوی هەیە) بدرێت.

ئەو شتانەی كە كارۆل گیلیگان گوێی لێبوە، بریتییە لە بۆڵەبۆڵ و ناڕەزایی دەربڕین و دژایەتیكردنەكانی ژنان لە دژی جۆرەكانی خستنەڕووی مەسەلە ئاكارییە قەدەغە كراوەكان، كە بۆئەوان نامۆن. ئەگەر تەنها بتوانین لەوە تێبگەین كە بۆچی دەنگیان كپ كروون و هەروەها ئایدیالەكانی سەربەخۆیی ئاكاریی باو لە كەلتووری ئێمەدا و هەروەها پێناسە كردنە تایبەتەكانی بواری ئاكار، چۆن درێژە بە كپ كردنی دەنگی ژنان ئەدەن، لەوكاتەدا دەتوانین ئومێدی ئەوەبكەین كە بەئاقاری وێناكردنێكی رێكوپێكتر لەسەر خۆمان و هاونۆعەكانمان وەك « ئەوانی‌تری گشگیركراو » و لەهەمان كاتیشدا « شاز و بەرجستە » بچین. (ئیبن حبیب 1988: 95).

كەواتە فیمینیستگەلێكی دەروونناسی وەك گیلیگان، ئەم باسەیان خستۆتەڕوو كە ژنان ڕوانگەگەلێكی جیاوازی ئاكارییان هەیەو، بەڕەسمییەت ناسینی ئەم جیاوازییانەو هەروەها جێكردنەوەی ئاراستە جیاوازەكانی ژنان لە چوارچێوە گشتییەكانی پرەنسیبە ئاكاری و سیاسییەكانماندا، گرنگییەكی زۆری هەیە. بەهەرحاڵ، ئەوانەی كە دان بەوەدا دەنێن كە ژنان دیدگای ئاكاریی جیاوازیان هەیە، ئەم پرسیارەیان لا دروست دەبێ كە ئەم جیاوازییانە چۆن دێنە ئاراوە؟ هەرچەند هەندێ لە فیمینیستەكان وتوویانە كە ئەوەجیاوازییە

بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژنان و پیاوانە کە دەبێتە هۆی جیاوازبوونی روانگە ئاکارییەکانیان، بەلاّم کەسانێکیتر هەن کە ئاماژە بە هۆکارگەلێکی کۆمەلاّیەتی دەکەن کە بە شێوەگەلی جۆراوجۆر کاریگەری لەسەر پێکهاتنی کەسایەتی پیاوان و ژنان دادەنێن. یەکێك لەو مەسەلە هەرەگرینگانەی کە لەم پێوەندییەدا باسی لەسەر کراوە، دەوری ژنان بوە وەك دایك. زۆربەی فیمینیستەکان ئاماژەیان بە شێوەکانی کاریگەری دانانی توانای جەستەیی ژنان بۆ منالْبوون (زایین)، لەسەر پێگەی کۆمەلاّیەتییان کردووە. هەرچەند لای هەندێ کەسی وەك شۆلامیس فایرستۆن[1] (1979) هەر ئەم توانا بایۆلۆژیکییەی وەچەخستنەوە، بیانوویەکە بۆ سەرکوتکردنی ژنان، لای ئەوانیتر، ئەم قابلییەت و رۆلْ و تواناییە کۆمەلاّیەتییانە، توخمگەلێکی بەهاداریان تیایە کە بنیاتی جیاوازی ژن و پیاو پێکدێنن. دایکایەتی کردن تەنها وەچەخستنەوەی بایۆلۆژیکی ناگرێتەوە، بەلْکوو پێوەندی بە کۆمەلْێك جیهانبینی و توانایی و ئەرزشگەلێکی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە هەیەو، هەندێ لە فیمینیستەکان لەو باوەڕەدان کە هەرئەم جیهانبینی و توانایی و ئەرزشانە دەبنە هۆی جیاواز بوونی ژنێتی و، لە هەموو کۆمەلْگاکانیشدا دەبێ پێگەیەکی گرینگتریان بۆ تەرخان بکرێت.

لە فەسلْی چوارەمدا زیاتر، قسە لەسەر باسە فیمینیستییەکانی سەبارەت بە زاوزێکردن و دایکایەتی کردن دەکەین. بەلاّم لە هەر کوێیەکدا باسی جیاوازی بکرێت، پێویستە قسە لەسەر دایکایەتی کردنیش بکرێت، چوونکە لای زۆرکەس، دایکایەتی کردن، خالْی دەسپێکی جیاوازی نێوان ژن وپیاوە. ئەگەر دایکایەتی کردن، لە پێکهێنانی جیاوازیی نێوان ژن و پیاودا، بەمەسەلەیەکی گرینگ لە

1- Shulamith Firestone

قەلْەم درابێت، لەو حالْەتەدا روونکردنەوەی ئەم مەسەلە کە بۆچی ژنان دایکایەتی دەکەن، یەکجار گرینگ و پێویستە.

ئەوە مەسەلەیەکە کە نانسیچۆدۆرا[1] لە کتێبەکەیدا بەناوی « بەرهەم هێنانەوەی دایکایەتی کردن[2]» (1978)، خۆی پێوە خەریك کردووە. چۆدۆرا بە تەواوەتی هەولْی ئەوە ئەدات بزانێت بۆچی دایکان، دایکایەتی کردن هەلْدەبژێرن؟ هەروەها ئەم تەسەورەش رەت دەکاتەوە کە دایکایەتی کردن، مەیلێکی خۆڕسك و سروشتییە و هەروەها ئەم تەسەورەش کە دایکایەتی کردن، تەنها دەرەنجامی بە مەرجیکردنی (شەرتی کردن) کۆمەلاّیەتییە، چوونکە هەروەك ئەوەدەلْێ، مانای شاراوەی قسەیەکی لەوجۆرە، ئەوە دەبێت کە ژنان سەبارەت بە دایکایەتی کردن، مافی هەلْبژاردنیان هەبوو و [ئەو مافە لە ئیختیاری خۆیاندا بوو]. لە جیاتیدا، بەر لەوەی کە ئینسانەکان هێندە گەورە بووبن کە بتوانن هەلْبژاردنێکی (انتخاب) مەعقوول ئەنجام بدەن، جیاوازییەکی ئاشکرای جنسییەتی و جۆرە دابەش کردنێکی رۆلْەکان لە نێوان ژناندا کە دایکایەتی دەکەن و پیاوان کەنایکەن، لە ئارادایە.بەڕای چۆدۆرا حەز بە دایکایەتی کردن، بەشێکە لە مەیلی حەزکردن بە ژن بوون، کە کچان هەر لە سەردەمی منالْییەوە بۆ خۆیانی دروست دەکەن. لە راستیدا، ئەم مەسەلەیە لە تەمەنێکی هێندە کەمدا روو ئەدات کە ناتوانرێت بە بەشێك لە هەلْبژاردنێکی ئاگایانە لەقەلْەم بدرێت، بەلْکوو زیاتر وەك هەلْبژاردنێکی نائەنقەست وایە. دابەشکردنی کار لە ڕووی رەگەزو بنەمالْەوە کە تیایدا ژنان دایکایەتی دەکەن و زیاتر لە پیاوان سەرقالْی پێوەندییە سۆزاوییەکان و هەروەها پێوەندی نێوان تاکەکانن، دەبێتە هۆی دابەشکردنی تواناییە رۆحییەکانەوە، هەر ئەو کچ و کوڕانە درێژە بە بەرهەم هێنانەوەی دابەش کردنی کار لە ڕووی رەگەز و

1- Nancy chodorow
2- The reproduction of mothering

بنەماڵەوە ئەدەن و لە راستیدا درێژە بە کارەکانی دایك و باوکیان ئەدەن. بەرهەم هێنانەوەی دایکایەتی کردن هەر لەیەکەمین پێوەندییەکانی دایك و مناڵەوە، لە قۆناغی « پێش ئۆدیپی »دا دەس پێ دەکات. کچ لە جنسییەتی دایکی چۆن تێدەگا، لە جنسییەتی خۆشی بە هەمان شێوە تێدەگاو، لە راستیدا هەردووکیان بەیەك دەشوبهێنێت، لە کاتێکدا کوڕ، هەست بەوە دەکات کە پێویستە پێوەندی خۆی لەگەڵ دایکیدا بپچڕێنێت و لە ڕووی عاتیفییەوە پێی وابەستە نەبێت. مانای ئەم جیاوازییە لەگەشە کردنی رۆحی ــ رەگەزیدا، ئەوەیە کە کوڕ بە شێوەیەك پەروەردە و گۆش دەکرێت کە بتوانێت پێوەندی قووڵ لە گەڵ ئەوانیتر دابمەزرێنێت و هەروەها بتوانێت خاوەن ئەرزشگەلێکی لێبڕاوانەتر و ڕەقابەت ئامێزانەتر بێت بۆ ئەوەی لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا سەرکەوتن بەدەس بهێنێت، بەڵام کچان بە شێوەیەك پەروەردەو گەورە دەکرێن کە بتوانن بۆجارێکیتر تواناییەکانی دایکانیان لەمەڕ پێوەندی کردن بەوانیترو، بەخێوکردن و دایکایەتی کردن، بەرهەم بهێننەوە. ئەم تایبەتمەندییانەی دایکایەتی کردن، لە بواری گشتیدا بەکەم گیراون، بەڵام چۆدۆرا لەو باوەڕەدایە کە ئەگەر ژنان و پیاوان هێندەی یەك و بە یەکسان دایکایەتییان بکردایە، لەو حاڵەتەدا ئیدی کچان و کوڕان بەو تایبەتمەندییە جیاوازانەوە بار نەئەهێنران و، پیاوان زیاتر هەستیان بە میهرەبانی و دلۆڤانی لە بەرانبەر ئەوانیتردا دەکرد و ژنانیش، سەربەستتر و ڕەقابەت پیشەتر دەبوون.

فیمینیستەکانیتر، وەك چۆن رەخنەیان لە ئیستدلالەکانی گیلیگان بۆ داکۆکی کردن لە سیستمێکی ئاکاریی بەرپرسیارێتی و چاودێری کردن دەگرت،

بەهەمان شێوەش رەخنەیان لەم رێگەچارەیەی « راهێنانی دوالیزم[1] » و هەروەها بەشدارکردنی ژن و پیاو لە رۆڵەکان و بەهاکانی دایکایەتیکردن گرتووە. ئەوانەش کە دژی بیروڕاکانی چۆدۆران، لەوباوەڕەدان کە بەچاوپۆشیکردن لە جەختکردنی چۆدۆرا لەسەر بنەماڵە سپی پێستەکانی چینی مامناوەندی و کەواتە کەوتنەداوی نەتەوە تەوەرییەوە، تیۆرەکەی ئەو، لە رادەبەدەر لەسەر کارکردی رۆحی ــ رەگەزی بنەماڵەدا دەسووڕێتەوە و هێزە کۆمەڵایەتییە بەرفراوانەکانیتر، یان نادیدە، یان بەکەم دەگرێت. بەڵام بە پێی قسەکانی رۆزماریتانگ، سەرەڕای ئەوە کە تویژینەوەکانی چۆدۆرا و گیلیگان، کەموکوڕیگەلێکی ئاشکرایان تێدایە، بەڵام ئەوانیش وەك زۆربەی ئەو فیمینیستانەی کە بەدوای دۆزینەوەی سەرچاوەکانی جیاوازی نێوان گەشەکردنی رۆحیی ژنان وپیاواندا دەگەڕێن، مەسەلەگەلێکیان هەڵبژاردووە کە لەگەڵ زۆربەی پێشبینییە ئاساییەکانی ئێمە سەبارەت بە رەفتاری سێکسی، دایکایەتیکردن و رەفتاری ئاکاریدا تەبان و یەك دەگرنەوە(1992:171).

لە سەرووی باسی یەکسانی و جیاوازیدا

لەم بەشەدا جەخت لەسەر هەندێك لەو شێوە رادەربڕینە فرەچەشنانەی فیمینیستەکان کراوە کە سەبارەتن بە جیاوازی و ئەو ئامرازانەی کە فیمینیستەکان لە رێگەیانەوە هەوڵیان داوە بەمەبەستی یارمەتیدانی رەوتی رزگارکردنی ژنان، بەسەر روانگە سوننەتییەکانی جیاوازی رەگەزیدا زاڵ بن. بە بیروڕای هەندێکەس، سەرجەم باسی یەکسانی ــ جیاوازی، ئێستاکە بۆ ئامانجی

1- dual Parenting

فیمینیستی، لایەنە خراپەکانی زیاترە وەك لە لایەنە باشەکانی [واتە شەڕی لە خێری زیاترە]. بۆنموونە، جوانئسکات[1] لەو باوەڕەدایە کە هەردوو جەمسەری دژبەیەکی « یەکسانی و جیاوازی » لە دژایەتییەکی دوالیزمدا چڕ بوونەتەوە و ئەم دژایەتییەش (**تچاد**)، لە ریزی ئەوانەدایە کە دەبێ فیمینیستەکان شیکارییان لە سەربکەن.

ئێمە لە جیاتی ئەوەی کە، والە شیکردنەوەو ڕاوتەگبیرەکانی خۆمان بکەین کە وەك بلێی ئەم دووانە، هەتایی و حەقیقین، دەبێ ئەو پرسیارە بکەین کە ئایا ئەم بە دووفاقی کردنەی یەکسانی و جیاوازی، هەڵگری چکارکردێکە؟ لە جیاتی مانەوە لە حەساری زاراوەکانی ئەم گوتارە سیاسییەی ئێستادا، دەبێ ئەوزاراوانەی سەرەوە بخەینەبەر رەخنەوتاوتوێ کردنەوە. تاکاتێك کە چۆنیەتی پێکهێنان، یان سنووردار کردنی ماناگەلێکی دیاریکراو بە هۆی چەمکەکانەوە تێنەگەین، ناشتوانین بە ئارەزووی خۆمان کاریان لێ بکێشین و کەڵکیان لێ وەربگرین(**1990:139**).

باسەکەی ئسکات سەبارەت بە شیکردنەوەی دژایەتی دوالیزمی یەکسانی و جیاوازی، ئەگەر بە مجۆرە تێیبگەین کە ئەو دابەشکردنە [بەیەکسانی و جیاوازی] بەمانای ئەوەیە کە ژن و پیاو هەم وەك یەکن و هەمیش لێك جیاوازن، شتێکی قەناعەت پێکەرە. کاریگەرێتی ئەم جۆرە پۆلێنکردنە ناتەواوەی «دژایەتی» (تچاد)، رێگرتن دەبێت لە بەردەم دەسنیشانکردنی جیاوازییەکان لەناو دووگرووپی ژن و پیاودا، هەروەها شاردنەوەی شێوەکانی دەرك کردن و پیشاندانەوەی جیاوازییەکانی نێوان ژنان و پیاوان لە درێژەی سەدەکان و لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا. هەرچەند پێدەچێت سەرەڕای تێکۆشانی بەردەوامی فیمینیستەکان بۆ تێپەڕاندن لە مەسەلەی جیاوازی و یەکسانی، ئەو پرسیارەی

1- Joan Scott

کە لەگەڵ ئەم باسەدا ورووژاوە، جارناجار و ئەڵبەتە هەرجارە و بە شێوەیەك، قوت دەبێتەوە. بۆ نموونە، من پێشتر قسەم لەسەر یارمەتیدانی ماڵیی بۆ زایین (مناڵبوون) کرد و ئەوەشم باس کرد کە ئایا دەبێ ئەو یارمەتیدانە بە مافێکی تایبەتی بۆ ژنان لەقەڵەم بدرێت، یان وەکوو هەر یارمەتیدانێکیتری ماڵی (تایبەت بە نەخۆشییەکان) لەقەڵەم بدرێت کە هەم ژنان بگرێتەوەو هەم پیاوان؟ ئەمە ڕەنگە هەر ئەو شتە بێت کە، باسی یەکسانی و جیاوازی ــ بە هۆی گۆڕانی بەردەوامی پۆلێنکردنەکەیەوە ــ هێندە خۆڕاگرترو بەردەوامتر دەکا. جیا لەوەش، پێدەچێت بە تێپەڕینی زەمەن، ئەوانەی کە لە لایەکی قسەوباسەکاندا بوونە، دەچنە ریزی ئەو لایەنەکەیترو، بە پێچەوانەشەوە. [واتە گۆڕان بەسەر بیروڕاکانیاندا دێت]. ڕەنگە تەنانەت فیمینیستەکان، کاتێ قسە لەسەر مەسەلە جۆراوجۆرەکان دەکەن، دەرك بەوە بکەن کە لەناو هەڵوێست و روانگەگەلێکی جۆراوجۆردا گیریان کردووە و دوچاری شپرزەیی فیکریی بوونە. هەرچەند ئسکات و ئەوانی دیکەش، لەوباوەڕەدان کە ئەم باسە، بە هۆی ئەوە کە لە سەرنجدان بە مەسەلە راستەقینەکان دوورمان دەخاتەوە، زیان لە ئامانجی فیمینیستی دەگەینێت، ڕەنگە ئێستا کاتی ئەوە هاتبێت کە ئەم باسە بەو چاوەوە ببینین کە بەڕاستی شتێکی بەهادارە و فیمینیستەکان ناچار دەکا ئەو پرسیارە لە خۆیان بکەن کە لە پێوەندیدا لەگەڵ مەسەلەگەلێکی دیاریکراودا، چهەڵوێستێك وەربگرن؟ نابێ یەکسانی و جیاوازی، بە جۆرە باسێك لەقەڵەم بدەین کە نەگۆڕەو بە هیچ شێوەیەك ناتوانین گۆڕانی بەسەرا بێنین، چوونکە لەو حاڵەتەدا مرۆڤ ناچار دەبێ داکۆکی لە لایەنێك بکات و لە دژی لایەنەکەی بەرامبەری بێت. قسەی من ئەوەیە کە فیمینیستەکان هەمیشە لە رێگەگەلێکی جۆراوجۆرەوە لە چوارچێوەی یەکسانی و جیاوازیدا باس لەسەر مەسەلەکان دەکەن و کەواتە، ئەم باسە لە

راستیدا دەتوانێ لە زۆر بواری دیکەشدا بە کار بێت و کەڵکی هەبێت. هەروەك ئان سنیتۆ(1990:31) دەهێنێتەوە یادمان:

ئەگەر ئەم دابەشکردنە بۆ مێژووی فیمینیزم گرینگ بێت، فیمینیستەکان دەبێ بە سینگفراوانییەکی زیاترەوە قبووڵی بکەن، بەڵام ئەم پانتاییە پەرەسەندووە، کارێکی وا ناکات کە مرۆڤ سەبارەت بەو دابەشکردنە، هەڵوێستێکی تایبەتی وەرنەگرێت و بێلایەن بێت. من بە پێچەوانەوە بە خستنەڕووی ئەم خاڵە کە هیچ ڕێگەچارەیەك لە بەردەمدا نابێت بۆ ئەم مەسەلەیە، هیوادارم خوێنەر هان بدەم دەرك بە گرنگایەتی دەرەنجامی کارەکەی خۆی بکات و هەروەها هانی بدەم دەس بکات بە هەڵسەنگاندنی ئەو مەسەلەیە کە ئەم بڕیارە سیاسییە، وەك ئامرازێك بۆ بنەبڕکردنی سەرکوتکردنی ژنان، چ دەسەڵات و توانایییەکی هەیە؟ فیمینیستەکان بەهۆی نووسین دەربارەی واژەنامەکان(قامووس) و پێکهاتە جۆراوجۆرەکانەوە، عادەتیان بە وێناکردنی ئەم خاڵی جیاوازییە کردووە و پێیڕاهاتوون، ــ ئەڵبەتە مەبەستم ئەوە نییە کە هەرهەموویان وەکوویەك وان، بەڵکوو دەمەوێ جەخت لەسەر لێکجیاواز بوونیان بکەم. هەرمەسەلەیەك، پۆلێنبەندییەکی تازەو گێڕانەوە(روایت)یەکی تازە لە بیروباوەڕە فیمینیستییەکانی لێدەبێتەوە و زۆربەشیان پێویستیان بەوە هەیە کە دەس بکەن بە تێکۆشانێکی ناوەکی و هەروەها دەرەکی، سەبارەت بە ئامانج و مێتۆدەکان. هەرچەند ئاشکرایە کە ئێمەش خەو بە ئاشتی نێوان فیمینیستەکانەوە ئەبینین و حەز دەکەین یەك بگرنەوە، چوونکە ئێمە لە خۆشکایەتیماندا لەبەرانبەر ئەو دووبەرەکییانەی کە چەندینجار ئێمەی لە برایەتی نائومێد کردووە، خۆڕاگری ئەکەین. لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە لەناو خۆماندا درێژە بەو باسە بدەین و لە سەری بەردەوام بین. تەنانەت دەبێ بە جدییەتەوە پێشوازیشی لێبکەین. ئەو کێشمەکێشەی کە «جیاوازی» ئەهێنێتە ئاراوە، نەك تەنها دوژمنی ئێمە نییە بەڵکوو هێزێکی دینامیکە کە ژنگەلێکی جۆراوجۆر و لێك جیاواز بەیەکەوە دەبەستێتەوە. فیمینیزم هەڵگری هەموو تەنگژە گرینگەکانی ئەزموونی مۆدێرن و هەروەها

www.pertwk.com

نهێنییەکانی «شوناس»ەوە، بەتەواوەتی لە باسەکانیدا دەردەکەون. هرووژمی ڕێکنەکەوتنەکانی ناو فیمینیزم، بەشێکە لە توانایییە هەتاییەکەی بۆ وەرچەرخاندن (منقلب) و سەرقاڵ کردنی ژمارەیەکی زۆری پیاوان بە دایلۆگێکی گەلەك گشتیتر و بەرفراوانتر لە خودی ئەو بزاڤە [واتە فیمینیزم]. ئەم جیاوازییە دینامیکە فیمینیستییە، لە بواری جیاوازیدایە و جیاوازییەکانی نێوان ژنان ئاشکرا دەکاو، هەروەها ئەو پێویستییەش دەسەلمێنێ کە ئێمە دەبێ جارناجارێك ئامانجێکی هاوبەشمان هەبێ و خەباتی بۆ بکەین.

لەبەشەکانی دواییدا، دەمانەوێ قسە لەسەر ئەوە بکەین کە چۆن فیمینیستەکان سەبارەت بە مەسەلەکانی پێوەندیدار بە جیاوازی و یەکسانییەوە، دووبەرەکی دەکەوێتە نێوانیان و هەروەها قسە لەسەر گۆڕانی ئەو یەکێتییەی نێوان فیمینیستەکان لە هەندێك لەو بوارانەدا دەکەین کە بۆ ژنان یەکجار گرینگن.

2

فیمینیزم و کاروبارە سیاسییەکان: خەباتکردن بۆ مافی هاوڵاتیبوونی ژنان

هەرچەند دەتوانین فیمینیزم بە هۆی هەوڵ و تێکۆشانەکانییەوە بۆ پێناسکردنی هەموو جۆرەکانی سەرکوتکاری و هەروەها کاریگەری دانان لەسەر گۆڕانی کۆمەڵایەتی، بە بزاڤێکی تەواو سیاسی لەقەڵەم بدەین بەڵام پێوەندییە فیمینیستییەکان لەگەڵ «کاروبارە سیاسییەکاندا» ــ ئەگەر زاراوەی ناوبراو، بەپێی پێناسکردنە سوننەتییەکەی، بەمانای بواری ڕەسمی سیاسەت وەربگرین ــ پێوەندیگەلێکی دژوار و پێچاو بوونە. لە لایەکەوە فیمینیستەکان هەوڵیان داوە کۆتایی بە ڕەوتی دوورخستنەوەی بەردەوامی ژنان لە دەزگا سیاسییە ڕەسمییەکانی حکوومەت و کورسییەکانی دەسەلاّت بێنن و، لەگەڵ ئەوەشدا لە لایەکیترەوە، ئەم باسەیان خستۆتەڕوو کە ئەو بنەما تیۆرییانە (نڤری)ی کە ئەم دەزگایانەیان لەسەر دامەزراوە، کەموکوڕییان هەیەو، جیالەوەش، پێناسکردنی کاروبارە سیاسییەکان، دەبێ لەو دەزگاو مەسەلانەی تێبپەڕێنێت کە بەشێوەی سوننەتی، بەتەنها بەرپرسیاری ئەو کاروبارانە لەقەڵەم دراون [واتە دەبێ بوارەکانیتریش بگرێتەوە] ــ بۆ نموونە، بنەماڵەو پێوەندییە تاکەکەسییەکان. لەم فەسڵەدا

www.pertwk.com

سەرەتا بە تاوتوێ کردنی توێژینەوە فیمینیستییەکانی سەبارەت بە دوورخستنەوەی ژنان لە سیاسەتی ڕەسمی و، پاشان لە درێژەی باسەکەدا بە قسەکردن لەسەر پێناسکردنە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکان لەسەر «کاروبارە سیاسییەکان» و شیکردنەوەی ئەو ڕێگانەی کە فیمینیستەکان بۆ بەدەست هێنانی مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی ژنان گرتوویانەتە بەر، ڕەخنەفیمینیستییەکان لەسەر کاروبارە سیاسییەکان و هەروەها پێوەندی نێوان خودی فیمینیستەکان لە گەڵ ئەم کاروبارانەدا تاوتوێ دەکەین.

ئەم ڕاستییە کەژنان لە توانای بەگەڕخستنی دەسەلاّتی سیاسی بێبەشن، خاڵی دەسپێکردنی زۆربەی توێژینەوە فیمینیستییەکان لەسەر سیاسەت پێك دێنێ. دیمۆکراسییە ڕۆژئاواییەکان لە بەشێکی هەرەزۆری مێژووی خۆیاندا، مافی دەنگدانیان بۆ ژنان بەڕەوا نەزانیوەو هێشتا لەناو دەزگا ڕەسمییەکان و ئەنجومەنەکانی بڕیاری سیاسی لە سەرتاسەری جیهاندا، ژمارەی نوێنەرانی ژن یەکجار کەمە. بەمجۆرە، دەتوانین بە جورئەتەوە ئەوە بڵێین کە سیاسەت (یان بەلانی کەمەوە سیاسەتی ڕەسمی) چالاکییەکی لەژێر دەسەلاّتی ڕەگەزی نێردا بووە و تا هەتایە هەر ئاواش دەبێ. هەر وەك براون[1](1988:4) دەڵێ:

سیاسەت بە درێژایی مێژوو، زیاتر لە هەموو جۆرە چالاکییەکانیتری مرۆڤ، شوناسێکی بەتەواوەتی نێرینەیی هەبوە. هەروەها زیاتر لە هەموو بوارێکیتری چالاکییەکان، تایبەت بە پیاوان بوە و لەچاو زۆربەی چالاکییە کۆمەڵایەتییەکاندا، هەرچی زیاتر و ئاگایانەتریش بە دەست پیاوانەوە بوە.

فیمینیستە ئەورووپی و ئەمریکییەکان، بە هۆی بەدواداچوونی مەسەلەی دوورخستنەوەی ژنان لە سیاسەتەوە بگرە تا خودی سەرچاوەکانی تیۆر و دەزگا

1- Brown

سیاسییە رۆژئاواییەکان، شێوە مێژووییەکانی بێبەشکردنی ژنان لە بەدەست هێنانی مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی لە دەزگا دیموکراتیکە رۆژئاواییەکانیان خستۆتە بەر راڤە و لێکۆڵینەوەوە. مافی دەنگدان، یان بەشداریکردن لە بڕیارەسیاسییەکاندا، بە شێوەگەلێکیتریش لە ژنان درێغ کراوە، چوونکە ئەوان بە ناتەوان و کەم ئەندامتر لەوە لەقەڵەم دراون کە بتوانن شانبەشانی پیاوان لە دەسەڵاتی سیاسیدا بەشداری بکەن. تیۆرسیەن و فیلسووفە سیاسییەکان، هەر لە ئەفلاتوون و ئەرەستۆوە بگرە تا هۆبس و دۆک و رۆسۆ، بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە ژن وپیاو لە رووی سروشتییەوە پێکەوە فەرقیان هەیە. پیاو بە شێوەیەکی سروشتی بە عاقڵتر لەژن لە قەڵەم دەدراو کەواتە شیاوی سیاسەت و ژیانی کۆمەڵایەتی بوو، ژنانی «بێعەقڵیش» زیاتر شیاوی ژیانی عاتیفی ناوماڵەوە بوون. هەرچەند ئەم جۆرە باسانە کە ژنان بە شێوەیەکی سروشتی، بە شیاوی بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی نازانن، کەم، یان تەعدیل کراونەتەوە، بەڵام ئەمرۆکە فیمینیستەکان ئاماژە بە بێبەشبوونی بەردەوامی ژنان لە مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی دەکەن، بێبەشکردنێك کە دەتوانین هەرلەناو تیۆرگەلێکی بنەڕەتی سەبارەت بە دەوری شیاوی ژنان لە کۆمەڵگاو هەروەها لە داگیرکردنی هەمیشەیی پێکهاتەکانی دەسەڵات لە لایەن پیاوانەوە، بەدوای سەرچاوەکانیدا بگەڕێین. لە بەدواداچوونی سەرچاوەکانی دوورخستنەوەی ژنان لە قەڵەمڕەوی سیاسی، تیۆرسیەنە فیمینیستەکان، ئەو ژێرخانە تیۆرییانە (نقری) کە دەزگا دیموکراتیکە رۆژئاواییەکانیان لەسەر دامەزراوە بە تەواوەتی خستۆتە ژێر تیغی رەخنەوە، بەتایبەت دابەشکردنی نێوان دووبواری گشتی و تاکەکەسی، کە لەناو تیۆرە لیبراڵی و کۆماریخوازەکاندا و هەروەها جۆری راڤەکردنیان لەسەر تاکی هاوڵاتیدا شاراوەتەوە.

دوو بواری گشتی و تاکەکەسی

هەردوو سوننەتی لیبراڵ و کۆماریخواز، جەختیان لەسەر دابەشکردنێکی بنەڕەتی لە نێوان بوارە گشتی و تاکەکەسییەکاندا کردووە. لە سوننەتی لیبراڵدا، بواری تاکەکەسی، بە قەڵەمڕەوی خسووسی تاکەکان لەقەڵەم ئەدرێت، شوێنێك کە پیاو تیایدا هیچ گوشارێکی دەسەڵاتی حکوومەتی لەسەر نییە، لەحاڵێکدا لە سوننەتی کۆماریخوازدا، ئەوە بواری گشتییە کە بە قەڵەمڕەوی ئازادی راستەقینە دەژمێردرێت، چوونکە پیاو لەوێدا سروشتی مرۆڤانەی راستەقینەی خۆی، لە رێگەی مافەکانی هاوڵاتیبوون و بەشداریکردنی چالاکانەوە بەدەست ئەهێنێ. بەڵام لە هەردوو ئەم سوننەتەدا، ژنان بەرەو بواری ژیانی تاکەکەسی راپێچکراون ـــ بۆ بنەماڵە، کە بە شوێنێکی گونجاو بۆیان لەقەڵەم دەدرێت ـــ و، ئەم بوارە تاکەکەسییەی ژیانی خێزانیی، بە بوارێکی لە دەرەوەی ئەرکی یاسادانەران لەقەڵەمڕەوی گشتیدا لە قەڵەم دراوە. یەکێك لە رەخنەگرینگە فیمینیستییەکان لەسەر تیۆری «بڕیاری لیبراڵی»، باسەکەی «پاتمەن[1]»ە(1988) کە دەڵێ: تیۆرسیەنەکان لەکاتی قسەکردن لەسەر بڕیاری کۆمەڵایەتیدا، بڕیاری رەگەزییان نادیدە گرتووە کە بناغەی ژێردەست بوونی ژنانە. ئەو، پێی وایە کە ئازادیی پیاوان و بەکۆیلەکردن و گوێڕایەڵ کردنی ژنان، هەردووکیان بە هۆی بڕیاری سەرەکییەوە هاتوونەتە ئاراوە و ئەو ئازادییە مەدەنییەش کە هاتۆتە ئاراوە، تایبە تمەندییەکی نێرینەیی هەیە و پێ لەسەر مافەکانی پیاوان دادەگرێت. بەڵام ئەم ئازادییە مەدەنییانە لە ژنان، کە وا دادەنرێت بە شێوەی سروشتی

1- Pateman

تایبەتمەندی و تواناییەکانی «تاك»یان تیا نییە، دریّغ کراوە. کەواتە جیاوازی رەگەزی، بەمانای جیاوازی سیاسییە، هەروەها جیاوازی نیّوان ئازادی و گویّرایەلّی. بەگشتی وادانراوە کە قەلّەمرەوی تاکەکەسی، ژیّرخانیّکی سروشتی و پیّویستە بۆ ژیانی گشتی یا مەدەنی، بەلاّم لەگەلّ ئەوەشدا وەك شتیّکی پووچ و بیّمانا کە تەنها تیۆرسیەنەکان و سیاسیکارەکان، پیّوەی سەرقالّن، مامەلّەی لەگەلّ دەکریّت. ئەم بارودۆخە لە تیۆری بریاری لیبرالّیی مۆدیّرندا (بۆ نموونە تیۆری راولّز[1]) کە جەخت لەسەر جیاوازبوونی هەردوو بواری گشتی و تاکەکەسی دەکا، وەك خۆی ماوەتەوە، هەرچەند فیمینیستەکان لەوباوەرِەدان کە ئەم دوو بوارە پیّوەندی تەواویان بە یەکەوە هەیە. بەمجۆرە هەولّدان بۆ نەهیّشتنی ژیّردەست بوونی ژنان و مسۆگەرکردنی مافی هاولاّتیبوونی تەواوی سیاسی ئەوان، تەنها بە هۆی ئەم بانگەشەیەوە کە تاکی باس کراو لە بریاری کۆمەلاّیەتیدا لە رووی رەگەزییەوە کەسیّکی ناکارا (خنپی)یەو هەروەها ئەو مافانەی کە لە ریّگەی ئەم بریارەوە بەخشراون، بە شیّوەیەکی یەکسان هەموان دەگریّتەوە، بەپیّی ئەم مەسەلەیە کە بریاری ناوبراو پیّوەندی دوولایەنەی نیّوان هەردوو بواری مەدەنی (گشتی) و تاکەکەسی نادیدە دەگریّت، وەلاّمدانەوەیەکی گونجاو نییە:

ئەم باسە کە باشترین ریّگە بۆ بەرەنگاری کردنەوەی پیاوسالاری، ئەوەیە کە هەولّ بدریّت جیاوازی رەگەزی لە رووی سیاسییەوە بەشتیّکی بیّمانا لە قەلّەم بدریّت، بەمانای قبوولّ کردنی ئەم روانگەیەیە کە قەلّەمرەوی مەدەنی (گشتی) و «تاك»، هیچ جۆرە کاریگەرییەکی جیاوازی قایل بوونی پیاوسالارانەی بە سەرەوە نییە. بەمجۆرە پیاوسالاری وەك کیّشەیەکی خیّزانیی تاکەکەسی چاوی لیّدەکریّ کە ئەگەر یاساو سیاسەتە گشتییەکان بە شیّوەیەك لەگەلّ ژناندا رەفتار بکەن کە

1- John Rawls

www.pertwk.com

وەکبلّیّی بە تەواوەتی لەگەلّ پیاواندا یەکسانن، دەتوانین بەسەریدا زالّ بین (پیتمەن 1988:17)

فریّس (1995) رەخنەیەکی لەو شیّوەیەی لەسەر بیرکردنەوەی کۆماریخوازی فەرەنسی گرت. هەرچەند ژنان دەوریّکی چالاکیان بینی لە شۆرشی فەرەنسەدا و چالاکانە بەشدارییان کرد، بەلاّم رژیّمی دوای شۆرشەکە، ژنانی لە مافی هاولاّتیبوونی تەواوی سیاسی بیّبەش کرد. فریّس، روونکردنەوە لەسەر سیّ تەوەری دوورخستنەوە [ی ژنان] دەکا کە دەتوانین لە تیۆری دوای شۆرشدا بیانبینینەوە: بیرکردنەوەی دیمۆکراتیك کە ژنانی لە مافی هاولاّتیبوون بیّبەش کرد؛ بیرکردنەوەی کۆماریخواز کە ژنانی لە مافی دەنگدان بیّبەش کرد؛ وە بیرکردنەوەی فیۆدالّی یا پاشایەتیخواز کە نیّرینە بوونی دایمی نویّنەرایەتی کردنی دەسەلاّتی سیاسی مسۆگەر کرد [واتە ئەوەی مسۆگەر کرد کە تەنها رەگەزی نیّر نویّنەرایەتی دەسەلاّتی سیاسی بکات]. خالّی چارەنووسسازی هەموو ئەم باسانەش، مەسەلەی جیاوازیی رەگەزی بوو. هەروەك فریّس روونی دەکاتەوە، دیمۆکراسی، مەسەلەیەکە کە نەك تەنها پیّوەندی بە یەکسانییەوە هەیە، بەلّکوو پیّوەندی بە شوناسیشەوە هەیە. شوناسی تاکیّك کە مافی هاولاّتیبوونی تەواوی پیّبەخشراوە. تیۆرسیەنە دیمۆکراتەکان لەوە دەترسان کە یەکسانی راستەقینەی نیّوان هەردوو رەگەز، جیاوازییە زەرورییەکانی نیّوان پیاوان و ژنان بسریّتەوە و سەرەنجامیش کیّشەو ململانیّی نیّوان نیّر و میّی لیّ بکەویّتەوە. یەکسانیی رەگەزی دەبوە هۆی ئەوە کە دۆستایەتی جیّی عەشق بگریّتەوەو پیّوەندییە سیّکسییەکان هەلّوەشیّنیّتەوە. کەواتە پاراستنی سنوورەکانی جیاوازیی رەگەزی و جیّکردنەوەی ئەم جیاوازییە لەناو یەکسانیی دیمۆکراتیکی مۆدیّرندا، یەکجار گرینگ بوو. «لەکاتی لە دایك بوونی دیمۆکراسیدا»، بە پەراویّزکردنی ژنان، وەلاّمدانەوەیەك بوو بۆ دلّەراوکیّ قوولّەکانی پیاوان، دلّەراوکیّ سەبارەت بەوەی کە لەوەبەدوا

«ئەویدی» خۆیان لە ژناندا نەبیننەوە، ئەویدییەك كە دەسەڵاتی ئەوانی مسۆگەر كرد (فرێس1995:33) ئەم ئینكار كردنەی یەكسانی راستەقینەی نێوان ژنان و پیاوان لە تیۆری دیمۆكراتیكدا، جەختكردنی كۆماریخوازەكان لەمەڕ جیاكردنەوەی بوارەكانی گشتی و تاكەكەسیشی خرابوویەسەر و،ئەو جیاكردنەوەش بە پێی هێڵەكانی جنسییەت ئەنجام درا. هەروەك رۆسۆ ئەیوت، ژنان «نیوەی گرانبەهای كۆمار» بوون؛ ئەوان شارەزای داب و نەریتەكان بوون و پیاوانیش شارەزای یاساكان بوون. هەر بۆیە ژنان دەبوایە خۆیان تەنها بە كاروبارەكانی ناوماڵەوە سەرقاڵ بكەن و دەستێوەردانی بواری گشتیی سیاسەت نەكەن.

فیمینیستەكان، لەكاتی لەقاودانی (افشاء) دوورخستنەوەی ژنان لە جیهانی سیاسەت، بە ئاماژە كردن بە كرۆكی دەسكردو هەوڵی ئەو سنوورانەی كە لە نێوان بوارەكانی تاكەكەسی و گشتیدا كێشراون، ئەم باسەیان خستەڕوو كە یەكسانی راستەقینە ناتوانێت بە تەنها بە «ئیزافەكردنی» مەسەلەی ژنان بە تیۆرە سیاسییە سوننەتییەكان، بەدەست بهێنرێت، بەڵكوو دەبێ بناغەی ئەو تیۆرانە بخرێتە بەر مشتومڕەوە. رەخنەگرتن لە دابەشكردنی دوو بواری گشتی و تاكەكەسی لە بیركردنەوەی سیاسی رۆژئاوادا، بوە هۆی ئەوە كە فیمینیستەكانی «شەپۆلی دووهەم» لەدەیەكانی 60و70دا ئەوە رابگەینن كە: «هەموو ئەو شتانەی كە تاكەكەسین، سیاسین». ئەم مەسەلەیە بۆ نارەزایی دەربڕین بەرانبەر روانگە سوننەتییەكانی سەبارەت بە بنەماڵە و ژیانی تاكەكەسی، وەك بابەتێكی لەدەرەوەی قەڵەمڕەوی سیاسەتدا و هەروەها بە پشتبەستن بەم ئیستدلالەوە ڕوویدا كە قەڵەمڕەوی تاكەكەسی، لەراستیدا یەكێك لە پێگە سەرەكییەكانی پێوەندییەكانی دەسەڵات و نایەكسانی رەگەزییە. ئەوان جەختیان لەسەر ئەوە دەكرد كە هۆكارە گشتییەكان، بارودۆخە تاكەكەسییەكان دێننە ئاراوە. بۆ نموونە،

www.pertwk.com

ژیانی ژنان بە هۆی دۆخی مافی ژن و مێردایەتی، پلان و بەرنامەكانی دەوڵەت دەربارەی سەرپەرشتی و بەخێوكردنی منالاّن، تەرخانكردنی تێچووەكانی بیمە كۆمەڵایەتییەكان، یاساكانی كارو دابەشكردنی كار لە ڕووی رەگەزەوە، یاساگەلی پێوەندیدار بە دەسدرێژی كردنی نامووسی، لەبارخستنی منالّ و هەروەها ئازاردانی سێكسییەوە (سادیسم) رێك دەخرێت و مەرجدار و سنووردار دەكرێت. كەواتە، كێشە «تاكەكەسییەكان» تەنها لە رێگەی سیاسی و هەنگاوی سیاسییەوە قابیلی چارەسەر كردنن (پیتمەن1997:117). ئەزموونی رۆژانەی ژنان لە كۆمەڵگا پیاوسالارەكاندا، ئەوە دەسەلمێنێت كە هەردوو بواری گشتی وتاكەكەسی، تێكچڕژاون و پێوەندی تەواویان لەگەڵ یەكدا هەیەو هەرگیزیش ناتوانین جیاوازییەكی راستەقینە لە نێوانیاندا قایل بین. لەگەڵ ئەوەشدا، فیمینیستەكان نارەزاییان دەربڕیوە بەرانبەر پرەنسیبە ئاكارییە هەڵقوڵاوەكانی ئەم جیاوازی قایل بوونەی نێوان [بواری] گشتی و تاكەكەسی، كە گوزارشت دەكات لە بوونی دابەشكردنێكی هاوشێوە لەنێوان دادپەروەری (كە بەهایەكی گشتییە) و بەرپرسیارێتی و چاودێری كردندا (كە بەهایەكی تاكەكەسییە). كەواتە سنوورێكی ئاكاری كەوتۆتە نێوان [بواری] گشتی و تاكەكەسییەوە (ترۆنتۆ1993)و، هەروەك رۆس لیستێر[1](1997:120) دەڵێ: «كەواتە راڤەكردنی ئایدۆلۆژیانەی دابەشكردنی گشتی ـــ تاكەكەسی، یارمەتییەكی زۆر دەگەینێت بە هێنانەئارای بەرەوڕووبوونەوەی نێوان دادپەروەری و چاودێری كردن و بەئاسانی خۆدزینەوەی پیاوان لە وەئەستۆگرتنی بەرپرسیارێتی و چاودێری كردن و هەروەها خزمەتگوازییەكانیتری ژنان».

كەواتە، فیمینیستەكان دابەشكردنی نێوان گشتی و تاكەكەسییان، بەهۆی

1- Ruth Lister

دەرەنجامە کردەیی و ئاکارییەکانیەوە خستۆتە ژێر رەخنەوە. ئەوان لەو باوەڕەدان کە ژنان، بەهۆی ئەزموونە تایبەتەکانیان لەسەر پێوەندی دوولایەنەی نێوان ئەو دوو بوارە بەناوجیاواز و هەروەها بە هۆی راپەڕینیان لە دژی دوورخستنەوەیان لە بواری سیاسی و، بە مەبەستی پێشدەسی کردن لە گرتنەبەری رێو شوێنێکی تیۆرانە و کردەیی لە سیاسەتدا، کە سنوورە بەرتەنگەکانی سیاسەتی پێشووی بەرفراوان کردووەو، کەواتە سنووری نێوان [قەڵەمڕەوی] گشتی و تاکەکەسی بردۆتە ژێر پرسیارەوە، پێگەو بارودۆخێکی لەباریان هەبوە. فیمینیستەکان، لە ئاستێکی تیۆرانەدا و بە پشت بەستن بە پێوەندییەکانی دەسەڵاتەوە، جۆرەکانی کاریگەری دانانی بواری «گشتی» سیاسەت لەسەر ژیانی تاکەکەسی ژنان و هەروەها جۆرکانی رەخساندنی دۆخی لەبار بۆ سەرکوتکاری و دەسەڵاتدارییان لە بواری بەناو تاکەکەسیدا خستۆتەبەر شیکردنەوەو ڕاڤەکارییەوە. لە ئاستێکی کردەییدا، فیمینیستەکان ئەوە پیشان ئەدەن کە ژنان وێرای پێشدەسی کردن و خەباتگێڕییەکی زۆر و فرەچەشن لەبواری ئەو سیاسەتە سیستماتیکەی کە پیاوان ماوەیەکی زۆر تیایدا دەسەڵاتیان بەدەستەوە هەبوە، پێناسکردنە سوننەتییەکانی سەبارەت بە کاروبارە سیاسیەکانیشیان بەرەوڕووی کێشمەکێش و مشتومڕ کردۆتەوە. بۆ نموونە، لیستێر(1997)بە مەبەستی شیکردنەوەی بەشداری ژنان لە چوارچێوەی کارکردن بەپێی کۆمەڵگای ناوچەیی و هەروەها شێوە سوننەتییەکانیتری بەشداریکردن، کە بەتەواوەتی لە ژێر دەسەڵاتی رەگەزی نێردا بوونە، قسەوباسێکی تەواو بەبەڵگەوە دەخاتە ڕوو.

بەلاّم لە تیۆری سیاسەتی فیمینیستیدا، دەبێ لە چگۆشەنیگایەکەوە چاو لە دابەشکردنی [بواری] گشتی ــ تاکەکەسی بکەین؟ ئایا فیمینیستەکان بەگشتی دەیانەوێ خۆیان لەم پۆلێنکردنە بدزنەوە و هەموو بوارەکانی ژیان بە بواری

www.pertwk.com

گشتی لەقەڵەم بدەن؟ یان ئایا «هەموو ئەو شتانەی کە تاکەکەسین، سیاسین»، بەو مانایەیە کە فیمینیستەکان دەستێوەردانی دەوڵەت لە هەموو بوارەکانی ژیانی تاکەکەسی و تایبەتی تاکەکان بەڕەوا دەزانن؟ لە راستیدا ژمارەی ئەو فیمینیستانەی کەلەو باوەڕەدا بوون دابەشکردن بە «گشتی» و «تاکەکەسی» دەبێ بە تەواوەتی هەرنەمێنێت و پێیان وابوە لەبەر ئەوەی کە دابەشکردنی ناوبراو، ماوەیەکی زۆر لە خزمەتی پاراستنی دەسەلاّتی نێرینەدا بوە، دەبێ بناغەی هەردوو بواری گشتی و تاکەکەسی هەڵتەکێنرێ، یەکجار کەم بوە. کەسانیتریش بە مەبەستی بنیاتنانەوە و سەر لەنوێ بەرقەرارکردنەوەی دابەشکردنی ناوبراو، داکۆکیان لە دانانی سنوورگەلێکی سازگار لەگەڵ پێوەندییە رەگەزییەکاندا کردووە، پێوەندیگەلێکی لەسەر بنەمای یەکسانی، نەك داگیرکاری. هەروەك لیستێر روونکردنەوەی لەسەر دەکا، ئەم سەرلەنوێ بەرقەرارکردنەوەی دابەشکردن بە «گشتی» و «تاکەکەسی»، سێ هۆکار لەخۆ دەگرێت: یەکەم «هەڵوەشاندنەوەی بەها ڕەگەزاوی کراوەکانی (بەجنسیکراو) هەر دوو بواری گشتی و تاکەکەسی، بەشێوەیەك کە تەنها تایبەتمەندییە رەگەزاوی کراوەکانی «جیاوازی قایل بوون» و تایبەتمەندییە پاشکۆکانی هەردوو بوارەکە لەناو بچن، نەك خودی جیاوازی قایل بوون »(1997:121). دووهەم، دژایەتیکردنی جیاوازی قایل بوونی لێبڕاوانەی ئایدۆلۆژیانەی نێوان بواری گشتی وتاکەکەسی، بە هۆی جەخت کردن لەسەر شێوە فرەچەشنەکانی یەکتری داپۆشین و تەعامولی نێوان ئەم دوو بوارە. سێهەم، دان پێدانان بەم مەسەلەیە کە سنوورەکانی نێوان هەردوو بواری گشتی و تاکەکەسی، سوباتییان نیەو بەردەوام لە حالّی گۆڕاندان و دەتوانرێ بەردەوام خەباتیان بۆ بکرێت. کەواتە هیچ پێناس کردنێك لەسەر سنووری گشتی ــ تاکەکەسی، ناتوانێت نەگۆڕو هەمەکی بێت، بەڵکوو بەمەبەستی بەرپرچدانەوەی گۆڕان و وەرگۆڕانە کۆمەلاّیەتییەکان، هەمیشە لە حالّەتی گۆڕاندا دەبێت. بەمجۆرە

رەنگە شیکردنەوەیەکی تایبەتی لەسەر شێوەکانی کاریگەریدانانی سیاسەتە تایبەتە حکومەتییەکان لەسەر پێگەی ژنان لە کۆمەڵگادا، باشتر و بەکەڵکتر بێت، وەك لە هەوڵدان بۆ بەدەستەوەدانی پێناسکردنێکی تازەی ئەم سنوورانە: «جیاوازی قایل بوونی نێوان بواری گشتی و تاکەکەسی، شتێکی مانادارە، بەڵام ئەرکی گرینگ لێرەدا روونکردنەوەی ئەم مەسەلەیەیە کە، ئەم دوو بوارە بە کردەوە چمانایەکیان هەبە؟» (1987:108) یەکێك لەو بوارانەی کە ئەم شیکردنەوە ئاشکرایەی ئەم ساڵانەی دوایی، بەتەواوەتی پێوەی سەرقاڵ بوە پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی (ریفاه) کۆمەڵایەتی و شێوەی کاریگەری دانانی کەمبوونەوەکانی بووجەی دەوڵەت لە بواری بیمە کۆمەڵایەتییەکاندا، لەسەر ژیانی ژناندابوە. ئێمە دواتر هەرلەم فەسڵەدا دەگەڕێینەوە بۆ ئەم مەسەلەیە.

ژنان و بەشداریکردنی سیاسی: خەبات بۆمافی دەنگدان

یەکێك لە دەرەنجامەکانی رەخنە فیمینیستییەکان لەسەر دابەشکردنی گشتی ـ تاکەکەسی و جۆری پێکهێنانی ئەم دابەشکردنەو، پێناسکردنی یەکجار بەرتەسکی کاروبارە سیاسییەکان بە دەزگا سیاسییەکان، خۆ دوورخستنەوەیە لە کارکردن لەگەڵ ئەم دەزگایانەو سەرقاڵ بوون بە شێوە کەمتر رەسمییەکانی چالاکی سیاسی و کردەخوازی سیاسییەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، لە هەموو ئەو ماوەیەی کە ژنان دەرگیری شێوە ئەڵتەرناتیڤەکانیتری چالاکی سیاسی بوونە، گرووپە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکان بەردەوام بە مەبەستی چوونەناو بەشداریکردن لە پرۆسەی سیاسی رەسمیدا، گوشاریان هێناوە، هەموو جۆرەکانی فیمینیزمیش بەهۆی هەوڵدان بۆ سەلماندن و چەسپاندنی داخوازەکانیان، چلەناو کاناڵە

www.pertwk.com

سیاسییە سوننەتییەکاندا بێت، یاخود لە دەرەوەیاندا، تووشی پەرتەکەندەیی و دووبەرەکی کردوونە.

گوشار هێنان بۆ بەشدارکردنی ژنان لە پرۆسەی سیاسی و دەستەبەرکردنی مافی تەواوی هاوڵاتیبوونیان چەندین سەدە درێژەی هەبوە، چوونکە هەر لەو کاتەوە کە تیزی «مافەکانی پیاو» لە ئەورووپاو وڵاتە یەکگرتووەکاندا لە سەدەی هەژدە و نۆزدەدا بڵاو کرایەوە، ژنانیش هەستان بە داواکردنی مافگالێکی یەکسان بۆ خۆیان. بۆ نموونە، ئۆلۆمپدوگۆژ، شۆڕشگێڕی فەرەنسی، لە ساڵی1791دا لە وەڵامی کتێبی «جاڕنامەی مافەکانی پیاو و هاوڵاتی[1]» شۆڕشی(1789)، کەتیایدا ژنان بێبەش کرابوون لەوەی کە وەك هاوڵاتییەك، چالاکی سیاسی بکەن، کتێبی «جاڕنامەی مافەکانی ژن و هاوڵاتی[2]» بڵاو کردەوە. لەم جاڕنامەیەدا، دوگۆژ ئەم باسەی خستەڕوو کە ژنان بە شێوەی سروشتی، هاوتەرازی پیاوانن، ئەوانیش وەك پیاوان ئینسانن و کەواتە دەبێ لە هەموو ئەو مافانەی کە پیاوان هەیانە، بەهرەمەندبن. قسەیەکی بەناوبانگی هەیە کە دەڵێ: «ژن وەك چۆن مافی چوونەسەرەوەی سەکۆی لەسێدارەدانی هەیە، بەهەمان شێوەش دەبێ مافی چوونەسەرەوەی تریبۆنیشی هەبێت» و هەر ئەم قسەیە کاتێك کە خودی دوگۆژ بە گیۆتین سەریان بڕی، بووبە دروشمی یەکبوونی فیمینیستی. دوگۆژ، یەکەم، یان تەنها فیمینیستێك نەبوو کە لەکاتی خۆیدا دەنگی هەڵبڕی، بەڵکوو بە درێژایی سەدەی نۆزدەهەم، گوشارهێنان لە هەموو رووپەکەوە و بە قازانجی مافەکانی ژنان، رووی لە زیادبوون کردبوو. رەنگە بەرچاوترین نموونەی چالاکییە فیمینیستییەکان لە دژی دوورخستنەوەی ژنان لە بواری سیاسی، بزووتنەوەی مافی دەنگدان بێت کە لە ئەورووپاو وڵاتە یەکگرتووەکاندا، لە کۆتایی سەدەی نۆزدەو

1- Daclaration Of The Rights Of Woman and Citizen
2- Daclaration Of The Rights Of Man and Citizen

سەرەتای سەدەی بیستدا گەیشتە ئەوپەڕی خۆی. لەم سەردەمەدا مافی دەنگدان بۆ زۆربەی بزاڤ و خەباتە فیمینیستییە جۆراوجۆرەکان، بوو بە سەمبولێك و، دەتوانین ئاوا بڵێین کە پشتیوانی کردن لە مافی دەنگدانی ژنان، گۆڕا بە جۆرە «پێوەرێك » بۆ باوەڕە فیمینیستییەکان (دێلمار1986). بەهەرحاڵ، مەسەلەی مافی دەنگدان و خەباتکردن لە پێناوی مافی دەنگدانی ژناندا، نموونەیەکی بەرزمان دەخاتە بەرچاو سەبارەت بەوەی کە چۆن مەسەلەیەکی ــ وای دابنێین ــ «یەکخەر» (یەکێتی بەخش)، دەتوانێ بکەوێتە خزمەتی شاردنەوەی جیاوازییە گرینگەکانی نێوان روانگە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکانەوە؟ فیمینیستگەلێکی زۆریش هەبوون کە مەسەلەی مافی دەنگدان، بەلایانەوە شتێکی گرینگ نەبوو و هەروەها سەبارەت بە باسی مافی دەنگدانی ژنان، هەڵوێستگەلێکی تیۆرانە و پاساوهێنانەوەگەلێکی جۆراوجۆر لە ئارادا بوو. بەڕای زۆرکەس، بەسەرنجدان بەوەی کە چین و توێژێکی زۆری پیاوانیش لە مافی دەنگدان بێبەش بوون، مەسەلەی مافی دەنگدان، تەنها پێوەندی بە «مافی ژنان»ەوە نەبوو، بەڵکوو پێوەندی بە مافی مرۆڤەوە هەبوو. کەواتە، ئەم بوارە نە بە خاڵێکی گرینگی نایەکسانی نێوان ژنان و پیاوان لەقەڵەم ئەدراو، نە بە بوارێکی گرینگیش بۆ ئامانجی فیمینیستی. بۆ نموونە، مێری ڤۆلستۆنکرافت بەمجۆرە ئیستدلالی دەکرد کە:

من بەڕاستی لەو باوەڕەدام کە ژنان لەجیاتی ئەوەی کە سەرەڕۆیانە و بە بێ‌ئەوەی کە مافی بەشداریکردنی راستەوخۆیان لە بڕیارەکانی دەوڵەتدا هەبێت و حکوومەتیان بەسەرا بکرێت، دەبێ چەند نوێنەرێکیان هەبێت. بەڵام لەبەر ئەوەی کە سەرجەمی سیستمی نوێنەرایەتی لەم وڵاتەدا، تەنها ڕێخۆشکردنە بۆ دیکتاتۆرییەت و هیچیتر، کەواتە نابێ ژنان هیچ گلەوگازندەیەکیان هەبێت

چوونکە ئەوانیش هەر هێندە نوێنەریان هەیە کە چینی بەرفراوانی کاسپکارە زەحمەتکێشەکان هەیانە.

(مێری ڤۆلستۆنکرافت1995:166)

لە لایەکی ترەوە، ئەوکەسانەش کە پێیان وابوو مافی دەنگدانی ژنان، مەسەلەیەکی گرینگ و چارەنووس سازە، بە هۆی ئەو پاساوانەی کە بۆ بانگەشەکانیان دەیانهێنایەوە، دووبەرەکی کەوتبووە نێوانیانەوە و یەکیان نەدەگرتەوە. ئەم ژنانە بەردەوام رووبەڕوو بوون لەگەڵ دۆخی دژواری خەباتکردن بۆ زاڵ بوون بەسەر ئەو بێبەشییەی کە هەڵقولاوی پێناس کردنە جۆراوجۆرەکانی جیاوازی قایلبوونی رەگەزی بوو، لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵیان ئەدا لەرێگەی چەسپاندنی شوناسێکی بە کۆمەڵ بۆ پێگەی «ژن»، ئەم جیاوازی قایلبوونە رەگەزییە بەهێزتر بکەن. هەروەك ئسکات (1996:دە) پیشانی ئەدات:

بارودۆخی دوورخستنەوەی ژنان لە سیاسەت، هەوڵ و تەقەلاگەلێکی بە دواوە بوو بۆ بەدەستەوەدانی پێناسەیەکی باوەڕپێکراو لەسەر جنسییەت. ئەم بارودۆخە، فیمینیستەکانی رووبەڕووی دۆخێکی دژواری لەچارەسەرنەهاتوو کردەوە. ئەم دۆخە دژوارە، بەشێوەی باسگەلێك سەبارەت بە «یەکسانی» و «جیاوازی» بە ئێمە گەیشتووە. ئایا ژنان و پیاوان یەکسانن؟ وە ئایا ئەم یەکسانییە، تەنها بنەمایەکە کە بە پێی ئەو بنەمایە بتوانین داوای یەکسانی بکەین؟ یان ئەوان جیاوازن و بەهۆی ــ یان سەرەڕای ــ جیاوازییەکانیان، شایانی ئەوەن بە یەکسان رەفتاریان لەگەڵدا بکرێت؟ هەرکام لەم هەل ومەرجانە، شوناسگەلێکی نەگۆڕ و دژ بەیەك بەژنان و پیاوان دەبەخشن و بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ ئەو

پێشگریمانەیە دەسەلمێنن کە رەنگە پێناسەیەکی باوەڕپێکراو بۆ جیاوازی رەگەزی لە ئارادا هەبێت.

ئەمە مەتەڵۆکە(معما)یەك بوو کە لایەنگرانی مافی دەنگدانی ژنان ناچار بوون رووبەڕووی ببنەوە. ژنان بەهۆی جیاوازییەکی دەسکردی رەگەزی، کە پیاوانی بە عاقڵتر لە ژنان لەقەڵەم ئەدا، لە مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی بێبەش کرابوون. بەمجۆرە ژنان بە مەبەستی خەباتکردن بۆ ئەو بێبەشییە، دەبوایە بانگەشەی ئەوەیان بکردایە کە لەڕاستیدا جیاواز نین، بەڵکوو لەگەڵ پیاواندا یەکسانن، هێندەی پیاوانیش عاقڵن و دەشتوانن لە سیاسەتدا بەشداری بکەن. لە لایەکیترەوە، بە هۆی خەباتیبەکۆمەڵ و داواکردنی مافی ژنانەوە، شوناسی خۆیان وەك «ژن» دەسەلماندو کەواتە زیاتر پەرەیان بەو جیاوازییە باوە ڕەگەزییە دەدا. ئەگەرچی هەندێك لە لایەنگرانی بزووتنەوەی مافی دەنگدانی ژنان، حەزیان ئەکرد هێندەی بۆیان بکرێت، جیاوازی رەگەزی ئینکار بکەن، ئەوانیتریان هەوڵیان ئەدا جەختلەسەر خەسڵەتە تایبەتەکانی ژنان بکەن، کە بەڕای ئەوان دەتوانرا بە بیانوویەك لەقەڵەم بدرێت بۆ بەشداریکردنی ژنان لە سیاسەتدا.

ئەم باسەجۆراوجۆرانە، هەنووکەش لە دایلۆگی فیمینیستیدا لە ئارادان. چوونکە ئەگەرچی ژنان (درەنگ یاخود زوو) لە هەموو دیمۆکراسییە ڕۆژئاواییەکاندا مافی دەنگدانیان بەدەست هێناوە، بەڵام دەرکیان بەوە کرووە کە مافی دەنگدان خۆی لەخۆیدا نابێتە هۆی دەستەبەر کردنی مافی دەنگدان؛ بەلانی کەمەوە بە شێوەیەك کە دڵخوازی لایەنگرانی مافی دەنگدانی ژنان بێت. دیارە یەکێك لەگرینگترین توخمەکانی هاوڵاتیبوونی سیاسی، بەشداریکردنەو، لەروانگەی فیمینیستەکانەوە، ئەم بەشداریکردنە بەمەبەستی بەهرەمەندبوون لە ئەرزش و ئیعتبار، دەبێ زیاترلەوەبێت کەتەنها هەرچەندساڵ جارێك بتوانن دەنگ

www.pertwk.com

بدەن. یەکێك لە بنەما کێشەسازەکانی هاوڵاتیبوونی سیاسی، مەسەلەی نوێنەرایەتییە. ژنان سەرەڕای ئەوەی کە بەپێی یاسا هەم دەتوانن هەڵبژێرن و هەمیش هەڵبژێردرێن، بەڵام هێشتا لە زۆربەی پەرلەمان و دەوڵەتەکانی سەرانسەری جیهاندا و هەروەها ئەنجومەنەکانیتری بڕیاردەرکردندا، لە ئاستی ناوچەیی و نەتەوەییدا، نوێنەری کەمیان هەیە.

بەرفراوانکردنی سنوورە سیاسییەکان بەرەولای سیاسەتی نارەسمی

تا ڕادەیەك بەهۆی کەمتەرخەمی کردنی دەزگا سیاسییەکانەوە، بۆ کردنەوەی دەزگاکانیان بەڕووی ژناندا، زۆربەی فیمینیستەکانی «شەپۆلی دووهەم»ی دەیەکانی 60و70، نیگەرانی خۆیان دەربڕی بەرانبەر نەتوانینی دەزگا سیاسییە ڕەسمییەکان بۆ قبووڵکردنی (وەرگرتنی) ژنانو هەروەها دەستەبەرکردنی مافەکانی ژنان، وە ئەونیگەرانیەشیان بە پشتگوێ خستنی دەزگاگەلی ناوبراو پیشاندا. دەتوانین بڵێین هەموو جۆرەکانی فیمینیزم لە کۆتاییەکانی دەیەی 60و سەرجەمی دەیەی70دا، بواری کاری سیاسییان پەرەپێدا، تاکوو لە گرنگایەتی و پێوەندیی دەزگا پەرلەمانی و دەوڵەتییەکان، وەك یەکێك لە ناوەندەکانی خەباتیژنان، کەم بکەنەوە. هەر وەك ئێلاینڤینۆ[1](1984:155) بە ئاماژەکردن بە بزووتنەوەی فیمینیستی فەرەنسە M.L.F(بزووتنەوەی ئازادیی ژنان) دەڵێ:

لەکاتێکدا کە فیمینیستەکان لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا، زۆربەی چالاکییەکانیان لەسەر بواری سیاسەتی ڕێکخراویی چڕکردبووەوە، لەوانە؛ مافی

1- Eliane Viennot

دەنگدان، یاسادانان و...، بەپێچەوانەوە بزووتنەوەی ئازادیی ژنان (M.L.F) لەدەیەی 70دا، وێڕای جەخت کردن لەسەر بەسیاسی کردنی چالاکییەکانی، زیاتر لە هەمووشت گرنگی بەو مەسەلانە ئەدا کە پێوەندییان بە سەرکوتکردنە ئاشکراکانی ژنانەوە (لەبارخستنی منداڵ، دەسدرێژیناموسی، تەندروستی، فێرکاری، کەلتوور) هەبوو و، هەرجۆرە ئامادە بوون و بەشداری کردنێکیان لە دەزگا سیاسییەکاندا (جگە لە بەشداریکردنی رەخنەگرانە) رەت کردەوە.

گواستنەوەی چالاکییەکان بۆ دەرەوەی دەزگا سیاسییە رەسمییەکان، پیشاندەری ئەوە بوو کە زۆرێك لە فیمینیستەکان حەز ئەکەن لە ئاستێکی نارەسمی و وەك کارێکی بەکۆمەڵ جەخت لەسەر چالاکی سیاسی ژنان بکەن. بەهەرحاڵ هەروەك ئەم فیمینیستانە دەریان خست، ئەم جۆرە سیاسەتە، زۆربەیکات بەهۆی پێناسکردنە «پیاوانە» کلاسیکەکان لەسەر دەسەڵات وەك حەرەکەتێکی لەسەرەوە بۆخوارەوە (کەدەزگاکانی نوێنەرایەتیکردنی رەسمی، نموونەیەتی)، نەك وەك چالاکییەکی جەماوەری ــ لەخوارەوە بۆسەرەوە ــ کە جۆرە سیاسەتێکە ژنان بەوپەڕی سەرکەوتنەوە بەشدارییان تیا کردووە، پشتگوێ خراوە.

بناغەی تیۆرانەی ئەم دورکەوتنەوە لە دەزگا سیاسییە رەسمییەکان کە یەکێك لە ئاوەندەکانی خەباتی ژنان بوو، بەهۆی کتێبگەلێکی وەك «سیاسەتی رەگەزی[1]»(1970) «کیت میلێت[2]»ەوە دارێژرا. میلێت کتێبەکەی بەم پرسیارە دەس پێدەکا کە «ئایا بەڕاستی دەتوانین پێوەندیی نێوان هەردوو رەگەز، لە گۆشەنیگایەکی سیاسییەوە چاو لێبکەین؟». لە وەڵامدا دەبێژێت؛ بەڵێ، بەلاشم

1-sexual Politics
2- Kate Millett

تەنها لە کاتێکدا کە سیاسەت بە شێوەیەکی تایبەت پێناس بکرێت: «لەم توێژینەوەدا، سیاسەت وەك جیهانی داخراوی دانیشتن و کۆبوونەوەکان، سەرۆکەکانی کۆبوونەوەکان و حیزبەکان پێناس ناکرێت. زاراوەی «سیاسەت» دەبێ پێوەندییەکانی هەڵقولاوی دەسەڵات، واتە ئەو پێوەندییانەی کە لەرێگەیانەوە گرووپێك لە تاکەکان لە لایەن گرووپێکی ترەوە کۆنترۆڵ دەکرێن، بگرێتەوە»(1970:5). قبووڵ کردنی ئەوە کە پێوەندییەکانی دەسەڵات لە کۆمەڵگا، لە هەموو شوێنێکدا بوونیان هەیە ــ لە پێوەندییە تاکەکەسییەکان و هەروەها لە دەزگا سیاسییە رەسمییەکاندا ــ هەنگاوێکی یەکجار گرینگ بوو بۆ تێگەیشتنی پلەخواربوونی ژنان لە کۆمەڵگاداو، بەڕاستی یەکێك لەو خاڵانەیە کە فیمینیزم کاریگەری یەکجار زۆری لەسەر تیۆری کۆمەڵایەتی و سیاسی داناوە. تەنانەت هەندێکەس رایان لەسەر ئەوە بووە کە: «گرینگترین کاریگەرێتی فیمینیزم لەسەر تیۆری کۆمەڵایەتی، تێگەیشتن لەم مەسەلەیە بوە کە پێوەندییەکانی دەسەڵات، هەم لەناو پێوەندییە کۆمەڵایەتییە سەرەکییەکاندا دەوریان هەیە، هەم لەناو ئەو پێوەندییە کۆمەڵایەتییە «پانوی»یانەی قەڵەمرەوی مەدەنی و سیاسیدا، کە ناتاکەکەسیتریشن». (یووالدەیویس1977:13). ئەم بانگەشەیە کە پێوەندییەکانی دەسەڵات لە هەموو شوێنێکدا بوونیان هەیە، هەندێ لە فیمینیستەکانی والێکردووە کە داکۆکی لە لابردنی (سڕینەوەی) دەوڵەت وەك وتەزایەکی جیاواز لە توێژینەوە فیمینیستییەکان، بکەن. بۆ نموونە جوودیس ئالێن[1](1990) دەڵێ فیمینیزم پێویستی بە تیۆری دەوڵەت نییە، چوونکە پێویستی بەدارشتنی تیۆریگەلێك هەیە سەبارەت بە پرۆسە و وتەزاگەلێکی ماناداترو و پڕبایەختر. لە راستیدا،

1- Judith Allen

پاراستنی دەوڵەت وەك وتەزایەكی سەربەخۆی شیكاری، دەبێتە ڕێگر لەبەردەم تیۆریسازی فیمینیستیدا، چوونكە پرۆسەكانیتری دەسەلات و ئەو پێوەندییانەی كە ڕەنگە فیمینیستەكان بیانهەوێ لە نێوانیاندا بەرقەراریان بكەن، دەشێوێنن.

بەهەرحاڵ ئەگەری ئەوە لەئارادایە كە لەم باسەدا كە هەمووشتێك سیاسییە، مانای سیاسەت هێندە كەمڕەنگ و بەرتەسك بێتەوە كە وەك وتەزایەكی سەربەخۆی شیكاری، بەكەڵكی هیچ نەیەت. هەروەك ئسكوایریز[1](1999:23) دەڵێ:

ئەم بیركردنەوەیە كە سیاسەت، دەسەلاتە، هاوڕێ لەگەڵ وێناكردنێكی تەواو ناهاوڕەگەزخوازانە لەسەر دەسەلات، زۆربەی فیمینیستەكانی ناچاركرد كە تاڕادەیەكی زۆر، سیاسەت لە شتەكانیتر بەجیاواز بزانن. ئەم مەسەلەیە، دەبێتە هۆی ورووژاندن و سەرهەڵدانی تێڕامانگەلێكی زۆر سەبارەت بە سیاسەتی....(حەزی سێكسی، زاوزێكردن، شوناس، كاریناوماڵەوە، مۆد، وە....) بەلام كاریگەرییەكی ئەوتۆ لەسەر چییەتی خودی سیاسەت دانانێت.

لەم دواییانەدا بەمەبەستی بەرقەراركردنی هاوسەنگیی ناوبراو، هەندێ نووسینی فیمینیستی سەبارەت بە سیاسەت، مافی هاولاتیبوون و دەوڵەت (بۆنموونە، لاواندواسكی و نۆریس1996؛ لیستێر1997؛ فیلیپس1998) بلاوكراونەتەوە. سەرجەم ئەم ئاسەوارانە، بەشێوەگەلی جۆراوجۆر، جەخت لەسەر گرنگایەتی سیاسەت وەك وتەزایەكی سەربەخۆی شیكاری لای فیمینیستەكان دەكەن. ئەوان هەروەها داكۆكی لە زەرووڕەتی پاراستنی دەوڵەت وەك بوارێكی سەربەخۆ و جیاوازی خوێندنەوە دەكەن، چوونكە دەوڵەت و دەزگا

2- Squires

سیاسییەرەسمییەكان بەردەوام ناوەندگەلێكن كە كەڵكوەرگرتن لە مافە بەكۆمەڵەكان بەندە بەوانەوە. (یووال ـ دەیویس و ئانتیاس1989).

پشتكردن لە دەزگا و پرۆسە سیاسییەرەسمییەكان، لە دەیەكانی60و70دا بەتێكڕای دەنگ ئەنجام نەدراو، ژمارەیەك لە فیمینیستەكان بەردەوام هەوڵی زیادكردنی ڕادەی نوێنەرایەتیكردنی ژنانیان داوە لەدەوڵەت و ئەنجومەنە هەڵبژێردراوە نەتەوەیی و ناوچەییەكاندا. وە لەم سالانەی دواییدا وادێتەبەرچاو كە فیمینیستەكان سەبارەت بە گرنگایەتی ڕەوتی زاڵ لەسیاسەتی ڕەسمیدا بە بیروڕاكانیاندا پیاچوونەتەوەو، هەروەها بزووتنەوە فیمینیستییەكان حەزیان پەیداكردووە بەرانبەر دەزگا سیاسییە ڕەسمییەكان و دوورخستنەوەی ژنان لەودەزگایانە. هەرچەند وەك پێشتریش ئاماژەمان پێكرد كە شیكردنەوە فیمینیستییەكانی سەبارەت بەكاروبارە سیاسییەكان، زۆربەی كات ڕووی سەرنجیان لەسەر دەزگا سیاسییە ڕەسمییەكانەوە هەڵگرتووە و، خۆیان سەرقاڵی چالاكییە سیاسییە ناڕەسمییەكانی ژنان لە كۆمەڵگادا كردووە، لەگەڵ ئەوەشدا زۆرێك لە فیمینیستەكان لەم دواییانەدا دەركیان بەوە كردووە كە دانپیانان بەمجۆرە چالاكییە سیاسییە جیاوازە، بەتەنها بەس نییە و ئەگەر بە تەنها خۆیان بەو سیاسەتە ناڕەسمییەوە خەریك بكەن و هیچیتر، ژنان دەكەونە بەردەم مەترسی بەپەراوێز بوونەوە. هەروەها چالاكی سیاسی و بارودۆخەكەشیان «جیاواز» دەبێت بەلام «یەكسان» نابێت(لیستێر1997). سەرەڕای تێگەیشتن لەم مەسەلەیە كە دەسەلات بەتەنها لە دەزگا سیاسییە ڕەسمییەكاندا نییە، فیمینیستەكان ڕۆژ لەدوای ڕۆژ بەئاگاتر دەبن لەم مەسەلەیە كە ئەم دەزگایانە هێشتا پێگەیەكی گرینگن بۆ خەبات و [بەدەست هێنانی] دەسەلات و، ئەگەر ژنان دەیانهەوێ

بەرەنگاری دەسەلاتی رەگەزی نێر ببنەوە، دەبێ بچنە ناو پانتای سیاسەتی رەسمییەوە. هەروەك ستاسی و پرایس[1](1981:189) ئەنجامگیری دەکەن:

ئەگەر ژنان دەیانەوێ گۆڕانکاریگەلێك لە کۆمەڵگاکانیاندا بهێننە ئاراوە، دەبێ هەوڵ بدەن جێیخۆیان لە ناوەندەکانی دەسەلاتدا بکەنەوە. لەورووەوە کە ئەم کۆمەڵگایانە لە ژێر رکێفی رەگەزی نێردان، چوونەناوەوەی ژنان بۆ پانتای سیاسی پێویستە، چوونکە بەڕاستی ناتوانرێت بۆ دەستپێکردن یان پراکتیزە کردنی گۆڕانکارییە پێویستەکان پشت بە پیاوان ببەسترێت.

ژنان و دەزگاسیاسییەکان: خەباتکردن بۆ یەکسانی رەگەزی

تێگەیشتن لەم مەسەلەیە کە ژنان وەك بەشێکی حەتمی و نەگۆڕی بەرنامەکانیان بۆ لەناوبردنی دەسەلاتی نێرینە لەسەر کۆمەڵگادا، دەبێ بچنەناو دەزگاسیاسییە رەسمییەکانەوە، بۆ جارێکیتر حەزی فیمینیستەکانی بەرانبەر هۆکارەکانی دوور خستنەوەی ژنان لە دەزگاسیاسییەکانەوە (فریدمەن1997).

هەندێ هەوڵ و تەقەلا بۆ ئاسانکردنی چوونەناوەوەی ژنان بۆناو ئەم دەزگایانە دەستی پێکردووە، لەوانە؛ بەپارە یارمەتیدانی ژنەکاندیداکان (لەلایەن

1- Stacey & Price

رێکخراوگەلێکی وەك «لیستەی ئیمیلی[1]» کە لە ولاتە یەکگرتووەکاندا دامەزراو دواتر لە بەریتانیاشدا دامەزرا)، فێرکردنی کچان و ژنانی لاو بەمەبەستی هاندانیان بۆ رووکردنە کاروبارە سیاسییەکان، بنکەگەلێك بۆ فێرکردن و راهێنانی ژنان وەك کاندیداگەلێکی «بالقوە» یان تێکۆشان بۆ چاکسازییەیاساییەکان بەمەبەستی دانانی یاساگەلێك، یان تەرخانکردنی کورسیگەلێك لە پێوەندیدا لەگەڵ یەکسانی رەگەزی لە رێکخراوە سیاسییەکاندا.

یەکێك لە نیشانەکانی دووبارەگرنگیدان بە پرۆسەو دەزگا سیاسییە رەسمییەکان، ئەوە بوە کە بە مەبەستی چالاکی نواندن لەناوەوەی حیزبەکان و گۆڕینی سیستمی سیاسی و زیادکردنی ژمارەی نوێنەرانی ژن، هەوڵی بە ئەندامبوونی چالاکانەی حیزبەسیاسییەکان و داواکردنی یەکسانی لە نوێنەرایەتیکردنی فیمینیستەکان لە رووی سیاسییەوە دراوە (لاوندۆسکی و نۆریس1993). لە ولاتانی ئەسکەندیناڤیدا، بە تێکڕا خەباتکردن و گوشارهێنانی گرووپەکانی ژنان بۆ چوونەناوەوەی دەزگاکانی نوێنەرایەتیکردن، ئەو قازانجەی هەبوو کە مەسەلەکانی ژنانی خستە ناو بەرنامەیکاری حیزبی دەسەلاتدارەوە (سینسبۆری1994)، وە سەرەنجام بوە هۆی سەرهەڵدانی سیستمگەلی «سەهمیە»ی [سیستمگەلێك کە هەر گرووپ و حیزبێك کورسی تیایدا هەبێت ــ و ــ] بەمەبەستی مسۆگەر کردنی بەیەکسان نوێنەرایەتی کردنی ژنان. لە ولاتانی دیکەدا، گوشاری فیمینیستی بۆ ئەم جۆرە «جیاوازییە پۆزەتیڤە» سەرکەوتنی کەمتری بەدەست هێناوە و زۆربەیکاتیش بەرەورووی ناڕەزایی دەربڕینی یاسایی بوەتەوە ــ ئەو یاسایەی کە دەوڵەتی سۆسیالیستی فەرەنسا لە ساڵی1982دا بۆ مسۆگەرکردنی ئەم مەسەلەیە کە لیستەی حیزبەکان

1- Emilys List

بۆ هەڵبژاردن، نابێ زیاتر لە 75%ی کاندیداکانی هەر رەگەزێك [ژن و پیاو] لەخۆ بگرێت، پەسەند کرد، لە لایەن ئەنجومەنی پاسەوانانی یاسای ئەساسییەوە[1] بە یاسایەکی لە دژی یاسای ئەساسی لەقەڵەمدرا، چوونکە پێی وابوو کە لە دژی بناغە گشتییەکانی مافی هاوڵاتیبوونەو، جیاوازی رەگەزی لە نێوان هاوڵاتیاندا قایل دەبێت (جێنسۆن و سینۆ1995). هەربەهەمان شێوە، هەوڵ و تەقالاکانی حیزبی کرێکاری بەریتانیا بۆ پێشکەشکردنی لیستەگەلێکی کورتی تایبەت بە ژنان، کە لە کۆنفراسی1993ی حیزبی ناوبراو خرایە بەر دەنگدانەوە (شورت1996)، لە دادگاکاندا بەرەورووی نارەزایەتی ئەو پیاوانەی بووەوە کە لەو باوەڕەدابوون ئەم سیاسەتە، لەسەر بنەمای جیاوازی رەگەزییەوە راوەستاوە. کەواتە پێدەچێت زۆربەی هەوڵدانەکان بۆ بەرقەرارکردنی یەکسانیی راستەقینە لە بواری سیاسیدا، لەبەر ئەوە شکستیان هێناوە کە بە پووچەڵکەرەوەی ئەو یەکسانییەگشتییە رەسمییە لە قەڵەم دراون کە بناغەی سیستمە سیاسییەکانی رۆژئاوا پێك دێنن، گشتگیرکردنێك کە بە وتەی فیمینیستەکان هەر لە سەرەتانی دەس‌پێکردنیەوە، ژنانی نەگرتۆتەوە (فریس1995).

بەهەرحاڵ، لە دەیەی رابردوودا، جووڵانەوە یەکسانیخوازە بەرەچەڵەك ئەوروپییەکان، هاوڕێ لەگەڵ هەوڵدانی دووبارەی فیمینیستەکان بەمەبەستی بەدەستهێنانی نوێنەرایەتییەکی یەکسان بۆ ژنان لە ئەنجومەنەکانی بڕیاردەرکردنی سیاسیدا، پێدەچێت هەندێ کاریگەرێتی پۆزەتیڤی لێ کەوتبێتەوە. ئەم چالاکییە فیمینیستییە یەکسانیخوازانە بەتایبەت لە فەرەنسادا هێز و توانایەکی تایبەتییان هەبوە، واتە لە شوێنێکدا کە لەژێر گوشاری بزووتنەوەی

1- Conseil Constitutionnel

www.pertwk.com

یەکسانیخوازیدا (فدراسیۆنێکی پێکهاتوو لە رێکخراوگەلی جۆراوجۆری ژنان، کە لەو پێناوەدا خەبات دەکەن)، لە ژانوییەی ساڵی2000دا، یاسایەکی چاکسازیکراو بۆ رەخساندنی چالاکی لە بواری دابینکردنی یەکسانی رەگەزی، لە هەندێ رێگەی وەك کۆتاییهێنان بە پشتیوانیکردنی ماڵیی ئەو حیزبانەی کە بە رێژەیەکی یەکسان کاندیدای ژن وپیاو بۆ هەڵبژاردن دەس‌نیشان ناکەن، لە لایەن پەرلەمانەوە پەسەندکرا. وە ئەم جووڵانەوەیە بۆ مسۆگەر کردنی یاساییانەی نوێنەرایەتیکردنی ژنان؛ تەنها ولاتانی رۆژئاوا ناگرێتەوە. ولاتی هێندیش سەرقاڵی یاساگەلێکی پێوەندیداربە نوێنەرایەتیکردنی یەکسانی ژنانە لە لیژنەو ئەنجومەنە هەڵبژێردراوەکانی خەڵکدا. دەتوانین پەسەندکردنی ئەم جۆرە یاسانە، بەسەرکەوتنێکی گەورە بۆ فیمینیستەکان بە ئەژمار بێنین و، زۆربەی فیمینیستەکانیش هیوادارن کە ئەم مەسەلەیە دەوری هەبێت لە گۆڕینی سیمای ئەم سیاسەتە بە دەزگایی کراوەدا، هەرچەند ئەم باسە مشتومڕی یەکجار زۆر هەڵدەگرێت.

لەراستیدا فیمینیستەکان زۆربەی جار لە هەوڵەکانیاندا بۆ دەس‌نیشانکردنی رێژەی کورسییەکانی نوێنەرایەتی کردنی ژنان، یان یەکسانی رەگەزی، کەڵك لەم سێجۆرە باسە وەردەگرن. ئەوان سەرەتا بەمجۆرە ئەڵێن کە بە یەکسان نوێنەرایەتی کردنی ژنان، مەسەلەیەکە کە پێوەندی بە دادپەروەرییەوە هەیە «چوونکە بە تەواوەتی داگیرکردنی «نوێنەرایەتی» لەلایەن پیاوانەوە، شتێکی تەواو گاڵتەجاڕی و دوور لە ئینساف و جوامێریشە» (فیلیپس1998:229). رەنگە ئەم باسە بەباسێکی روون و ئاشکرا و هەروەها لە قازانجی یەکسانی رەگەزیدا بێتەبەرچاو. بەڵام هەروەك ئان فیلیپس(1998) پیشانی ئەدات، باسی ئاماژە پێکراو، لەسەر بنەمای هەڵوێستێکی بەهێزی فیمینیستی سەبارەت بەو دابەشکردنەی «کار» کە هەنووکە لە ئارادایە

راوەستاوەو، هەروەها گرێدراوە بە راڤەکارییەکی تایبەتی لەسەر نوێنەرایەتی کردنی سیاسییەوە. مانای ئەو قسانە ئەوەیە کە ئەم باسە لەرووی دادپەروەرییەوە، کاتێك لە باشترین حاڵەتی خۆیدا دەبێ کە مەسەلەکە بگۆڕێت و بە هێنانەوەی بەڵگەی بەجێ بۆ بەتەواوەتی بەدەستەوەگرتنی نوێنەرایەتی سیاسی، بخرێتە ئەستۆی خودی پیاوان، بەڵام بەو شێوەیەی کە فیلیپس(1998:233) ئەنجامگیری دەکا، هەرچەند ئەمە دڵخۆشکەرترین حاڵەتی ئەم باسەیە، بەڵام هێشتا کێشەسازە:

لەڕووی دادپەروەرییەوە، ئەم بارودۆخەی ئێستا، بەهیچ شێوەیەك قابیلی داکۆکی لێکردن نییە؛ وە بەواتایەکی سلبیتر، لەڕووی دادپەروەرییەوە، باسێك لە قازانجی یەکسانی ژنان و پیاوان لە ئارادایە. بەڵام هێشتا ئەو باسەی سەرەوە، وەك باسێکی کێشەساز، هەموو ئەو شتانەی کە تایبەتن بە نوێنەرایەتییەوە وەك کردەیەکی سیاسی، نادیدە ئەگرێت.

دوو ئیستدلالی دیکە کە داکۆکی لە یەکسانیی رەگەزیی دەکەن، زیاتر خۆیان بە تایبەتمەندییەکانی پرۆسەی نوێنەرایەتی و پێگەی ژنان لەم پرۆسەیەدا سەرقاڵ دەکەن.

ئیستدلالێکی دووهەم کە بۆ داکۆکیکردن لە دیمۆکراسییەتی یەکسانیی بەکار هێنراوە ئەوەیە کە، تەنها ژنان دەتوانن بە شێوەیەکی گونجاو و شایستە نوێنەرایەتی بەرژەوەندییەکانی ژنان بکەن. ئەم مەسەلەیەی نوێنەرایەتی کردنی ژنان، یەکێکە لەو مەسەلانەی کە قسەوباسی زۆر هەڵدەگرێ و ئێمەش لە فەسڵی دواتردا قسەی لەسەر دەکەین. بەهەرحاڵ ئەم ئیستدلالەی دووهەم، روون و ئاشکراترە لە ئیستدلالی سێهەم کە پێوەندی بەوکاریگەرییە بەناو پۆزەتیڤەوە هەیە کە بەشداریکردن و ئامادەبوونی ژنان لەسەر کارکردی دەزگاسیاسییەکان

www.pertwk.com

دایدەنێت. ئەم ئیستدلالەیان لەچاو دوو ئیستدلالەکەیتر کەمتر پەرەی سەندووە و،ریزێك لە هەڵوێستەجۆراوجۆرە فیمینیستییەکان لەخۆدەگرێ. هەندێك لەم ئیستدلالانە باوەڕیان (هەندێجار باوەڕێکی تاڕادەیەك کرچوکاڵ) بە جیاوازی ژنان لەڕووی ئاکارییەوە هەیەو لەوباوەڕەشدان کە ئەو جیاوازییە، حەتمەن کاریگەری لەسەر دەزگاکان و ناوەرۆکی بڕیارەکان دادەنێت. بۆ نموونە ئێلێنوینۆ(1994:71) لەبەرانبەر داواکارییەکانی ژنانی فەرەنسی لەمەڕ یەکسانی، هەڵوێست وەردەگرێ و پشت بەم ئیستدلالەوە دەبەستێت کە ئەگەر لەسەردەمی شەڕی کەنداویفارسدا ژنان بەیەك درێژەی یەکسان [لەگەڵ پیاواندا] لەپەرلەماندا ئامادە بوونایە، لەوانەیە ڕێیان لە هەڵگیرسانی ئەوشەڕە بگرتایە، یان بەلانی کەمەوە هێندە بەرفراوان نەئەبوو. کەسانیتر واتەسەور دەکەن کە ئامادە بوونی ژنانی زیاتر لە دەزگاکانی نوێنەرایەتیدا، بە هۆی دەنگدانی سەرووحیزبی و یەکگرتنی ژنانی حیزبە جۆراوجۆرەکانەوە، دەیتوانی ببێتە هۆی خستنەژێر پرسیاری سیستمی حیزبی، یان ژنان بەمجۆرە دەیانتوانی ئەزموونەکانیان لە سیاسەتی نارەسمیدا بگوێزنەوە بۆ پانتای سیاسەتی رەسمی و جۆرە کەلتوورێکی کراوەتری سیاسی بهێننەئاراوە (هلۆند1988). رەخنەگرانی ئەم ئەندیشانە، دەتوانن ئاماژە بەم واقعییەتە بکەن کە ئەوژنانەی کە هەنووکە لەناو دەزگا سیاسییەکاندان، لەوە ناچێت بیانهەوێ سیاسەتێکی کراوە، یان سەرووحیزبی بهێنێتە ئاراوە، بەڵام بەشێك لەو ئیستدلالە کە پێی وایە ژنان گۆڕان لە سیاسەتدا دروست دەکەن (باسی «ژمارەیەکی زۆری رەخنەگر») هاوبیرورایە لەگەڵ ئەم ئیستدلالەی فیمینیستەکان کە گوشارەکانی ناوەوەی حیزب و هەروەها گوشارەکانی دەرەوە، هێندە بەهێزە کە ژنان بەرلەوەی کە بتوانن بە ئازادانە هەڵوێستە جیاوازەکانی خۆیان لەسەر سیاسەت، بخەنە بواری جێبەجێکردنەوە، پێویستە ژمارەیەکی زۆریان لەدەزگاکانی نوێنەرایەتیدا

بەشداربن. هەروەك فیلیپس(1998) دەڵێ، بەهەرحاڵ ئەم جۆرە پاساوهێنانەوە بۆ دیموکراسییەتی یەکسانی، تەنها لە کاتێکدا مانای هەیە کە بکەوێتە ناو پرۆژەیەکی گشتییەوە بۆ پەرەپێدان و گەشەپێدانی دیموکراسی. رەنگە ئەگەر ئەوبانگەشە فیمینیستیانەی کە لایەنگری یەکسانی نوێنەرایەتیین، پیاچوونەوەیەکی هەمەکیی میتۆدە دیموکراتیەکانی ئێمەو کارئاسانییەك لە پرۆسەی نوێنەرایەتییان لێبکەوێتەوە، لەوکاتەدا دەتوانرێت ئەم مەسەلەیە وەك دەسکەوتێکی راستەقینە بۆ لایەنگرانی دیموکراسییەتی یەکسانی لەقەڵەم بدرێت.

بەرژەوەندییەکانی ژنان: ((سیاسەتی دەنگدان))یان ((سیاسەتی بەشداریکردن))

باسی دووهەم کە زۆربەی کات بەمەبەستی داکۆکیکردن لە یەکسانیی فیمینیستی دەخرێتەڕوو، (وەك لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا) ئەوەیە کە

www.pertwk.com

بەشداریکردنی ژنان لە دەزگاکانی نوێنەرایەتیدا، بۆ مسۆگەرکردنی ئەم مەسەلەیە کە بەرژەوەندییەکانی ژنان، لەناو ئەم دەزگایانەدا و بەهۆی ئەم دەزگایانەوە بەرجەستە دەکرێن، تەواو پێویستە. هەروەك ئانناجۆناسدۆتێر[1](1988:53) بەتەواوەتی جەختی لەسەر دەکات:

[ژنان] دەبێ وەکوو «ژن» بەشدارییان لە بواری سیاسیدا هەبێت و، ئەو تواناییە بە دەست بهێنن کە وەکووژن مامەڵە [لەگەڵ مەسەلەکاندا] بکەن، چوونکە ئەو ئەگەرە هەمیشەییە (نەکزەروورەت) لەئارادایە کەئەوان لەبواری مەسەلە گرینگ وچارەنووس‌سازەکاندا پێداویستی و تێڕوانینگەلێکی جیاواز لە پێداویستی و تێڕوانینەکانی پیاوانیان هەبێت. ئەو مەسەلەیە ئەوە ناگەینێت کە ژنان هیچ پێداویستی و ئەولەویەتی هاوبەشیان لەگەڵ پیاواندا نییە. هەروەها ئەوەش ناگەینێت کە جیاوازیگەلی ناوبراو، تەنها جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکان بەرجەستە دەکەنەوە، بەڵکوو گوزارشت لەوە دەکا کە، هەروەك واقعییەتە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگا هاوچەرخەکانی رۆژئاوا دەری دەخەن، ژنان و پیاوان وەك دووگرووپی سەربەخۆ دەست ئەکەن بە رێکخستنی خۆیان. دەتوانین ئەم گۆڕانکارییانە، کە سەرچاوەیان دەگەڕێتەوە بۆ شەپۆلی دووهەمی بزوتنەوەی ژنان و بەتێکڕا راپەڕینەکەی دواتری ژنان بەهۆی هاندانەکانی ئەم بزووتنەوەوە، کەم تازۆر لە هەموو بوارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتیدا بەدی بکەین.

ئەم بانگەشەیە کە ژنان دەبێ بەمەبەستی بەرجستەکردنی بەرژەوەندییەکانی ژنان، بەشداری دەزگاکانی نوێنەرایەتی بکەن، بەشێکە لەو شتەی کە فیلیپس بە «سیاسەتی بەشداریکردن» ناوی لێبردووە. ئەو، ئەم سیاسەتی بەشداریکردنە، لەبەرانبەر «سیاسەتی دەنگەکاندا» دادەنێت. لە

1- Anna Jonasdottir

نموونەی سیاسەتی دەنگەکاندا ئەوشتەی کە گرینگە، بەرپرسیارێتی نوێنەرانە لە بەرانبەر خەڵکدا [ئەوانەی کە ئەویان بە نوێنەر هەڵبژاردووە] لە ڕێگەی ئەو پلان و بەرنامەو سیاسەتانەی کە دەیانگرنە بەر؛ تاکاتێك مەسەلەکە ئاوابێت، گرینگ نییە کە نوێنەران کێن، پیاون یان ژنن: «پەیامەکان فەرق ئەکەن بەڵام هیچ گرینگ نییە پەیام هێنەرەکان بۆ هەمیشە بمێننەوە»(1995:6). لە لایەکی ترەوە، لە نموونەی سیاسەتی بەشداریکردندا، شوناسی ئەم «پەیام هێنەرانە» گرینگییەکی یەکجار زۆری هەیە ـــ ئەوان دەبێ نوێنەری ئەو خەڵکەبن کە هەڵیان بژاردووە، تاکوو لە شوناس و ئەزموونی ئەو خەڵکەدا بەشدار بن و، بەشێکی گرینگی ئەم شوناس و ئەزموونە هاوبەشە بە هۆی جنسییەتەوە پێك هاتووە.

ئەم باسەی گرنگایەتی سیاسەتی بەشداریکردن، یەکێکە لەو پاساوانەی کە فیمینیستەکان بەمەبەستی داواکردنی نوێنەرایەتی یەکسان بۆ ژنان کەڵکی لێوەردەگرن. هەروەك پێشتر بینیمان، ئەم بانگەشەیە لەلایەن جۆناسدۆتێرەوە بەجەختەوە خرایەڕوو، بەڵام هێشتا مەسەلەیەکی کێشەسازە و قسەوباسی زۆر هەڵدەگرێت. هەروەك ویجینیاساپیرۆ[1] دەهێنێتەوە یادمان، سەرجەم مەسەلەی بەرجستەکردنی ژنان، شتێکی تاڕادەیەك تازەیە، چوونکە لەڕووی مێژووییەوە بەمجۆرە تەسەور کراوە کە لەبواری ژیانی گشتیدا، پیاوان نوێنەرایەتی ژنەکانی خۆیانیان لە ئەستۆدایەو، لەراستیدا ئەمە یەکێك لە جیدیترین ناڕەزاییە حقۆقییەکان بوو بەرانبەر بزووتنەوەی مافی دەنگدانی ژنان. بەهەرحاڵ، لەوکاتەوە کە مافی دەنگدان و مافی یەکسانیی سیاسیڕەسمی بە ژنان بەخشراوە، باسی نوێنەرایەتی کردنیشیان هاتۆتەگۆڕێ و، فیمینیستەکان سەرەتا

1- Virginia Sapiro

www.pertwk.com

ئەوپرسیارەیان لە خۆیان کردووە کە ئایا ژنان کۆمەڵە بەرژەوەندیگەلێکی تایبەتیان هەیە کە پێویستیان بە بەرجستەکردن هەبێت؟ وەئەگەر وابێت ئایا دەزگاسیاسییەکان وەك پێویست هەوڵ ئەدەن بۆ بەرجستەکردن و دەستەبەرکردنی ئەو بەرژەوەندییانە، یان نەء؟ یەکەم بەشی ئەم پرسیارە، ـــ ئایا ژنان کۆمەڵە بەرژەوەندیگەلێکی تایبەتیان هەیە کە پێویستیان بە بەرجستە کردن هەبێت؟ ـــ تەواو قورس و ئاڵۆزە و قسەوباسی یەکجار زۆر هەڵدەگرێ و، بە سەرنجدان بە پێناس کردنەجۆراوجۆرەکانی فیمینیستەکان لەسەر شوناسی بەکۆمەڵی ژنان و لەراستیدا ڕوانگەکانیان سەبارەت بەوەی کە ئایا بەڕاستی دەتوانرێت ئەم شوناسە بەکۆمەڵە پێناس بکرێت، وەڵامێکی جیاوازیشی پێئەدرێتەوە. دەتوانین بەمجۆرە بڵێین کە جیاوازییەکانی نێوان ژنان هێندە زۆرن کە نەتوانراوە هەموویان لە هیچ بەرژەوەندییەکی هاوبەشی سیاسیدا بەشداربن، هەرچەند لای هەندێ کەس، تەنها، واقعییەتی بێبەش بوونی ژنان لە هاوڵاتیبوونی سیاسی، بەسە بۆ ئەوەی کە بەگرووپێکی خاوەن بەرژەوەندی هاوبەش لەقەڵەم بدرێن (جۆناسدۆتێر1988؛لیستێر1997).

زۆربەی کات لە سیستمەسیاسیەکاندا مەسەلەگەلێك هەن کەبە «مەسەلەکانی ژنان» ناودێر دەکرێن، مەسەلەگەلێك کە پێدەچێت پێوەندییەکی ئاشکرایان بە ژنانەوە هەیە. ئەم مەسەلانە بەگشتی ئەوانەن کە پێوەندی تەواویان هەیە بە بواری تاکەکەسی ناوماڵەوە؛ لەوانە مەسەلەکانی پێوەندیدار بە پەروەردە و بەخێوکردنی مناڵەوە. لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانین لە ڕێگەگەلێکی تریشەوە ڕاڤەی پێوەندی ئەم «مەسەلانەی ژنان» بکەین. ساپیرۆ، لە وتارەکەیدا بەناوی «بەرژەوەندییەکان، کەی سەرنجڕاکێش دەبن؟» دەڵێ، ژنان «بەڕاستی بارودۆخێکی جیاوازیان هەیەو هەروەها کۆمەڵێك کێشەی هاوبەشیان هەیە کە گوزارشت لە بەرژەوەندیگەلێکی تایبەت دەکەن»(1998:165). ئەو، تاڕادەیەکی

زۆر سەرچاوەی ئەم کۆمەڵە کێشە هاوبەشانە دەگەڕێنێتەوە بۆ ناو بنەماڵەو هەروەها بە شێوەیەکی دروستتر بۆ دابەشکردنی کار لەڕووی ڕەگەزەوەو، لەو باوەڕەدایە کەئەم دابەشکردنانەی کار لە ژیانی تاکەکەسیدا، دەتوانن گرووپە هاوقازانجەکان لە سیاسەتدا، بەهەمان شێوە دەسنیشان بکەن کە، دابەشکردن و پۆلێنکردنی کۆمەڵایەتی، گرووپە هاوقازانجەکان لە ژیانی گشتیدا دەسنیشان دەکەن. بە هەرحاڵ ژنان هەمیشە لەو بارودۆخە کۆمەڵایەتییە جیاوازەی خۆیان وئەو بەرژەوەندییە جیاوازانەیان کە پێویستیان بە بەرجستەکردنەوە هەیە، بەئاگانین، چوونکە تائەو گرووپانەی کە لەوەپێش هیچ نوێنەرێکیان نەبوە، لەبەرژەوەندییەکان تێنەگەن و لە سیستمە سیاسییەکان داوایان نەکەن، ئەگەری ئەوە کە سیستمگەلی ناوبراو، نوێنەرایەتییان بە ئەستۆبگرن یەکجار کەمە. (1998:167). ئەم مەسەلەیە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە بۆچی چوونەسەرەوەی ئاستی وشیاریی سەندیکا فیمینیستییەکان بە ڕەوشێکی هێندەگرینگ دێتە ئەژمار؟ لە بارودۆخێکی وەهادا بەڕاستی پێدەچێت باشترین ڕێگە ئەوە بێت کە ژنان بەرژەوەندییەکانی ژنان بەرجستە بکەن، هەرچەند ساپیرۆ لەو باوەڕەدایە کە بەشداریکردنی ژنان شتێکی پێویستە، بەڵام تەنها مەرجی پێویست بۆ نوێنەرایەتی کردنی ئەو جۆرە بەرژەوەندییانە لەقەڵەم نادرێت.

بەهەرحاڵ خودی ئەم بەرابیانە(مقدمات) کەباسەکەی ساپیرۆ لەسەریان دامەزراوە، لە لایەن ئێرنەدایمۆند و نانسی هارتسۆکەوە[1]، وەك وەڵامدانەوەیەکی ڕاستەوخۆی وتارەکەیئەو، خراوەتە بەر ڕەخنەوە. دایمۆند و هارتسۆك(1998:193) دەڵێن، ناتوانین ژنان وەك ئەوانیتر بە گرووپێکی

1- Irene Diamond & Nancy Hartsock

www.pertwk.com

هاوقازانج بزانین چوونکە «ئەگەر بەشداری کردنی ژنان لە سیاسەتدا هەڕەشەیەك بێت بۆ بونیادیترین پێکهاتەکانی کۆمەڵگا، مرۆڤ ناتوانێت داخوازەکانیان بخاتە خانەی بەرژەوەندییە بەکۆمەڵەکانەوە». دایمۆند و هارتسۆك، لەجیاتیدا، لایەنگری شیکردنەوەیەکی ڕێکوپێك و چڕوپڕترن لەسەر دابەشکردنی کار لە ژیانی تاکەکەسیداو، لەم کارەدا ئەوە بەرجستە دەکەنەوە کە چالاکییە جیاوازەکانی ژنان و پیاوان، هەندێ تێگەیشتنی جیاوازی کۆمەڵایەتییان لێدەکەوێتەوە. پاشان، ئەم ئەزموونەژنانە تەواو جیاوازە، دەبێتە بنەمایەك بۆ پیشاندانی کەموکوڕییەکانی وتەزاکانی شیکردنەوەی سیاسی سوننەتی نێرینەو، هەرلە بنەڕەتەوە کەڵك وەرگرتن لە چەمکی «بەرژەوەندییەکان» بۆ تێگەیشتنی سیاسەت، دەخاتە ژێر پرسیارەوە. لەجیاتیدا، ئەم چەمکە دبێ جێی خۆی بدات بە وتەزاگەلێکی وەك «پێداویستییەکان»، کەبە شێوەیەکی باشتروگونجاوتر عاتیفەو ئەزموونە مرۆییەکان لەخۆ دەگرن. کەواتە، بەپێچەوانەی ساپیرۆ، دایمۆند و هارتسۆك لەو باوەڕەدانین کە ژنان تەنها دەتوانن لەناو سیستمی باوی سیاسیدا جێی خۆیان بکەنەوە، بەڵکوو لەوباوەڕەدان کە ئەگەر قەرارە ژنان لە هەموو ڕوویەکەوە نوێنەرایەتی بکرێن، دەبێ خودی سیستمەکە بۆ جارێکیتر پێناس بکرێتەوە. بەڵام، ئەوانیش بە تێکڕا لەگەڵ ساپیرۆدا، لەو باوەڕەدان کە ژنان بۆ نوێنەرایەتیکردن و «هەوڵدان بۆ نوێنەرایەتیکردنی ژنان» لەناو بەستێنەکانی سیستمی سیاسی هەنووکەییدا، باشترینن، چوونکە تەنها ژنان دەتوانن ئەو مەسەلەوکێشانە دەسنیشان بکەن کە کاریگەری لەسەر ژیانی ژمارەیەکی زۆری ژنان دادەنێن و تا ئێستاکە لە بەرنامەی کاری سیاسیدا نادیدە گیراون.

سەرەڕای لەئارادابوونی دیدگاگەلی جۆراوجۆری فیمینیستی دەربارەی بەرژەوەندییەکانی ژنان و هەروەها دەربارەی چۆینەتی کەڵك وەرگرتن لە

بەرژەوەندییەکان وەك وتەزایەکی شیکردنەوەی سیاسی، پێدەچێت ئەم بیرۆکەیە کە بەشداریکردنی ژمارەیەکی زیاتری ژنان لە ئەنجومەنەکانی نوێنەرایەتی کردندا، ئو توانایە بە ژنان دەبەخشێت کە بتوانن کێشەکانی بەردەم ژنان بخەنەڕوو و باسیان لێوە بکەن، لایەنگری زۆری هەبێت. بە هەرحاڵ فیلیپس بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە کە بە مەبەستی هەوڵدان بۆ مسۆگەرکردنی لێپرسراوێتی نوێنەران، بوونی سیاسەتێکی دەنگدانیش پێویستە، بە پارێزێکی زۆرەوە قسە لەسەر بوونی «سیاسەتی بەشداریکردن» دەکات. ئەو، بەم دەرەنجامە دەگات کە «ئیمە لە کاتێکدا دەتوانین ئومێدمان بەدۆزینەوەی سیستمێکی دادپەروەرانەی نوێنەرایەتی هەبێت کە «دەنگەکان» و «بەشداریکردن» پێوەندی تەواویان بە یەکەوە هەبێ، نەك بە شێوەیەکی درۆیین بەرەوڕووی یەکدی ببنەوە و لەگەڵ یەکدیدا تەعامول بکەن » (1998 : 25) .

فیمینیزم و هاوڵاتیبوون

ئەم فەسڵە تا ئێرە قسەی لەسەر پێوەندی ژنان بە بواری کاروباره سیاسییەکان و هەروەها رەخنە فیمینیستییەکان کردووە سەبارەت بە دابەشکردن بە [بواری] گشتی و تاکەکەسیو بێبەش کردنی ژنان لە مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی. بە هەرحاڵ، دیارە باسی مافی هاوڵاتیبوون، تێروتەسەلترە لە بەشداریکردنی سیاسی و نوێنەرایەتی کردن و، قسەی زۆر هەڵدەگرێت و فیمینیستەکان بۆ پێناس کردن و سەر لە نوێ پێناس کردنەوەی مافی هاوڵاتیبوون لە کۆمەڵگا هەنووکەییەکاندا، لەریزی پێشەوەی قسە و باسەکاندا بوونە و زیاتر لە کەسانیتر پێیانەوە سەرقاڵ بوونە. قسە لەسەر مافی هاوڵایتیبوون زۆرە، بەلأم لە روانگەی زۆرێك لە تیۆرسیەنە کانەوە، یەکێك لە خاڵەکانی دەسپێکردنی باسکردن لەسەر مانای «مافی هاوڵایتیبوون » پێناس کردنەکەی ساڵی 1950ی «تی. ئێچ. مارشاڵ[1] »ە، کە لەسەر سێ جۆر ماف کە حکوومەت بە تاکەکانی بەخشیوە، دەسووڕێتەوە ؛ مافەمەدەنی، سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان. مافەمەدەنییەکان بریتین لە «مافگەلی پێویست بۆ ئازادی تاکەکەسی، ئازادی تاك، ئازادی رادەربڕین و ئەندیشە و ئایین، ئازادی دەستێوەردان لە سامان و داراییەکانی خۆ، ئازادی بەستنی قرارداده یاساییەکان و هەروەها مافە قەزاییەکان»(1950 : 10) . مافە سیاسییەکان بریتین لە، مافی هەڵبژاردن و بەشداریکردن لەو ئەنجومەنانەی کە دەسەڵاتی سیاسییان هەیە. مافە کۆمەڵایەتییەکانیش بریتین لە «کۆمەڵێك مافی خۆشگوزەرانی و ئاسایشی ئابووری و مافی بە تەواوەتی کەڵك وەرگرتن لە میراتی کۆمەڵایەتی و مافی بەهرەمەند بوون لە ژیانێکی شارستانیانە بە پێی رێسا باوەکانی کۆمەڵگا»(1950 : 11) . ئەو دەزگایانەی کە زیاترین پێوەندییان بەم مافە کۆمەڵایەتییانەوە هەیە،

1- T.H. Marshall

سیستمی فێرکاری و خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکانن. مارشاڵ لەو باوەڕەدا بوو کە مافگەلی ناوبراو، لەماوەی چەند سەدەدا زیادیان کردووە، بە شێوەیەك کە سەرەتا مافە مەدەنییەکان، پاشان مافە سیاسییەکان و سەرەنجام مافە کۆمەڵایەتییەکان بەخەڵك بەخشراون.

فیمینیستەکان رەخنەیان لە گەلاڵەکەی مارشاڵ گرتووە، چوونکە بە گەلاڵەیەکی دروست و تەواوی نازانن. واڵبی (1997) ئەوە پیشان ئەدات کە لە هەموو ولاتاندا مافە جۆراوجۆرەکان، بەشێوەگەلی جۆراوجۆر بە گرووپە جۆراوجۆرەکان بەخشراون. «ئەویش بە پێی ئەوە کە ئایا پیاوانی سپی، ژنانی سپی، هەروەها ئەوگرووپانەی کەسەر بە نەتەوە کەمینەکانن، مافی هاوڵاتیبوونیان هاوکات بە دەست هێناوە، یانەء»(1997 : 171) . سەربارەت بە هەندێ گرووپیش لە هەندێ لە ولاتاندا، ئەو ریزبەندییەی کە مارشاڵ [واتە سەرەتا مافە مەدەنییەکان، پاشان سیاسی و سەرەنجام کۆمەڵایەتییەکان] وێنای کردبوو، بەپێچەوانە کەوتەوە. بۆ نموونە ژنانی بەریتانی، لەماوەی بزووتنەوە فیمینیستییەکانی «شەپۆلی یەکەم» لەکۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە و سەرتاکانی سەدەی بیستەمدا، هەم بۆ مافە مەدەنییەکان خەباتیان دەکرد و هەم بۆ مافە سیاسییەکان و تەنانەت ئەم ژنانە ماوەیەکی زۆر پێش لە بەدەست هێنانی مافەکانی هاوڵایتیبوونی مەدەنی، مافەکانی هاوڵاتیبوونی سیاسییان بە دەست هێنا بوو [بە واتایەکیتر، مافە سیاسییەکانیان پێشتر لە مافە مەدەنییەکان بە دەست هێنابوو] . بەهەرحاڵ، رەنگە ئەم چەمکەی هاوڵاتیبوون، قورس و ئاڵۆزتر بێتو، ئێمەش لە جیاتی ئەوەی کە تەنها شێوەکانی «هێواشتر» بوونی گەیشتنی ژنان بە مافەکانی هاوڵاتیبوونی تەواو، بە بەراورد لەگەڵ پیاواندا، شی بکەینەوە، دەبێ ئەوپرسیارە بکەین کە ئایا بەڕاستی دەتوانرێت ژنان لە ناو ئەم

www.pertwk.com

مۆدێلە هاوڵاتیبوونەدا، جێیان بکرێتەوە؟ مۆدێلێك کە بەرواڵەت گشتییە، بەلام لەسەر بنەمای تێگەیشتنێکی پیاوانە لەسەر «تاك» دامەزراوە. بۆ نموونە یۆرسولاڤۆگێل[1](1998،1994) ئاماژە بە مانا مێژووییەکەی بێبەش بوونی ژنانی خێزانبار لە مافە مەدەنییەکان دەکات، لەسەر ئەو ئەساسەی کە ئەم مافانە بە پیاوان وەك نوێنەرانی بنەماڵە دەبەخشرێن. بەمجۆرە ژنان بە هۆی پێوەندییەکی وابەستەییەوە، کە کاریگەرییەکی هەتایی لەسەر پێکهاتەی مافەکانی ژناندا داناوە، پێوەندییان ئەکرد بە کۆمەڵگای مەدەنییەوە (ڤۆگێل1994:86) دەڵێ، کەواتە، شتێکی تەواو بێمانایە ئەگەر هەوڵ بدەین ژنان لەناو کەش و هەوایەکی هاوڵاتیبووندا جێبکەینەوە کە لەرووی رەگەزییەوە پووچەڵە (خنپی) و هەروەها لە پێش ئامادەکراو و دەسکردی تێگەیشتنە سوننەتییەکانە لەسەر هاوڵاتیبوون.

ژنان و سیستمی خۆشگوزەرانیی کۆمەڵایەتی

پێناس کردنە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکان لەسەر چەمکی هاوڵاتیبوون، زۆربەی کات لەسەر هاوڵاتیبوونی کۆمەڵایەتی سووڕاوەتەوەو، ئەو شێوە تایبەتانەی کە لە رێگەیانەوە مافەکانی هاوڵاتیبوونی کۆمەڵایەتی، کە بەرواڵەت لە رووی رەگەزییەوە بە پووچەڵ (خنپی) پێناس کراون، بە کردەوە ژنانیان بە هۆی ئەزموونەکان و بارودۆخە تایبەتەکانیان لە کۆمەڵگادا، نادیدە گرتووە. ئەم شیکردنەوەیەی مافی هاوڵاتیبوونی کۆمەڵایەتی، بەناچار زۆربەی

1- ursula Vogel

کات قسەلەسەر پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیدا، هەم وەك «بەرهەم هێنەر» و هەم وەك «کڕیار»، دەکات و هەر لەو تەوەرەدا دەسووڕێتەوە. مەسەلەی پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیدا، بەلای فیمینیستەکانەوە مەسەلەیەکی یەکجار گرژوئاڵۆزەوە، پێدەچێت شیکردنەوەی وردبینانەی رۆڵی دوالیزمی ژنان هەم لەبواری ناوماڵ و هەم لەکاری حەقدەسانەدا، زەرووری دەکات (شۆستاك ساسۆن1987). زۆربەیکات کە فیمینیستەکان لە لایەکەوە دەڵێن دەبێ چەوسانەوەی ژنان لەماڵەوە کۆتایی بێت و بچنە ناو بازاری کارەوە، لەلایەکیتریشەوە جەخت لەسەر ئەوە دەکەن کە پێگەی ژنان وەك بەرپرس و چاودێر، دەبێ لەلایەن دەوڵەتەوە پشتیوانی لێبکرێت، بارودۆخێکی نالەبار دێتە ئاراوە (والبی1997:174). هەندێ لە فیمینیستەکان وەك لیستێر(1997) داکۆکی لەم مەسەلەیە دەکەن کە ئەم دوو توانایيە بەتێکڕا، تەگبیرکردنێکی باش و پەسەندکراون بەمەبەستی دەستەبەرکردنی هاولاتیبوونی کۆمەڵایەتی بۆ ژنان. ئەوانیتر کە رەنگە جۆرە ناتەباییەك لەنێوان ئەم دوو تواناییەدا دەبینن، سەرلەنوێ باسی یەکسانی و جیاوازی لە فیمینیزمدا دەوروژێننەوە. جێن لوییس[1](1986:86) چۆنیەتی فۆرم بەخشینی مەسەلەی یەکسانی و جیاوازی بە باسە فیمینیستیەکانی سەبارەت بە پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیدا پیشان ئەدات و ئاوا دەڵێ:

فیمینیزم هەروەها هەموو ئەو شتانەی تاقی کردۆتەوە کە لەراستیدا پێکدانێکی مێژوویین لە نێوان رێکخستن و کردەیەك کە لە بانگەشەکانی ژنانەوە لەپلەی دایکدا دەست پێدەکات و، رێکخستن و کردەیەکی باوەڕمەند بەوە کە سەرەکیترین

1- Jane Lewis

کار، کێشەی پێناسکردن و دەستەبەرکرنی یەکسانییە بۆ ژنان، وەکوو تاکگەلێك لەبواری گشتیدا.

ژنان بەردەوام بەرەوڕوون لەگەڵ پێکدادانی نێوان رۆڵەکانیان وەك کرێکاری رۆژکار[1]و نێوان رۆڵەکانیان وەك بەرپرس و چاودێری بێحەقدەس ــ ئایا ئەوان دەبێ داوای مافی هاوچەشنی پیاوان بکەن و واز لە هەموو رۆڵەکانی بەرپرسیارێتی و چاودێریکردن بێنن، یان دەبێ داوای ئەوە بکەن کە ئەم رۆڵانە، وەك پێویست و بە شێوەیەکی گونجاو بایەخیان پێبدرێت؟

سەرهەڵدانی سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی، یەکێك لە گرینگترین گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکانی ئەورووپاو وڵاتە یەکگرتووەکانی سەدەی بیستەم بووە ئەو گۆڕانکارییەش زۆربەی کات بەقازانجی ژنان لەقەڵەم دراوە. فیمینیستەکان باسیان لە شێوەگەلێك کردووە کە لەراستیدا ژنان لە رێگەیانەوە، بوون بە هۆکارێك بۆ هاتنەئارای ئەو چاکسازییە سیاسییانەی کە بوونە هۆی پێکهاتنی سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی و، سەرەڕای ئەوەش، لەگەیشتن بە بنەماکانی ئەو دەسەڵاتەی کە ئەم چاکسازییانەی سەقامگیرکرد، بێبەش مانەوە [بەکورتی، هیچ دەسەڵاتێکیان بەدەست نەهێنا ــ و ــ] (دیل و فۆستێر1986؛ باك و تین[2](1991). هەرچەند هەوڵ و تێکۆشانی بزووتنەوەکانی مافی ژنان بۆ دەستەبەر کردنی مافی زیاتری هاوڵاتیبوون بۆ ژنان، هەندێ سەرکەوتنی بەدەست هێنا، بەڵام باك و تین(1991:15) دەڵێن کە ئەگەر کاریگەرێتی ژنان نەبوایە، سیستمە هاوچەرخەکانی خۆشگوزەرانی، سیمایەکی زۆر جیاوازتر لەوەی ئێستایان بەخۆوە دەگرت: «ژنان لەرێگەی کارکردنیانەوە لەگەڵ بزاڤەسیاسی و

1- کرێکاری رۆژکار، بەو کرێکارانە دەگوترێت کە بەپێی کارکردنی رۆژانە حەقدەس وەردەگرن و هیچ ئیمتیازگەلێکی تریان پێنادرێت (وەك بیمەو....) – و. ك

2- Bock & Thane

ڕووناکبیرییەکانیتری سەردەمی خۆیانداو، هەروەها بەهۆی جەخت کردنیان لەسەر ئەوە کە یارمەتییەکی باشی کۆمەڵگا بەگشتی ئەدەن، ئەو مەسەلەیەیان مسۆگەر کرد کە پێداویستییەکانی ژنان بخرێتە ڕیزی پلان داڕشتنەوە». بەمجۆرە هۆی سەرهەڵدانی سیستمەکانی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتی، دەگەڕێتەوە بۆ خەباتگێڕییەکان و دەستێوەردانی ژنان لە پرۆسەکانی پلان داڕشتنداو، کەواتە، بێگومان سیستمەکانی خۆشگوزەرانیی کۆمەلایەتی، قازانجگەلێکی مادییان بۆ ژنان هەبوە. بەلام، لێرەدا تەمومژێك لە پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتیدا دەمێنێتەوە، واتە کێشمەکێشێك لە نێوان داوالێکردنیان بۆ چاودێری و بەرپرسیارێتی بەبێ پارەپێدان و چاوەڕێی ئەوەش کردن کە ڕۆڵی کرێکارێکی ڕۆژکار بە ئەستۆ بگرن.

هەروەك ئانێت بۆرشۆرست و بیرتسیم[1] (1987) لە پێوەندیدا لەگەڵ بارودۆخی دانیمارك و سویددا دەڵێن، یەکێك لە تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی پێکهاتنی سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتی، هاتنەئارای بەشداری کردنی نێوان ژنان و دەوڵەت بوە. بەلام ئەم بەشداریکردنە، لەسەر بنەمای چەسپاندنی ڕۆڵی دوالیزمی ژنان وەك دایك و بەرپرس و چاودێر لەلایەکەوەو، وەك کرێکاری ڕۆژکار لە لایەکیترەوە ڕاوەستاوە. دەتوانین ئەو بەشداریکردنەی کە لەنێوان ژنان و دەوڵەتدا هاتۆتە ئاراوە، وەك گۆڕانی وابەستەیی ژنان بە پیاوان لەبواری تاکەکەسیدا، بە وابەستەییان بە دەوڵەت لەبواری گشتیدا لەقەڵەم بدەین. ئەم مەسەلەیە بەتایبەت لە پێوەندیدا لەگەڵ سیستمە تەواو پێشکەوتووەکانی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتی لە ولاتانی ئەسکەندیناڤیدا، شتێکی شاز و بەرچاوە.

1- Anette Borchorst & Birte Siim

www.pertwk.com

هێلگاهێرنێس[1] (1987) شیکردنەوە لەسەر دەوڵەتە دەوڵەمەندە ئەسکەندیناڤییەکان دەکا و دەڵێ کە، تێپەڕین لە فۆرمە تاکەکەسییەکانی وابەستەییەوە بۆ فۆرمە گشتییەکانی، دەبێتە هۆی پەرەپێدانی نایەکسانییەکان لە لایەن ئەو دەسەلاتە پیاوانەی ناو بنەماڵە، کە ئەرکی دابینکردنی بژیوی بنەماڵەی لەئەستۆدا بوەو، نابەرابەرییەکانیشی گوێزراوەتەوە بۆ بەشی (کەرتی) گشتی و لەوێدا گۆڕان بە بەشێك لە زنجیرە پلەوپایە ڕێکخراوییەکان. لەڕاستیدا، ئەودەڵێ، جێکردنەوەی هەندێ بەشداربووی تازە، لە پرۆسەی سیاسیداو پەرەپێدانی ئەرکەکانی دەوڵەتی مۆدێرن، کاریگەرییەکی تایبەتی لەسەر ژنان داناوەو، زیاتر لە پیاوانیش بەستراونەتەوە بە دەوڵەتەوە، چووەك خاوەن کار و چووەك دابینکەری خۆشگوزەرانی زیاتر بە هۆی پێدانی پارەی یارمەتییەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، هێشتا پلەوپایە دەوڵەتییەکان لە ژێر دەسەلاتی نێرینەدان. کەواتە ژنان لە پێگەی وابەستەبوونی تاکەکەسی بەپیاوان لەماڵەوە، گۆڕاوە بۆ وابەستەبوونی گشتی لەژێر کۆنترۆڵی پیاواندا.

ئەم تێپەڕینە لە وابەستەیی تاکەکەسییەوە بۆ وابەستەیی گشتی، کە هێرنێس پێی لەسەر دادەگرت، لە لایەن فیمینیستەکانی تریشەوە پەسەند کراوە. پێدەچێت خەبات و تێکۆشانە فیمینیستییەکان بۆ هاولاتیبوونی ژنان، کە بە بانگەوازگەلێك بۆ مافی دەنگدان و بەشداریکردنی سیاسی ژنان دەستی پێکرد، کۆتایی بە دوورخستنەوەی تەواوی ژنان لەبواری سیاسیدا هێناوە. بەلام ئەم چوونەدەرەوە لە بواری تاکەکەسی ماڵەوە و چوونەناو بواری گشتییەوە، بۆژنان کە هێشتا لەناوەندەکانی دەسەلات و بڕیاردەرکردندا وەك پێویست نوێنەریان نییە، بە تەواوەتی ڕزگار بوونی ژنان نییە. لای زۆرێك لە فیمینیستەکان تەنها

1- Helga Hernes

ڕێگەچارە، شەڕکردنە لەگەڵ ئەم «پیاوسالارییە گشتییە» کە ژنان لەژێر دەسەڵاتیدان.

3

کارکردن و ئابووری جیهانی

بەشداریکردن یان نەکردنی ژنان لەکاری حەقدەسانەدا، هەمیشە لای فیمینیزم گرنگییەکی زۆری هەبوە. شیلارۆباتهام[1](1992) چالاکییەکانی ژنان لە بزاڤە رادیکاڵ و سۆسیالیستییەکانی سەدەی نۆزدەهەمدا روون دەکاتەوە، ژنانێك کە نەك هێندە بۆ مافی دەنگدان بەڵکوو لەراستیدا بۆ مافی کارکردنی ژنان و رەفتاری ئینسافانەو حەقدەسی یەکسان لەگەڵ پیاواندا خەباتیان دەکرد. لە هەمان ئەو سەردەمانەدا، فرانسێس و جیمزمۆریسن[2]، کە بۆ لایەنگری کردنی ئۆڤێن[3]، بلاڤۆکێکی سەندیکاییان بەناوی پایۆنێر[4] بلاو دەکردەوە، بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە کە «حەقدەسە کەمەکانی ژنان شتێك نییە کە ژنان خۆیان دیارییان کردبێت، بەڵکوو بە هۆی دەسەڵاتی ملهۆڕانەی رەگەزی نێرەوە بۆیان دیاری کراوەو بەسەریاندا سەپێنراوە»، حەقدەس کەم و هەروەها بارودۆخی نالەباری کاری ژنانیان بە دەرەنجامی دەسەڵاتی رەگەزی نێر لەقەڵەم ئەدا (رۆباتهام1992:42). لە فەرەنسەشدا ژنانی چالاك و هەڵسووڕاو، بەمەبەستی

1- Sheila Rowbotham
2- Frances & James Morrison
3- Owenite
4- The Pioneer

رزگارکردنی ژنان، خوازیاری هەڵگرتنی هەنگاوگەلێك بۆ سەرلەنوێ ڕێکخستنەوەی بنەماڵە و پیشەسازی بوون. گرینگترین مەسەلە، مەسەلەی کارکردنی ناوماڵەوە بوو ــ هەرکاتێك خاوەن کارەکان دەیانویست بەهۆی بەستنی قەرارداد لەگەڵ کرێکارانی ماڵەچەدا[1]، لە خەرجەکانیان کەم بکەنەوە و پارەی کەمتر خەرج بکەن، بەشێك لە ئازاترین و پڕتاقەتترینی ئەو کرێکارانە، ژنان بوون کە بۆ بەدەستهێنانی چەند قرانێك بەشێوەیەکی تاقەت پڕووکێنانە کاریان دەکرد. بەڵام هەروەك ڕۆباتهام ڕوونی دەکاتەوە(1992:61) داخوازەکانی ژنان بۆ ئەنجام دانی چاکسازی لەوەشی تێپەڕاند:

ژنانی کرێکار هەرگیز ئەوەیان نەوتووە کە دەبێ کاری ناوماڵەوە قەدەغە بکرێت. ئەم جۆرە کارکردنە هۆکارێکی گرینگ بوو بۆ ئەوەی ژنان و مناڵان بتوانن درێژە بە ژیان بدەن و بژێوی ژیانیان دابین بکەن. لەجیاتیدا ئەو پێشنیارەیان دەکرد کە حەقدەسی کاری ناوماڵەوە هەر هێندەی کاری ناو کارگەکان بێت. ئەوان هەروەها خوازیاری کەلوپەلی پێویست بۆ پارستن و بە خێوکردنی مناڵان، شوێنی تایبەتی جلشتن، شوێنی تایبەتی بۆ نانخواردن و هەروەها دابینکردنی ئیمکاناتی پێویست بۆ ژنە کرێکارەکان بوون. ئەوان دەستیان کرد بە دامەزراندنی ئەنجومەنگەلی هاریکاری (تعاونی) بۆ مسۆگەر کردنی ئیش و کار (اشتغال)و، باشترکردنی بارودۆخەکان و، توانینیان بۆ بەڕێوەبردنی دیموکراسییانەی شوێنەکانی کارکردنیان. ئەم ئەنجومەنانە لە شوێنی کارکردنیشیان تێپەڕاند. ئەوان خانوو و توانایی‌گەلی خزمەتگوزارییان فەراهەم کرد و بیریشیان لە فەراهەم کردنی

1- کرێکارانی ماڵەچە بەو کرێکارانەی – بەتایبەت ژن – دەگوترێت کە لە ناوماڵدا (چماڵی خۆیان چکەسانی‌تر) کار دەکەن و حەقدەسێکی کەم وەردەگرن. وشەی ماڵەچە لەزاراوەی هەورامی‌دا هاوواتای «خانگی»یە لە فارسیدا و بە پێویستمان زانی بۆی دابنێین ._ و. ك

www.pertwk.com

خانووگەلێکی هاوبەش (اشتراکی) بۆ کرێکاران دەکردەوە کە باخچەو قوتابخانەو هەموو جۆرە خزمەتگوزارییەکی تەندروستیشیان تیا هەبێت.

لەم نموونانەوە دەردەکەوێت کە هەندێ مەسەلەی وەك، کاری حەقدەسانە، مووچەی یەکسان و هەروەها پێشبینی کردنی ئیمکاناتێکی وەك بەخێوکردن و پەروەردە کردنی مناڵان بۆ ئەوەی ژنان بتوانن کاربکەن، لە حەزو ویستە هەمیشەییەکانی فیمینیستەکان بوە. ئەم حەزکردنەیان بە ڕێکخستنی دادگەرانە (منێفانە)تری کار، زۆربەی فیمینیستەکانی لە بزاڤە سۆسیالیستییەکان نزیك کردۆتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا سۆسیالیزم لەبەر ئەوەی ناتوانێت ئاوڕ لە مەسەلەی سەرکوتکردنی ژنان بداتەوە ــ مەگەر بە شێوەیەکی تەنها پەراوێزی نەبێت ــ هەربۆیە زۆربەی کات فیمینیستەکانی دڵسارد کردۆتەوە. ئەم مەسەلەیە سەبارەت بە زۆربەی جۆرەکانی سۆسیالیزم، لەوانە جۆری مارکسیستییەکەی، ڕاستی لەخۆ دەگرێت. خودی مارکس، (بە پێچەوانەی سۆسیالیستگەلێکی وەك پرۆدۆن[1]، کە دژایەتی کارکردنی ژنانیان لەناوماڵدا دەکرد) بە شێوەیەکی تیۆرانە، پابەند بوو بە مافی کارکردنی ژنان و ڕزگارکردنیان لەڕووی یاساییەوە، بەڵام بەڕای ئەو، ــ وەك چۆن زۆرێك لە سۆسیالیستەکانی‌تریش هەمان بیرکردنەوەیان هەبوو ــ خەباتکردن بۆ ئازادیی ژنان، دەچێتە خانەی ململانێی چینایەتییەوە. [لەگەڵ ئەوەشدا] ئەم مەسەلەیە وای نەکردووە فیمینیستەکان خۆیان لە مارکسیزم بەدوور بگرن و بەمەبەستی وێناکردنی سەرکوتکردنی ژنان وەك «چین»ێکی [کۆمەڵایەتی]، کەڵك لە شیکارییە مارکسیستییەکان وەرنەگرن؛ لەفەسڵی دواتردا قسەلەسەر هەندێك لەو شیکارییانە دەکەین. بەڵام ئەو شتەی کە لێرەدا سەرنجڕاکێشە ئەوەیە کە تەنانەت هەر لە یەکەمین ڕۆژەکانی خەباتی ژنان بۆ

1- Proudhon

ڕەفتاری دادگەرانەتر لە شوێنەکانی کارکردندا، مەسەلەی جیاوازی و یەکسانی چوە ناو باسەکانەوە. یەکێك لە مەسەلە هەرە کێشەسازو جە نجاڵ ئامێزەکان ئەوە بوو کە ئایا دەبێ لە شوێنەکانی کارکردندا بەهەمان شێوە ڕەفتار لەگەڵ ژناندا بکرێت، کە لەگەڵ پیاواندا دەکرێت، یان دەبێ بە شێوەیەکی تایبەتی پشتیوانی لە ژنان بکرێت؟ ئایا ژنانی کرێکار، عەینی هەمان پێداویستییەکانی پیاوانیان هەبوو، یان دەبوایە بە شێوەیەکی‌تر چاویان لێبکەن؟ کلارازێتکین[1]، سۆسیالیستی ئەڵمانی، نموونەیەك لەو بارودۆخە دژوارە دێنێتەوە، کە لە ساڵی1889دا وتی؛ نابێ هیچ پشتیوانییەکی تایبەتی لە ژنان بکرێت، جگەلە پشتیوانییەك نەبێت کە لە چینی کرێکار دەکرێت لەبەرانبەر داواکردنی سەرمایەدا [بەواتایەکی‌تر تەنها پشتیوانی لە ژنانی کرێکار بکرێت نەك هەموو ژنان بەگشتی ـ و ـ]. بەڵام لە ساڵی 1896دا هەڵوێستەکەی گۆڕییوو و جەختی لەسەر پەسەندکردنی یاساگەلێك بۆ پشتیوانی کردنی ژنان دەکرد(ڕۆباتهام1992:146)

وردەوردە کەسەدەی بیستەم تێپەڕی و ژنانێکی زیاترو زیاتر چوونە ناو بازاری کارەوە، ئەم جۆرە پرسیارانە سەبارەت بە کارکردنی ژنان بەتەواوەتی ڕووی لە زیادبوون کرد و فیمینیستەکانیش، قسەوباسی خۆیان سەبارەت بە شێوەکانی کاریگەرێتی کارکردنی حەقدەسانەی ژنان، لەسەر ژیانیان درێژە پێدا. ئەگەرچی بەڕای هەندێك لە فیمینیستەکان، ئەم زیادبوونەی کارکردن لە دەرەوەی ماڵەوە، بە هۆکارێك بۆ کەمکردنەوەی نایەکسانی نێوان پیاوان و ژنان لەقەڵەم دەدرێت، بەڵام لای ئەوانی‌تر، زیادبوونی کارکردن، هیچ دەورێك لە کەمکردنەوەی نایەکسانییە ڕەگەزییەکاندا نابینێ و، لەڕاستیدا، هەندێ لە فیمینیستەکان دەڵێن

1- Clara Zetkin

کە کارکردن قورسایی زیاتر دەخاتە سەرشانی ژنان و، بۆیە هۆی کارکردنی ڕۆژانەیان لە دەرەوە بە پارەیەکی کەم و بەڕێوەبردنی کارەکانی ناوماڵەوەش بێئەوەی هیچ پارەیەکیان بدرێتێ. ئەو فیمینیستانەی کە هەموو هەوڵەکانیان تەرخان کردووە بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر کاری حەقدەسانەی ژنان، زۆربەی کات هەوڵی ئەوەیان داوە کە وەڵامێك بۆ ئەم دوو پرسیارە بدۆزنەوە کە بۆچی لەبازاری کاردا جیاوازی قایلبوونی ڕەگەزی، بوونی هەیەو، بۆچی داهاتی ژنە هەرمانبەرەکان لە داهاتی پیاوان کەمترە؟ کەسانی‌تر، زیاتر ئاوڕیان لە کارکردنی بێحەقدەسی ژنان لەناو ماڵدا داوەتەوە. جیا لەوەش، بە جیهانی‌بوونی بەردەوامی ئابووری بەو مانایەیە کە ئیدی ناتوانین بە تەنها لە چوارچێوەی وڵاتێکی تایبەتدا ئەم پرسیارانە بخەینەڕوو و، بەمجۆرە فیمینیستەکانیش سەرنجەکانیان خستۆتەسەر سیستمی نێودەوڵەتیی بەرهەم هێنان و مەسرەفکردن و جۆرەکانی کاریگەری دانانی وێرانبوونی ژینگە لەسەر ژنان. ئێمە دواتر هەر لەم فەسڵەدا دەگەڕێینەوە بۆ ئەم مەسەلانە.

ژنان وکاری حەقدەسانە: سەرمایەداری و پیاوسالاری

هەروەك لەسەرەوە ئاماژەمان پێکرد، ئەو دووپرسیارە گرینگەی کە شیکردنەوە فیمینیستییەکان لەسەر بەشداریکردنی ژنان لەکاری حەقدەسانەدا، هەوڵیان داوە وەڵامێکیان بۆ بدۆزنەوە، بریتین لە: بۆچی بازاری کار بە شێوەیەکی ڕەگەزییانە جیا کراوەتەوە؟ بۆچی ژنان هێشتا داهاتێکی کەمتر لەوەی پیاوانیان هەیە؟ دیارە وەڵامەکانی ئەم پرسیارانە پێوەندییان بەیەکەوە هەیە: ژنان تا ڕادەیەك، یان بەگشتی، لەبەر ئەوە مووچەی کەمتر لە پیاوان وەردەگرن کە ئەوە

بەشانەی بازاری کاریان پێسپێردراوە کە هەم بایەخی کەمتریان هەیەو هەمیش داهاتی کەمتریان هەیە. بەڵام بۆچی شتی وا رووی داوە؟

هەندێ لە فیمینیستەکان هەوڵیان داوە لە رێگەی شیکردنەوەیەکی تیۆروتەسەلی هەموو ئەو شتانە کە هەنووکە لە کۆمپانیا بازرگانییە گەورەکاندا رووئەدات، وەلامی ئەم پرسیارانە بدەنەوە. رۆزابێت مووس کانتێر[1](1977) پاش لێکۆڵینەوەیەك دەربارەی فەرمانبەرانی ژن و پیاوی کۆمپانیا گەورەکان لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا، جۆرەکانی زیان بەرکەوتنی ژنانی لەو کۆمپانیانەدا پیشانداوە. ئەو، ئاماژە بەوە دەکا کە چۆن کەلتووری رێکخراوەیی ئەم کۆمپانیانە، بەچەندین شێوەی جۆراوجۆر رێ لە پێشکەوتنی ژنان دەگرێت. ئەو دەڵێ، سیستمی ئاکاریی بەرێوەبەرایەتی، لە پلەی یەکەمدا، نێرینەیەو هەروەها کۆمپانیاکان، گرنگییەکی زۆر ئەدەن بەو کۆبوونەوە پیاوانەی کە ژنان تیایاندا بەشدارییان نییە. ئەم جۆرە شیکردنەوە، بەدڵی زۆرێك لەو ژنانەی دەنیشێت کە لەناو ئەو جۆرە کۆمپانیانەدا دامەزراون و کاردەکەن. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، چوونکە لە جیاتی ئەوەی کە بە رادەیەکی بەرفراوان شیکردنەوە لەسەر نایەکسانی رەگەزی لە بازاری کارو کۆمەڵگا گەورەترەکاندا بکات، هەموو هەوڵەکانی تەرخان کردووە بۆ شیکردنەوەی ئەو شتانەی کە لەو کۆمپانیانەدا روو ئەدات، ئەویش لە ئاستێکی یەکجار بەرتەسکدا، کەوتۆتە بەر رەخنەوە. سیلویاوالبی(1990:33) دەڵێ، شیکردنەوەکەی کانتێر، ئەوە دەگەینێ کە لە کۆمەڵگای گەورەتردا، بوونی نایەکسانی رەگەزی شتێکی حەتمییەو، ئەگەرچی ئەوەپیشان ئەدات کە چۆن ئەم نایەکسانییە لەناو کۆمپانیایەکی بازرگانیدا دەخرێتەگەڕ، بەڵام شیکردنەوەکەی ئەو، شەرح کردنی چۆنیەتی هاتنەئارای نایەکسانی نییە. کەواتە هەرچەند [ئاسەوارەکەی ئەو] لە

1- Rosabeth Moos Kanter

www.pertwk.com

ئاستی خۆیدا شیکردنەوەیەکی باش و بەکەڵکە، بەڵام بەگشتی، شیکردنەوەیەکی تەواو نییە سەبارەت بە پێوەندییە رەگەزییەکان، یان دابەشکردنی کار لە رووی رەگەزییەوە.

فیمینیستەکانیتر، مەسەلەگەلێکی وەك ئازاردانی سێکسییان لە شوێنەکانی کارکردندا، وەك روونکردنەوەیەك بۆ کاری کەم بایەختر و هەروەها حەقدەس کەمتری ژنان لە کارە حەقدەسانەکاندا، خستۆتەبەر تاوتوێ کردنەوە. دەتوانین ئازاردانی سێکسی بە بەشێك لە زنجیرەی توندوتیژی سێکسی، کە لە خۆگری پۆرنۆگرافی و دەسدرێژی کردنی سێکسییە، لەقەڵەم بدەین (بۆ ئاگادار بوون لە باسێکی تیۆروتەسەلتر لەم بارەوە، فەسڵی چوارەم بخوێننەوە). ئازاردانی سێکسی، بەگشتی بەرەفتارگەلی نالەباری سێکسی پێناس کراوە، فیمینیستگەلێکی وەك ئستانکۆ[1](1988) دەڵێن کە ئازاردانی سێکسی، یەکێك لە هۆکارەکانی جیاکردنەوەی پیشەییە، چوونکە ئەگەری ئازاردانی سێکسی ژنە هەرمانبەرەکان لە بەشە سوننەتییەکانی ئەو بازارانەدا کە لە ژێر دەسەڵاتی پیاواندان و پیاوان بەرێوەیان دەبەن زیاترە وەك لەو ژنانەی کە لە بازارگەلێکی سوننەتیدا کاردەکەن کە شوێنی کارەکەیان ژنانەیە. کەواتە ئەگەری ئەوە لە ئارادایە کە ژنان ناچار بن بەشە سوونەتییە پیاوانەکانی ئابووری بەجێ بێڵن و بەپێچەوانەشەوە زیاتر ئەو ئەگەرە لە ئارادایە کە لە پلەی یەکەمدا خوازیاری ئەو پیشانە بن کە بە شێوەیەکی سوننەتی، بە ژنانە لەقەڵەم دەدرێن و مەترسی ئازاردانی سێکسی کەمتریشیان تێدایە. لەشیکردنەوەی جیاکردنەوەی پیشەییدا، ئەو گرنگییەی کە بە ئازاردانی سێکسی وەك هۆکارێکی روونکەرەوە، دەدرێت، بە تەواوەتی پێوەندی بە روانگەی مرۆڤەوە هەیە سەبارەت بە گرینگ بوونی ئیحساساتی سێکسی وەك روونکردنەوەیەك بۆ کۆنترۆڵ و دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا. بەهەرحاڵ،

1- Stanko

بیروڕای من، وەك شیكردنەوەكەی كانتێر كە لەسەرەوە باسمان كرد، ئەوەیە كە فیمینیستگەلێكی وەك ئستانكۆ كە سەبارەت بە ئازاردانی سێكسی لە شوێنی كاركردندا، بەڵگە بەدەستەوە ئەدەن، هەرچەند توانیویانە ڕوونكردنەوە لەسەر جیاوازیی ڕەگەزانە بكەن، بەڵام لەڕاستیدا كارێكی ئەوتۆیان نەكردووە.

فیمینیستەماركسیستەكان، لە هەوڵەكانیاندا بۆ ئەوەی كە لە ڕێگەی تاوتوێكردنی سیستمی بەرهەم هێنانی سەرمایەدارییەوە، پێگەی ژن لەبازاری كاردا ڕوون بكەنەوە، شیكردنەوەیەكی زیاترو بەرفراوانتریان كردووە سەبارەت بە پێگەی ژنان لە بازاری كارو دابەشكردنی كار لە ڕووی ڕەگەزەوە. یەكێك لەم شیكردنەوە ماركسیستی فیمینیستییانە، تیۆری لەشكری زەخیرەی كارە. ماركس ئەیوت كە سەرمایەداری، بۆ ئەوەی نەهێڵێت كرێكاران توانای داواكردنی حەقدەسی زیاتر و بارودۆخی باشتر بۆ كاركردن بكەن، كەڵك لە لەشكرێكی زەخیرەی‌كار وەردەگرێت. هەركاتێك پێویست بە ژمارەیەكی زیاتری كرێكار هەبوایە، كە ئەگەری زیادبوون و چوونەسەری حەقدەسەكانی بەدواوە بوایە، خاوەنكارەكان دەیانتوانی ڕوو لەو لەشكرە زەخیرەیە بكەن تاكوو كرێكارانی كارامەو تازەنەفەس بهێننە ناو بازاری كارەوە و بەمجۆرە، لە بەرانبەر هەموو داخوازەكانی كرێكارانی پێشوودا دەوەستن. هەندێ لە فیمینیستەكانی وەك ڤرۆنیكابیچەی[1](1977) تۆخمێكی ڕەگەزانە(جنسیتی)شیان خستۆتە سەر ئەم باسەو لەوباوەڕەدان كە ژنان لەو ڕووەوە لە ڕاستیدا وەك لەشكرێكی زەخیرەی كار،وان، كە هەمیشە دەتوانرێ كەڵكیان لێوەر بگیردرێت. كاتێ پێویست بە كرێكار هەیەو كاتێكیش ئەگەری هەڵبەزین و چوونەسەری حەقدەسەكان لە ئارادابێت، دەتوانرێت بانگهێشت بكرێن بۆكاری حەقدەسانە و كاتێكیش كە بازار ڕوو لە كەسادی و بێڕەونەقی دەنێت و پێویستی بە هەرمانبەر نامێنێت و بێكاری ڕوو لە زیادبوون دەكات، بنێردرێنەوە بۆ

1- Veronica Beechey

www.pertwk.com

ماڵەكانیان. ئەم مەسەلەیە بەتایبەت سەبارەت بە ژنانی خێزانبار ڕاستی لەخۆ دەگرێت، چوونكە وا تەسەور كراوە كە ئەوان وابەستە بەداهاتی مێردەكانیانن و كارێكیتریشیان لەماڵەوە هەیە، كەواتە دەتوانن و هەروەها حەزیش دەكەن هەركاتێك بازاری كار پێویستی پێیان بێت، كاربكەن، یان دەس لە كار بكێشنەوە. ئەم شیكردنەوەیە، لەڕووی تیۆرییەوە بەشتێكی سەرنجڕاكێش دێتەبەرچاو، بەڵام چوونكە لەسەر بناغەی بەڵگەگەلی تەجروبییەوە دانەمەزراوە، ڕەخنەی لێگیراوە؛ بەڵگەگەلێك كە ئەوە پیشان نادەن كە ژنان بەگشتی لەسەردەمی قەیرانە ئابوورییەكاندا، بەڕادەیەكی زیاترلە پیاوان واز لە كاركردن بێنن (والبی1990). جیالەوەش، ئەم جۆرە شیكردنەوەیە ڕەنگە بتوانێت بانگەشەی ڕوونكردنەوەی ئەم مەسەلەیە بكات كە بۆچی ژنان كاری حەقدەسانە ئەكەن و بۆچی وازیشی لێ ئەهێنن، بەڵام هیچ هەوڵدانێكی تیا بەرچاو ناكەوێت سەبارەت بە ڕوونكردنەوەی جیاكردنەوەی بازاری كار لە ڕووی ڕەگەزەوە. ئەم كەموكوڕییە ئاماژە بە كێشەیەكی گشتیتر دەكات كە لە پێوەندیدا لەگەڵ شیكردنەوە ماركسیستییەكانی سەبارەت بە كاركردنی ژنان، ئاماژەمان پێكرد ــ واتە، ماركسیستەكان هەموو توانایان تەرخان كردووە بۆ ڕوونكردنەوەی پێداویستییەكانی سەرمایە، بەڵام سەرچاوەكانیتری سەركوتكاری و جیاوازییان، كە یان پێوەندییان بە سەرمایەدارییەوە هەیە یان بۆ خۆیان سەربەخۆن، نادیدە گرتووە. ئەو فیمینیستانەی كە ڕەخنەیان لەم ئەولەوییەت پێدانەی سەرمایەداری وەك ڕوونكردنەوەیەك بۆ پێگەی ژنان لە بازاری كاردا گرتووە، ئاماژەیان بەم ڕاستییە كردووە كە دابەشكردنی كار بەپێی ڕەگەز، لە كۆمەڵگا پێشسەرمایەدارییەكانیشدا هەبووە، كەواتە دەبێ سەبارەت بەم دابەشكردنەی كارە، ڕوونكردنەوەیەكی جیاوازتر لە ڕوونكردنەوەكانی سەرمایەداری بە دەستەوە بدرێت. هەندێ لە نووسەرە ماركسیست فیمینیستەكان هەوڵیان داوە لەم ڕوونكردنەوە بە تەنها ئابوورییانەی سەركوتكردنی ژنانی تێپەڕێنن و بزانن كە ئایدۆلۆژیا چۆن

دابەشكردنی رەگەزانە دێنێتە ئاراوە؟ بۆ نموونە میشێلبارت[1](1980) جەخت لەسەر دەوری سەرەكی ئایدۆلۆژیا دەكات لە پێكهاتەی رەگەزدا، بەتایبەت لە رێگەی بنەماڵەو ئایدۆلۆژیای رەسەنایەتی بنەماڵەوە[2]. ئەم دووركەوتنەوە لە «بە تەنها روونكردنەوەی ئابوورییانەی» سەركوتكردنی ژنان لە چوارچێوەی سەرمایەو چیندا، گوزارشتی لە تێپەڕینی هەندێك لە فیمینیستەماركسیستەكانی دەكرد لە بوارە باوەكانی فیمینیزمیماركسیستی، بەمەبەستی ئەنجامدانی جۆرە شیكردنەوەیەكیتری فیمینیستی، كە سەركوت كردنی ژنانی هەم لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا و هەم لە چوارچێوەی پیاوسالاریدا شی دەكردەوە. واتە، تیۆری «سیستمەدوالیزمەكان». دەتوانین نموونەی ئەم جۆرە شیكردنەوەی سیستمە دوالیزمەكان، لە ئاسەوارەكانی جوولیت میچێل[3](1971)، هایدی هارتمان[4](1981:1979) و سیلویاواڵبیدا(1990،1997) ببینین. لەكاتێكدا كە میچێل، شەرح كردنێكی ناماتریالیستی لەسەر پیاوسالاری (كەلەسەر تەوەری دەروونشیكاریدا دەسووڕێتەوە) و شەرح كردنێكی ماتریالیستی لەسەر سەرمایەداری، تێكەڵ بەیەكتری دەكات، تیۆرسیەنەكانی تری سیستمە دوالیزمەكان وەك هارتمان، هەندێ شەرحكردنی ماتریالیستییان لەسەر پیاوسالاری و سەرمایەداری ئاراستە كردووە.

مەبەست لەو شیكردنەوانەی كە بە پێی تیۆری سیستمە دوالیزمەكان، لەسەر بەشداریكردنی ژنان لەبازاری كاردا ئەنجام دەدرێن، تێكەڵ كردن (تلفیق)ی شیكردنەوەی چینایەتی ماركسیستییانە لەسەر بەرهەم هێنانی سەرمایەداری بوو لەگەڵ شەرحكردنێكی رادیكاڵی فیمینیستی لەسەر پێوەندییە رەگەزییەكانی ژێر

1- Michele Barrett
2- Familialism
1- Juliet Mitchel
2- Heidi Hartmann

www.pertwk.com

دەسەڵاتی پیاوسالاریدا. ئەوانە هەوڵ ئەدەن چۆنیەتی پێوەندی نێوان هەردووسیستمی سەرمایەداری و پیاوسالاری روون بكەنەوەو هەروەها تاوتوێی ئەو رەوشانەبكەن كە ژنان و پیاوان بۆ ڕاپەڕاندنی رۆڵە جۆراوجۆرەئابوورییەكان لەم دوو سیستمەدا هان ئەدەن. بۆ نموونە هارتمان دەڵێ كە سەرمایەداری و پیاوسالاری، پێوەندییان لەگەڵ یەكدیدا هەیە، بەڵام پیاوسالاری لە پێشترە لە سەرمایەداری و تایبەت بە كۆمەڵگا سەرمایەدارییەكان نییە. بەڕای ئەو، دابەشكردنی كار بە پێی رەگەز، بە گرینگترین خاڵی بندەست كردنی ژنان لەقەڵەم دەدرێت و، ئەو دابەشكردنی كارەش، لە كۆمەڵگا ناسەرمایەدارییەكاندا ڕوو ئەدات. كەواتە پیاوسالاری و سەرمایەداری، دوو شتی سەربەخۆ، بەڵام پێكەوە گرێدراون؛ ئەمانە دوو سیستمی لێكجیاواز، بەڵام تێكچڕژاون، كە بە هێنانە ئارای وابەستەییەكی دوولایەنە و پێوەندی نێوان پیاوان، ئەو بوارەیان بۆ دەڕەخسێنن كە بەسەر ژناندا زاڵ بن. بناغە مادییەكانی ئەم زاڵبوونەش، دەگەڕێتەوە بۆ كۆنترۆڵكردنی كاری ژنان لە لایەن پیاوانەوە. پیاوان، ژنان لە گەیشتن بە كاری حەقدەسانەی باشتر بێبەش دەكەن و بە مجۆرە لەبارودۆخێكی نالەباردا دەیانهێڵنەوە. ئەو مەسەلەیە، بۆ ئەو پیاوانەی كە داهاتی زیاتر لە ژنانیان هەیە، ئەو بوارەیان بۆ دەڕەخسێنێ كە بە پێی هەلومەرجە دڵخوازەكانی خۆیان لەگەڵ ژناندا ئیزدواج بكەن و ئەوەشیان بۆ مسۆگەر دەكات كە ژنەكانیان هەر لە ناو ماڵدا بمێننەوەو مناڵداری بكەن و بەشێكی هەرە زۆری كارەكانی ناو ماڵەوەش ئەنجام بدەن.

لەو روەوە كە ژنان زۆربەی كات لەڕووی مادییەوە وابەستە بە پیاوانن، هەر بۆیە ناتوانن خۆیان لە ئەنجامدانی كاری بێحەقدەسی ناو ماڵەوە بە دوور بگرن و، ــ لە جۆرە سووڕانەوەیەكی[1] بێهوودەدا ــ ئەم واقعییەتە كە ژنان كاری بێ

1- cycle

حەقدەسی ناو ماڵەوە ئەنجام ئەدەن، وەك ڕێگرێك لە بەردەم گەیشتنی ژنان بە فێرکاری و کاری باشتر وایە. جیا لەوەش، پیاوان لەڕێگەی کۆنترۆڵ کردنی ئیحساساتی سێکسی و هەروەها توانایيەکانی زاوزێکردنی ژنانەوە، ئەوە دەسنیشان دەکەن کە کەیو لە چەهەڵومەرجێکدا منداڵیان ببێت، کە هەمدیسان ئەوەش ڕێگر دەبێت لە بەردەم گەیشتنی ژنان بە کارگەلێك کە حەقدەسی گونجاویان لە گەڵا بێت.

لەبەرپرچی ئەو مەسەلەیەدا ڕەخنەگران وتوویانە کە ئەم تیۆرەی سیستمە دوالیزمەکان، جیاییەك دەخاتە نێوان دووقەڵەمڕەوی «ناوماڵ» کە پیاوسالاری بە سەریدا زاڵەو، قەڵەمڕەوی «جیهانی دەرەوە» کە سەرمایەداری بە سەریدا زاڵە. هەروەها ئەوە دەوترێت کە ئەم دابەشکردنە، چۆنیەتی دابەشکردن بە بوارەکانی گشتی وتاکەکەسی لە لایەن فەلسەفەی سیاسی سوننەتیمان دێنێتەوە یادو، هیچ شیکردنەوەیەکی پێشکەوتووشی لێ ناکەوێتەوە. لە لایەکیترەوە، تیۆری سیستمەدوالیزمەکان، ئەو لایەنە پۆزەتیڤەی تێدا نییە کە دان بەوەدا بنێت کە تەنها یەك ڕوونکردنەوەی گشگیر بۆ سەرکوتکردنی ژنان لە ئارادانییە. واڵبی(1990) هەوڵ ئەدات لە ڕێگەی تاوتوێ کردنی کێشمەکێشەکانی نێوان سەرمایەداری و پیاوسالاری و هەروەها پێداگرتنی زیاتر لەسەر چۆنیەتی هەڵس و کەوتکردنی ڕەگەزپەرەستی[1] لەگەڵ هەردوو ئەم سیستمانەدا، پەرە بە توێژینەوەکانی هارتمان بدات. واڵبی هەروەها جەخت لەسەر گرنگایەتی کاریگەرێتی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان لەسەر پێوەندییە ڕەگەزییەکاندا دەکات لە مەسەلەی ئیستخدامدا [دامەزراندن لە سەرکارێك] سەرەڕای ئەوەش کە هەندێ

1- Racism

www.pertwk.com

فیمینیست سۆسیالیستی وەك ئێلیسێن جیگر (1983) بەڵگە لە دژی تیۆری سیستمەدوالیزمەکان دێنێتەوەو هەوڵ ئەدەن ڕوونکردنەوەیەکی گشگیر بۆ سەرکوتکردنی ژنان بە دەستەوە بدەن ــ جیگر ئەم کارە لە ڕێگەی چەمکی «نامۆبوون»ەوە ئەنجام ئەدات و، بەڕای ئەو، [نامۆبوون] چەمکێکە کە دەتوانێت کەڵك لە گەشبینییەکانی مارکسیزم وەربگرێت و لەگەڵ ئەوەشدا لە شیکردنەوە بەرتەسکەکەی مارکسیزم لەسەر بنەمای «چین»ی تێبپەڕێنێت و، هەڵگری هەندێ توخمی ڕوونکەرەوەیتر بێت، لەوانە، دەروونشیکاری، تێگەیشتنگەلی ڕادیکاڵی فیمینیستی لەسەر ئیحساسات و.... ــ قسەی من ئەوەیە کە هەر تیۆرێك کە هەوڵ بدات لەڕێگەی چەمکێکی گشگیرەوە، سەرکوتکردنی ژنان ڕوون بکاتەوە، ئەو مەترسییەی لەبەردەمدایە کە بەرەوڕووی بە هێند نەگرتنی گرنگایەتی جیاوازییە کردەییەکانی نێوان ژنان ببێتەوە، بە هۆی یەکێتییەکی تیۆرانەوە. تیۆری سیستمە دوالیزمەکان، هەوڵی بەرفراوانتر کردنی بەستێنی دۆزینەوەی بناغەی سەرکوتکاری ژنان ئەدات نەك سنووردارتر کردنی. بەسەرنجدان بە فرەچەشنبوونی ئەزموونەکانی ژنان لەسەر بازاری کاری بەڕەگەزیکراوو هەروەها دابەشکردنی ڕەگەزانەی کار لەسەرانسەری جیهاندا، ئەو مەسەلەیە گرنگایەتییەکی زۆری هەیە کە فیمینیستەکان هەوڵ بدەن پەرە بە بەدواداچوونەکانیان بدەن بۆ دۆزینەوەی ڕوونکردنەوەیەك دەربارەی کۆنترۆڵکردنی کاری ژنان لەلایەن پیاوانەوەو، شێوە جۆراوجۆرەکانی ئەو کۆنترۆڵ کردنەش لە درێژەی سەدەکاندا و لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکانیشدا لەبەرچاو بگرن و ئاوڕیان لێ بدەنەوە.

ژن وەك چاودێر و بەرپرسی بێحەقدەس:باسی ماڵداریکردنی حەقدەسانە

تائێرە، هەندێك لە ئاراستەفیمینیستییەکانمان سەبارەت بە کاری حەقدەسانەی ژنان و جیاکردنەوەی رەگەزانەی بازاری کارمان تاوتوێ کرد.مەسەلەیەکی تەواو پێوەندیداریتر کە سەرنجی فیمینیستەکانی بۆ خۆی راکێشاوە، مەسەلەی کارکردنی بێحەقدەسی ژنانە لە ناوماڵدا. هەروەك لەسەرەوە بەکورتی ئاماژەمان پێکرد، زۆربەی فیمینیستەکان، ئەم کارکردنە بەخۆڕاییە بە دەرەنجامی سیستمەکانی بەرهەمهێنانی پیاوسالاری و سەرمایەداری لەقەڵەم ئەدەن کە بەهۆی دابەشکردنی رەگەزانەی کارەوە، پیاوان ئەکەن بە خاوەنئیختیاری ژنان. لەگەڵ ئەوەشدا کێشەی بەخۆڕایی کارکردنی ناوماڵ، بەکێکە لەومەسەلە کێشەسازانەی کە سەرلەنوێ فیمینیستەکان ناچار دەکات بکەونەوە سەرباسی یەکسانی و جیاوازی. لەلایەکەوە، هەندێك لە فیمینیستەکان وتوویانە کە ژنان دەبێ وازلە ماڵداریکردن بێنن و لەرێگەی کارکردنی حەقدەسانەوە کە حەقدەسێکی هێندەی پیاوانیش وەربگرن، هەوڵی بەدەست هێنانی یەکسانی بدەن. لەلایەکیترەوە، هەندێ لە فیمینیستەکان وتوویانە کە ئەوکارە بەخۆڕاییەی کە ژنان لەناوماڵدا وەك چاودێرو بەرپرس ئەنجامی ئەدەن. بە قەد کاری حەقدەسانە بایەخی هەیەو، کەواتە دەبێ قەدری بزانرێ و بەهای پێ بدرێت.

یەکێك لە ئاراستەکانی تاوتوێ کردنی دۆخی نالەباری چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کارکردنی ژنان لەناو ماڵدا، داواکردنی حەقدەس بوە بۆماڵداریکردنی ژنان. ئەم بیرۆکەیە لە لایەن ماریاڕۆزا دالاکۆستا و

www.pertwk.com

سێلماجیمز[1]ەوە لە کتێبێکدا بە ناوی «دەسەلاتی ژنان و هەڵوەشانەوەی کۆمەڵگا[2]» خرایەڕوو. دالاکۆستا و جیمز(1972) تیۆری «ئەرزش»ی مارکسیان تێکەڵی ئەم باسە کرد کە بەخۆڕایی کارکردنی ژنان لەماڵدا، لەوڕووەوە کە ئەرزشی زیادە [سەرمایەی زیاتر]ی بەرهەم دەهێنا، بەلای سەرمایەدارییەوە شتێکی گرینگ بوو. ئەوان لەوباوەڕەدا بوون کەسیستمی سەرمایەداری، ژنان لە رێگەی ئەنجامدانی هەمووکارەکانی ناوماڵ و بەخێوکردنی منالّ و بەرپرسیارێتی و چاودێری کردنی بنەماڵەوە، کە بۆ درێژەکێشان و بەردەوام بوونی سیستمی سەرمایەداری، پێویستن، وەك کرێکارێکی بەخۆڕایی دەچەوسێنێتەوە. بەمجۆرە، ناوماڵەوە، کە ئەو کارەبەخۆڕاییەی تیا ئەنجام دەدرێت، سەرەکیترین شوێنی خەباتکردنی ژنانە بۆ رزگاربوون.ژنان دەبێ بەمەبەستی بەڕەسمییەت ناسرانی بایەخی ئەوکارانەی کە لە ماڵدا دەیکەن خەبات و شەڕبکەن و بۆکارەکانیان داوای حەقدەس بکەن. دالاکۆستا و جیمز دەڵێن کە، لەوڕووەوە کە حکوومەت زیاترین قازانج لە سەرمایەداری دەبات، کەواتە دەبێ دەوڵەت، حەقدەسی کارەکانی ناو ماڵەوە بدات، نەك یەك بەیەکی پیاوان. ئەگەر ژنان کارەکانی ناوماڵیان بەکەم بگیردرێت و حەقدەسی دڵخوازی خۆشیان پێنەدرێت، لەو حاڵەتەدا دەبێ دەس بکەنە مانگرتن. هەندێك لە ژنان لەوەپێش بە هەندێ شێوەی جۆراوجۆر مانیان گرتووە: بۆ نموونە، ژنێك کە لە مێردەکەی جیا دەبێتەوە (تەلاّق دەگرێت) ئیدی ئەو ئەرکانە جێبەجێ ناکات کە پێوەندییان بەماڵ و هاوسەردارییەوە هەیە. یان ژنێك کە بڕیاری داوە بتوانێت لەمافی منالّ لەبارخستن بەهرەمەند بێت، ئیدی نایەڵێت منالّی ببێت و ئەرکە پێوەندیدارەکانیشی بەڕێوە نابات. لەم رووەوە، ئەم جێبەجێ

1- Mariarosa Dalla Costa & Selma James

2- The Power Of Women and The Subversion The Community

نەکردنی ئەرکەکانە، بەشێکە لە سەرپێچییەکی «بالقوە»ی بەهێزی ژنان لە دژی ئەو سیستمە سەرمایەدارییانەی کە سەرکوتیان دەکات.

مارکسیستفیمینیستەکانیتر کە باسەکانی دالاکۆستاو جیمزیان بە هۆی هۆکارگەلێکی تیۆرانەوە، بەقابیلی داکۆکی لێکردن نەزانیوەو، فیمینیستەکانیتریش کە ئایدیای ماڵداری کردن لەبەرانبەر حەقدەسیان بە هۆی هۆکارگەلێکی ئایدۆلۆییکیەوە، بە نالەبار لەقەڵەم داوە، ئەم باسەی ماڵداری کردن لە بەرانبەر حەقدەسیان بە توندی خستۆتە بەر ڕەخنەوە. ئەگەرچی تەواو ئاشکرایە کە ژنان هێشتا بەشی هەرەزۆری کاری ناوماڵ و چاودێری کردن و بەرپرسیارێتی بەخۆڕاییان لە کۆمەڵگای ئێمەدا لە ئەستۆیەو ئەم کارانەشیان بە کەم، یان تەنانەت هەر نادیدە ئەگیردرێت، بەڵام ئایا هێنانە ئارای ڕەوشێکی پارەپێدانی دەوڵەتی بۆ ماڵداری کردن [ی ژنان] ڕێگەچارەیەکی گونجاوە بۆ ئەو کێشەیە؟ هەرچەند ڕەنگە مرۆڤ بیر لەم مەسەلەیە بکاتەوە کە حەقدەس وەرگرتنی ژنان لە بەرانبەر کارە بەخۆڕاییەکانیان، شتێکی باش و گونجاوە، بەڵام دەتوانین جەخت لەسەر ئەوەش بکەین کە پێدانی حەقدەس لە بەرانبەر ماڵداریکردندا، تەنها ڕەسمییەت بەو دابەشکردنە دەبەخشێت کە هەنووکەش لە ئارادایەو، لەجیاتی ئەوەی کە مشتومڕ لەسەر ئەم پۆلێنبەندییە بکات، بە پێچەوانەوە ڕەسمییەتی زیاتر بە دابەشکردنی کار لە نێوان ژنان و پیاواندا دەبەخشێت.

کریستیەن دێلفی(1984)یش، شیکردنەوە لەسەر ئەوژنانە دەکات کە وەك کرێکاری خۆڕایی (بێحەقدەس) لەناو ماڵدا کاردەکەن، بەڵام بە پێچەوانەی دالاکۆستا و جیمزەوە دەڵێ کە سەرەکیترین براوەی (قازانجبەری) ئەم کارکردنە بە خۆڕاییە، حکوومەتی سەرمایەداری نییە، بەڵکوو یەكبەیەکی پیاوانن. دێلفی

www.pertwk.com

لەوباوەڕەدایە کە بەرهەم هێنانی ماڵەچە، یان خێزانیی، جۆرە بەرهەم هێنانێکی جیاوازە، کە لەژێر کۆنترۆڵی پیاوسالاریدایە. واتە شێوە بەرهەم هێنانێك کە دوو «چین» تیایدا بەشدارن: ژنان / ژنانی خێزانبار وماڵداریکەر کە بەرهەم هێنەرن و، پیاوان / ئەو مێردانەی کە دەیانچەوسێننەوە و قازانج لە کارەکانیان وەردەگرن. ئەگەر، هەر وەکوو دێلفی دەڵێ، ئەوە پیاوان بن کە بەشێوەی ڕاستەوخۆ لە بەخۆڕایی کارکردنی ژنان لە ماڵدا قازانج ببەن، نەك حکوومەتی سەرمایەداری، کەواتە دەبێ فیمینیستەکان لە پێناو گۆڕینی پێوەندییەکانی ژن وپیاو لە ژێر دەسەڵاتی پیاوسالاریدا کە بوار بۆ ئەم چەوساندنەوەیە دەڕەخسێنێ، خەبات بکەن. هەروەك والبی(1990:89) دێنێتەوە یادمان، هەوڵ و تێکۆشانە فیمینیستیەکان (لەگەڵ هۆکارەکانیتردا) هەندێ گۆڕانکاری باش و بەکەڵکیان لە بواری ناوماڵ و پێوەندییەکانی نێوان ژن و پیاو لە ناو بنەماڵەدا لێکەوتۆتەوە:

ژن ئیدی وەکوو پێویست ملکەچ و وابەستەی مێردەکەی نییە، کە هەتا سەرەوەختی مردن و لێك دابڕان، ئیجازەی کارکردنی لە دەست پیاوەکەیدا بێت. لەگەڵ ئەوەشدا ژمارەیەکی زۆری ژنان [لەمێردەکانیان جیا دەبنەوەو] مێرد بەکەسێکیتر دەکەن، بەبێ ئەوەی مێردیان هەبێت مناڵیان دەبێ و لەجیاتی کارکردن بۆ مێردەکانیان، کار بۆ خاوەن کارێکیتر دەکەن. ژنان بەشێکی کەمتر لە کارەکانی تەواوی ژیانیان، لەژێر کۆنترۆڵی پێوەندییەکانی بەرهەم هێنانی پیاوسالاریدا ئەنجام ئەدەن، هەرچەند کاتێکیش کە ماڵداریکەری تەواوکات (فولتایم)ن، هەمان ئەو چەند کاتژمێرە کاردەکەن کە ژنان چەندین دەیە پێشتریش ئەنجامیان ئەدا. ژنان لەناو نەتەوە جۆراوجۆرەکاندا، لە ڕووی دەستەویەخەبوونیان بەرانبەر ئەم پێوەندییانەی بەرهەم هێنانی پیاوسالاری، جیاوازییان هەیە لەگەڵ یەکدیدا و [بارودۆخێکی وەك یەکیان نییە].

دیاره زۆربەی ئەم گۆڕانکارییانە، بە قازانجی ژنان بوە، بەڵام بەیەکجاری پێوەندییە نایەکسانەکانی نێوان ژن و پیاویان لە قەڵەمڕەوی بنەماڵەدا، لەناو نەبردووە. ژنان هێشتا بەشی هەرەزۆری کاری بەخۆڕایی بەرپرسیارێتی و چاودێریکردنیان لە کۆمەڵگادا لە ئەستۆیە، هەرچەند ئەم کار کردنە بەتەنها لەناو بنەماڵە سوننەتییە «ناوکی[1]»یەکاندا ئەنجام نادرێت. لەراستیدا هەروەك لە فەسڵی پێشتردا باسمان کرد دەتوانین گۆڕانکارییەکانی ناو پێکهاتەی بەرهەمهێنانی ماڵەچە، یان خێزانیی، بەبەشێك لە گۆڕانی وابەستەیی لە فۆرمێکی تاکەکەسییەوە بۆ فۆرمە گشتییەکەی لەقەڵەم بدەین. پاشانیش دەتوانین بڵێین کە فیمینیستەکان دەبێ بچنە سۆراخی کێشەگەلی پێوەندیدار بە ئابووری و پێوەندیدار بە سیاسەتی کۆمەڵایەتییەوە، کە پێوەندی تەواویان بە یەکەوە هەیە ــ ئەگەر ژنان داهاتێکی یەکسان لەگەڵ پیاوانیان هەبێت لە بازاری کاردا، بەڵام هاوکاتیش رۆڵی بەرپرسیار و چاودێری بە خۆڕاییان لەماڵدا، لە ئەستۆدابێت، هیچ فایدەیەکی بۆیان نابێت. هەربەم پێیە، بەتەنها پێدانی حەقدەس بۆکاری بەرپرسیارێتی و چاودێریکردنی ژنان لە ماڵدا (زۆربەی کات لە رێگەی یارمەتیگەلی ماڵیی دەوڵەتییەوە) ئەگەر نایەکسانی لە کاری حەقدەسانەدا درێژەی هەبێت، چارەسەری کێشەکە ناکات. لێرەدا بۆ جارێکیتر، دەرك بەزەروورەتی لێکۆڵینەوەی سنوورەکانی نێوان [قەڵەمڕەوی] گشتی و تاکەکەسی و هەروەها هەڵسەنگاندنی دووبارەی کاری ژنان لەناو هەردوو قەڵەمڕەووەکەدا دەکەین کە فیمینیستەکان جەختی زۆری لەسەر دەکەن.

1- لەکۆمەڵناسیدا بەو بنەماڵانەی دەوترێت کە کوڕو کچەکانیان پاش هەڵبژاردنی ژیانی هاوبەش و ئیزدواج، بنەماڵە بەجێ دێڵن و بۆخۆیان بنەماڵەیەکی سەربەخۆ پێك ئەهێنن. بنەماڵەگەلی ناوکی، لەڕووی ژمارەوە هەرگیز زیاد ناکەن و هەر بە بچووکی دەمێننەوە. ئینگلیزییەکەشی «Nuclear Family»یە ـ و. ك

www.pertwk.com

ئابووری جیهانی: ژن وەك بەرهەم هێنەرو مەسرەفکەر

پێشتر هەر لەم فەسڵەدا ئاماژەمان بە زەروورەتی شیکرنەوەی رۆڵی ژنان لە کاری حەقدەسانەو بە خۆڕاییدا کرد، نەك تەنها لە وڵاتێکدا بەڵکوو لەسەر ئاستی جیهانیدا. لە کاتێکدا کە ئابووری جیهانی، بەهۆی بەردەوام زیادبوونی ژمارەی ئەو کۆمپانیا گەورە فرەنەژادانەی کە پەرە بە بەرهەمهێنان و مەسرەفکردن دەدەن، یەکپارچەتر دەبێ، ئەم مەسەلەیە زیاتر و زیاتر زەروورەت پەیدا دەکات. هەروەك پاتریشیا ویلیامز[1](1993:118) جەختی لەسەر دەکات، ئێمە دەبێ بیر لە واقعییەتەکانی جیهانێك بکەینەوە کە تیایدا سنوورە نەتەوەییەکان لە هەوراز و نشێوەکانی ژیانی ئینسانەکاندا، کەمتر لە پێکهاتەی کۆمپانیا فرەنەژادەکان، گرنگییان هەیە:

ناتوانین کێشمەکێش و موناقەشە ناوچەییەکانی سەبارەت بە جیاوازی قایلبوون لە شوێنی کارکردن، بە مەسەلەگەلێکی تەنها ناوچەیی لەقەڵەم بدەین: کێشەکانی کارو ژێرپێ خستنی مافە مەدەنییەکان، مەسەلەگەلێکی تەنها پێوەندیدار بە یاساکانی ئێمەوەنین ــ نە لە جیهانێکی پڕلە ناوچەگەلی ئازادی بازرگانی، دوورگەگەلێکی پیشەسازی کە دەتوانن لە کەمترین ماوەدا چالاکییەکانیان لە کارۆلینای باکوورەوە بگوێزنەوە بۆ مەکزیك، تایلەند، لۆس‌ئانجلێس، یان فیلیپین.

1- Patricia Williams

فیمینیستەکان دەڵێن ئەم ئابوورییە جیهانییە، بەشێوەگەلێکی تایبەت، ژنان هەم وەك بەرهەمهێنەرو هەم وەك مەسرەفکەر دەخاتە ژێر گوشارەوە. ئەم ستەم لێکردنە، لەسەر دەستی سیستمی جیهانیی کلۆنیالیستی و سەرووکلۆنیالیزمدا جێبەجێ دەکرێت کە مۆدێلەکانی پەرەسەندنی رۆژئاوایی و «ئەورووپاتەوەری» بەسەر جیهانی سێهەمدا دادەسەپێنن. ماریامیس[1] (1986: میس و شیوا1993) بە توندی هێرش دەکاتە سەر هەموو ئەو شتانەی کە خۆی بە «ئۆستوورەی قەرەبووکردنەوەی دواکەوتوویی» ناودێری دەکات — بە واتایەکی‌تر، هێرش دەکاتە سەر بەرنامەکانی پەرەسەندن، لەسەر بنەمای ئەم بەرداشتە (ئاشکرا، یان نهێنی‌یە) کە باشترین مۆدێلی ژیان ئەوەیە کە لە کۆمەڵگا دەوڵەمەندەکانی ولاتە یەکگرتووەکان و ئەورووپا و ژاپۆندا باوەو، ولاتە ناپێشکەوتووەکانیش دەتوانن بە گوێگرتن لە رێنماییەکانی ولاتانی «پێشکەوتوو» بەو ژیانە باشە بگەن. «بەمجۆرە ئەم ولات و چینە دەوڵەمەندانە و رەگەزی زاڵی — واتە پیاوان — شارەکان و شێوە و سیاقە باوەکانیان، بەجۆرە بەدیهاتنێکی یۆتۆپیای لیبرالیزم لەقەڵەم دراوە؛ یۆتۆپیایەك کە گوایە دەبێ ئەوانەی کە دواکەوتوون، پێی بگەن» (میس و شیوا 1993:55). لە راستیدا، ئەم ئایدۆلۆژیایە بە مەبەستی پاراستن و رەوایەتی بەخشین (مەشرووعیەت پێدان) بە مۆدێلی گەشەسەندن و کەڵەکەبوونی بەردەوامی کۆمەڵگای مۆدێرنی پیشەسازی، یەکجار پێویستەوە، نەك تەنها هەژاربوونی خەڵکی جیهانی سێهەم، بەڵکوو وێرانبوونی ژینگەو هەروەها سەرکوتکردنی بەردەوامی ژنانی لێدەکەوێتەوە، چوونکە ئەم مۆدێلی گەشەسەندنە، لە ئاکامدا جیاوازی قایلبوونی رەگەزانەی لێ دەکەوێتەوە.

فیمنیستەکانی‌تریش کە هەوڵیان داوە سەرچاوەکانی ئەم جۆرە

1- Maria Mies

www.pertwk.com

سیاسەتانەی سەردەمی کلۆنیالیزم، کاتێك کە جۆرە دابەشکردنێکی کاری رۆژئاوایی بەسەر زۆرێك لە کەلتووره ئافریقایی و ئاسیاییەکاندا سەپێنرا، تاوتوێ بکەن، نیگەرانی خۆیان دەربڕیوە لەوەی کە سیاسەتە بازرگانییەکان و گەشەسەندنی ئەورووپاتەوەر، بە هەندێ جیاوازی قایل بوونی رەگەزانە کۆتاییان پێبێت (پێترسن و رۆنیان1993). زۆربەی جار، دەرەنجامی ئەم داسەپاندنە، لەوڕووەوە کە داگیرکەران، داگیرکراوەکانیان ناچار بە چاندنی بەرهەمگەلی فرۆشتنی کرد [بەرهەمگەلێکی کشت و کاڵی کە قابیلی فرۆشتنن - و -] بە پەراوێزکردنی هەرچی زیاتری ژنان لە پرۆسەی بەرهەم هێناندا بوو. وردەوردە کە چاندنی فرۆشتنی، گۆڕا بە چاندنی سەرەکی، تەرتیباتێکی تازەی ئابووری لەنێوان پیاوان و ژنان و، هەروەها روانگەگەلێکی تازە لە پێوەندیدا لەگەڵ لەسەرتربوونی پیاو لەڕووی ئابووری کۆمەڵایەتییەوە هاتە ئاراوە(ئاوگۆندیپ — لێنسلی1993:108). ئەمڕۆکەش چەوساندنەوەی کلۆنیالەکان، بە شێوەگەلێکی پێشکەوتووتر و هاوڕێ لەگەڵ ئەو شتەی کەمیس (میس وشیوا 1993:58) بە «ڕشتنەدەرەوەی پارەکان[1]» لە ولاتانی پیشەسازییەوە بەرەو جیهانی سێهەم ناودێری دەکات، درێژەی هەیە. ئەوە ئیدی کەرەسەی خاونییە کە لە کلۆنیالەکانەوە بۆ ولاتە پیشەسازییەکان دەنێردرێت، بەڵکوو کلۆنیالە پێشووەکان، بەشێوەیەکی بەرفراوان دەگۆڕێن بە شوێنی بەرهەم هێنان، چوونکە دەتوانرێت پارەیەکی کەمتر بە کرێکارەکانیان بدرێت لەچاو کرێکارانی ولاتە پیشەسازییەکاندا. ژنان باشترین کرێکارانن لە جیهانی سێهەمدا، چوونکە لەچاو پیاواندا دەتوانرێ پارەیەکی کەمتریان پێبدرێت. لەگەڵ ئەوەشدا، ژنان لە جیهانی پیشەسازیدا، لە رێگەی ئەوشتەی کە میس بە «ئیدارەکردنی کابانی

1- externalization Of Costs

ماڵەوە[1]» ناودێری دەکات، دەچەوسێنرێنەوە، واتە پرۆسەیەکی پێویستی مێژوویی بۆ گەشەکردنی پیشەسازی، کە ژنان تیایدا وەك سەرەکیترین مەسرەفکەرانی بەرهەمەکانی ئەم سەنعەتە، دەردەکەون.

ئەم دوو پرۆسەی ئیدارەکردنی کلۆنیال و ئیدارەکردنی کابانی ماڵەوە، بەتەواوەتی و بە ئاشکرا تێکچڕژاون و پێوەندییان بە یەکەوە هەیە. بەبێ چەوساندنەوەی کلۆنیالە دەرەکییەکان ــ پێشتر بە شێوەی کلۆنیالگەلی راستەوخۆ و ئەمڕۆ لەناو چوارچێوەی دابەشکردنی نوێی کاری جیهانیدا ــ پێك هێنانی «کلۆنیالی دەروونی»، واتە بنەماڵەیەکی «ناوکی» و هەروەها ژنێك کە پیاوێکی «بەخێوکەر» بەخێوی بکات، لە توانادا نەبوو.

(میس1986:110)

شیکردنەوەکەی میس هەرچەند لە ڕووی تیۆری و تەجروبییەوە قابیلی رەخنە لێگرتنە، بەڵام لە وێناکردنی پێوەندی نێوان سەرکوتکردنی ژنان لە وڵاتانی جیهانی سێهەم و سەرکوتکردنی ژنان لە وڵاتە پیشەسازییەکاندا، دەورێکی باش دەبینێت. ئەو دەڵێ: پێکهاتە چەوسێنەرەکانی سەرمایەداری و کلۆنیالیزم، بەشێکی زۆری ئەو بنەمایەیان کە بۆ یەکگرتنی نێودەوڵەتی ژنانە لە ئارادابوو، لەناویان برد، چوونکە بەرژەوەندییەکانی ژنان لە شوێنە جۆراوجۆرەکانی جیهاندا، بەپێی پێناس کردنی ئەم سیستمانە لەسەریان، لەدژی یەکدی وەستاون. بۆنموونە، رەنگە وەرگرتنی حەقدەسی زیاتر، بەقازانجی ئەوژنانە بێت کە لە سەنعەتی جلوبەرگدا لە جیهانی سێهەمدا کاردەکەن، بەڵام ئەوە بەو مانایەیە کە ئەو جلوبەرگە بۆ ژنانی وڵاتانی پیشەسازی، بە نرخێکی

2- housewifization

www.pertwk.com

گرانتر دەکرِدرێت، کە ئەوەش بە پێچەوانەی بەرژەوەندییەکانیانە، وەك مەسرەفکەر. رێگەچارەی ئەم کێشەیەش، بەپێی بۆچوونی میس، کۆتایی هێنانە بە مۆدێلی «قەرەبووکردنەوەی دواکەوتوویی» بەهۆی گەشەسەندن و ئازادی و ئیختیارپێدان بە مەسرەفکەرەکانەوە، جۆرەئازادی و ئیختیارپێدانێك کە بەڕای میس، قازانج بە هەموو ژنانی دنیا دەگەینێت. پێدەچێت دەبێ بانگەشەکانی میس دەربارەی «ئیدارەکردنی کابانی ماڵەوە»ی ژنانی وڵاتە پیشەسازییەکان تەعدیل بکرێت. چوونکە، هەروەك پێشتریش باسمان کرد، رۆژلەدوای رۆژ ژنانێکی زیاتروزیاتر لە وڵاتە سەرمایەدارییەکاندا دەچنە ناو بازاری کارەوە (هەرچەند زۆربەی کات حەقدەسی کەم، یان کاری کاتی و نیمەوەختیان پێدەدرێت). لەم حاڵەتەدا ئایا دەتوانرێ ئەم ژنانە، زیاتر لە هەر شتێکیتر، بە کابانێك لەقەڵەم بدرێن کە دەبێ کاڵاگەلێك مەسرەف بکەن کە بەرهەمی دەسڕەنجی ژنانی جیهانی سێهەم بێت؟. بەڵام ئەو شتەی کە میس جەختی لەسەرکردووە، پێکەوە گرێ خواردنی جۆری بەگەڕخستنی دەسەڵات و زاڵ بوونی پیاوان بەسەر ژنانە، لەگەڵ ئابووری جیهاندا. هەروەك سەبارەت بە ژنانی وڵاتە پیشەسازییەکان ئەو قسانەمان کرد، ژنان لە جیهانی سێهەمیشدا زۆربەیجار زیاد لە پێویست و زیاتر لە کارێك ئەنجام ئەدەن ــ واتە، کارکردن لە بەشی بەرهەمهێنان لە دەرەوەی ماڵەوەو، پاشان بە ئەستۆگرتنی بەشی هەرە زۆری کارەکانی ناوماڵەوە (برایدۆن و چەنت1989). بەڵام هەروەك مۆهانتی[1](1988) پیشانی ئەدات دابەشکردنی رەگەزانەی کار رەنگە لای ژنانی جۆراوجۆر لە سەرانسەری جیهاندا،ماناگەلێکی جیاوازی هەبێت و، دەبێ ئەو فیمینیستانەی کە بۆ کۆتایی هێنان بە دابەشکردنی رەگەزانەی کار خەبات دەکەن و دەیانەوێ دڵنیابن لەوەی کە ژنان نە لەکاری

1- Mohanty

حەقدەسانەدا دەچەوسێنرێنەوە، نە لە کاری بەخۆڕاییدا، ئەوجیاوازییانەیان لەبەرچاوبێت.

فیمینیزم و ژینگە

یەکێك لە ئکامەکانی گەشەسەندنی ئابووری جیهانی و برەوپێدانی مۆدێلەکانی گەشەسەندنی ئەوروپاتەوەر، کاولکردنی خێراو بەردەوامی ئیکۆسیستمی جیهان بوە. هەندێ لە فیمینیستگەلی وەك واندانا شیوا[1] وتوویانە کە ژینگەناسی (ئیکۆلۆژی) مەسەلەگەکی تایبەتی فیمینیستییەو شتێکی هێناوەتە ئاراوە کە دەتوانرێ بە «ئیکۆفیمینیزم» ناودێر بکرێت. ئەوباسە ئیکۆفیمینیستییەی کە شیوا (1988) پێشنیاری کردووە ئەوەیە کە پێش سەرهەڵدانی کلۆنیالیزمی ڕۆژئاوایی و زانستە ڕۆژئاواییەکان، هەموو خەڵکانی جیهان، پێوەندییەکی نزیك و تاڕادەیەکی زۆر دۆستانەیان لەگەڵ جیهانی سروشتیدا هەبوە. هێزە سروشتییەکان زۆربەی کات بە «مێیینە» تەسەور دەکران چوونکە نیشانەیەك لە بەرهەمهێنان و زاوزێکردن بوون. «پرەنسیبی مێیینە» کاردانەوەیەك بوو لە پێوەندیگەلی تایبەتی ژن لەگەڵ سروشتدا، لە ڕێگەی زاوزێکردن و وەچەخستنەوەو بەخێوکردنی منالان و پاراستنیان لە ماوەی ژیانیاندا. ئەم پرەنسیبی مێیینەیە، زەمانەتێك بوو بۆ ئەوەی کە کەڵکی خراپ لە ژینگەی سروشتی وەرنەگیرێت بەڵکوو بە پێچەوانەوە پارێزگاری لێبکرێت و بە پارێزەوە کەڵکی لێوەربگیردرێت. لەگەڵ سەرهەڵدانی کلۆنیالیزمی ڕۆژئاواییدا، ــ کە هەروەك بینیمان ــ توانای کەڵکوەرگرتنی هاوبەش لە زەوی و هەروەها مافی موڵکدارێتی ژنانی لاواز کردو، لەگەڵ سەرهەڵدانی زانستە ڕۆژئاواییەکاندا کە

2- Vandana Shiva

www.pertwk.com

سروشتی تەنها وەك سەرچاوەیەك بۆ کەڵك وەرگرتنی ئینسان لەقەڵەم ئەدا، نەك شتێك کە وەك جاران دەبێ ڕێزی لێ بگیردرێت و کەواتە وێناکردنە گشتییەکەی لە سەرسرووشتی تووشی گۆڕان کردو هەر بۆیە پێوەندییەکانی [مرۆڤ] لەگەڵ سروشتدا بە تەواوەتی تێکچوو و گۆڕانی بەسەرا هات. بەمجۆرە پرەنسیبی مێیینە، تەواو گۆڕانکاری بەسەراهات، بەڵام سروشت کە هەر بە شتێکی مێیینە لەقەڵەم دەدرا، لەسەرچاوەیەکی بەهێزەوە گۆڕابوو بە سەرچاوەیەکی کارتێکراو (منفعل). ئەم گۆڕانکارییە، ڕێگەی بۆ وێرانکردنی ژینگەو، کەڵك وەرگرتنی لەڕادەبەدەر لە زەوی و پەرەپێدانی تەکنۆلۆژیای مەترسیدار خۆش کرد. تەنها ڕێگەچارەی دەربازبوون لەم سووڕانەوە (سیکل) بەردەوامەی قەیرانی ئیکۆلۆژیانە، بەرقەرار کردنەوەی پێوەندییە جارانەکەی ژنانە لەگەڵ ژینگەو، هەروەها پەرەپێدانی «گەڕانەوە بۆ سروشت». شیوا پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت کە مەعریفەی ژنان بۆ پاراستنی فرەژیانی یەکجار پێویستە. ئەم مەعریفەیە لەگەڵ ئەوەی پیاواندا تەواو جیاوازە؛ مەعریفەیەکە کە پێوەندیگەلێك لە نێوان بەشە جۆراوجۆرەکانی بەرهەمهێنانی کشت و کاڵیدا دادەمەزرێنێت، بەڵام مەعریفەیەکە زۆربەی کات بە نەبینراوی ماوەتەوە.

هۆی بەنەبینراو مانەوەی کارومەعریفەی ژنان دەگەڕێتەوە بۆ دەمارگیرییەکی ڕەگەزانە، کە ناتوانێت بە دروستی و بە شێوەیەکی واقیعبینانە، یارمەتییەکانی ژنان هەڵسەنگێنێ. هەروەها نادیدەگرتنی ژنان دەگەڕێتەوە بۆ ئاراستەیەکی لایەنگرانە و لێکهەڵپێچراوو کۆنخوازانە بەرانبەر [دیاردەی] گەشەسەندن، کەلەگەڵ دارستانەکان و ئاژەڵەماڵییەکان و بەرهەمە کشت وکاڵییەکاندا بە شێوەیەکی لەیەك جیاواز هەڵس و کەوت دەکات.

(میس‌و شیوا1993:167).

ئەگەر ئیکۆسیستمی جیهان و فرەچەشنبوونی ژیان دەبێ بپارێزرێت، لەوحاڵەتەدا گرینگترین کار ئەوەیە کە گوێ لە قسەکانی ژنان بگرین و

مەعریفەکەیان بە هێند وەربگرین و گرنگایەتی پێبدەین.

ئێکۆفیمینیزم بە هۆی بەرهەم هێنانەوەی دابەشکردنی بناغەیی پیاوان و ژنان و، کەلتوورو سروشت، لەو باسەیدا کە ژنان لە سروشت نزیکترن و سەبارەت بە فرەژیانی و مەسەلەکانی‌تر مەعریفەیەکی زیاتریان هەیە، رەخنەی لێگیراوە. ئێکۆفیمینیستەکان لەبەرانبەر ئەم رەخنانەدا بەڵگەگەلێك دێننەوەو دەڵێن کە جەخت لەسەر جیاوازییەکی بناغەیی و نەگۆڕو گشتی لە نێو ژنان و پیاواندا ناکەن بەڵکوو تەنها هەوڵ ئەدەن ئەو پێوەندییانە بیووژێننەوە کە دابەشکردنە دوالیزمە رۆژئاواییە پیاوسالارانەکان، لە رێگەی بەستنەوەی پیاوان بە کەلتوورو عەقڵ و بەستنەوەی ژنان بەسروشت و عاتیفەوە، لە ئەرزش و بایەخیان دابەزاندوون. لەم پێوەندییەدا ماری مێلۆر[1](1996:134) **دەڵێ:**

رەخنەگەلێکی زۆری فیمینیستی گیراوە لە وێناکردنی رۆژئاواییانە لە سەر « ئینسان »، وەك پیشاندانەوەی ئەزموونەکان: ئەرزش و بەرژەوەندییەکانی پیاوی سپی‌پێستی بۆرژوا. ئیدیعای ژینگەتەوەرەکان[2]**(ئێکۆسەنتەریستەکان) و ئێکۆفیمینیستەکان ئەوەیە کە مۆدێلی مۆدێرنیتەی رۆژئاوایی، کە لەسەر بنەمای «ئینسان» دامەزراوە، لەسەر دەستی ژنان و سروشتەوە هاتۆتە ئاراوە. چەمکە رۆژئاواییەکانی «ئیرادەی ئازاد» و «سەربەخۆیی»، لە قووڵایی بوونیاندا، هەڵگری ئایدیای تێپەڕاندن لە جیهانی سروشتن. ئێکۆلۆژیای (جەستەکان) وئێکۆسیستم (سروشت) لەعاست کاروبارە کۆمەڵایەتییەکاندا، شتانێکی دەرەکین.**

رەخنەیەکی‌تر کە دەتوانین رووبەڕووی ئێکۆفیمینیزمی بکەینەوە، ئەوەیە کە بۆ ژنانی هەژاری جیهانی‌سێهەم کە بەوپەڕی ئانومێدییەوە هەوڵ ئەدەن بە

1- Mary Mellor
1- ecocetnrists

www.pertwk.com

قەدەر پێویست خواردن فەراهەم بکەن بۆ ژیان و بەخێوکردنی منالانیان، ژینگەناسی بە خولیایەکی سەرەکی لەقەڵەم نادرێت. لەم حاڵەتەدا دەتوانین نیگەرانییە ئێکۆلۆژیکییەکان، بە یەکێك لە لایەنەکانی خۆشڕابوێری (تجملات) ژنەدەوڵەمەندەکان لەقەڵەم بدەین کە دەرفەتی زیاتریان هەیە بۆ ئەوەی بتوانن خۆیان بە کێشەکانی ئێکۆسیستمەوە سەرقاڵ بکەن. مۆلارا ئاگۆندیپ ــ لێسلی[1](1993:104) **کە فیمینیستێکی ئافریقاییە دەڵێ کە «کێشەکانی ژینگەناسی و ئێکۆسیستم لە وڵاتانی جیهانی سێهەمدا، لە ئەولەوییەتدا نین و؛ نابێ پێش ئاماژە کردن بە کێشە هەرەجیدییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان، باسیان لێوە بکەین». ئەوە خاڵێکی درووستە بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا تەنانەت ئەگەر مرۆڤ ئەوە قبوول بکات کە خولیاگەلی ژینگەناسانە، دەبێ بەپێی کێشەئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی جیهانی‌سێهەم، لە پلەی دووهەمی گرنگایەتیدابن، ئیختیارەکانی ئێکۆفیمینیستگەلێکی وەك شیوا سەبارەت بە جۆرەکانی نادیدەگرتنی مەعریفەی تایبەتی ژنان، دەورێکی گرینگیان بینیوە ــ وە ئەم مەسەلەیەش رەنگە نەك هەر تەنها لە مەڕ مەعریفەی پێوەندیدار بە ژینگەوە، بەڵکوو هەروەها لە مەڕ جۆرەکانی‌تری مەعریفەشدا راستی لەخۆ بگرێت. ئەم شاراوەبوونەی مەعریفەی ژنان و خودی ژنانیش، مەسەلەیەکە کە فیمینیستەکان ئەگەر حەز بە وەرچەرخاندنی ئابووری نێو دەوڵەتی و سیاسەتی نێو دەوڵەتی دەکەن، دەبێ خۆیانی پێوە خەریك بکەن. هەروەك سینتیائەنلۆ**[2](19990:198) **جەختی لەسەر دەکات، «بۆ تێگەیشتن لەوەی کە چۆن و بۆچی دەسەلاتی نێودەوڵەتی، ئەو فۆرمانە بە خۆوە دەگرێت کە دەیانبینین، ئاشکراکردن و دەرخستنی ژنان یەکجار پێویستە».**

2- Molara Ogundipe - Leslie
1- Cynthia Enloe

4

ئیحساساتی سێکسی و دەسەڵات

ئیحساساتی سێکسی لای فیمینیستەکان، مەسەلەیەکی سیاسی گرینگ و باس ورووژێنەر بوە و لە سەدەی نۆزدە بە دواوە (جاکسۆن و ئسکات1996) و تەنانەت پێش ئەو سەردەمەش، هەر بەهەمان شێوە بوە. لە ساڵی1918دا کریستاڵ ئەستمەن[1] کە فیمینیستێکی ئەمریکی بوو، وای نووسی:

فیمینیستەکان ژنە راهیبە نین. ئەوە دەبێ شتێکی روون و ئاشکرابێت. ئێمە دەمانەوێ عاشق بین و عاشقمان بن و، زۆربەشمان حەز دەکەین منالمان هەبێت، بەلانی کەمەوە منالێك یان دوان. بەلام دەمانەوێ کە ئەوینێکی شاد و ئازادمان هەبێت و تەپ و تۆزی ترس و نەزانینی لێ نەنیشێت. ئێمە دەمانەوێ منالەکانمان بە حەز و ویستی خۆمان لە دایك بین و، لە کاتێکدا چاو بە دنیا هەڵنەهێنن کە هەژاری و دەسکورتی باڵی بەسەرماندا کێشابێت، بەڵکوو لە دۆخێکی لەباردا بین. ئێمە ئەم مەعریفە گرانبەها رەگەزییەمان تەنها بۆ خۆمان ـــ واتە فیمینیستە وشیارەکان ـــ ناوێ، بەڵکوو بۆ ملیۆنها فیمینیستی ناوشیارمان دەوێ کە گۆی زەوی تژییە لێیان و، بە گشتی بۆ سەرجەم ژنانمان دەوێ.

[لە رۆباتهامەوە1992:244]

ئەم ئارەزووە، رەنگدانەوەیەکە لە حەزکردنی بەردەوامی فیمینیستەکان بۆ

1- Crystal Eastman

www.pertwk.com

سەقامگیرکردنی کۆنترۆڵی ژنان بەسەر جەستەی خۆیان و، دابین کردنی دەسەڵات و مەعریفە بۆ ژنان بە مەبەستی بەهرەمەندبوون لە هەستە سێکسییەکانیان و بە دنیا هێنانی منالْ لە هەر کاتێکدا خۆیان پێیان خۆش بێت. هەرلەو کاتەدا کە ئەستمەن ئەوانەی دەنووسی، فیمینیستەکان لە ئەوروپادا بۆ دابین کردنی مافی کۆنترۆڵی ژنان لەسەر منالْبوونیان خەباتیان دەکرد. زۆربەی کاتیش ئەو خەباتکردنانە رووبەرووی دژایەتیگەلێکی توند و بێوچان دەبوونەوە. بۆ نموونە، لە فەرەنسەدا، یاسایەك لە ساڵی 1920دا [هەبوو] کە نەکتەنها هەوڵدان بۆ رێگرتن لە منالْبوون و لەبارخستنی منالْ، بەڵکوو لەگەڵ ئەوەشدا بڵاوکردنەوەی هەرجۆرە جارنامە، یان زانیارییەکی لەو بوارەدا قەدەغە کرد (رینۆڵدز1996). هەرچەند ژنان لەم بوارانەدا، لەو سەردەمەوە تا ئێستا، بەهۆی دەسکەوتگەلێکی وەك ئامرازگەلی رێگرتن لە منالْبوون و لەبارخستنی منالْ بە شێوەیەکی کاریگەرتر و دڵنیاتر، هەندێ پێشکەوتنیان بە دەست هێناوە، بەلام ئەم ئیمکاناتە هێشتا لەبەر دەستی هەموو ژنانی جیهاندا نییە. جیالەوەش، دەتوانین گەشەکردنی تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە، هەم وەك ئیمتیازێکی پۆزەتیڤ چاو لێ بکەین و هەم بە هەوڵدانێکی لە قەڵەم بدەین بۆ لێئەستاندنەوەی ئەو کۆنترۆڵەی کە ژنان بەسەر تواناییەکانی زاوزێکردنەوە هەیانە. نەبوونی کۆنترۆڵی ژنان بەسەر جەستەو هەستە سێکسییەکانیان، لەروانگەی فیمینیستەکانەوە، بەشێکە لە دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا. لە کاتێکدا کە بە بڕوای هەندێك لە فیمینیستەکان، هەستی سێکسی و مەسەلە پێوەندیدارەکانی، لەچاو هۆکارە ئابووری و سیاسییەکانیتر، دەوری کەمتری هەیە لە سەرکوتکردنی ژناندا، لای ئەوانیتر، هەستی سێکسیی، سەرچاوە و دەسپێکی دەسەڵاتی پیاوانە بەسەر ژناندا. بۆ نموونە، کاترین مەککینۆن[1] جەخت لەسەر

1- Catharine Mackinnon

ئەوە دەکات کە هەستە سێکسییەکان، ڕەگەز پێك دێنن. بە واتایەکی‌تر، هیچ جیاییەك لە نێوان وێناکردنی ڕەگەز و هەستە سێکسییەکاندا لەئارادانییە. بێجگە لە شەهوەتاندن[1] (بە شەهوەتی کردن)، هیچ دەسەڵاتێکی نێرینە، یان مێیینە لە ئارادا نییە. هەروەك جەختی لەسەر دەکات:

کەواتە ئیحساسی سێکسی، فۆرمێکە لە دەسەڵات و، جنسییەت کە دەسکردێکی کۆمەڵایەتییە، فۆرمی پێدەبەخشێت، نەك بە پێچەوانەوە. ژن و پیاو بە هۆی ڕەگەزەوە لێك جیا دەبنەوە، ئەوان بە هۆی زەرووڕەتە کۆمەڵایەتییەکانی «ناهاوڕەگەزخوازی»، کە پیاو دەکا بە ڕەگەزی زاڵ و ژنیش بە ڕەگەزی ژێردەست، دەگۆڕن بەو دوو ڕەگەزەی کە دەیانناسین. ئەگەر ئەم مەسەلەیە ڕاست بێت، کەواتە ئیحساساتی سێکسی سەرەکی‌ترین کۆڵەکەی نایەکسانی ڕەگەزییە.

(مەك کینۆن1982:533)

ئەمە ئیستدلالێکی بەهێزە، بەڵام ئیستدلالێکە کە بەهۆی ئاوڕنەدانەوە لە گرنگایەتی شێوەکانی‌تری بەگەڕخستنی دەسەڵاتی پیاو، کە لەسەرەتادا لە ڕێگەی ئیحساساتی سێکسیەوە ئەنجام نادرێن، ڕەخنەی زۆری لێگیراوە (واڵبی1990) ئیحساساتی سێکسی، چوەك فۆرمی سەرەکی سەرکوتکردنی ژنان چاو لێبکرێت و، چوەك یەکێك لە فۆرمەکانی سەرکوتکردن، بەهەرحاڵ زۆربەی فیمینیستەکان لەسەر ئەم خاڵە هاوبیروڕان کە ژنان پێویستیان بەوە هەیە کە کۆنترۆڵی زیاتریان بەسەر جەستەو هەستە سێکسییەکانی خۆیان هەبێت. لەم فەسڵەدا تاوتوێی هەندێك لە مەسەلەکانی فیمینیزم دەکەین، لەوانە، ناهاوڕەگەزخوازی، پۆرنۆگرافی[1]، دەسدرێژی سێکسی و زاوزێ کردن.

1- erotization

www.pertwk.com

ناهاوڕەگەزخوازی و لەسبینیزم لە ژناندا

یەکێك لە هۆیەکانی گومانکردنی فیمینیستەکان سەبارەت بە ناهاوڕەگەزخوازی، بۆ ئەم باسە دەگەڕێتەوە کە لە پێوەندیدا لەگەڵ دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا، ئیحساساتی سێکسی (هەروەك ئاماژەمان بە قسەکانی مەك کینۆن لەوبارەوە کرد) دەورێکی سەرەکی دەبینێ. فیمینیستەکان گومانیان لەو باوەڕە کردووە کە، ناهاوڕەگەزخوازی کردەوەیەکە کە بە هەڵکەوت ڕوو ئەدات، یان پێوەندی بە حەز و ویستی تاکەکان خۆیانەوە هەیە و، ڕاشیان لەسەر ئەوە بووە کە لە ڕاستیدا پێوەندییەکانی ناهاوڕەگەزخوازیی، لە دەسەڵاتێکی دەسکردی کۆمەڵایەتییەوە سەرچاوە دەگرن. بەڕای هەندێك لە فیمینیستەکان، خودی ناهاوڕەگەزخوازی، هیچ دژایەتییەکی لەگەڵ فیمینیزم و ئازادی ژناندانییە، بەڵام بۆ ئەوەی قابیلی پەسەندکردن بێت، دەبێ گۆڕانکارییەکی زۆر، لە ڕاڤەکارییەکانیدا ئەنجام بدرێت. لە ڕوانگەی ئەوانی‌ترەوە، ئەم مەسەلەیە کە ناهاوڕەگەزخوازی، بە هەموو شێوەکانیەوە هەڵگری دەسەڵاتی پیاوانە بەسەر ژناندا، گوزارشت لەوە دەکات کە ئازادیی ڕاستەقینەی ژنان، تەنها لە ڕێگەی پشتگوێ خستنی ناهاوڕەگەزخوازی و، هەڵبژاردنی پێوەندیگەلی لەسبینییەوە فەراهەم دەبێت.

یەکێك لە شێوەکانی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا، بەهۆی پێوەندیگەلی

2- پۆرنۆگرافی بە واتای پیشاندانی جەستە و ئەندامانی لەشی ژنان و هەروەها وێنە و فیلم و پەیکەرو .... هتد دێت، ئەویش بە شێوەیەکی نائاکاری کە زۆربەی کاتیش مەبەستی بازرگانی لە پشتەوەیە و، وەك پەرەپێدانێکی بەرەڵلایی ژنان وایە ـ و. ك

ناهاوڕەگەزخوازییەوە دەبێت، بەپێی پێناسکردنی هەستە سێکسییە «نۆرماڵ»ە ژنانەکانەوە. بەشێك لەم پێناسکردنە، کە ئانکۆت[1](1972) هەوڵی ڕەتکردنەوەی ئەدات، پێوەندی بە ئۆرگاسمی[2] واژن (مهبل)ەوە هەیە. بەڕای کۆت، ئۆرگاسمی واژنی، لەراستیدا ئۆستوورەیەکی گەلاڵەڕێژی کراوە تاکوو لە ڕێگەیەوە کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا زیاتر بکرێت. هەرچەند هەندێ لە پیاوان تۆمەتی ساردمیزاجی[3] لەو ژنانە ئەدەن کە ناتوانن لە ڕێگەی واژنەوە بەوپەڕی چێژی سێکسی (ئۆرگاسم) بگەن، بەلاّم لە راستیدا واژن، شوێنێکی زۆر هەستیار نییە، بەڵکوو ئەوە کلیتۆریس(بەلۆکە)یە کە بۆ چێژوەرگرتن لە سێکسدا گرینگە. هەموو جۆرەکانی ئۆرگاسم لەراستیدا درێژەی هەمان ئەو هەستانەن کە لە کلیتوریسەوە سەرچاوە دەگرن، نەك لە واژنەوە. بەلاّم پیاوان لەبەر ئەوە داکۆکییان لە «ئۆستوورەی واژنی» کردووە کە باشترین بزوێنەری ئەندامی نێرینەی پیاو، هەمان واژنە. پیاوان ترسیان هەیە لەوەی کە ژنان وەك بوونەوەرگەلێکی کامڵ و جیاواز لە خۆیان ببینن و لەگەڵ ئەوەشدا بەپێی ئەو قازانجانەی کە بە پیاوانی دەگەینن، پێناسەیان دەکەن. لە چوارچێوەی هەستە سێکسییەکاندا ئەم مەسەلەیە بەم مانایەیە کە ژنان وەك تاکگەلێك کە حەز ئەکەن لەبواری پێوەندییە سێکسییەکاندا یەکسان بن، چاویان لێناکرێت؛ هەروەها وەك ئینسانگەلێکی خاوەن ئیحساساتی تایبەت بە خۆیان چاویان لێ ناکرێت. تەنها

1- Anne Koedt

1- ئۆرگاسم بە واتای ئەوپەڕی چێژوەرگرتن لە پێوەندییە سێکسییەکاندا دێت، واتە گەیشتن بە دواڕادەی چێژی سێکسی ـ و ـ ك

2- سارد میزاج بەو ژنانە دەوترێت کە، یان حەزیان لە سێکس نییە، یان چێژ لە سێکسەکانیان وەرناگرن و هەر بۆیە ڕەغبەتێکی ئەوتۆ پیشان نادەن بەرانبەری — و ـ ك

www.pertwk.com

شتێك کە بە گرینگ دەزانرێت، [شەهوەت] و هەستە سێکسییەکانی پیاوانە و هیچیتر. جیا لەوەش پیاوان ترسیان هەیە لەوەی کە ئەگەر کلیتۆریس، جێی واژن بگرێتەوەو ببێتە شوێنی چێژی سێکسی، ئەوان دەوریان لە پێوەندییە سێکسییەکاندا نەمێنێت و، هەروەها لەوەش دەترسن کە خودی دیاردەی ناهاوڕەگەزخوازی بکەوێتە بەردەم مەترسییەوە. کۆت دەڵێ، ژنان دەبێ سەرلەنوێ هەستە سێکسییەکانیان پێناسە بکەنەوەو تەسەورە پێوەرەکەی پیاوان لەسەر ڕەفتاری سێکسی، بخەنە لاوە و هەوڵ بدەن ڕێگاگەلێکی تازە بدۆزنەوە بۆ گەیشتن بە چێژی دوولایەنەی سێکسی.

ئەگەرچی هەندێك لە فیمینیستەکان لەوباوەڕەدان کە سەرلەنوێ پێناس کردنەوەی پێوەندیگەلی سێکسی نێوان ژنان و پیاوان بە شێوەیەك کە چێژی سێکسی دوولایەنەی لێبکەوێتەوە، لەتوانادایە، بەلاّم لە ڕوانگەی کەسانیترەوە، ناهاوڕەگەزخوازی هەرگیز ناتوانێت لەگەڵ ئازادی ژنان و چێژی ڕاستەقینەی سێکسیدا یەك بگرێتەوە. ئەم تاقمە دواییەی فیمینیستەکان بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە، لەبەر ئەوەی کەخودی جەوهەر و پێناسە و سروشتی «ناهاوڕەگەزخوازی» مانای لەپێشتربوونی (تقدم) پیاوان دەگەینێ، کەواتە فیمینیستی ڕاستەقینە ئەو کەسەیە کە لە هەمان کاتدا «لەسبین»یش بێت (بانچ1986:131). ڕەنگە پێوەندییە لەسبینییەکان لە هەندێ لە پێناس کردنەکاندا، هەمیشە هەڵگری پێوەندییە سێکسییەکانی نێوان ژنان نەبێت، بەڵکوو تەنها بەمانای دوورەپەرێزی کردن بێت لە سێکسکردن لەگەڵ پیاواندا. بۆنموونە، گرووپی شۆڕشگێڕی فیمینیستی «لیدز[1]» ڕایگەیاند کە، لەوباوەڕەدایە کە هەموو فیمینیستەکان دەتوانن و دەبێ «لەسبینگەلێکی سیاسی» بن و،

1- Leeds Revolutionary Feminist Group

بەمجۆرەش روونیان دەکردەوە کە: «ژنێکی لە ژنەوە شوناس وەرگرتوو[1]، کە خزمەتی پیاوان ناکات. ئەوە بەمانای سێکسکردنی ئیجباری لەگەڵ ژناندانییە».

(تەنها ژنان[2] 1981:5) ژنانی گرووپی لیدز، بەمجۆرە ئیستدلالیان دەکرد کە پیاوی ناهاوڕەگەزخواز، بناغەی دەسەڵاتداریێتی رەگەزی نێرەو، هەرژنێکیش لەگەڵ پیاوێکدا بخەوێت، ئەوە هاودەستی دوژمنە. بەمجۆرە، هەڵبژاردنی رەگەزانە، بەکردەیەکی سیاسی و بە بڕیاردانێك بۆ یارمەتیدان بە درێژەکێشانی دەسەڵاتی نێرینە، یان بەهەڵوێست وەرگرتن لە دژی، لەقەڵەم دەدرێت. گرینگیدان بەیەك رەگەز، بە هیچ شێوەیەك بەرێگایەکی «سروشتی» نایەتە ئەژمار. بەهەرحاڵ، ئەم روانگەیە کە پێوەندیگەلی لەسبینی، هەڵبژاردنێکی سیاسییە لە دژی دەسەڵاتی نێرینەو، بەواتای پێوەندی سێکسی لەگەڵ ژندا نییە، بەڵکوو بەمانای دوورەپەرێزی کردنە لە ناهاوڕەگەزخوازی، بەهۆی پامال کردنی لایەنە پۆزەتیڤەکەی هەڵبژاردنی رەگەزانەی لەسبینبوون و جێگۆرکێ کردنی لەگەڵ هەڵبژاردنێکی نیگەتیڤی سیاسی، کەوتۆتەبەر رەخنەوە. بەمجۆرە، فیمینیستەکان دەستیان کردووە بە باسکردن و موناقەشەکردن لەسەر ئەوە کە پێوەندییە لەسبینییەکان چۆن دەبێ پێناس بکرێت؟ بە شێوەیەکی داخراو وەك پێوەندییەکی سێکسی لە نێوان دووژندا، یان بە شێوەیەکی بەرفراوانتر؟

ئادریەن ریچ[3](1980،1986) یەکێکە لەوکەسانەی کە لەدژی پێناسکردنی داخراو و، لە پلەی یەکەمدا رەگەزانەی پێوەندی لەسبینیدا، بەڵگە دێنێتەوە، لەجیاتیشدا باس لە «زنجیرەی لەسبینی» دەکات. ئەو، نەك تەنها

2- a Woman identified Woman
3- Only Women
1- Adrienne Rich

www.pertwk.com

چالاکییە سێکسییەکان بەڵکوو ریزێکی تەواو لەو ئەزموونانەی کە لە ژنەوە شوناسیان وەرگرتووە، دەخاتە ریزی ئەو زنجیرەوە:

مەبەستی من لە زاراوەی زنجیرەی[1] لەسبینی، زنجیرە ئەزموونێکی شوناس وەرگرتوو لە ژنەوەیە ــ لە هەموو تەمەنی هەرژنێکدا و لەسەرەتای مێژووەوە هەتا کۆتایی ــ نەك بەتەنها ئەم واقعییەتە کە ئایا ژنێك ئەزموونی سێکسی جەستەیی هەیە، یان ئاگایانە ئارەزووی شتێکی وای کردبێت؟ ئەگەر ئێمە ئەم زنجیرەیە بەرفراوانتر بکەین تاکوو فۆرمە جوان و دڵخوازەکانیتری ناو ژنان و نێوان ژنان، لەوانە، بەشداربوون لە ژیانێکی دڵخوازی دەروونی (رۆحی)، یەکێتی لەبەرانبەر زەبروزەنگی رەگەزی نێردا، پشتیوانی لێکران و پشتیوانی لێکردنی کردەیی وسیاسی.... بگرێتەوە، دەس ئەکەین بە تێگەیشتنی پانتاییەکانی مێژوو و دەروونناسی ژنان، کە بەهۆی پێناس کردنە بەرتەسکەکانەوە، زۆربەیان ساردوسڕ و بێ ئیحساسن و بەهەرمەند لە هیچ پێوەندییەکی لەسبینیش نین.
(ریچ1980:648).

ژنان بەردەوام دەتوانن بچنەناو ئەم زنجیرە لەسبینییەوەو لێیشی بچنە دەرەوە و ئەوکارەش دەکەن، جاچخۆیان بە لەسبین لەقەڵەم بدەن یان نەدەن. ریچ دەڵێ، بەمجۆرە، ئەم وێناکردنەی زنجیرەکە، پێناسکردنە بەرتەسکەرەوەکانی پێوەندی لەسبینی نایگرێتەوە، پێوەندیگەلێکی بنەڕەتی لە نێوان هەموو جۆرەکانی ئەزموونە ژنانە هاوبەشەکان ئاشکرا دەکات. هەرچەند زنجیرەکەی ریچ رەنگە بۆ رزگار بوون لە کێشەکانی پێناسکردنی ئەوە کە چشتێك ئەزموونی لەسبینی پێکدێنێ و وەك تەگبیرێکی دڵخۆشکەر بۆ یەکگرتنی ژنان، سەرەڕای هەرجۆرە شوناسێکی رەگەزانە، بە رێگایەکی لەبارو دڵخواز بێتەبەرچاو، بەڵام لەسبینەکان لەبەر ئەوەی کە روونایەتی(وچوح) ئەزموونە سێکسییەکانیانی لەناوبردووە، خستوویانەتە بەر رەخنەوە. لەم رووەوە دەتوانین زنجیرەکەی ریچ بە

2- continuum

تیۆرێك لەقەڵەم بدەین کە ئەو جیاوازییانەی کە هەندێك لە ژنان حەز دەکەن دەریان ببڕن، دەشارێتەوە. بەڵام لە ئاماژەکردن بە پێکهاتەی فرەچەشنی پێوەندی لەسبینیدا، ئایدیای ئەم زنجیرەیە دەتوانێت بە مەبەستی ئاشکراتر کردنی پێوەندی لەسبینی و لە ئاکامدا ئاسانکاری بۆ هەڵبژاردنی جۆرەکانی سێکس لە لایەن ژنانەوە، بە کەڵك بێت.

باسێکیتر کە پێوەندی بە لەسبینیزمەوە هەیە، مەسەلەی ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینییە[1](سادۆمازوخیزمی لەسبینی). ئەم باسە کە پێوەندییەکی تەواوی بە پۆرنۆگرافییەوە هەیە، ئەوکەسانەی کە لەو باوەڕەدان کە هەستە سێکسییە لەسبینییەکان دەبێ خۆیان لە پێوەندییەکانی دەسەڵات و، دەسەڵاتخوازێتی هەستە سێکسییەکانی ناهاوڕەگەزخوازی بەدوور بگرن، والێ دەکات بچنە گژ ئەوکەسانەی کە دەڵێن لەسبینەکان دەبێ بتوانن هەموو جۆرە ئەزموونە سێکسییەکان تاقی بکەنەوە، تەنانەت ئەگەر ئەم ئەزموونانە لەخۆگری دەسەڵاتدارێتی و ئەشکەنجەدانی لایەنی بەرانبەر بێت. کەسانێکی وەك شیلاجێفریز[2](1990) کە لەدژی ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینی دەوەستن، لەو باوەڕەدان کە سەرچاوەی ئەم جۆرە ڕەفتارە سێکسییە، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو دەسەڵات و کۆنترۆڵەی کە لەناو ئیحساساتی سێکسی پیاواندا هەیە. جێفریز دەڵێ، ئەم جۆرە پیاهەڵدانەی دەسەڵات و توندوتیژی، بە پێچەوانەی ئەوشتەیە کە فیمینیستەکان بە مەبەستی دووبارە پێناسکردنەوەی هەستە سێکسییە ژنانەکان، دەبێ بە دوایدا بچن. لەوەڵامی ئەم قسەیەدا، لایەنگرانی ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینی و شتانی لەوجۆرە، بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە ئەم کارانە کاتێك

1- Lesbian Sado - Masochism
1- Sheila Jeffreys

www.pertwk.com

لەنێوان دووژندا ڕووئەدەن، مانایەکیتریان هەیەو، دەبێ ژنان بۆیان هەبێ هەمووجۆرە ئەزموونە سێکسییەکان، هەرچییەك بن، تاقی بکەنەوە. پاتکالیفیا[1](1981) یەکێك لە ئەندامانی گرووپی سامۆیس[2] کە لایەنگری ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینییە، بەتوندی لە دژی ئەوشتەی کەخۆی بە سڕینەوەی هەستە سێکسییەکانی پێوەندی لەسبینی لە بەشێکی هەرەزۆری دایلۆگی فیمینیستیدا ناودێری دەکات، هەڵوێست وەردەگرێ و لەوباوەڕەدایە کە هەرجۆرە هەوڵدانێك بۆ سانسۆرکردنی پۆرنۆگرافیای ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینی، بە مانای سەرکوتکردنی خەونە سێکسییەکانی هەموو لەسبینەکانە. پێدەچێت فیمینیستەکان لەسەر ئەم مەسەلەیە هاوبیروڕابن کە دەبێ هەستە سێکسییەکان دووبارە پێناسە بکرێنەوە، تاکوو ژنان چێژی ڕاستەقینەی سێکسی بەدەست بهێننەوە، بەڵام پرسیار ئەوەیە کە ئەم سەرلەنوێ پێناس کردنەوەی هەستە سێکسییەکان، دەبێ بەچی کۆتایی پێبێت؟ ئایا دەبێ لە هەمووجۆرە سێکسێك کە لەخۆگری ئەو جۆرە دەسەڵاتەی بێت کە لەناو پێوەندی ناهاوڕەگەزانەی باودا هەیە، پارێز بکرێت؟ یان ژنان دەتوانن ئەم جۆرە دەسەڵات و داگیرکارییە، لای خۆیانەوە بگۆڕن بە چالاکیگەلی پۆزەتیڤ و چێژبەخشی سێکسی؟.

پۆرنۆگرافی

هەرهەمان ئەو پرسیارانە، لە پێوەندیدا لەگەڵ ڕوانگەکانی فیمینیستەکاندا دەربارەی پۆرنۆگرافیش دەخرێتەڕوو. ئایا پۆرنۆگرافی یەکێك لە هۆکارە سەرەکییەکانی کۆنترۆڵی پیاوانە بە سەر ژناندا، کە زیان لە

2- Pat Califi
3- Samois

بەرژەوەندییەکانی ژنانیش دەگەینێت؟ یان پۆرنۆگرافی لە هەل و مەرجێکی ڕێکوپێکدا دەتوانێ وەك بەشێك لە ئازادیی سێکسی، بەکاری ژنان بێت و کەڵکی لێوەربگرن؟ ئایا دەبێ جیبەجێ کردن و بلاوەکردنی پۆرنۆگرافی سنووردار بکرێت؟ یان ئەوەی کە ئەم مەحدوودییەتە، نەك تەنها ئازادیی ڕادەربڕینی پیاوان، بەڵکوو هی ژنانیش سنووردار دەکات؟ ئەمانە پرسیارە گرینگەکانی باسە فێمینیستییەکانن سەبارەت بە پۆرنۆگرافی.

بەڕای فیمینیستگەلێکی وەك مەك کینۆن کە پێیان وایە هەستە سێکسییەکان لە کۆنترۆڵی پیاوان بە سەر ژناندا دەورێکی سەرەکی دەبینن، پۆرنۆگرافی توخمێکی چارەنووس سازە لەناو ئەو دەسەلاتدارێتییەی نێرینەدا. پۆرنۆگرافی وەك توخمێکی گرینگی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژنان چاوی لێ دەکرێت و پێوەندییەکی یەکجار زۆری هەیە لەگەڵ دەسدرێژی کردن و توندوتیژی سێکسیدا.

بەپێی ئیستدلالی ڕۆبین‌مۆرگان[1](1980:139): «پۆرنۆگرافی، تیۆری و دەسدرێژییەکی کردەییە». فیمینیستەکان پێیان لەسەر سێ‌خاڵی لاوازی پۆرنۆگرافی داگرتووە: یەکەم ئەوەی کە برەو بە توندوتیژی سێکسی و دەسدرێژی کردنەسەر ژنان ئەدات، دووهەم ئەوەی کە خۆی لەخۆیدا بەهۆی سووکایەتی کردن بەژنان، وەکوو جۆرە توندوتیژییەك وایە، سێهەم ئەوەی کە ژنان لەبەرهەم هێنانی پۆرنۆگرافیدا تووشی زیان دەبن و لە ڕووی جەستەیی و ئابووریشەوە دەچەوسێنرێنەوە.

1- Robin Morgan

www.pertwk.com

سووزان‌گریفین[1](1981) لە شیکردنەوەیدا لەسەر پۆرنۆگرافی، پێوەندییەك لە نێوان سوننەتی مەسیحی ڕۆژئاواو، ئەوشتەی کە خۆی بە «خەیاڵی پۆرنۆگرافیك» ناودێری دەکات، بەرقەراردەکات. ئەو دەڵێ، هەردوو ئەم سوننەتانە، ترس و ڕقیان لە جەستەی ژن هەیە. پۆرنۆگرافی لە ترسەوە سەرچاوە دەگرێ، چوونکە جەستەی ژنان، هەستی سێکسی لە پیاواندا دەوروژێنێ، کەواتە پیاوان هەوڵ ئەدەن ئەوجەستەیە بە کەم بگرن و سووکایەتی پێ‌بکەن. ئاندریادۆرکین[2](1981) لەو ڕووەوە کە پۆرنۆگرافی سەبارەتە بە دەسەلاتی نێرینە، لەگەڵ گریفیندا هاوبیروڕایە و بەمجۆرەش ئیستدلال دەکا کە: «بابەتی سەرەکی پۆرنۆگرافی وەك ژانرێکی ئەدەبی و هونەریی، دەسەلاتی نێرینە و هەروەها سروشت و پانتایی و کارکردو ماناکەیەتی لە درێژەی قسەکانیشیدا دەڵێ:

دەسەلاتی نێرینە لەڕووی سێکسییەوە، سیستمێکی مادییە، کە ئایدۆلۆژیا و متافیزیکێکی لە پشتەوەیە. بە کلۆنیال کردنی (دا گیرکردنی) جەستەی ژنان، واقعییەتێکی مادییە؛ پیاوان ڕادەی سێکس و ڕەفتارە سێکسییەکانی ژنان کۆنترۆڵ دەکەن. دەزگا کۆنترۆڵکەرەکانیش بریتین لە، یاسا، ئیزدواج، داوێن‌پیسی، پۆرنۆگرافی، چاودێریکردنی تەندروستی، ئابووری، شەریعەتی سیستماتیك و، ئازادی جەستەیی سیستماتیکی ژنان (بۆنموونە، دەسدرێژی کردنی سێکسی و کوشتن و لێدان).
(دفۆرکین1981:48)

ئایدۆلۆژیایەك بە هەموو توانایەوە پشتیوانی لەم واقعیەتە مادییەی دەسەلاتی پیاوان دەکات بەسەر ژناندا. ئایدۆلۆژیایەك لەسەر ئەم ئەساسە کە

2- Susan Griffin
3- Andrea Dworkin

پیاوان لەبەر ئەوەی کە ئەندامی نێرینەیان هەیە کەواتە سەرتر لەژنانن و، کەڵك وەرگرتن لە جەستەی ژنان بۆ کردەوەسێکسییەکان، مافی سروشتی پیاوانە. ئەم گریمانە متافیزیکییەی کە هەموو ژنان داوێن پیسن (قەحبە) و لە هەرکوێیەکدا هەبن بۆ کەڵك وەرگرتنی پیاوان دەبن، بەومانایەیە کە دەسدرێژیکردنی سێکسی و قەحبەگەرێتی بەکاری نائاکاری لەقەڵەم نادرێن و ناشتوانرێ بەوجۆرە بیریان لێبکرێتەوە. دڤۆرکین، ئەوبەشەی «باڵی چەپ» کە خوازیاری ئازادی ڕادەربڕینە، دەخاتە بەر ڕەخنەوە، چوونکە بەڕای ئەو، ئەم ئازادییە تەنها برەو بە پۆرنۆگرافی ئەدا و لەئاکامدا ئازادی ژنان سنووردار دەکات.

دڤۆرکین هەروەها ئاماژە بە جەوهەری ڕەگەزپەرەستانەی پۆرنۆگرافی دەکات. فیمینیستگەلێکی ڕەش پێستی وەك «پاتریشیاهیلکۆلیتر[1]» پێش کە دەڵێ بە مەبەستی شیکردنەوەی پۆرنۆگرافی و توندوتیژی سێکسی، پێویستە جۆرە تێگەیشتنێکمان لەسەر ڕەگەزپەرەستی هەبێت، جەختیان لەسەر ئەو مەسەلەیە کردووە. هیلکۆلیتر ئاماژە بە ئەزموونی ژنانی ئافریقایی ــ ئەمریکایی دەکات کە لەسەردەمی کۆیلەداریدا بەهۆی خاوەنە سپی پێستەکانیانەوە، بووبوون بە ئامرازێك بۆ سێکس و شەهوەترانی و، پاشان دەڵێ: « ژنانی ئافریقایی ــ ئەمریکایی، وەك بڕیارێکی دوایی نەخرانەسەر پۆرنۆگرافی، بەڵکوو وەك کۆڵەکەیەکی سەرەکی وان، کەخودی پۆرنۆگرافی هاوچەرخی لەسەر ڕاوەستاوە» (50:1990). بە مجۆرە، تاوتوێکردنی چۆنیەتی گرنگایەتی پۆرنۆگرافی لە سەرکوتکردنی ژنانی ئافریقایی ــ ئەمریکاییدا لە چوارچێوەی

1- Patricia Hill Collins

www.pertwk.com

ڕەگەزوچینوجنسییەتدا،دەتوانێ ڕێگەگەلێکی تازەتربکاتەوە لەبەردەم تێگەیشتن لە دەسەلأت وەك هۆکارێك بۆداگیرکاری. ئەم تێگەیشتنە لە پۆرنۆگرافی، نەك تەنها وەکوو هێمایەکی ڕەگەزاوی‌کراو(جنسی کراو)بەڵکوو بەشتێکی ڕەگەزپەرەستانەکراو بە هۆی دەسەلأتەوە، بۆ هەر شیکردنەوەیەکی فیمینیستی گرنگییەکی زۆری هەیە.

بە هەرحاڵ خەباتی فیمینیستی لە دژی پۆرنۆگرافی، بەبێ موناقەشە نابێت و هەندێ ڕێك نەکەوتنی جیدی لە نێوان گرووپە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکانی لێکەوتۆتەوە. ئەم ڕێکنەکەوتنانە بە تایبەت لەکاتی یارمەتییەکانی دڤۆرکین و مەککینۆن بە هەندێ لە ئەیالەتە ئەمریکییەکان بۆ فەراهەم کردنی پێشنووسی یاسای دژە پۆرنۆگرافی هاتنە ئاراوە . بناغەی یاسای ناوبراو، پێناسکردنی مەککینۆن(167:1987) بوو لەسەر پۆرنۆگرافی، وەك:
وێناکردنی لەکۆت و بەندکردنی ژنان بە هۆی ڕەگەزەکەیانەوە، کەبە هۆی وێنەگەل ، یان وشەگەلێك کە ژنە شووناس ونکردووەکانیش دەگرێتەوە وەك ئامرازێك بۆ دامرکاندنی شەهوەت، یان وەك شتومەك، یان کاڵایەکیان لێدێت: چێژیان لێ وەردەگیردرێت و سووکایەتییان پێدەکرێت و دەسدرێژیشیان دەکرێتەسەر: دەستوقاچیان دەبەسرێتەوە، بریندار دەکرێن، دەم و لووتیان دەبڕدرێت، لێئەدرێن، یان زیانی جەستەیی دەبینن؛ بەهۆی تێخستنی شتومەك و ئاژەڵان بەناو جەستەیانەوە ئەوپەڕی سووکایەتییان پێدەکرێت؛ یان لە دیمەن گەلێکی پڕلەسووکایەتی پێکردن و بریندار بوون و ئەشکەنجەدان، وەك بوونەوەرگەلێکی پەست و چەپەڵ پیشان دەدرێن، یان لە حاڵەتێکدا پیشان دەدرێن کە خوێن هەڵ ئەهێننەوە و بریندارن و ئەندامانی لەشیان شین بوونەتەوەو کەشوهەوایەکی بەناوسێکسیی پێ ئەخولقێنن.

ئامانجی ئەم یاساگەلە ئەوەیە کە مۆڵەت بەتاکەکان بدەن تاکوو بتوانن لەدژی بەرهەم هێنەران و بلاوەپێکەرانی پۆرنۆگرافی و ئەوزیانانەی کە لێی کەوتۆتەوە، شکات بکەن. بەلام ئەم یاسایە، کەوتۆتە بەر هێرشی فیمینیستەکانیترەوە، ئەویش بە پێیئەم ئیستدلالە کە ئەم کارە، هەم لەڕووی یاساییەوە قابیلی پراکتیزەکردن نییەو، گرینگتر لەوەش، هەم ئەوەی کە دەربڕینی رەگەزانە، نەك تەنها ژنان بەڵکوو پیاوانیش سنووردار دەکات.

مارتامینۆ[1](157:1990) بەمجۆرە روونی دەکاتەوە:

بەبیروڕای کەسانێك کە بایەخی زۆر قایل بوون بۆئەو بەشەی بزووتنەوەی ژنان کە داکۆکی لەئازادی ژنان دەکرد،حوکمی دژە پۆرنۆگرافی،وەك رێگایەکی تازە بۆسەرکوتکردنی دەربڕینی رەگەزانەی ژنان وایە. بەڕای ئەوان کە بە دوای کەش و هەوایەکدا بوون بۆ خوڵقاندنی ئیحساساتی سێکسی بە پێی پێناس کردنی ژنان ــ چئەوانەی ناهاوڕەگەزخواز بوون و چئەوانەی لەسبین بوون ــ حوکمی دژەپۆرنۆگرافی، هۆکارێك بۆسەرکوتکردن بوو.

ئەو فیمینیستانەی کە دژایەتی یاسای دژەپۆرنۆگرافییان دەکرد، لەوە دەترسان کە نەکا دڤۆرکین و مەككینۆن خەریکی پێکهێنانی یەکگرتنێکی مەترسیداربن لەگەڵ «راستی نوێ[2]»دا، و یاساکانیان بە کردەوە ببنەهۆی سانسۆر و سڕینەوەی هەموو کەرەسەو بەرهەمە ئاشکرا سێکسییەکان، تەنانەت ئەوشتانەش کە ژنان و بۆژنان بەرهەمیان دێنن. جیالەوەش دەتوانین بەمجۆرە ئیستدلال بکەین کە باسەکانی ڤۆرکین و مەككینۆن دەبنە هۆی پێكهاتنی دابەشکردنێکی دوالیزم لە نێوان ئیحساسات و ئارەزووەکانی پیاوان و ژناندا، هەروەك پائۆلا

1- Martha Minow

1- New Right

www.pertwk.com

وێبستر[1](1981:49) دەڵێ: «مانای نهێنی (شاراوە) ئەم بەدووبەش کردنە و پۆلێنکردنی رەگەزانەی لێكجیاکردنەوەی مەیلەکان، رەنگدانەوەیەکی تەواوی سەردەمی ویکتۆریایی بوو، کە قایل بە جیاوازی سروشتی (زگماکی) نێوان ئیحساسی سێکسی و خەیاڵەکانی پیاو و ژن بوون»، بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆش ئەوە دەڵێن کە ئیحساساتی سێکسی ژنانە، سروشتێکی تەواو جیاواز و ناتوندوتیژ و نادەسەلاتخوازی هەیە. کەواتە، «بەجەمسەری کردن (ڤگبی) رەفتاری پیاو وژن»و، لەراستیدا «سروشتەکانی» ژن و پیاو، کە لە نووسینە بەرابیەکانی شەپۆلی دووهەمدا سووکایەتی پێدەکرا، لێرەدا بۆجارێکیتر بەم بیانووە کە بۆ ئیحساسی سێکسی شتێکی پێویستە، قوتدەبێتەوە» (ه. ئیزنستاین1984:123). شیکردنەوە فیمینیستییەکانی سەبارەت بە پۆرنۆگرافی و هەروەها باسەکانیتری سەبارەت بە ئیحساساتی سێکسی، ئاماژە بە گرنگایەتی دووبارە پێناس کردنەوەو گۆڕینی ئیحساساتی سێکسی ژن و پیاو دەکەن؛ کێشەکە لەوەدایە کە ئەم کارە بە شێوەیەکی ناجەوهەرخوازانە و ناسڕینەوەیی(**غیرحڤفی**) ئەنجام بدرێت.

دەسدرێژیکردن و توندوتیژی سێکسی

کەڵك وەرگرتن لە دەسدرێژی و توندوتیژی سێکسی بە شێوەی ئامرازی دەسەلاتدارێتی، پێوەندی بە شیکارییە فیمینیستییەکانەوە هەیە سەبارەت بە پۆرنۆگرافی وەك جۆرە کۆنترۆڵ کردنێکی ژنان لەڕووی سێکسییەوە. لای فیمینیستەکان، توندوتیژی سێکسی، وەك زنجیرەیەکە کە هەر لە ئازاردانی

2- Paula Webster

سێکسی تا دەسدرێژی و کوشتنیش دەگەڕێتەوە. یەکێك لە نەمرترین کتێبەفیمینیستییەکان سەبارەت بە دەسدرێژی، کتێبی «بەپێچەوانەی خواستی ئێمە: پیاو، ژن و دەسدرێژی[1] »یە (1975). براونمیلێر[2] لەم کتێبەدا بەمجۆرە ئیستدلال دەکا کە ئەوە توندوتیژی سێکسی و بەتایبەت دەسدرێژی و هەڕەشەلێکردنی دەسدرێژی کردنە، کە مانا بە دەسەلاتی پیاوان بەسەر ژناندا دەبەخشێت. ئەو، پێی وایە کە هەمووژنان وەڕەزن بەدەست ئەو مەسەلەیەوە و ئازاری لێدەبینن، تەنانەت ئەگەر ڕاستەوخۆش دەسدرێژییان نەکرابێتەسەر ــ چوونکە هەر هەموویان قوربانیی هەڕەشەکانی دەسدرێژیکردنن. هەرئەم ترسەی کەوتنەبەر دەسدرێژی کردنە، کە ژنان لە ملکەچی و کۆت و بەنددا دەهێڵێتەوە. بە پێچەوانەوە، هەمووپیاوان لە دەسدرێژیکردن قازانج دەبەن، تەنانەت ئەگەر خۆشیان دەسدرێژی نەکەنە سەرکەس ــ چوونکە سیستمی دەسدرێژی کردن، ژنان لەناوترسدا دەهێڵێتەوە و کەواتە ئەو ترسەش وایان لێدەکا هەمیشە گوێڕایەڵی پیاوان بن. براونمیلێر بەراوردێك دەکا لە نێوان دەسدرێژیکەران و میرمیدۆنەکاندا[3] (دارودەستەی بەکرێگیراوەکانی ئاشیل[4]):

ئاشیل، خەباتگێڕی یۆنانی، تاقمێکی زۆری میرمیدۆن (مزور)ی بەدەورەوە بوو، کەڕەچەڵەکیان دەچووەوە سەرمێروولە و لە هەمووشەڕەکاندا گوێ بیستی فەرمانەکانی بوون. ئەم میرمیدۆنانە، لەوپەڕی وەفاداری و گوێڕایەڵیدا لە خزمەتی سەرۆکەکەیاندا بوون وبێ ئەوەی کەس بیانناسێت، وەك هۆکاری ڕاستەقینەی تۆقاندن، ئەرکەکانیان جێبەجێ دەکرد. دەسدرێژیکەرە سێکسییەکان [واتە ئەوانەی کاریان دەسدرێژیکردنی سێکسییە ــ و ــ] بە هۆی هەموو دەسدرێژییەکانیانەوە، بەمانای تەواوی وشە، بۆ هەموو پیاوانی کۆمەڵگای ئێمە، ڕۆڵێکی میرمیدۆنی دەبینن. ئەوانیش، وەك کەسانێکی شاراوە لە ئۆستوورەکاندا کە شوناسیان نادیارە، وەك هۆکارگەلی نەناسراوی تیرۆر و تۆقاندن ئەرکەکانیان ڕائەپەڕێنن. هەرچەند ئەوانن کە ئەوکارە خراپ و چەپەڵانە ئەنجام ئەدەن، بەلام ئەو پیاوانەیتر کە لەڕووی چینایەتی و پێگەوە لەوان گەورەتر و لەسەرترن، هەمیشە کەڵکیان لە شەڕەنگێزییە نەزانانەکانیان وەرگرتووە. (1975:204).

براونمیلێر بیروڕاکەی خۆی سەبارەت بەوەی کە دەسدرێژیکردنی سێکسی، بەتەنها کردەوە توندوتیژی ئامێزەکانی پیاوان ناگرێتەوە بەڵکوو سەرجەم سیستمی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا دەگرێتەوە، بەهۆی ئەم باسەوە دەسەلمێنێت (ئیسبات دەکات) کە ئەم مەسەلەیە کە دەسدرێژیکردنی سێکسی لە مافە جینایییەکاندا (حقوق‌جنایی) بە تاوانێکی نائاسایی لەقەڵەم نەدراوە، کەواتە دۆخێکی کۆمەڵایەتی و حقوقیی ئاسایی پێئەبەخشێت. هەروەها پێ‌لەسەر ئەوە دادەگرێت کە دەسدرێژیکردنی سێکسی، دەربارەی چرکەساتێك لەدەستدانی کۆنترۆڵ نییە، بەڵکوو سەبارەتە بە پیاوسالاری و سروشتی شەڕەنگێزانەی نێرینە. دەسدرێژیکردنی سێکسی ــ هەروەك ئەو گۆرانی و فیلمە عەوام پەسەندانەی کە پیاوان بەهێزتر و بە دەسەلاتتر پیشان ئەدەن، گەواهی‌دەری ئەو مەسەلەیەن ــ سەبارەت بە ژیانناسی (بایۆلۆژی) نییە، بەڵکوو سەبارەتە بە پێکهاتەی «پیاوێتی» لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا. ئەم تەعبیرکردنەی پیاوێتی، لە پێوەندیدا لەگەڵ دەسەلات و فیترەتی شەڕەنگێزیدا، هۆکارێکی گرینگە لە دەسدرێژیکردنی سێکسیدا. شەڕەنگێزی ڕەگەزی نێر، کە دەسکردێکی کۆمەڵایەتییە، نەك تەنها بە دەسدرێژی سێکسی، بەڵکوو پێوەندیشی بە پۆرنۆگرافی توندوتیژی ئامێزو

1- Againsst our will: mwn, women and rape
2- Brownmiller
1- Myrmidons
2- Achille

www.pertwk.com

سەربازیگەریشەوە (میلیتاریزم) هەیە. جەنگیش، وەکوو دەسدرێژیکردنی سێکسی، بەشێك لە سیستمی نێرینەی کۆنترۆڵکردنی ژنان پێك ئەهێنێت. لەماوەی شەڕدا، ڕادەی دەسدرێژی سێکسی ڕوو لە زیادبوون دەنێ و، ئەویش نەك بەهۆی ئەوە کە لەماوەی جەنگدا پیاوان دەرفەتی زیاتریان هەیە، بەڵکوو بەوهۆیەوە کە جەنگ، توندوتیژی پیاوان زیاتر دەکاو سوپاش (لەشکر) بەو توندوتیژییەدا هەڵئەدات و ستایشی دەکات. براونمیلێر لەمبارەوە دەڵێ:

ئێمە دەبێ دان بەوڕاستییەدا بنێین کە نابێ تاوانی دەسدرێژیکردنی سێکسی، بخەینە ئەستۆی شەهوەتی غەریزی و ناپەسەندو لە کۆنترۆڵ نەهاتوو، بەڵکوو کردەیەکی ئاگایانەو دوژمنانەو توندوتیژی ئامێزە کە هەڵقولاوی داوێن پیسی و دەسەلاتخوازی کەسێکە کە ئیدیعای دەسەلات و داگیرکاری دەکات و بۆ تۆقاندن و ترساندن گەلاڵە کراوەو، ئێمەش دەبێ ئاوڕ لەو توخمانەی کەلتوورەکەمان بدەینەوە کە برەو بەم جۆرە تێڕوانینانە ئەدەن و دەبنە مایەی دڵگەرمی و ئایدۆلۆژیایەك بۆ پیاوان بەتایبەت ئەو پیاوەلاوانەی کە بەئاسانی دەچنەژێر کارتێکردنەوەو ژمارەیەکی یەکجار زۆری دەسدرێژیکەرانیش پێکدێنن و وایان لێدەکەن بتوانن بە ئاسانی کردەگەلی توندوتیژیئامێز ئەنجام بدەن و زۆربەی کاتیش قایل بەوە نین کە ئەو توندوتیژییانەیان کارێکی نائاکارییە و بە تاوانیان نازانن. ئۆستورەی دەسدرێژیکەری سێکسی بێباك (متهور) کە هەندێ تەسەوری نادروست سەبارەت بە پیاوێتی لێدەکەوێتەوە؛ لە فرێودەری سەرکەوتووەوە بگرە تا پیاوێك کە «هەرکاتێك هەرشتێکی بوێت، بەدەستی ئەهێنێ و دەبێتە خاوەنی»، هەرلە سەرەتاوە کە کوڕانی لاو لەوەتێدەگەن کە نێرینەبوون بەمانای توانای بەدەستهێنانی هەندێ ماف و ئیمتیازی نهێنی و شاراوە (مرموز)یە، لەوانە مافی کڕینی جەستەی ژنێك، پێیان تەڵقین دەکرێت. کاتێك کە

www.pertwk.com

پیاوانی لاو لەوە تێبگەن کە دەتوانن بەپارە لەشی ژنان بکڕن و جۆری سێکسکردنەکەش نرخەکان دیاری دەکات، چۆن دەکرێ بەو دەرەنجامە نەگەن کە، شتێك کە قابیلی کڕین بێت، نەتوانن بە خۆڕاییش بە دەستی بهێنن؟.(براونمیلێر1975:324).

براونمیلێر ئەگەرچی قسەلەسەر گۆڕانکارییەکانی دەسدرێژیکردنی سێکسی، لەبوارەجۆراوجۆرە مێژوویی و کۆمەلایەتییەکاندا دەکات، بەلام لەوکارەیدا بە جەوهەرخوازی تاوانبار کراوە. ڕەنگە تاوانێکی شیاوتر کە خراوەتەپاڵی، ئەوە بێت کە، لەشیکارییەکانیدا سەبارەت بە دەسدرێژیکردنی سێکسی، گرنگییەکی ئەوتۆ بۆ نەژاد(Race) قایل نابێت ــ بەتایبەت لە پێوەندیدا لەگەڵ ولاتە یەکگرتووەکان کە لەوێدا دەسدرێژیکردنی سێکسی زۆربەیکات وەك ئامرازێك بۆ دەسەلاتی پیاوە سپیپێستەکان بەسەر کۆیلە ڕەشپێستەکانیاندا بەکار دەهێنرا (بڕوانە فەسڵی5)و، زۆربەی کاتیش پیاوە ڕەشپێستەکان بەوە تاوانبار دەکران کە دەسدریژی سێکسی دەکەنەسەر ژنە سپیپێستەکان. ئانجێلادەیویس[1](1981) دەڵێ، کەڵك وەرگرتن لەم فێڵەی دەسدریژی سێکسی لە دژی پیاوە ڕەشپێستەکان، لەسەردەمی دوای کۆتاییهاتنی کۆیلەداری لە ولاتە یەکگرتووەکاندا، ڕەوشێك بوو بۆ ڕێگرتن لە هەرجۆرە یەکگرتنێکی نێوان ئەو ژنە سپیپێستانەی کە لە دژی ڕەگەزخوازی خەباتیان دەکردو، هەروەها ئەو پیاو و ژنە ڕەشپێستانەی کە لە دژی ڕەگەزپەرەستی (Racism)خەباتیان دەکرد. براونمیلێر بە تەواوەتی لەسەر تەوەری دەسدرێژی سێکسی وەك سەرەکیترین فۆرمی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا دەسووڕایەوەو، لە شێوەکانیتری کۆنترۆڵ و دەسەلات، لەوانە، ڕەگەزپەرەستی، غافڵ بوو. بەلام

1- Angela Davis

کارەکەی ئەو، بە عینوانی شیکردنەوەی ورووژێنەر، گرنگایەتی تایبەتی خۆی هەیەو، ئەو پێوەندییانەی کە لە نێوان دەسدرێژی سێکسی و شێوەکانی‌تری توندوتیژی نێرینە بە تایبەت سەربازیگەری بەرقەرار دەکا، لە لایەن فیمینیستگەلێکی‌تری وەک ئەنلۆ(1983)وە پشتیوانی لێ‌کراوە، کە تیایدا کاریگەرێتی سەربازیگەری بەسەر ژیانی ژناندا ڕوون دەکاتەوە. کارەکەی براونمیلێر، وێڕای کاری فیمینیستەکانی‌تریش، دەسدرێژی سێکسییان خستەناو بەرنامەی کاری فیمینیستییەوە و ئەو پرسیارەی هێنایە گۆڕێ کە چۆن دەسدرێژیکردنی سێکسی، بەمەبەستی سەرکوتکردنی ژنان کەڵکی لێوەرگیرا؟.

هەروەک هێسترئیزنستاین(1984:34) ئیستدلال دەکات:

هۆی سەرهەڵدانی ئەم پرسیارە ئەویش لە سەرەتای باسەکەدا، سەرکەوتنی بزووتنەوەی ژنان بوو. بەتایبەت، بەبەرەکەتی ئەو نووسەرو ڕێکخەرانەی کە پێش هەموو کەسێك، سەبارەت بە دەسدرێژیکردنی سێکسی زیاتر وەك مەسەلەیەکی گرینگی تیۆری کۆمەڵایەتی، نەك تاوانناسی(Criminilogy) دوان و، هەروەها قسەیان لەسەر ئایدۆلۆژیای دەسدرێژی سێکسی کرد، وەك دیاردەیەك کە پێویستی بە ڕوونکردنەوە هەیە، نەك وەك یەکێك لە واقعییەتە سروشتییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی.

www.pertwk.com

زاوزێکردن و دایکایەتی‌کردن

لە ڕوانگەی فیمینیستەکاندا زاوزێکردن و ڕۆڵی دایکایەتی‌کردن، یەکێکە لەوبابەتانەی کە یەکجار زۆر قسەوباسی لەسەر دەکرێت. بەڕای هەندێ‌کەس، زاوزێکردن و دایکایەتی‌کردن، بارێکی قورسە بەسەرشانی ژنانەوەو، بەشێکە لە سەرکوتکردنیش کە پێویستە چارەسەر بکرێت. ئەم گرووپە لە فیمینیستەکان زۆربەیان، ئەو تەکنۆلۆژییە تازانەی کە لە گوشاری(قورسایەتی) زاوزێکردنی ژنان کەم دەکەنەوە، بە کلیلی ئازادی ژنان لەقەڵەم ئەدەن. بەڵام لای کەسانی‌تر، دایکایەتی‌کردن یەکێك لە گەورەترین لەزەتەکانی ژن بوونە؛ تەنها دەبێ لەژێر کۆنترۆڵی نێرینەوە بهێنرێتە دەرەوە تاکوو بگۆردرێت بە یەکێك لە پۆزەتیڤترین ئەزموونەکانی ژنان. ئەم گرووپەی دووهەم بە پارێزێکی زیاترەوە دەڕوانێتە پێشکەوتنەکان و تەکنۆلۆژییە زانستییەکان و بە هەوڵدانی پیاوە بیرمەندەکانیان لەقەڵەم ئەدەن بۆ پاراستن و پتەوکردنی کۆنترۆڵی خۆیان بەسەر تواناییە سێکسییەکان و زاوزێکردنی ژناندا. ڕەنگە بەناوبانگترین کەسی گرووپی یەکەم، شوولامیس‌فایرستۆن بێت کە دەڵێ پۆلێنکردنی ژیانناسانە(ئێکۆلۆژیکی) کە ئەرکی زاوزێکردن بە ژنان دەسپێرێت، هۆکارێکە بۆ سەرکوتکردنی ژنان. چوونکە بەڕای ئەو، زاوزێکردن سەرچاوەی دەسەڵاتدارێتی پیاوان بەسەر ژنانە. فایرستۆن دەڵێ کە تەنها ڕێگەی ئازادی ڕاستەقینەی ژنان، ڕزگارکردنیانە لە قورسایەتی زاوزێکردن، بەهۆی تەکنۆلۆژییە زانستییەکانەوە. کتێبەکەی فایرستۆن بەناوی «دیالکتیکی ڕەگەز[1]»(1979)، ئازادی ژنان لە چەقی(مرکز) شۆڕشی کۆمۆنیستیدا

1- The Dialectic Of Sex

دادەنێت. ئەو «کۆمۆنیزمە سیبرنتیك[1]»ەی باسیدەکات، تەنها لەرێگەیسڕینەوەی«چینی رەگەزی»(گبقةجنسی)یەوە قابیلی بەدیهێنانە، کەبەڕای ئەو، زۆر گرینگترە لەو چینە ئابوورییەی کە لە شیکردنەوەی مارکسیستی سوننەتیدا باس دەکرێت. بەڕای ئەو، ماتۆر، مێژووی ئابووری نییە بەڵکوو بایۆلۆژییە و پێناسکردنەکەی ئەنگلسیش لەسەر ماتریالیزمی مێژوویی، هەر بەپێی ئەو بایۆلۆژییە دەنووسێتەوە:

ماتریالیزمی مێژوویی روانگەیەکە سەبارەت بە رەوتی مێژوو، کە سەرچاوەو پاڵنەری سەرەکی هەموو رووداوە مێژووییەکان لە دیالکتیکی رەگەزیدا، واتە دابەشکردنی کۆمەڵگا بە دوو چینی جیاوازی بایۆلۆژیکی بە مەبەستی بەرهەم هێنانەوەی زاوزێکردن و ململانێی ئەم چینانە لەگەڵ یەکدیدا، دەبینێتەوە؛ هەروەها لە گۆڕانی جۆرەکانی ئیزدواجدا، زاوزێکردن و چاودێریکردنی منالآن کە بەهۆی ئەو خەباتانەوە هاتۆتە ئاراوە، هەروەها لە گەشەکردنی پێکەوە بەستراوی ئەو چینانەی(کاسێت) کە بە شێوەیەکی فیزیکی لێك جیا بوونەتەوە؛ هەروەها لە یەکەمین دابەشکردنی کار بەپێی رەگەز، کە گۆڕا بە سیستمی چینایەتی (ئابووری ــ فەرهەنگی).

(فایرستۆن1979:12)

بەمجۆرە سەرکوتکردنی ژنان، سەرکوتکردنی سەرەکییە، «سەرکوتکردنێك کە مێژینەی دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی مێژوو و دنیای بوونەوەران(فایرستۆن1979:12) و ئەم سەرکوتکردنە، لەسەر بنەمای

1- cyberentics لەزمانی یۆنانی وەرگیراوە و بە مانای "هونەر"و بەڕێوەبردن دێت و بە گشتی دەتوانری بەزانستی چۆنیەتی کارکردنی دەزگاکان پێناسە بکرێت و هەروەها کارکردنی ئامێر و کەرەسەکانیش دەگرێتەوە. و- ك.

www.pertwk.com

سەرکوتکردنی بایۆلۆژیکییەوە راوەستاوە. کاریگەرێتی بایۆلۆژیکی بەسەر هەموو شتێکدا زاڵەو، دەتوانرێت پلەی کۆمەڵایەتی خوارتری ژنان، بەهۆی بایۆلۆژییانەوە ــ تواناییان بۆ زاوزێکردن و دۆخی جەستە لاوازکراوەکانیان ــ روون بکرێتەوە. ئەم هۆکارە بایۆلۆژییانە بەهۆی ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییانەی کە پیاوان پێکیان هێناون بۆ ئەوەی ژنان هەر لە رۆڵی زاوزێ کردن و توانایە سێکسییەکاندا بمێننەوە. کەواتە ئازادیی ژنان «خەباتکردنە بۆ تێکشکاندنی ئەو پێکهاتە سەرکوتکەرانەی دەسەڵات، کە لە رێگەی سروشتەوە هاتنە ئاراوە و بەهۆی پیاوەوە بەهێزترکران»(1979:23). ژنان دەبێ لەرێگەی هەڵوەشاندنەوەی ئەم ستەمە بایۆلۆژیکییەدا رزگار بن و، فایرستۆن لەو باوەڕەدایە کە ئەم مەسەلەیە دەتوانێ لە رێگەی هێنانەئارای تەکنۆلۆژیگەلی پێوەندیدار بە زاوزێکردنەوە جێبەجێ بکرێت، تاکوو ژنان لە تواناییگەلی سێکسی و زاوزێکردن کە سەرچاوەی بایۆلۆژیکییان هەیە، رزگاریان بێت. فایرستۆن لەوباوەڕەدایە کە رزگارکردنی ژنان لە زاوزێکردن، جیالەوەش دەبێتەهۆی هەڵوەشانەوەی یەکەی بنەماڵەو پەروەردەبوونی منالآن لەناو«بنەماڵەگەلێکی» پێکهاتوو لە نزیکەی10کەسی باڵقدا، کە بە مەبەستی پەروەردەکردنی ئەو جۆرە منالآنە بۆ ماوەیەکی تایبەتیزەمەنی دادەمەزرێن. منالآن هیچجۆرە پێوەندییەکی تایبەت لەگەڵ «دایك و باوکانیان»دا بەرقەرار ناکەن و، لەجیاتیدا پێوەندیگەلێکی سۆزئامێز لەگەڵ کەسانێکدا بەرقەرار دەکەن ــ لەهەر رەگەزێك و هەرتەمەنێك ــ کە خۆیان هەڵیان بژاردوون. ئەم پێوەندییە تازە کۆمەڵایەتییانە، ئازادی سێکسییان لێدەکەوێتەوەو «رەنگە بەسالاچووەکان دوای چەند وەچە، بگەڕێنەوە بۆ حەزکردن بە سێکسی فرەچەشنتر و سروشتیتر و، هەروەها پێداگرتن لەسەر پێوەندی واژنی و چێژی سێکسیی ئۆرگاسمی، جێی خۆی بدات بە پێوەندیگەلێکی فیزیکی ــ عاتفی کە ئەویش لە ریزیاندا بێت».(فایرستۆن1979:223).

رەنگە هیوایەتەکەی فایرستۆن بەشتێکی مەحاڵ و وەك هەوێنی رۆمانەکان، یان فیلمەزانستی ــ خەیاڵییەکان بێتەبەرچاو، بەلاّم ئەو مەسەلانەی کە دەیانخاتەڕوو، تاقوولاّیی کێشەی جیاوازی رەگەزی و رێگەکانی زاڵ بوون بەسەریدا، دەچنە پێشەوە. بەپێی بیروڕای رۆزالینددێلماز لە پێشەکییەکەیدا لەسەر دیالکتێکی رەگەز:

مەتەڵۆکە(معما)ی جیاوازی رەگەزی، کەپاش تێپەڕین لە «عدسی»یەکانی دژایەتییە رەگەزییەکانەوە، تەجزییە و دابەشکراوە، سەرەنجام هیوایەتی سڕینەوەی تەواوی ئەو جیاوازییەی لێدەکەوێتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، پێویستی بەوە هەیە کە بەوپەڕی توانایەوە و سەرلەنوێ بیر لە وشەکان بکرێتەوە. چوونکە ئەم باسە لە درێژەیدا، ئاماژە بە هەندێ لە کێشە گەورەو چارەسەرنەکراوەکانی سوننەتی رادیکاڵی ئەوروپی دەکات... دەستەویەخە بوون لەگەڵ ئەو تەسەورانەی کە لەسەر «سروشت» و «بایۆلۆژی»لە ئارادایە، هەروا ئاسان نییە، بەتایبەت لە بواری جیاوازی رەگەزیدا. سەرەڕای هەموو ئەمانەش، ئەگەر ئەم بوارانە، وەك شتانێکی لە دەرەوەی کەلتووری مرۆڤایەتی، پێگەیەکی دەرەکییان بۆ دیاری بکرێت، هەندێ کێشەی جیدی بۆ فیمینیستەکان قوت دەبنەوە.
(دێلمار، لەفایرستۆندا،1979:5)

ئەم مەسەلەیە دەمانگەڕێنێتەوە بۆ کێشەگەلێکی سەبارەت بە رەگەزو[1]جنسییەت کە لە فەسڵی یەکەمدا باسمان لێوەکرد. ئیستدلالی فایرستۆن ئەوەیە کە جیاوازی رەگەزی لە شێوەی جیاوازی بایۆلۆژیکیدا بوونی هەیە، بەلاّم ئەم جیاوازییە دەکرێت لە رێگەی هەندێ پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیای پێوەندیدار بە

1- Sex and Gender

www.pertwk.com

زاوزێکردنەوە، گۆڕانی بەسەرا بێت. ئەو، بە هەموو توانایەوە لە دژی ئەم ئەندیشەیە دەوەستێت کە ژنان ئەرك، یان حەزێکی فیترییان هەیە بەرانبەر زاوزێکردن. هەر غەریزەو خواستێکی ژنانە بۆ مناڵدار بوون، تەنها بەرهەمی پێکهاتەی کۆمەلاّیەتی ژنانەیەو کاتێ کە زانستی مرۆڤــ، ئیختیاری زاوزێکردن بگرێتەدەست، دەبێتە شتێکی ناپێویست و گرنگایەتی نامێنێت. یۆتۆپیاکەی فایرستۆن، یۆتۆپیایەکە کە تیایدا جیاوازی رەگەزی بنبڕکراوە: جیاوازی لەتوانای زاوزێکردندا، بەیارمەتی زانست ئەسڕدرێتەوەو رۆڵی گەورەکردنی منالاّن، یان «دایکایەتیکردن» لە کۆمەڵگادا، بەیەکسان دەسپێردرێتەدەس ژنان و پیاوان.

فیمینیستەکانیتریش هەم زاوزێکردن بە یەکێك لە هۆکارەکانی سەرکوتکردن و هەم دایکایەتیکردن بە قورساییەکی سەرشانی ژنان لەقەڵەم ئەدەن کە دەبێ لێیان رزگار بن، بەلاّم رێگەچارە پێشنیارکراوەکانیان، هێندەی رێگەچارە پێشنیارکراوەکانی فایرستۆن، زیدەڕەوانە نین. ئەمجۆرە بیر کردنەوانە، کە بەتایبەت لەسەرەتاکانی فیمینیزمی «شەپۆلی دووهەم»دا، باوبوون، ئاماژەیان بە جەختکردنی ئەندیشەو کردەی فیمینیستی دەکرد لەسەر ئەو رەوشانەی کە ژنان دەتوانن کۆنترۆڵی جەستەی خۆیان بگرنە دەست و بەهۆی رێگرتن لە مناڵداربوون و لەبارخستنی مناڵەوە، لە قورسایەتی زاوزێکردنیان کەم بکەنەوە. هەوڵو تێکۆشانە سەرەتاییەکان، بەمەبەستی هێنانەئارای توانای دەسڕەسی بە رەوشە دڵنیاکانی رێگرتن لە مناڵداربوون و لەبارخستنی مناڵ بۆ هەموو ژنان و، پێبەخشینی ئیختیاری مناڵدار نەبوون پێیان، ئەنجام ئەدرا. بەمجۆرە تاڕادەیەك ئاوڕ لە خودی پرۆسەکانی ئاوسبوون و زاوزێکردن و هەروەها بارودۆخ و حاڵەتی دایکایەتی کردن درایەوە. بۆچوونی ئۆکلی(1986:139) ئەوەیە کە «هەروەك زۆرکەسیتریش وتوویانە، هەڵسەنگاندنی مەسەلەی دایکایەتیکردن لە لایەن بزووتنەوەی ژنانەوە، بۆ ماوەیەکی زۆر و تا پێش ئەوەی کە بتوانن باس لە لایەنە

پۆزەتیڤەکانی بکەن، هەرچەند بە شێوەی نائاشکرا بەلاّم بە شێوەی نهێنی، نیگەتڤ بوو».

بەلاّم ژمارەیەك لە فیمینیستەکان ئاماژەیان بە لایەنێکی یەکجار پۆزەتیڤی دایکایەتیکردن کردووەو، بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە دایکایەتیکردن دەتوانێو دەبێ بۆژنان ئەزموونێکی (تاقیکردنەوەیەکی) چێژبەخش و وزەبەخش بێت. لە روانگەی ئەم فیمینیستانەوە، تەکنۆلۆژی، لە جیاتی ئەوەی کە ڕێگەچارەیەك بێت بۆ کەمکردنەوەی قورسایەتی زاوزێکردن، بە پێچەوانەوە زۆربەی کات ئەزموونەکانی ژنان لەسەر مناڵداربوون و زاوزێکردن و دایکایەتیکردن تووشی خەلەل دەکاو، پیاوانیش کەڵکی لێوەردەگرن تاکوو بەهەر شێوەیەك بۆیان بکرێت کۆنترۆڵی ئەو پرۆسانە لەدەست ژنان بێننەدەرەوە. بۆنموونە، ئادریەن ریچ(1976) بەمجۆرە ئیستدلال دەکات کە ئەوە، پزیشکی و تەکنۆلۆژییەوە، دیارە زاڵبوونی نێرینە بەسەر ئەو تەکنۆلۆژییەدا، زاوزێکردنی کردووە بە یەکێك لە بوارەکانی سەرکوتکردن. ئەم پزیشکی و تەکنۆلۆژییە، لەبەر ئەوە لەلایەن پیاوانەوە کەڵکی لێوەرگیراوە کە ئەوان ترسیان لەو توانایانە هەیە کە زاوزێکردن و دایکایەتیکردن بە ژنانی دەبەخشن و، دەیانەوێ ئەو هێز و توانایانە بخەنە ژێر کۆنترۆڵی خۆیانەوە. هەربۆیە بیرمەندان و پزیشکە پیاوەکان، یاسا و ڕێساگەلێکی نووسراو(مەکتووب)یان هەیە سەبارەت بە دووگیانی ــ چی بخۆین و چی بنۆشین و چۆن وەرزش بکەین و... هتد ــ و بەدنیا هێنانی مناڵ. پزیشکەکان(کەزۆربەشیان پیاون) خودی کۆنترۆڵی زایینیان لەدەست ژنەماماکانەوە(قابیلەکان) هێناوەتە دەرەوە و زۆربەی کات بە پەلەکردن وپاشان

سزاریەن[1] و شتانی لەوجۆرە، دەسوەردانی پزیشکانە دەکەن و، ئەم مەسەلەیەش کۆنترۆڵیان بەسەر زاییندا زیاتر دەکاو دەسەڵاتی دایکان و ژنە ماماکانیش لەناو دەبات. ریچ جیاوازی قایل دەبێت لەنێوان دەزگای کۆمەلاّیەتی دایکایەتیکردن کە بناغەی کۆنترۆڵی نێرینەو سەرکوتکردنی ژنان لەبارودۆخە سیاسی و کۆمەلاّیەتییە جۆراوجۆرەکاندا بووە، ئەزموونی دایکایەتیکردن کە رەنگە بۆژنان هەم چێژبەخش و هەم وزەبەخشیش بێت. بەشێك لەو دەزگایەی دایکایەتیکردن کە ئەو رەخنەی لێدەگرێت، ئایدۆلۆژیای بنەماڵەی ناوکی(Nuclear Family)یە، کە پیاوان بۆ مسۆگەرکردنی موڵکایەتییان بەسەر ژن و مناڵەکانیاندا، دایانناوە. کێشەیەکی گرینگتری ژنان ئەوەیە کە دەزگا و ئەزموونی دایکایەتیکردن، بە هیچ شێوەك سازگارییان لەگەڵ یەکدا نابێت، بەومانایە کە ژنان زۆربەیکات، دووگیانی وزایین و دایکایەتیکردن نامۆن. کەواتە ژنان دەبێ خوازیاری ئەوەبن کە جەستەیان و دایکایەتیکردنیان بگێڕدرێتەوە بۆیان:

سەرلەنوێ بەدەست هێنانی موڵکایەتی جەستەمان لە کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا زیاتر لە داگیرکردنی ئامرازەکانی بەرهەم هێنان لەلایان کرێکارانەوە کاریگەری دەبێتو گۆڕانکارییەکی بنەڕەتیتریشی بەدواوە دەبێت. جەستەی ژن، هەم زەوی بووە هەم ماشێن، پانتاییەکی بەرفراوانو لەبار بۆ کەڵك لێوەرگرتن و، هێلێکی مۆنتاژ کە ژیان بەرهەم دێنێ. ئێمە دەبێ جیهانێك تەسەور بکەین کە تیایدا هەرژنێك فریشتەی پاسەوانی جەستەی خۆیەتی. لە وەها جیهانێکدا بەڕاستی ژنان ژیانێکی تازە دەخولقێنن، کەنەك تەنها هەر مناڵ بەدنیابێنن(بەهەر شێوەیەك کە ئێمە خۆمان بمانەوێ) بەڵکوو بتوانن روانگەکانیان پەروەردە بکەن و

1- cesarienne- وشەیەکی فەرەنسییە و بەواتای نەشتەرگەری کردنی دایك دێت بۆهێنانەدەرەوەی مناڵ لەزگیدا - بەتایبەت بۆ ئەوژنانەی کەناتوانن بە شێوەیەکی سروشتی مناڵەکانیان بەدنیا بێنن. و- ك.

وەك پێویست ئەندیشەیان هەبێت بۆ پاراستن‌و دڵدانەوە(تسلی) و چاکترکردنی ژیانی ئینسان ـــ پێوەندییەکی تازە لەگەڵ جیهاندا. ئیحساساتی سێکسی، سیاسەت، عەقڵ، دەسەڵات، دایکایەتی‌کردن، کار، کۆمەڵگاو هەروەها هاوڕێیەتی، ماناگەلێگی تازە بەخۆوە دەگرن. خودی بیرکردنەوە گۆڕانی بەسەرادێت. لێرەوەیە کە دەبێ دەست پێبکەین.

(ریچ 285:1976)

فیمنیستەکانی‌تریش وەك ریچ نیگەرانن لەوەی کە پیاوان کۆنترۆڵی زایین و دایکایەتی‌کردن بگرنەدەستو، دەستیان کردووەبە، بە دیکیۆمێنتکردنی مێژووی ئەم پزیشکاندنەی[1] ئەزموونی دایکایەتی‌کردن و کاریگەرییەکانی لەسەر ژناندا. ئۆکلی(1986) دەڵێ، دەسکەوتی پزیشکاندن‌و پەرەسەندنی تەکنۆلۆژیاکانی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە، لەوانە، وەبەرهێنان[2] [ی جین] لە ناو بۆرییەکانی تاقیگەو، گواستنەوەی جین، زیاتر خۆسەر قاڵ کردن بە «دەرمان کردنی جەستەیی»بوە، وەك لە خۆسەر قاڵ‌کردن بە «ئاوڕلێدانەوەی پسیکۆلۆژیکی».

هەر بۆیە، لەتاوتوێ‌کردنی تێڕوانینەکانی ژنان لەسەر چاودێرییەکانی پێش‌زایین(مناڵبوون)، هەمان ئەوخزمەتگوزارییە دووپاتکراوانە دەبینینەوە کە کەسانێکی نائاشنا کە هیچ گرنگییەکی ئەوتۆ بە پێداویستییەکانی دایکان نادەن و زیاترگوێ بە کارە رۆتینە پزیشکییەکان ئەدەن و فەردانییەتی نەخۆشەکانیان

1- بەپزیشکی کردن، مامەڵەکردن لە گەڵ شتێکدا لەڕووی پزیشکەییەوەو بەکەڵك وەرگرتن لە ئیمکاناتی پزیشکی — و. ك

2- لێرەدا بەواتای پەروەردەکردن یان ئامادەکردنی کرۆمۆزۆم لە بۆرییەکانی تاقیگەدا دێت و، لەم رەوشەدا کۆرپە ئامادەو پەروەردە دەکرێت و پاشان دەگوێزرێتەوە بۆ ڕەحەمی دایك و لەوێ درێژە بەژیان ئەدات — و. ك

www.pertwk.com

زۆر بەلاوە گرینگ نییەو، زەینیان هێندە سەرقاڵی نەخۆشییە بایۆلۆژییەکانە کە هێماکانی نەخۆشیی سەرەکی پسیکۆلۆژیکی یان کۆمەڵایەتی لەبیردەکەن.

کەواتە، دایکایەتی کردن، گیرخواردنەوەیە لەناو دوو پارادایمدا: لە لایەکەوە زانستخوازی پزیشکیو، لەلایەکی‌ترەوە گوشارەکانی فیمینیزم بۆئەوەی ژنان خۆیان بەرپرسی جەستەیان بن.

ئەم باسانە کە لەسەر دایکایەتی کردن دەکرێن، دیسانەوە پرسیارگەلێکی لەبواری یەکسانی و جیاوازیدا دەوروژێنن. فیمینیستەکان نیگەرانییەکی بەجێگەیان پیشانداوە بەرانبەر جۆری پزیشکی کردنی بەرفراوانی پیاوان بۆخستنە ژێر کۆنترۆڵی جەستەی ژنان و، بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە ژنان دەبێ جەستەی خۆیان و هەروەها ئەزموونەکانی دایکایەتی کردنیان، بخەنەوە ژێر کۆنترۆڵی خۆیان. بەڵام ئایابەپێداگرتن لە سەر گرنگایەتی دایکایەتی کردن بۆ ژنان و هەروەها بە پێداگرتن لەسەر ئەو لایەنە ئەویندارانەو سۆزاوییانەی کە ئەم پرۆسەیە هەڵگریانە، ئێمە بۆجارێکی‌تر رووبەڕووی مەترسی زیندانی کردنی ژنان لە پێگەیەکی جیاوازدا دەبینەوە --- پێگەیەك کەبە پێی توانای بایۆلۆژیکییان بۆ زاوزێ‌کردن و هەروەها توانای عاتیفییان بۆ دایکایەتی‌کردن، پێناس دەکرێت؟ ئایا ئەم مەسەلەیە تارادەیەك، گەڕانەوە بۆتەسەورکردنی ژنێك نییە کە پێوەندی زۆری لەگەڵ سروشتدا هەیەو، فیمینیستەکانیش هەوڵی لەناوبردنیان داوە؟ هەروەك میشل‌ئستانڤۆرس[1](299:1990) بەیادمان دێنێتەوە: «هیچ پێویست ناکات کەهەوڵدان بۆ داواکردنەوەو وەرگرتنەوەی دایکایەتی کردن وەك خەسڵەتێکی ژنانە، بە مانای ئەولەوییەتدانی سروشت بە سەر تەکنۆلۆژیدا بێت --- بەو مانایە کە دووگیانی، شتێکی باش و سروشتی بێت

1- Michelle stanworth

و تەکنۆلۆژی شتێکی خراپ و ناسروشتی». ئەم باسکردنەی لەسەر دایکایەتیکردن، بە هۆی گەشەکردنی بەردەوامی تەکنۆلۆژیگەلی پێوەندیدار بە زاوزێکردنی نوێوە، کە پێدەچێت بتوانن خەونەکەی فایرستۆن لەمەڕ بە تەواوەتی هەڵگرتنی قورسایەتی زاوزێکردن لەسەرشانی ژناندا بەدیبێنن، یەکجار قورسو ئاڵۆزتر بوەتەوە. کەواتە ئایا ئەمە شتێکی باشە [یان نە]؟زۆرێک لە فیمینیستەکان زیاتر نیگەرانی ئەم تەکنۆلۆژیانە بوونە، لەوانە، وەبەرهێنان [ی جین] لە بۆری تاقیگەدا و گواستنەوەشیو، هەروەها بە یاسایی کردن و بە بازرگانی کردنی رۆژلەدوای رۆژ زیاتری کەڵك وەرگرتن لەدایکی جێگر[1](نیابتی). ئەم شتانە وەك درێژە پێدانی پزیشکاندنی دایکایەتی، بەبەردەوامی دەبینرێن؛ وەك دەساوێزێك بۆپیاوان، لەرێگەی کەڵكوەرگرتن لەزانستەوە بۆ بەدەست هێنانی کۆنترۆڵی زیاتر بەسەر جەستەی ژناندا.

بۆنموونە، جانیسرا یمۆند[2](12:1985) لەو باوەڕەدایە کە تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزێکردنی نوێ(مۆدێرن) وە، ئامرازێکە بۆ ئەوەی پیاوان بتوانن نەك تەنها زاوزێکردن کۆنترۆڵ بکەن بەڵکوو خودی زاوزێکردنیش لە دەستی ژنان بهێننەدەرەوە. ئەم خاڵە لەلایەن جێناکۆریا[3]وە داکۆکی لێدەکرێ و لە کتێبەکەیدا بەناوی«ماشینی دایك[4] »(1985) دەڵێ، لەبەر ئەوەی کەهەنووکە پیاوان تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بەزوازێکردنی نوێ کۆنترۆڵ دەکەن، کەواتە تەکنۆلۆژی گەلی ناوبراو، بەو مەبەستە کەڵکیان

1- بەژنانێك دەوترێت کەسەرپەرشتی و پەروەردەکردنی منالّی کەسانیتر بە ئەستۆدەگرن — و . ك
2- Janice raymond
3- Gena corea
4- The mother machin

www.pertwk.com

لێوەردەگیرێ کە کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا زیاد بکەنو ئەرکی زاوزێکردنیش لەژنان بستێننەوە. ئەو، لەوباوەڕەدایە کە تەکنۆلۆژییە نۆییەکان دەبێ کارکردەکانی دایکایەتی کردنشی بکەنەوەو دابەشی بکەن بە بەشگەلێکی بچووکتری وەك؛ هێلکەچاندن[1](Ovule)، پەروەردەکردنی پیزە(جنین) لە ڕەحەمدا، زایین، گەورەکردن و پەروەردەکردنی منالّ. ئەم دابەشکردنەی دایکایەتی کردن بەبەشگەلێکی بچووکتر، دەبێتە هۆی گومانکردن لەم مەسەلەیە کە دایکی راستەقینەی منالێك کێیەو، هەروەها دەبێتە هویٚ کەمبوونەوەی دەسەلاٚتی ژنان و ئیدیعاکردنیان بۆمنالەکانیان. هەروەها تەکنۆلۆژی گەلی مۆدێرن ئەو تاوانەیان دەخرێتە پالّ کە بەهویٚ کەڵك وەرگرتن لە دەرمان و هۆرمۆن بۆ بزواندنی (تحریك) هێلکەچاندن و ... هەندێ مەترسییان بۆ تەندروستی ژنان لێ دەبێتەوەو، هاندانی ژنە نەزۆکەکانیش بۆ منالّداربوون، دەبێتە هۆی ئەوە کە گوشارێکی زۆری کۆمەلاٚیەتییان بخرێتە سەر. بەلاٚم ئستانۆرس بە پشتبەستن بەم ئیستدلالەوە کەهەندێ لە تەکنۆلۆژییەکان لەبارودۆخ گەلێکی لەباردا دەتوانن سوودمەندبن، لەدژی ڕەتکردنەوەی هەمەلایەنەی تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە دەوەستێت. بەتایبەت بە پشتبەستن بەم ئیستدلالەوە کە، هەرچەند گوشارگەلێکی زۆری کۆمەلاٚیەتی لە ئارادایە کە گوشاردێننە سەر ژنان بۆمنالّداربوون، بەلاٚم ئەم گوشارانە کاریگەرییان بەسەر هەموو ژنانەوە، بەبزۆك و نەزۆکەوە، هەیەو،کەواتە«نابێ گومان لەحەزی ژنە نەزۆکەکان بکەین بۆمنالّدار بوون»، بەرانبەر دابەشکردنی ئەوژنانەی کە منالّیان دەبێو ئەوژنانەی کە منالّیان نابێ، هەلوێستێکی رەخنە گرانە وەردەگرێت(293:1990). ئستانۆرس

5- نوتفەی ژن هەر28 رۆژجارێك دروست دەبێو هەلگری هەموو خەسلەتە جەستەییو رۆحییەکانی ژنە(واتە خاوەنەکەی)و، بەتێکەلّ بوونی لەگەلّ نوتفەی پیاودا کۆرپە(پیزە) پێكدێنن. ئێمە بۆزاراوەی «تخمگذاری» لە زمانی فارسییدا کە بەواتای«هێلکەدانان»ە، هێلکە چاندنمان داناوە — و. ك

بانگەشەی ئەوە دەكات كە فیمینیستەكان لەجیاتی ڕەتكردنەوەی هەموو تەكنۆلۆژییەكانی پێوەندیدار بە زاوزێكردنەوە، دەبێ هەل و مەرجە جۆراوجۆرەكانی كەڵك وەرگرتن لە تەكنۆلۆژیگەلی ناوبراو تاوتوێبكەن و هەوڵەكانیان تەرخان بكەن بۆ دووبارە بەرقەراركردنی كۆنترۆڵی ژنان بەسەر ئاوسبوونیاندا.

بوارێك كە سەرنجی یەكجار زۆری پێدەدرێت، بەدەست هێنانی نەك تەنها تەكنۆلۆژییەكانی پێوەندیدار بە زاوزێكردنی نوێوە، بەڵكوو بەدەست هێنانی هەموو جۆرەكانی ڕووبەڕووبوونەوەیە لەگەڵ مەسەلەی ئاوسبوون و ڕێگرتن لە ئاوسبوون و لەبارخستنی مناڵدا. فیمینیستەكان ئاماژە بەشیاوێتی هەندێ ژنان بۆ دایكبوون و شیاوێتی هەندێكیتریان بۆدایكایەتیكردن دەكەن. ئەم پێناس كردنانە، بەپێی نەژاد، چین، دۆخیخێزانباری(تەڕهل)، هەڵوێست وەرگرتنی ڕەگەزانەو... كاریگەرییەكی حەتمی لەسەر جۆری ڕەفتاری پزیشكان لەگەڵ ژناندا دادەنێن. دیدگاگەلی پزیشكەكان و حكوومەتەكان لە بەرانبەر كۆنترۆڵكردنی ئاوسبووندا، دەورێكی گرینگ دەبینن لە هەڵبژاردنەكان[Choices]و ئەزموونەكانی پێوەندیدار بەزاوزێكردنی ژناندا دەبینن(دیلوفۆستێر1986:86). ژنێكی سپیپێستی خێزانباری چینی مامناوەندی، بەئەگەرێكی زیاترەوە، بەكاندیدایەكی باش بۆ ئاوسبوون بە بۆرییەكانی تاقیگە لەقەڵەم دەدرێت و، ئەگەری ئەوە كە پزیشەكان وەها دەرمانێك لەژنانی سەڵتیكرێكار،یان ژنانی كەمینە نەتەوەییەكان دریغ بكەن، زیاتر دەبێت. دیارە تێگەیشتن لە دایكایەتیكردن بەپێی جیاوازییەكانی نێوان ژنان و نێوان كۆمەڵگا جۆراوجۆرەكان، چەندین جۆری هەیە. وەك چۆن پزیشكەكان و حكوومەتەكان لەوڵاتانی خۆیاندا بڕیار لەسەر ئەوە ئەدەن كە چكەسێك

www.pertwk.com

شایستەی دایك بوونە، پزیشكان و حكوومەتەكانی وڵاتە پێشكەوتووەكانیش هەوڵیانداوە لەڕێگەی لایەنگریكردنی ڕێگرتن لە ئاوسبوونو نەزۆك كردنەوە،كۆنترۆڵی ئاوسبوونی ژنانی جیهانی.

5

نەتەوە و شوناس: کێشەی جەوهەرخوازیی و تەنگژەی پۆست مۆدێرن

یەکێك لە بابەتە تەوەرییەکانی ئەم کتێبە، پێگەی وشەی «جیاوازی»یە لە بیرکردنەوەی فیمینیستیدا. هەرچەند فیمینیستەکان ماوەیەکی زۆر بیریان لە مەسەلەی جیاوازی نێوان پیاوان و ژنان کردۆتەوە، بەڵام دیسانەوە کێشەی جیاوازی، لە پێوەندیدا لە گەڵ مەسەلەی پۆلێن کردنەکانی نێوان ژناندا ــ لەوانە، جیاوازییەکانی نەژادی، چینایەتی، توانایی و هەڵوێست وەرگرتنی رەگەزانە ــ قوت دەبێتەوە. ئەم جۆرە جیاوازی و پۆلێن کردنانە، هەندێ جار کە فیمینیستەکان هەوڵیان ئەدا ئەزموونێکی هاوبەشی نێوان هەموو ژنان شەرح بکەن و هەروەها سەر کوتکردنە هاوبەشەکان و رێگەچارە هاوبەشەکانی زاڵ بوون بە سەر ئەم سەرکوتکردنانە دەس‌نیشان بکەن، بە نادیدە گیراون.کەواتە، ئەم بە دواداچوونەی هاوبەشییەکان ئەوتاوانەی خراوەتەپاڵ کە هەندێك لە فیمینیستەکان بە پێی ئەزمونەکانی خۆیان دەستیان بە گشتاندن(تعمیم) کردووە و مۆدێلێکی « جەوهەری »یان خوڵقاندووە ــ مۆدێلێك لە سەر بنەمای ئەزموون و ئارەزووە ئاشکراکانی ژنێکی سپی‌پێستی چینی مامناوەندییەوە. رەخنەگران بەمجۆرە ئیستدلال دەکەن کە، ئەم گشتاندن و« جەوهەرخوازی » یە، لە خزمەتی

www.pertwk.com

لەکەدارکردنی جیاوازی گەلێکی زۆردا بوە، لەوانە، جیاوازیگەلی نەژادی، نەتەوەیی و چینایەتی، کە لەناو ژناندا هەیەو، هەر بۆیە هەندێ جار سەبارەت بە هەندێك لە ژنان لە جیاتی ئەوەی کە یارمەتییان بدات، بە پێچەوانەوە زیانی پێگەیاندوون. هەرچەند، هەروەك لە سەرجەمی ئەم کتێبەدا جەختم لەسەر کردووە، نەك فیمینیزمێك، بەڵکوو چەندین فیمینیزم بوونیان هەیەو هەرچەندیش ئەم فیمینیزمە فرەچەشنانە، دەسکەوتی ژمارەیەکی زۆری ژنانن لە بارودۆخە جۆراوجۆرە کۆمەڵایەتییەکاندا، بەڵام هەموویان وەکوو یەك ناوبانگیان دەرنەکردووەو، هەندێك لە فیمینیستەکانیش وا هەست دەکەن کە بزووتنەوەکان و تیۆرە فیمینیستییەکانی « شەپۆلی یەکەم» و « شەپۆلی دووهەم» ، لە رادەبەدەر لە ژێر دەسەلاتی ئەو ژنە سپی‌پێستە چینی مامناوەندییانەدا بوون کە بەپێی ئەزموونە تاکەکەسییەکانی خۆیان، دەستیان بە تیۆری سازی و گشتاندن دەکرد.ئیدیعای ئەوە دەکرێت کە ئەم مەسەلەیە بوەتە هۆی نادیدەگرتنی ئەزموونەکانی ژمارەیەکی زۆری ژنانی چینی کرێکار و رەش پێست. جیالەوەش دەتوانرێ بەمجۆرە ئیستدلال بکرێت کە ئەم تیۆرانەی شەپۆلی یەکەم و دووهەمی فیمینیستی، ئەوروپا تەوەر بوون و، ئەندیشە و کردەوەکانیان بەسەر بنەمای ژیانی ژنانی سپی پێستی ئەوروپا و ئەمریکای باکوور دامەزراندو، ژیان و ئەزموونی ژنانی جیهانی سێهەم و شێوەی کاریگەری وەرگرتنی ئەم ژیانانە لە بارودۆخ گەلی کلۆنیالییان نادیدە، یان بە کەم گرت. بەمجۆرە ژنانی سپی‌پێستی چینی مامناوەندی رۆژئاوا، بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە نەك تەنها لە جیاتی هەموو ژنانی کۆمەڵگاکانی خۆیان، بەڵکوو لە جیاتی هەموو ژنانی جیهان قسە دەکەنو، بە پێی ئەزموون و بارو دۆخی ژیانی [تاکەکەسی] خۆیان، دەستیان بە گشتاندن دەکردو، کاریگەرییەکانی سەرمایەداری و نەژادپەرەستیو کلۆنیالیزمیان نایدە دەگرت، کە وەك دواتر دەرکەوت دووبەرەکییان دەخستە ناو ژنانەوە.

فیمینیزمە ڕەشەکان

یەکێك لە گرینگترین نارەزاییەکانی بەرانبەر ئەورووپا تەوەری و جەوهەرخواز بوونی هەندێك لە جۆرەکانی فیمینیزم، لە لایەن ئەو فیمینیستە ڕەش پێستانەوە دەربڕدراوە کە گومانیان لە شایستەیی ژنە سپی پێستەکان و لە ڕاستیدا مافی ئەوان بۆ قسەکردن بە ناوی ژنانی ڕەش پێستەوە کردووە. یەکێك لە فیمینیستە بەرجستە ڕەش پێستەکان کە لە ئاسەوارەکانیدا جەختی لە سەر ئەم کێشەیەی فیمینیزم و جیاوازی نەژادی کردووە، بێڵهۆکسە[1] کە لە کتێبێکدا بە ناوی« مەگەر من ژن نیم؟[2]» (1981) باس لە مێژووی ژنە ڕەش پێستەکانی ولاتە یەکگرتووەکان و پێوەندییان لە گەڵ فیمینیزمدا دەکات. هۆکس. بەمجۆرە ئیستدلال دەکات کە دەسدرێژی کردنی سێکسی و ئەوهێرشە دڕندانانەی کە لە ماوەی سەردەمی کۆیلەداری لە ولاتە یەکگرتووەکاندا کرایەسەر ژنانی ڕەش پێست، « بوە هۆی کەمبوونەوەی بایەخی«ژنێتی»ڕەش پێستەکان کە چوە ناو هزر و ڕۆحی ئەمریکاییەکانەوە و سەرەڕای کۆتایی هاتنی کۆیلەداریش، کاری کردە سەر پێگەی کۆمەلایەتی هەموو ژنە ڕەش پێستەکان» (52:1981). هەر لەم ڕووەشەوەیە کە تەنانەت پاش تێپەڕینی سەدەیەك بە سەر هەڵپێچانەوەی کۆیلەداریدا، هێشتا کۆمەڵگای ولاتە یەکگرتووەکان، ژنانی ڕەش پێست وەك « ژنانی گومڕا» و قەحبە و داوێن پیس دەبینێت. لەگەڵ ئەوەشدا، فیمینیستە سپی پێستەکان بایەخێکی ئەوتۆیان بە گرنگایەتی ئەم مێژووی توندو تیژییە نەژادی و ڕەگەزییە

1- Bell hooks
2- Ain't a womwn

www.pertwk.com

دیاریکراوەو، جۆری کارتێکردنی لەسەر ژیان و ئەزموونەکانی ژنە ڕەش پێستەکانی ولاتە یەکگرتووەکاندا نەداوەو، هۆکیش ڕەخنەی لە فیمینیست گەڵێکی وەك سووزان براونمیلێر(1975) گرتووە، کە دەربارەی دەسدرێژی و توندوتیژی سێکسی شتیان نووسیوە بەلام دەسدرێژی کردنە سەر ژنە ڕەش پێستەکانیان تەنها بە دەرەنجامی بارودۆخی کۆمەلایەتی ــ مێژوویی ئەوسەردەمانەیان لە قەڵەم داوە و بیریان لە دەرەنجامە هەنووکەییەکانی نەکردۆتەوەو کەمتەرخەمییان بەرانبەر کردووە. کەواتە، ئەم جۆرە فیمینیستانە ، گرنگییەکی ئەوتۆ بە سەرکوتکردنی ڕەگەزخوازانەی ئێستای ژنانی ڕەش پێستی ولاتە یەکگرتووەکانیش نادەن و بە لایانەوە مەسەلەیەکی گرینگ نییە. هۆکس دەڵێ، چەوساندنەوەی بەردەوامی ژنە ڕەش پێستەکان و کەمکردنەوەی بایەخی« ژنێتی » ڕەش پێستەکان لە سەردەمانی دوای کۆیلەداریدا بەشێك بوو لە میتۆدێکی گەلاڵەکراوی کۆنترۆڵی کۆمەلایەتی، کە بەمەبەستی پشتیوانی کردن لە ئەولەوییەتی سپی پێستەکان گەلاڵە کرابوو، بەلام فیمینیستە سپی پێستەکان ئەم مەسەلەیان نادیدە گرتو،کەواتە، بزووتنەوەی فیمینیستی کە دەستی پێکرد، قسەوباسێکی هێندە لەسەر شێوەی دامەزراندنی پێوەندییەکی دوولایەنە لە نێوان ڕەگەزخوازی و نەژادپەرەستیدا کە کاریگەریی زۆری لە سەر پێگەی ژنەڕەش پێستەکان لە کۆمەڵگادا دانا، نەکرا:

ئەگەر ئەو ژنەسپی پێستانەی کە بزووتنەوەی سەردەمی خۆیان بە مەبەستی فیمینیزم ڕێك خست،کەمترین تێگەیشتنیان لە سەر سیاسەتی نەژادیی لە مێژووی ئەمریکادا هەبوایە، ئەو مەسەلەیان دەزانی کە زاڵ بوون بە سەر ئەو کۆسپانەی کە ژنان لە یەکدی جیادەکەنەوە(دووردەخەنەوە)، پێویستی بە بەرەنگاری کردنی واقعییەتی نەژادپەرستی هەیە، نەك تەنها نەژاد پەرستی وەك شەڕێکی[1] گشتی

1- لێرەدا شەڕ لەبەرانبەر« خێر» دا هاتووە – و.ك

له کۆمەڵگادا،بەڵکوو دوژمنایەتییەکی نەژادی کە ڕەنگە لە ناو زەینی خۆیاندا شاردبێتیانەوە. سەرەڕای چەسپاندنی یاسای پیاوسالاری لە کۆمەڵگای ئەمریکادا، کلۆنیالیزمی ئەمریکا لەسەر بناغەی نەژادپەرەستییەکی ئەمپریالیستی دامەزرا، نەك لەسەر بنەمای ڕەگەز خوازییەکی ئەمپریالیستیدا.لەگەڵ ئەوەشدا هیچ پێوەندییەکی پیاوسالارانەی نێوان پیاوە داگیرکەرە سپی‌پێستەکان و پیاوە بەرەچەڵەك ئەمریکییەکان، کاریگەری لەسەر ئەمپریالیزمی نەژادی سپی، دانەنا. بە هۆی تەعامولی نێوان جیهانی سپی و بەرەچەڵەك ئەمریکییەکان و هەروەها لە گەڵ ئافریقایی ـــ ئەمریکییەکاندا، نەژاد پەرەستی،پێشی لەیەکگرتنە ڕەگەزییەکان گرت،وەك چۆن نەژادپەرەستی، هەموو پێوەندییە ڕەگەزییەکانی نێوان ژنەڕەش پێستەکان و ژنە سپی‌پێستەکانی خستە ژێر کاریگەری خۆیەوە. (هۆکس 122:1981).

ئەم ئیدیعایەی هۆکس کە نەژادپەرەستی پێشی لە ڕەگەزپەرەستی گرتووە(هەر چەند ئەوەی قبووڵە کە لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا بارودۆخەکە لەو جۆرەیە، بەڵام ڕەنگە لە شوێنەکانی جیهاندا وا نەبێت) گوزارشت لە کێشەکانی بەردەم هەموو ئەو تیۆرە فیمینیستییانەی کە هەوڵ ئەدەن بە شێوەیەکی گشگیر بەرەنگاری سەرکوتکردنی ژنان ببنەوە. چوونکە ئەگەر چەوساندنەوەی سەرەکی، بریتی بێت لە ستەمکردنی سپییەکان بەرانبەربە ڕەشەکان، نەك ستەمکردنی پیاوان بەرانبەر بە ژنان، لەم حاڵەتەدا چۆن دەتوانرێت سەرکوتکردنی ژنانی سپی‌پێست و ژنانی ڕەش‌پێست، بەیەك شێوە تیۆریزە بکرێن؟ تەنانەت ئەگەر، بەوشێوەی کە فیمینیستەکانی‌تر پێشنیار دەکەن، جیاوازی قایل بوونی ڕەگەزی(تبعیج) و نەژادی، هەر دووکیان هێندەی یەك سەرکوت کەربن، دیسانەوە تێ گەیشتن لەوەکە بەچ شێوەگەلێك دەتوانرێت کاریگەرییە دوولایەنەکانی ئەم دووجۆرە سەرکوتکردنە

www.pertwk.com

تیۆریزە بکرێت و بە پێی ئەوتیۆرییە هەنگاو هەڵ بگیردرێت، یەکجار دژوارە. ئەم جۆرە تاوتوێکردنە، دیارە لەناوبردنی هەر جۆرە گریمانەیە کە دەربارەی خۆشکایەتی ژنان و هەروەها گومانکردنە لە زۆربەی گریمانەکانی فیمینیستە سپی‌پێستەکاندا. هەروەك هۆکس(29:1990) دەڵێ: « تەسەوری خۆشکایەتی کە لایەنگرانی ئازادی ژنان هێنایانە ئاراوە، لە سەر بنەمای ئایدیای هاوبەشدا ڕاوەستابوو ــ پلانێکی گومڕا کەرو نائاکاری کە سروشتی ڕاستەقینەی واقعییەتە قورس و ئاڵۆزە کۆمەڵایەتییەکەی ژنانی دەشاردەوە » . لە ڕاستیدا دەتوانرێت بەمجۆرە ئیستدلال بکرێت کە شان بە شانی جیاوازی گەلی نەژادی، جیاوازیگەلی پەیوەست بە پێشینەگەلی نەتەوەیی و ئاینی، چینایەتی،هەڵوێست وەرگرتنی ڕەگەزی و ... هەموویان کاریگەرییەکی گرنگیان لە سەر ئەزموونە تاقیکراوەکانی ژناندا داناوە و کارێکی وا دەکەن کە گەیشتن بە ڕوونکردنەوەیەکی گشتی و یەكدەس لە سەر سەرکوتکردنی ژنان، مەحاڵ بێت. کە واتە هەندێ لە فینینیستە سپی‌پێستەکان کاتێك کە هەوڵی وەسف کردنی ئەزموونی هاوبەشی ژنانیانداو« خۆشکایەتی » یەکی هاوبەشیان دۆزییەوە، هەموو ئەو جیاوازییانەیان نادیدەگرت. هەر وەك ئاودرە لۆرد[1](116:1984) کە فیمینیستێکی لەسبینی ڕەش‌پێست بوو، دەڵێ: «بە گشتی لەناو بزووتنەوەی ژنانی ئەمڕۆدا هەموو هەوڵەکانی ژنە سپی پێستەکان تەرخان کراوە بۆ تاوتوێ کردنی سەرکوتکردنی خۆیان وەك ژن و، جیاوازیگەلی نەژادی، ڕەگەزی، چینایەتی و تەمەنییان پشت گوێ خستووە. بە ناوی وشەی خۆشکایەتییەوە کە بە کردەوەش بوونی نییە، ئیدیعای یەکدەسبوون(یەك فۆرم بوون)ی ئەزموونەکان دەکرێت » .

1- Audre Lorde

بەمجۆرە، هۆکس و لۆرد شان بە شانی نووسەرە فیمینیستەکانیتر، پیشانیان داوە کە چۆن فیمینیستە سپی‌پێستەکان، ستەمێکی هاوبەشیان بۆ هەموو ژنان دەسنیشان کردووەو بەمجۆرە ئاوڕیان لەوجۆرە ئازار و ستەمە جیاوازانەی نەداوەتەوە کە ژنە ڕەش‌پێستەکان گیرۆدەیانن و ڕووبەڕوویان بوونەتەوە. ئەم مەسەلەیە هەروەها گوزارشت لەوە دەکا کە فیمینیستە سپی‌پێستەکان، هەندێ جار ئەو بارودۆخانەیان کە ڕەنگە بۆ ژنە ڕەش‌پێستەکان ڕزگار کەر و ئازادی بەخش بوایە، بە نادیدە گرتووە، یان باش تێیان نەگەیشتوون. دەتوانین نموونەیەکی ئەو خراپ تێگەیشتنە لە ناو شیکردنەوەکانی هەندێ لە فیمینیستەکان سەبارەت بە بنەماڵە ببینینەوە. زۆرێك لە فیمینیستەکان وتوویانە کە بنەماڵە یەکێك لە پێکهاتە سەرەکییەکانی کۆمەڵگای پیاوسالارە و هەر بۆیە بە شوێنێکی سەرەکی بۆسەرکوتکردنی ژیان لە قەڵەم دەدرێ. لەگەڵ ئەوەشدا فیمینیستە ڕەش‌پێستەکان بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە هەرچەند ڕەنگە بنەماڵە شوێنێکی سەرکوتکردنی ژنە ڕەش‌پێستەکان بێت، بەلاّم دەشتوانێت شوێنێك بێت بۆ خۆڕاگری کردن لە بەرانبەر سەرکوتکردنی نەژادیدا(کاربای1997). جیا لەوەش، مۆدێلی فیمینیستی بنەماڵە وەك شوێنێکی وابەستەبوونی ئابوورییانەی ژنان، ڕەنگە بۆ زۆربەی ژنە ڕەش‌پێستەکان شتێکی لەبارو ڕێكوپێك نەبێت، بە تایبەت لەو کۆمەڵگایانەی کە ڕادەی هەرمانبەران لەناو پیاوە ڕەش‌پێستەکانیاندا یەکجارکەمە و زۆربەیان بێکارن. ڕەنگە ژنە ڕەش‌پێستەکان لەوجۆرە بارو دۆخانەدا خۆیان دابین کەری سەرەکی داهات و سەرپەرشتی بنەماڵە بن و پیاوانیش لە ڕووی ئابوورییەوە پێیان وابەستەبن. هەر بۆیە بنەماڵە لەلای ژنانی ڕەش‌پێستدا مانایەکیتری هەیەو، هەر تیۆرێکی فیمینیستی کە هەوڵ ئەدات ڕوونکردنەوەیەکی گشگیر لەسەر

www.pertwk.com

بنەماڵە، وەك شوێنێکی سەرکوتکردن، بەدەستەوە بدات، وەك پێویست سەبارەت بە بارودۆخی هەموو ژنان راستی لە خۆ ناگرێت.

تیۆرەکان و خەباتە فیمینیستییەکانیتریش، ئەزموونگەل و خەباتە تایبەتەکانی ژنە ڕەش‌پێستەکانیان نادیدە گرتووە. بۆ نموونە، عەزیز[1](70:1997) ئاماژە بە خەباتگێڕییەکانی لایەنگری لەبارخستنی منداڵ لە دەیەی1970دا دەکا و دەبێژێت:

> **ئەم واقیعییەتەیان پشتگوێ خست کە زۆربەی هەوڵەکانی ژنە ڕەش‌پێستەکان لە بواری زاوزێ کردندا، سەبارەت بوە بە پاراستنی مافی ئاوسبوون و پراکتیزە کردنی تواناییەکانیان بۆ ئاوسبوون. فەراهەم کردنی ئیمکاناتی لەبارخستنی منداڵ و خۆنەزۆك کردن و کوتانی دێپۆپرۆ وێرا[2] بۆ ئەم ژنانە زۆرئاسانەو زۆربەی کاتیش بێ ئەوەی پرسیان پێ بکرێت و راوێژیان لەگەڵدا بکرێت، بە بیانووی هەژاری و دەسکورتییەوە بۆیان پێشنیار دەکرێت.**

هەر بۆیە، ئەوشتەی کە لای زۆربەی فیمینیستە سپی‌پێستەکان وەك داواکارییەکی سادە و گشتی لە قەڵەم ئەدرا، لە راستیدا کاتێ دەڕۆشتە ناو ژیانی ژنە ڕەش پێستەکانەوە،فۆرمێکی پێچاوتری بەخۆوە دەگرت. تەنها لە دوای دەستێوەردانی فیمینیستە ڕەش‌پێستەکان ــ کە دەستیان بە گشتاندنی درۆیینی ئەم خەباتەکرد ــ بوو کە خەباتە دواییەکانی فیمینیستی سەبارەت بە مەسەلەکانی لەبارخستنی منداڵ و ڕێگرتن لە ئاوسبوون پەرەیان سەند، تاکوو ژنان بتوانن لە مەسەلەکانی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە، مافی هەڵبژاردنیان

1- Aziz

2- Depo provera(depot-Medroxyprogesierone acetate) جۆرە دەرمان و ڕەوتێکە بۆ ڕێگرتن لە ئاوسبوون،بەکەڵك وەرگرتن لە هۆرمۆنی پرۆژسترۆن کە هەر چوارساڵ جارێك بۆ ژنان دەکوترێت و ڕێگە لە ئاوسبوونیان دەگرێت.

هەبێت، بۆنموونە، ژنە ڕەش پێستەکان مافی ئەوەیان هەبێت کە لە ژێر گوشاردا منداڵەکانیان لەبار نەخەن، یا خۆیان نەزۆك نەکەن.

فیمینیستە سپی پێستەکان نەك تەنها تاوانی گشتاندنێکی درۆیینیان خراوەتە پاڵ کە بە ناوی خۆشکایەتییەوە، ئەزموونەکان و بارودۆخی جیاوازی ژنان نادیدە دەگرێت، بەڵکوو تەنانەت ڕەنگە ئەو ناوانە گرینگترەشیان بخرێتە پاڵ کە نەیانتوانیوە بە دروستی لە پێکهاتە نەژاد پەرەستانەکانی کۆمەڵگا تێبگەن. هەروەك هازڵ‌کاربی[1](46:1997) ئیستدلال دەکات:

فیمینیستە ڕەشەکان خوازیاری ئەوەبوونە ـ ئێستاشی لەگەڵا بێت ـ کە ڕەسمییەت ببەخشرێت بە نەژادپەرەستی وەك تایبەتمەندییەکی پێکهێنەری پێوەندییەکانی ئێمە لەگەڵ ژنە سپی‌پێستەکاندا. هەم تیۆری و هەم کردەی فیمینیستی دەبێ دان بەوەدا بنێن کە ژنە سپی‌پێستەکان، لە پێوەندی لەگەڵ دەسەڵاتدا، وەك سەرکوتکەری ژنە ڕەش پێستەکان وان. ئەم مەسەلەیە، هەموو ئەو تیۆرو کردە فیمینیستییانەی کە لەسەربنەمای یەکسانییەکی سادەدا دائەمەزرێن، بێ بایەخ دەکات.

لە ڕاستیدا پێدەچێت هەندێك لە تیۆرسیەنە سپی‌پێستە فیمینیستەکان کاریگەرێتی نەژادپەرەستییان بەکەم ،یان تەنانەت نادیدە گرتووە، یان بە پشت بەستن بەم ئیدیعایەوە کە نەژادپەرەستی بەشێکی حاشاهەڵنەگری کۆمەڵگا پیاو سالارەکانە و هەموو ژنانیشی، بە ڕەش و سپییەوە، کردۆتە قوربانیی خۆی، مەودایەکیان(فاێلە) داناوە لە نێوان خۆیان و نەژادپەرەستەکاندا. هەرچەند فیمینیستە سپییەکانی‌تر، بوونی نەژادپەرەستییان بەلاوە قبووڵە، بەڵام ئیستدلالیان ئەوەیە کە ئەم سەرکوتکردنە، لە چاو ڕەگەزخوازیدا، کەمتر «

1- Hazel Carby

بونیادی » یە. زۆربەی دەقە کلاسیکەکانی فیمینیزمی شەپۆلی دووهەم، لەو باوەڕەدان کە ڕەگەزخوازی، بونیادی‌ترین جۆری چەوساندنەوەیە. بۆ نموونە، کیت‌میلێت لە کتێبەکەیدا بە ناوی« سیاسەتی ڕەگەزی » دەڵێ کە ڕەگەزخوازی چەوساندنەوەیەکی گشتی و بونیادیتر لە نەژادپەرەستییە،چوونکە هەم پێویستی بە خەباتێکی زیاتر و بەرفراوانتر هەیەو، هەم گشگیرترەو، هەمیش«بونیادی‌ترین چەمکی دەسەلات» لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا پێك دێنێ(میلێت 34:1970). بەلام هەروەك ئەلیزابێت‌ئسپێلمەن[1](118:1988) دەڵێ، خودی میلێت، ئەم واقعییەتە کە پیاوە ڕەش پێستەکان، هێندەی کە پیاوە سپی پێستەکان بە سەر هەموو ژناندا زاڵن، بە سەر ژنەڕەش پێستەکاندا زاڵ نین و دەسەلاتیان بە سەریانەوە نییە، بە یەکێك لە نیشانەکانی نەژادپەرەستی لە قەڵەم ئەدات، تا ڕادەیەك کە بانگەشەکەی ئەو سەبارەت بە گشگیربوونی ڕەگەزخوازی، « بە هۆی ئاماژەکردنی بە نامەرجەع بوونی پیاوە ڕەش پێستەکانەوە پووچەڵ دەبێتەوە ». ئەم جۆرە بانگەشە فیمینیستییەی سەبارەت بە ئەولوویەتی ڕەگەزخوازی بە سەر نەژادپەرەستیدا، لەگەڵ ئەوەشدا کە لە ڕووی تیۆرییەوە بێ ئەساسە، پێدەچێت واقعییەکانی ئەزموونەکانی ژنە ڕەش پێستەکان لە سەر نەژادپەرەستی و ڕەگەزخوازی، کە لە ژیانی ڕۆژانەیاندا بەردەوام پێوەندییان بە یەکەوە هەیە، نادیدە دەگرێت. بە ڕاستی دەتوانین بڵێین کە، فیمینیزمی ڕەش، ئەوەی دەرخستوە کە بە هیچ شێوەیەك ناتوانرێت نەژاد و ڕەگەز لێك جیابکرێنەوە و هەروەها ئەوەشی پیشان داوە کە، هەچەند ڕەنگە گوتارە زاڵەکان هەوڵیان دابێت لێکیان جیابکەنەوە، بەلام ئەم دوانە بە شێوەیەك تێك‌چڕژاون کە جیاکردنەوەیان مەحاڵە، هەر وەك والیری ئسمیس[2](272:1990)دەڵێ:

1- Elizabeth Spelman
2- Valerie Smith

لەگوتارەی زاڵدا، بە شێوەیەك رەفتار لەگەڵ نەژادپەرەستی و رەگەزدا دەكرێت كە وەك بڵێی ئەوانە دووگرووپی ئەزموونن كە هەرگیز پێكەوە كۆ نابنەوە. بە پێچەوانەوە، فیمینیزمی رەش، قایل بە پێوەندییەكی هاوبەشە لە نێوان رەگەز و نەژاد لە ژیانی ژنە ڕەشپێستەكانداو، كەواتە پێی وایە كە هەرجۆرە تیۆرێكی « تاك تەوەری » سەبارەت بە نەژادپەرەستی، یان رەگەزخوازی، هیچ تەباییەكی لەگەڵ ژیانی ژنەڕەش پێستەكاندانییە.

فیمینیزمی رۆژئاوایی و جیهان سێهەمی: ئەوروپا تەوەری و كلۆنیالیزم

فیمینیستە سپیپێستەكان جگە لە نادیدە گرتن یان بەكەم گرتنی نەژادپەرەستی لە كۆمەڵگاكانی خۆیاندا، بەوە تاوانبار دەكرێن كە لە تێڕوانینەكانیاندا ئەوروپا تەوەرانە سەیری ژنانی ولاّتانی جیهانی سێهەم دەكەن، تاوانی ئەوەی كە هەوڵ ئەدەن ئەو مۆدیلانەی فیمینیزمی رۆژئاوایان بە سەرا بسەپێنن كە هەندێ جار بە كەڵكی بارودۆخی تایبەتی ژنان لەو ولاّتانەدا نایەن و هەروەها تاوانبارن بەوەی كە كەمتەرخەمییان كردووە لە شیكردنەوەی رەوشەكانی كلۆنیالیزم و سەرمایەداری جیهانی بۆ شكڵ بەخشین بە ئەزموونەكانی ژنان لە ولاّتانی دەرەوەی ئەوروپاو ئەمریكایباكووردا. یەكێك لە نیشانەكانی ئەم ئەوروپا تەوەرییە، بێ ئاگابوونە لە سەرچاوە دەروونییەكانی[1] فیمینیزمی جیهانی سێهەم و هەر وەها باوەڕ بەم مەسەلەیە كە هەموو جۆرەكانی فیمینیزم،

1- Endogenous

www.pertwk.com

لە ئەمریكای باكوور و ئەوروپاوە سەرچاوەیان گرتووەو، هەرجۆرە چالاكییەكیتری فیمینیستی دەبێ لاسایی كردنەوەی ئەو فیمینیزمە سەرەكییە بێت. لە لایەكیترەوە، كوماری جایاواردێنا[1](1986)بە هەموو هێزیەوە ئیستدلال دەكات كە فیمینیزم، داهێنانێكی(اختراع) رۆژئاوایی نییە، بەڵكوو لە جیهانی سێهەمدا سەرچاوەگەلێكی دەروونیی هەیە. ئەو، نەك تەنها گومان لەوە دەكات كە فیمینیزم لە ئەمریكای باكوور و ئەوروپادا داهێنرابێت، بەڵكوو نارەزاییش دەردەبڕێت بەرانبەر هەندێك لەو نووسەرانەی جیهانی سێهەم كە پێیان وایە فیمینیزم ئایدۆلۆژییەكی رۆژئاواییە كە لە گەڵ بارودۆخی ولاّتەكانیاندا یەك ناگرێتەوەو، دەبێ زیاتر گرینگی بە خەباتكردن بۆ ئازادی نەتەوەیی بدرێت، نەك بە خەباتكردن بۆ رزگاركردنی ژنان. جایاواردێنا دەڵێ لە راستیدا هەر دوو ئەم هەڵوێستانە هەڵەن و فیمینیزم ئایدۆلۆژیایەك نییە كە رۆژئاوا بە سەر جیهانی سێهەمدا دایسەپاندبێت، بەڵكوو لە ولاّتانی جیهانی سێهەمیشدا هەمان مێژینەی هەیە كە لە ولاّتە رۆژئاواییەكاندا هەیەتی. بۆ نموونە، هەروەك دێنێتەوە یادمان، لە ولاّتی [چینی] سەدەی هەژدەهەمدا هەندێ قسەوباسی سەبارەت بە مافی ژنان لە گۆڕێدا بوەو، بۆ پێگەی كۆمەلاّیەتییان خەباتییان دەكردو هەوڵی هێنانە ئارای گۆڕانكارییان ئەدا. لەگەڵ ئەوەشدا مەبەست لەو قسەیە ئەوە نییە كە رۆژئاوا هیچ كاریگەرییەكی لەسەر گەشەكردنی فیمینیزم لە جیهانی سێهەمدا نەبوە. بە سەرنجدان بەوەی كە بزووتنەوەكانی ئازادی ژنان، تارادەیەكی زۆر لەناو ئەو خەباتە ناسیۆنالیستییانەوە هەڵدەقوڵاّن كە دەیانویست لە ژێر دەسەلاّتی ئەو ولاّتە داگیركەرانەی كە تازەش قوت بوونەوە، بێنە دەرەوە و سەربەخۆ بن، بەلاّم دەستێوەردانەكانی رۆژئاوا بۆ پێك هێنانی ئەو بارودۆخە

2- Kumari Jayawardena

کۆمەڵایەتییەی جیهانی سێهەم کە فیمینیزم تیایدا سەری هەڵدا، دەورێکی کاریگەرییان هەبوە. جایاواردێنا ئەوبانگەشەیە دەکات کە « خەباتکردن بۆ رزگارکردنی ژنان، بەشێکی بنەڕەتی و حاشاهەڵنەگری بزووتنەوەکانی خۆڕاگرتنی نەتەوەیی (مقاومت ملی) بوو » (8:1986)و، ژنانیش بە دەگمەن بە شێوەیەکی سەربەخۆ کۆدەبوونە، بەڵکوو زۆربەی جار یەکە، یان باڵ گەلێك بوون لەو گرووپە ناسیۆنالیستییانەی کە لە ژێر کۆنترۆڵی نێرینەدا بوون. هەر بەم پێیە، گەشەکردنی سەرمایەداری، توخمێکی گرینگ بوو بۆ شکڵ بەخشین بە خەباتی رزگاریخوازانەی ژنان، چوونکە بە جیهانی بوونی سەرمایەداری، ژنانێکی زۆری لە کارە سوننەتییەکانی ناو ماڵەوە دوورخستەوەو خستنیە ناو بازاری کاری دەرەوەی ماڵەوەو، کەواتە، بەشێوەیەك رێکخستنی فیمینیستی ئاسانترکرد.

بەمجۆرە جایاواردێنا جەخت لەسەر ئەو واقعییەتە دەکات ـــــــ ئەم خاڵە کە ژنان لە وڵاتانی جیهانی سێهەمدا، بزووتنەوەگەلێکی دەروونیی فیمینیستییان هەیە، بە ئامانجگەلی تایبەت بە خۆیان ــــ کە پێدەچێت فیمینیستە رۆژئاواییەکان نادیدەیان گرتووە. هەروەها ئۆمانارایان[1] لە قسەکانیدا سەبارەت بە فیمینیزمی هیندی، بە هەموو هێزیەوە ئاماژی بەو خاڵە کردووە. ئەو دەڵێ، فیمینیزمی جیهانی سێهەم، وەڵامدانەوەیەکە بە کێشە تایبەتەکانی وڵاتانی جیهانی سێهەم. هە چەند نەیارانی فیمینیزم لە هیندیشدا هەوڵیان داوە فیمینیزم بە هاوردەیەکی رۆژئاوایی لە قەڵەم بدەن و بەمجۆرە لە بایەخی کەم بکەنەوە، بەڵام راستییەکەی ئەوەیە کە ژنانی هیندی کێشەگەلێکی تایبەتیان هەیە کە بزووتنەوەی فیمینیزمی هیندی، هەوڵی داوە وەڵامیان بداتەوە و چارە

1- Uma Narayan

www.pertwk.com

سەریان بکات:

ئەو مەسەلانەی کە گرووپە فیمینیستییەکان لە هیندا لە ڕووی سیاسییەوە دەستەویەخەن لەگەڵیاندا، بریتین لە: کوشتنی ژنان لەبەر کەمبوونی جیهاز[1] و ئازاردانەکانی پێوەندیدار بەو مەسەلەیەوە، دەسدرێژی کردنی پۆلیس بۆ سەر ژنانی زیندانی، مەسەلەکانی پێوەندار بە هەژارییەوە، تەندروستی و زاوزێ کردنی ژنان و، ئەومەسەلە ئێکۆلۆژیکی و خێڵەکیو ناوچەییانەی کە کاریگەری لە سەر ژیانی ژنان دادەنێن. دیارە هەڵسووڕاوە سیاسییەکانی فیمینیستی هیند، فیمینیستەکان و فیمینیزم بە بەشێکی بوارە سیاسیو نەتەوەییەکانی وڵاتانی جیهانی سێهەم لە قەڵەم ئەدەن. قسەی من ئەوەیە کە فیمینیزمی جیهانی سێهەم، لاسایی کردنەوەیەکی کوێرانەی« دەستووری بەرنامە رۆژئاواییەکان » بە مانایەکی سادە و ئاشکرانییە ـــ بۆنموونە فیمینیزمی هیندی، بەڕاستی وەڵامدانەوەیەکە بۆ ئەو مەسەلانەی کە بە ئاشکرا لەبەر دەم ژنانی هیندیدان.

(نارایان13:1997)

هەم جایاواردێناو هەم نارایان، وێڕای داکۆکی کردن لە سەربەخۆیی و تایبەتمەندی بزووتنەوە فینینیستییەکانی جیهانی سێهەم، لە هەمان کاتیشدا جەخت لە سەر کاریگەرێتی کلۆنیالیزم لە سەر پێکهاتنی ئەم بزووتنەوانە دەکەن. ئەم ئیمپریالیزمە رۆژئاواییەو کاریگەرییەکانی لەسەر ژنان لە وڵاتە داگیر کراوەکاندا، بوارێکی دیکەیە کە هەندێ جار لە شیکردنەوە فیمینیستییە رۆژئاواییە ئەوروپا تەوەرەکاندا نادیدە دەگیردرێ، هەرچەند هەندێك لەو فیمینیستانە وەك سینتیائەنلۆ(1990) ئاوڕێکی زۆریان داوەتەوە لە کاریگەرێتی کلۆنیالیزم لە سەر ژنانی سەرتاسەری جیهاندا. ئەنلۆ دەڵێ، پێوەندییەکانی نێوان

2_ ئەو ئەسپاوو کەلەپەلەیە کە لە گەڵ بووکدا بۆ ماڵی زاوای دەنێرن ـــ و. ك

داگیرکەران و داگیرکراوان، وایان لێ هاتووە کە پێویستیان بە پێوەندی گەلێکی تایبەتی رەگەزانەو دەسەڵاتێکی رەگەزانە هەیە. ژنانی وڵاتە داگیرکراوەکان بە شێوەیەك پیشان ئەدران کە هەم شەهوەتیان زیاتر بکرێت و هەمیش بە خۆیان نامۆ بنو، دەبوونە ئامرازێك بۆ دامرکاندنی ئاگری شەهوەتی پیاوە رۆژئاواییەکان:

ژنانی وڵاتە داگیرکراوەکان وەك ئامرازێك بۆ شەهوەترانی و دامرکاندنی شەهوەت، لە خزمەتی پیاوە بیانییەکاندا بوون. هەندێکیان لە گەڵ پیاوە بیانییەکاندا ئیزدواجیان دەکرد و هەر بەم هۆیە شەوە، یەکگرتنی نێوان حکوومەتەکان و کۆمپانیا بیانییەکان و خەڵکی وڵاتە داگیرکراوەکانیان ئاسانتر کردووە. ئەوانیتریشیان چێشت لێنەر و خزمەتکاری هاوسەرەکانی هەمان ئەو پیاوە بیانییانە بوون. ئەم ژنانە، بە هۆی قبووڵ کردنی ئاین و فێرکارییە کۆمەڵایەتییەکانی ژنە سپی پێستەکانەوە، وایان لێکردوون هەست بەوە بکەن کە لە رووی ئاکارییەوە لەوان لەسەرترن. ئەوان لە ناو کۆمەڵگاکانیاندا کاتێك کە کەسایەتی پیاوەکانیان لە ژێر ستەم و زەبرو سووکایەتی کردنی داگیرکەرانەوە وردوخاش بووبوو، پاراستنی شەرەفی ئەو پیاوانەیان گرتبوە ئەستۆ. ژنان بۆ بەخێوکردنی بنەماڵەکانیان، لە بستێك زەویدا گەنمەشامی و سێوەخاکی(پەتاتە) و برینجیان چاندووە، تاکوو مێردەکانیان بتوانن چەندین کیلۆمەتر دوورتر لە خێزانەکانیان لەناو کانە(معدن)کانو مەزراکانی سپی پێستەکاندا کاربکەن.بوونی ژنان وەك سەمبول، وەك کرێکارو، وەك بەخێوکەر، بۆ سەرجەم پرۆسەی کارکردنی کلۆنیالەکان، گرینگ و چارەنووس ساز بوە.

(ئەنلۆ1990:44)

www.pertwk.com

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، وێناکانی ژنانی وڵاتە داگیرکراوەکان، زۆربەی کات وەك پاساوهێنانەوەیەك بە کەڵکی داگیرکەران دەهات، چوونکە پیاوە رۆژئاواییەکان، لە وڵاتەکانی خۆیاندا بە ئاماژە کردن بە پێگەی بەرواڵەت پاشکۆیی(فرعی) و نالەباری ژنان، بەمجۆرە ئیستدلالیان دەکرد کە ئەوان پێویستیان بە پشتیوانی و کارتێکردنی شارستانییەتی رۆژئاوایی هەیە. یەکێك لە پاساوهێنانەوەکانی داگیرکەران، مەسەلەی حیجاب، یان سەرپۆش بوو کە ژنانی مۆسڵمان لە سەریان ئەکردو، زۆربەی دەسەڵاتە داگیرکەرەکان هەوڵیان ئەدا بە هاندانی ئەو ژنانە بۆ لابردن و فرێدانی حیجاب و سەرپۆشەکانیان « ئازادییان پێ ببەخشن »بۆ نموونە، دەسەڵاتە داگیرکەرەکانی فەرانسە لە ئەلجەزایردا، خەباتێکی بێوچانیان دەست پێکرد بۆ هاندان، یان ناچارکردنی ژنانی ئەلجەزایری بۆ ئەوەی حیجابەکانیان لابەن.

ئەم مەسەلەیەی حیجاب یان سەرپۆشی موسڵمانان، یەکێك لەو مەسەلانەیە کە نەك تەنها لای دەسەڵاتە داگیرکەرەکان، بەڵکوو لای بزووتنەوە نەتەوەییەکانیش گرینگییەکی زۆری هەبوو وئاوڕیان لێ ئەدایەوە. ئەنلۆ(1990:52) ئاماژە بەوە دەکات کە ناسیۆنالیستەکان هێندەی گرنگییان بە مەسەلەی حیجاب داوە، گرینگییان بە هیچ مەسەلەیەکیتر نەداوە [واتە حیجاب گرینگترین مەسەلەبوە بەلایانەوە]: ئایا ژنان دەبێ لە رێگەی سەروقژدا پۆشاندن بە چارشێو یان سەرپۆش پشتیوانی لە ئامانجە نەتەوەخوازانەکان بکەن، یان لە رێگەی لابردنی چارشێوو سەرپۆش و وەلانانی حیجابەوە؟ یەکێك لە ئامانجەکانی وڵاتە داگیرکەرەکان لە وڵاتە موسڵمانەکاندا، تارادەیەکی زۆر، هاندان یان ناچارکردنی ژنانی ئەو وڵاتانە بوە بۆ وەلانانی حیجابیان. ئەوان ئەم مەسەلەیان بە بەشێك لە پرۆسەی « بە شارستانی کردن »لە قەڵەم ئەداو، هەرچی ژنانی وڵاتەداگیرکراوەکان زیاتر جل و بەرگی رۆژئاواییان لەبەر بکردایە، داگیرکەرانیش

زیاتر بەوە دڵخۆش دەبوون کە لە پرۆسەکەیاندا بۆ هاوچەشن کردن و هاوڕەنگ کردنی ئەو وڵاتانە لە گەڵ بەهاکانی جوولەکە ــ مەسیحیدا سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە. ئەم گوشارانەی داگیرکەران، ژنانی موسڵمانیان خستە بارودۆخێکی دژوارەوەو بوە هۆی ئەوە کە حیجاب ببێتە مەسەلەیەکی تەواو سیاسیو، وەلانانی حیجابیش بە هاودەسیو هاوپەیمانی لەگەڵ وڵاتانی داگیرکاردا لە قەڵەم بدرێت. ئەم باسە هێشتاش درێژەی هەیە، هەم بە هۆی بە دەسەڵات گەیشتنی ئیسلام لە ئێرانو ئەفغانستانو ئەلجەزایرو هەندێ شوێنیتر، هەم لە پێوەندیدا لە گەڵ کۆچی موسڵمانان بۆ وڵاتە رۆژئاواییەکان. ئەمە مەسەلەیەکە هێشتا فیمینیستە رۆژئاواییەکان ناتوانن قبووڵی بکەن.

بۆ نموونە، لە فەرەنسەدا دەرکردنی کچانی موسڵمان لە مەدرەسەکاندا، بە هۆی ئەوە کە سەرپۆش لەسەرکردن، یان حیجابی ئەوان، دژایەتی هەیە لە گەڵ یاسا فێرکارییەکانیان کە لەسەر بنەمای سکوولاریزمدا دامەزراون، ئینشعابی خستۆتە ناو فیمینیستەکانەوە، چوونکە هەندێکیان داکۆکی لەوەدەکەن کە کچان مافی ئەوەیان هەیە بە حیجابەوە بچنە مەدرەسەوە، هەندێکیتریان داکۆکی لە قەدەغەکردنی حیجاب دەکەن چوونکە پێیان وایە کە حیجاب سەمبولێکە لە چەوساندنەوەی پیاوسالارانەی ژنانی موسڵمان(فریدمەن[1] لە رۆژنامەکاندا). فیمینیستە فەرنسییەکان بە مەبەستی پشتیوانی کردن لە قەدەغەکردنی حیجابی کچە موسڵمانەکان لە مەدرەسەکاندا، داکۆکی لە تەسەورە

1- jane Freedman، نووسەری ئەم کتێبەی فیمینیزم و مامۆستای مەسەلە سیاسییەکانی فەرەنسە و ئەورووپایە لە زانکۆی «ساوت هامپتۆن»ی بەریتانیادا. تەوەری سەرەکی لێکۆڵینەوەکانی، رەگەزو مەسەلە سیاسییەکانی ئەورووپایە. هەندێك لە کتێبەکانی بریتین لە: سیاسەتیفمینیستی، ئەفسانەکان و سەمبولەکان(1997): ژنان، کۆچ و شوناس لە فەرەنسەدا(2000) – و. ك

www.pertwk.com

رۆژئاواییەکان دەکەن سەبارەت بە وەی کە ئیسلام ئاینێکی پیاوسالارو سەرکوتکەری ژنانەو، دەیانەوێ لە سەتر بوونی کۆمەڵگای فەرەنسیش لە ورووە بسەلمێنن. ئەوان شێوەکانی پێکهاتنی رەگەز لەناو زنجیرە پێوەندییەکانی دەسەڵاتدا نادیدە دەگرنو، زۆرێك لە فیمینیستە فەرەنسییەکان بەمەبەستی سەلماندنی ئەوەکە کەلتووری فەرەنسی، لە سەرترە لە کەلتووری پیاوسالارانەی ئیسلام، تووشی ئەو مەترسییە دەبن کە شوێنی(پێگەی)خۆیان وەك ژنانێکی سپیپێست لەناو زنجیرە پێوەندییەکانی دەسەڵاتی پۆست کلۆنیالیزمدا نادیدە بگرن.

مەسەلەگەلێکی لەوجۆرە ئەوە دەسەلمێنن کە فیمینیستە رۆژئاواییەکان بە شێوەیەکی ئەورووپا تەوەرانە بیردەکەنەوەو، ئەزموونەکان و روانگەکانی ژنانی وڵاتانیترو کەلتوورەکانیتر نادیدە دەگرنو، رێساو چوارچێوە رۆژئاواییەکان بەسەر ئەم ژنانەدا دەسەپێنن. ژنانی جیهانی سێهەم زۆربەی کات وەك قوربانیگەلی کارتێکراوی سەرکوتکراوی پیاوسالاری، چاویان لێ دەکراو، رۆڵی کاریگەرییەکانیان نادیدە گیراوە. بۆ نموونە، چاندرا مۆهانتی ئاماژە بەم خاڵە دەکات کە شێوەی باسکردنی فیمینیستە رۆژئاواییەکان سەبارەت بە مەسەلەگەلێکی وەك خەتەنە کردنی کچان، یاسای بنەماڵەی ئیسلامیو...، بوەتە هۆی ئەوە کە ژنانی « جیهانی سێهەم »وەك قوربانی گەلێکی ناتەوان وێنا بکرێن(مۆهانتی و ئەوانیتر،57:1991). ئەگەر فیمینیستەکان دەیانەوێ لەو ئەورووپا تەوەرییە دوور بکەونەوە، دەبێ لە پێوەندییەکانی دەسەڵاتی پۆست کلۆنیالیستی، لەم جیهانەیدا کە تیایدا خەریکی چالاکی کردنن ئاگاداربن. ئەمە مەسەلەیەکی تەواو قورس و ئاڵۆزە و هەروەك ئاوتاربراە[1](201:1993) دەڵێ: « ئێمە بەهۆی

1- Avtar Brah

هەزاران پرۆسەی ئابووری، سیاسی و ئایدۆلۆژیکییەوەیە، کە لەناو ئەم پێوەندییانەی دەسەلاتی جیهانیدا جێهان دەبێتەوە».

جنسییەت و نەتەوە

ئەم راڤەکردنانەی فیمینیزم و پێوەندییەکانی دەسەلاتی جیهانی، ئاماژە بەوە دەکەن کە پێویستە شیکارییەکی رەگەزانە لەسەر پرۆژە نەتەوەییەکان و پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان ئەنجام بدرێت. لەگەڵ ئەوەشدا، شیکاری سیاسی لەسەر نەتەوەکان و ناسیۆنالیزم، یەکێکە لە بوارەکانی لێکۆڵینەوە کە بە هۆی نادیدەگرتن یان بە کەم گرتنی پێوەندییە رەگەزییەکان، لە لایەن فیمینیستەکانەوە رەخنەی لێگیراوە. هەرچەند لە ناو پرۆژە نەتەوەیی و قەومییەکاندا حەتمەن هەندێ رۆڵی دیاریکراو بە ژنان سپێردراوە، بەڵام تیۆرسیەنەکان زۆربەی کات لێیان غافڵ بوونەو، نەیانتوانیوە شیکردنەوە لەسەر ئەوتێکەڵ بوونە جیاوازە(ادغام متمایز)ی پیاوان و ژنان لە ناو ئەم پرۆژە نەتەوەییانەدا بکەن. کەواتە، فیمینیستەکان هەموو هەوڵەکانیان تەرخان کردووە بۆ مەسەلەکانی جنسییەت و نەتەوەو، تێگەیشتن لە یارمەتییە جۆراوجۆرەکانی ژنان بە پرۆژەکانی بنیاتنانەوەمی وڵات. نیرایووالّدیویس و فلۆیائانتیاس [1] لە قسەکانیاندا سەبارەت بە جنسییەت ونەتەوە دەڵێن کە ژنان لە پرۆسە نەتەوەییو قەومییەکاندا بە چەند شێوەیەکی دیاریکراو بەشداری دەکەن(یووال – دیویس و ئانتیاس 1989): وەك سەرلە نوێ بەرهەم هێنەرانی کەمینەی نەتەوەیی؛وەك سەرلە نوێ بەرهەم هێنەرانی سنوورەکانی گرووپە نەتەوەیی، یان قەومییەکان: وەك هۆکارەسەرەکییەکانی گواستنەوەی بەهاکانی کۆمەڵگا؛وەك رێساکانی جیاوازیگەلی نەتەوەیی یان قەومی؛وەك بەشدارانی چالاك و

1- Nira yaval-davis & Floy anthias

هەڵسووڕاو لە خەباتە نەتەوەییەکاندا. لە هەموو ئەم نموونانەدا، ژنان لە پڕۆژە قەومی و نەتەوەییەکاندا بەشدارن و ئەوبەشدارییەشیان جیاوازە لەوەی پیاوان. یووال دیویس(1997) دەڵێ، هەربەم هۆیەوە، ناتوانین بە بێ ئاوڕدانەوە لە رەگەزو نەتەوەو کارتێکردنەکانیان لەسەر یەکدی، بە دروستی لێیان تێبگەین. تێگەیشتنێکی لەمجۆرە هەم بۆ شکڵ بەخشین بە هەرسیاسەتێکی فیمینیستی نێودەوڵەتی پێویستە، هەمیش بۆ شیکردنەوەیەکی رێکوپێکی فیمینیستی لە سەر مەسەلەگەلێکی وەك کۆچ و رەگەزپەرەستی.

کۆتایی هاتنی جەوهەرخوازی؟

نارەزایی دەربڕینەکانی نووسەرە فیمینیستە ڕەش پێستە جیهان سێهەمییەکان، زۆرێك لە فیمینیستە سپی پێستەکانی ناچار کردووە بە تیۆرە گشتێنەر(تەعمیمدەر)ەکانیان سەبارەت بە ئەو ستەمە هاوبەشەی کە دەکرێتەسەر ژنان، بچنەوەو، هەروەها جیاوازییەکانی نێوان ژنان وەك گرووپێك قبووڵ بکەن. بە هەرحاڵ قبووڵ کردنی جیاوازی، تەنها هەنگاوێکە لەوبارەوە کە ئایا باشترین رێگەی پەرەپێدانی پلانێکی فیمینیستی کە نەك تەنها بە کەمینەیەکی دەسرۆیشتوو، بەڵکوو بە هەموو ژنان قازانج بگەیەنێت چییە؟ بۆ نموونە، باسکردن لە سەر باشترین شێوەی تیۆریزە کردنی کاریگەرییە دوولایەنەکانی رەگەزپەرەستیو رەگەزخوازیو خەباتکردن لە دژی هەردووکیان لە یەککاتداو، لە ئاکامدا رەفتارکردنی دادپەروەرانە لەگەڵ ژنانی هەم رەش و هەمیش سپیدا هێشتا درێژەی هەیە. جیا لەوەش، رەخنەکانی فیمینیستە ڕەش پێستەکان، کە پەردەیان لەسەر گشتاندنی درۆیین، یان جەوهەرخوازی شاراوەی نووسینەکانی نووسەرە

سپی پێستە فیمینیستەکان هەڵگرت، ئاماژە بە جۆرەکانی‌تری جیاوازییەکانی نێوان ژنان دەکەن کە، فیمینیستەکان پێویستە لە کاتی تیۆری سازی کردن سەبارەت بە پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، ئاوڕیان لێ بدەنەوەو هەوڵ بدەن رێگەچارەگەلێك بدۆزنەوە بۆزاڵبوون بە سەر هەموو جۆرەکانی سەر کوتکردنو دەسەڵاتدا: جیاوازییە چینایەتییەکان، هەڵوێست وەرگرتنی رەگەزانە، هەروەها جیاوازیگەلی تەمەنی، توانایی و ئاینی، تەنها ژمارەیەك لەو جیاوازییانەن کە دەبێ ئاوڕیان لێ بدرێتەوە.

پاش راگەیاندنی گرنگایەتی ئاوڕدانەوە لە جیاوازییەکانی نێوان ژنان، کێشەیەکی ئاشکرا دەمێنێتەوە سەبارەت بەوەی کە فیمینیستەکان دەبێ چۆن بەرەنگاری کاریگەرییە دوولایەنەکانی جۆرە جیاوازەکانی سەرکوتکردن ببنەوە؟ تەنانەت هەندێ کەس رایانگەیاندووە کە خۆخەریك کردن بە جیاوازییەوە، وەکوو تەورێکە لە ریشەی سەرجەم پڕۆژەی فیمینیستی بدرێتو، لەبەرئەوەی کە ناتوانرێت تیۆرێکی گشتی پەیدا بکرێت کە سەبارەت بە هەموو ژنان، بەبێ جەوهەراندنی مانای « ژن بوون»، راستی لە خۆبگرێت، کەواتە فیمینیستەکان هەر لە سەرەتاوە تاوانبار(مەحکووم)ن. ئەم مەسەلەیە ئەمرۆکە بۆ فیمینیستەکان پێگەیەکی بە راستی دژوار دێنێتە ئاراوە: ئایا ئەوان دەبێ درێژە بە کەڵك وەرگرتن لە شوناسی بە کۆمەڵی « ژنان »بدەن؟ یان دەبێ واز لەم هەوڵەیان کە هەرچەند رەنگە لەبەرانبەر کێشەی جیاوازیدا مەحکووم بێت، بێنن، تەنها بە تیۆری سازی کردن سەبارەت بە گرووپگەلێکی دیاریکراوی ژنان، خۆیان بە مەسەلەگەلێکەوە خەریك بکەن کە پێوەندییان بە ژنانێکی تایبەتەوە هەیە لە بارودۆخ گەلێکی تایبەتدا؟ ئەلیزابێت ئێسپلمەن(171:1988) بەمجۆرە باسی ئەم کێشەیە دەکات:

تیۆری فیمینیستی مۆدێرن، بەرەورووی بارودۆخێکی دژوار بووەتەوە: ئایا بە

مەبەستی چاوپۆشی کردن لە ئیمتیازەکانی چینی مامناوەندی سپی پێست، دەبێ فیمینیزم پشتگوێ بخرێت؟ جیا لەوەش، چەندین جۆر قسەکردن لە سەر فیمینیزم لە ئارادایە(کە بەپێی جۆری شیکردنەوەی کرۆکی سەرکوتکردن، هۆکارەکانیو، ئەوشتانەی کە بۆ کۆتایی هێنان بەم سەرکوتکردنە پێویستن، لەگەڵ یەکدیدا فەرقیان هەیە)، و، ئەو بارودۆخە دژوارەش هەرهەموویان دەگرێتەوە – چوونکە دیارە هەموویان لەسەر ئەساسی عیبارەت گەلێکی بونیادی دامەزراون، لەوانە؛ «وەکوو ژن»؛ هەوڵدان بۆ جیاکردنەوەی رەگەز، لەچین و نەژاد؛ هەوڵدان بۆ بەرەنگاری کردنی چین و نەژاد، بە هۆی تێکەڵ کردنی توخمگەلی جیا، بۆ بەدەست هێنانی دەرئەنجامی تێکەڵ کردنی شوناس ورەگەزو نەژادو چین. ئەگەر ئێمە نەتوانین رەگەز، لە نەژادو چین جیا بکەینەوە، ئەگەر نەتوانین وەك ژنێك قسە لە سەر ئەوسەرکوتکردنەی بکەین کە ژنان رووبەرووی بوونەتەوە، یان نەتوانین وەکوو ژنێك باس لە ئەزموونی ژن بکەین، ئایا فیمینیزم رووبەرووی مەترسی دارمانی بناغەکانی نابێتەوە؟

لە بنەڕەتدا ئەوپرسیارەی کە ئێسپلمەن هاوکات لەگەڵ فیمینیستەکانی تردا دەیخاتەڕوو ئەوەیە کە ئایا تاوانی جەوهەرخوازی لە دژی بەشێکی هەرەزۆری تیۆری فیمینیستی، تاوانێکە کە هیچ وەڵامێکی نییەو دەتوانێ سەرجەم پرۆژەی فیمینیستی ئیفلیج بکات و – لە راستیشدا دەیکات – بناغەکانی برووخێنێ؟ چوونکە هەروەك لە پێشەکی [ئەم کتێبەدا] باسم کرد، پێناس کردنی بونیادیی فیمینیزم زۆربەی کات لەم بنەمایەوە دەس پێدەکا کە [فیمینیزم] سەبارەتە بە شیکردنەوەی سەرکوتکردنی ژنان و هەوڵدان بۆ چارەسەر کردنیشی – ئەگەر فیمینیستەکان نەتوانن سەبارەت بە «ژنان»وەك گرووپ قسە بکەن، ئایا فیمینیزم دەبێ بە تەواوەتی لە ناو بچێت؟

www.pertwk.com

کەواتە زۆرێك لە فیمینیستەکان لەو باوەڕەدان کە تاوانی جەوهەرخواز بوون بە شێوەیەکی خراپ و نادروست دەخرێتە پاڵیانو، رەنگە بتوانرێت پشت بەم ئیستدلالەوە ببەسترێت کە تەنانەت ئەگەر بتوانرێت تیۆرە فیمینیستییەکان بە جەوهەرخوازی تاوانبار بکرێن، ئەومەسەلەیە بە ڕاستی هیچ بایەخ و گرنگییەکی نییە. مرۆڤ تەنانەت دەتوانێ بڵێ کە ئەم زاراوەی جەوهەرخوازییە مەرجی سەرەکی هەموو تیۆرێکی سیاسی تەجویزییە، یان لەڕاستیدا یەکەم مەرجە بۆ هەر تیۆرێك کە دەیەوێ کۆمەڵانی خەڵك هان بدات بۆ گۆڕانکارییەکی کۆمەڵایەتی. بۆ نموونە، تیۆرسیەنە سۆسیالیستەکان، سەبارەت بە چینی کرێکار وەك گرووپێك قسە دەکەن، بە بێ ئەوەی کە وەك پێویست ئاوڕ لە جیاوازییە جۆراوجۆرەکانی ناو چینی کرێکار بدەنەوە؛ دەتوانرێت بەمجۆرە ئیستدلال بکرێت کە تەنانەت تیۆرسیەنە لیبراڵەکانیش کاتێك قسە لەسەر«تاك»وەك ئینسانێکی عاقڵ دەکەن، دەس ئەکەن بە جەوهەرخوازی. ئەم جۆرە جەوهەرخوازییە، بۆ ڕاپەڕاندن(بسیج)ی کۆمەڵایەتی شتێکی پێویستەو دەتوانێت ئامرازێکی گرینگ بێت بۆ پێك هێنانی شوناسی بە کۆمەڵ. هەروەها بۆ ئەوکەسانەش کە خۆیان لە پێگەیەکی پەراوێزیو بندەستیدا دەبینن، وەرگرتنی(اتخاذ)شوناسگەلی نەگۆڕو«جەوهەری کراو»، دەتوانێ وەك ئامرازێکی گرینگی ستراتیژیك لە خزمەتیاندا بێت بۆ خەباتکردن لە دژی هەموو جۆرەکانی سەرکوتکردنو، هەر واشی لێ دێت(فاس 1989).

ئەم بارودۆخە دژوارە فیمینیستییە ئەگەر وەڵامێکی هەبێت بۆ جیاوازیو جەوهەرخوازی، ئەوا لە ڕێگەی پاش بنەماخوازی و پۆست مۆدێرنیزمەوە دەتوانێت ئەو وەڵامە بداتەوە. تاوتوێ کردنی کاریگەرێتی ئەم بزووتنەوە تیۆرییانە(نقری) لە سەر فیمینیزم، بابەتی بەشی دوایییە.

فیمینیزم گەلی پاش بنەماخوازو پۆست مۆدێرن

ئێمە لەرێگەی تاوتوێ کردنی رەخنە فیمینیستییەکانی رەش پێستەکان لە سەر هەندێك لە ئەندێشە فیمینیستییەکانی سپی‌پێستەکانەوە، هەروەها شێوەی کەمتەرخەمییان لە بەرانبەر«جیاوازی»دا، سەرەنجام لە دژوارییەکانی باسکردن لە سەرکوتکردنێکی هاوبەش بۆ هەموو ژنان، تێ گەیشتووین. ئەم کێشانە بە ئاشکرا پێوەندییان بە یەکێك لە بابەتە سەرەکییەکانی ئەم کتێبەوە هەیە واتە،بابەتی یەکسانیو جیاوازیو ئەو کێشانەی کەئەم دووچەمکە چارەنووسسازە رووبەڕووی تیۆروکردەی فیمینیستییان کردوونەتەوە. رەخنەجەوهەرخوازانەکانی بیرکردنەوەی فیمینیستی، ئەم باسەی لێ کەوتۆتەوە کە ئایا بە ڕاستی کەڵك وەرگرتن لە ژنان، وەك وتەزایەك بۆ شیکردنەوە، کارێکی دروستە، یان لە توانادا هەیە؟ هەندێك لە فیمینیستەکان لە ناو تیۆرە پاش بنەماخوازو پۆست مۆدێرنەکاندا بە دوای وەڵامێکدا گەڕاون بۆ ئەم بارودۆخە دژوارو، ناڕەزایی دەربڕینانە، چوونکە [ئەوتیۆرانە] کۆمەڵە رێگەچارە گەلێکی ئەڵتەرناتیڤ فەراهەم دەکەن بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر کێشەی«جیاوازی»و بەرەنگار بوونەوەی ئەو کێشانەی کە پەیوەستن بە ئەزموونەکانو شوناسەکانی ژنانەوە. ئەم فیمینیزمە پاش بنەماخوازو پۆست مۆدێرنانە، نەك تەنها قایلن بە جیاوازییەکانی نێوان پیاوان و ژنان، یان جیاوازییەکانی نێوان خودی ژنان، بەڵکوو هەروەها قایلن بەو جیاوازییە دەروونیو پێکهێنەرەی وجوودی ژن، یان جیاوازییەك«لەدەروونی ژن»دا(ئۆوانز125:1995). ئەوان تەسەورکردنی شوناسێکی نەگۆڕی ژنانە رەت

www.pertwk.com

دەکەنەوەو لەو باوەڕەدان کە دەتوانن بەمجۆرە زاڵبن بە سەر ئەو کێشانەی جەوهەرخوازی، کە فیمینیستەکانی‌تر بە ناچار رووبەڕوویان بوونەتەوە. بەڕای هەندێك لە فیمینیستەکان، ئەم دوورکەوتنەوەیە لە شوناس گەلی نەگۆڕو قابیلی ناسین، حەرەکەت کردنێکە بۆ پێشەوە کە دەتوانێت بە سەرباسی بە ڕواڵەت لە بنەهاتووی یەکسانی و جیاوازیدا زاڵ بێت. لەگەڵ ئەوەشدا، بە بڕوای ئەوانی‌تر، ئەم روانگە پاش بنەماخوازیو پۆست مۆدێرنیستییانە، بەکردەوە، زیان بە ئامانجی فیمینیزم دەگەینن. فیمینیزم گەلی پۆستمۆدێرنو پاش بنەماخواز، زۆربەی کات وەك کۆمەڵە تیۆرییەك دەخرێنە بەر باسو لێکۆڵینەوە، وەك بڵێی پۆست مۆدێرنیستو پاش بنەماخواز، سیفەتگەلێکی قابیلی جێگۆڕکێ پێکردن بن. لێرەشدا پۆست مۆدێرنو پاش بنەماخواز، هاوشێوەی جۆرەکانی‌تری فیمینیزم، کۆمەڵێك هەڵوێستی جیاوازی تیۆرانەو تەجویزی لەخۆ دەگرنو، کەواتە، ناتوانرێت بە ئاسانی ئەو دوانە پۆلێن بکرێنو لێك جیا بکرێنەوە.بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، ئەوەڕاستە کە ئەم دووجۆرە فیمینیزمە، لە خۆگری خاڵ گەلێکی هاوبەشو سەرچاوە و تێڕوانین گەلێکی هاوبەشن. بەمجۆرە ئەم مەسەلەیە کە خوێندکارانو مامۆستایانی زانکۆ، کاتێك کە سەبارەت بە تیۆری فیمینیستی دەنووسن، فیمینیزم گەلی پۆست مۆدێرنو پاش بنەماخواز بە تیۆرێکی تاکانە(واحد) لە قەڵەم ئەدەنو شیکردنەوەیان لە سەردەکەن، دەتوانرێت بە شتێکی دروستو پەسەندکراو لە قەڵەم بدرێت(ئووانز1995). ئەم واقعییەتە کە پۆست مۆدێرنیزم، چوونکە زاراوەیەکە کە هەڵگری هەڵوێستو تیۆرگەلێکی یەکجار زۆرو بەرفراوانە هەر بۆیە، ناتوانرێت بە ئاسانی روونکردنەوەی لە سەر بکرێتو

هەروەها پێناس کردنیشی گەلەك دژوارتر دەبێ. هەروەك جودیس‌باتلێر[1](3:1992) دەڵێ:

مەسەلەی پۆست مۆدێرنیزم، دیارە بۆخۆی مەسەلەیەکە، چوونکە – بە چاوپۆشی کردن لە هەموو شتێك – ئایا بەڕاستی شتێك بەناوی پۆست مۆدێرنیزم، بوونی هەیە؟ ئایا پۆست مۆدێرنیزم جۆرە وەسفکردنێکی مێژوویی، یان جۆرە هەڵوێست وەرگرتنێکی تایبەتی تیۆرانەیە؟، هەروەها بۆ زاراوەیەك کە ئەزموونێکی تایبەتی جوانناسانەی روون کردۆتەوە کە ئێستا لە تیۆری کۆمەلایەتی‌و بەتایبەت تیۆری سیاسی‌و کۆمەلایەتی فیمینیستیدا کەلکی لێ وەردەگیرێت، ئەم مەسەلەیە چ مانایەکی هەیە؟ ئەم پۆست مۆدێرنیستانە کێن؟ ئایا ئەوە ناوێکە کە کەسێك بۆخۆی هەڵی دەبژێرێت؟ یان زۆربەی کات ناوێکە کە ئەگەر کەسێك رەخنەیەك لەسەر ناسێنەر[2]، یان شیکارییەکی ئیستدلالی ئەنجام بدات، یان گومان لە یەکگرتن‌و یەکپارچەبوونی وێناکردنە کۆمەلایەتییە گشتییەت(تمامیت) بەخشەکان بکات، ئەوناوەی لە سەر دادەنرێت؟

هەر لەم نووسینەدا، باتلێر بە شێوەیەکی ئیستدلالی دژایەتی ئەو ئاراستانە دەکات کە دەیانەوێ پۆستمۆدێرنیزم‌و پاش بنەماخوازی تێکەڵ بە یەکدی بکەن‌و هەروەها دژایەتی کەلك وەرگرتنی‌هاوچەشن لەو دووزاراوەیە دەکات(4:1992). بیروڕای فیمینیستەکانی‌تر ئەوە بوە کە رەنگە پێناس‌کردنی زاراوەی پاش بنەماخوازی ئاسانترلە پێناس‌کردنی پۆستمۆدێرنیزم بێت، ئەویش لەبەر ئەوە کەرەنگە بتوانرێت پاش بنەماخوازی ئاسانتر لە پۆستمۆدێرنیزم، پەیوەست بکرێت بە بوارێکی داخراوتری چالاکی فیکرییەوە(بیسلی89:1999).

1- Judith Butler

1- ناسکار

www.pertwk.com

لەم حاڵەتەدا هەم دەتوانین پاش بنەماخوازی وەك ئاراستەیەك لە قەڵەم بدەین کە هاوشێوەی پۆست مۆدێرنیزمە بەلام قابیلی دەس‌نیشان کردنیشەو، هەمیش وەك بەشێك لە پۆست مۆدێرنیزم چاوی لێ بکەین(89:1999). لە گەڵ ئەوەشدا، دیارە هەردوو ئەم ئاراستانە، کۆمەڵە تایبەتمەندی گەلێکی گرینگی هاوبەشیان هەیە کە ئەو ئیجازەیەمان پێ ئەدەن بتوانین لە بارەیانەوەو هەروەها لەبارەی کاریگەرییان لە سەر فیمینیزمدا قسەبکەین.

پاش قسەکردن لە سەر ئەم جۆرە دژوارییانەی روونکردنەوەی پۆست مۆدێرنیزم و پاش بنەماخوازی، پرسیارێك کە دەمێنێتەوە ئەوەیە کە ئەم ئاراستانە، دەتوانن چ پێوەندییەکان لەگەڵ فیمینیزمدا هەبێت؟

هەندێك لە فیمینیستەکانی وەك جیەن‌فلاکس[1](1990) بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە تیۆری فیمینیستی، بە ناچار پۆستمۆدێرنە، چوونکە گومان لە پێناس‌کردنە گشتی‌و نەگۆڕو سروشتییەکان لەسەر پێوەندییە رەگەزییەکان دەکات. هەر بە هەمان شێوە پاتریشیاوات[2](1998) دەڵێ کە ئەگەر پۆستمۆدێرنیزم بەرەخنەگرتنێك لە ئەندیشەکانی هەڵقوڵاوی [سەردەمی] رۆشنگەری لە قەڵەم بدەین، لەم حاڵەتەدا دەتوانین ئیستدلال بکەین کە فیمینیزم هەمیشە یاریدەدەری ئەو رەخنەیە بوە کە لەسەر رۆشنگەری گیراوە، بەپێی ئیستدلالەکەی ئەو، تەسەورکردنی ناسێنەرێکی گشتی و عاقڵ، لەناو جەوهەری خودی پیاواندایە، هەروەها تێگەیشتن لە مێژوو وەك گێڕانەوەیەکی گەورە سەبارەت بە پێشکەوتن. هەروەها تیۆرگەلی فیمینیستی مەعریفە، ئەوتەسەورە ئینکار دەکەن کە مەعریفە، رەنگدانەوەیەکی عەینیی هەموو جیهانە دەرەکی‌و سەربەخۆکانە(و177:1998) بە هەر حاڵ، فیمینیست گەلی پۆستمۆدێرنیستو

1-Jane Flax
2- Patricia Waugh

پاش بنەماخواز، دوای دەربڕینی ئەو قسەیە، ڕەخنەیان لەو فیمینیستانەیتر گرتووە کە پێناسکردنە پیاوسالارانەکانیتریان لە سەر«ژنێتی»و«پیاوێتی»ڕەت کردۆتەوەو، لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵیان داوە بۆ خۆیان ماناگەلێکی تازەو نەگۆڕیان بۆ بدۆزنەوە، بەشێوەیەك کە بەپێی پێناس کردنەکەیان، هەموو جۆرەکانی فیمینیزم بە پۆست مۆدێرن نایەنە ئەژمار. لیندا ئالکۆف[1](1988) لەورووەوە ڕەخنە لە هەندێ فیمینیستی وەك مێری دیلیو ئادریەنریچ دەگرێت کە، پێی وایە«فیمینیزمێکی کەلتووری»یان هەڵبژاردووە ــ فیمینیزمێك کە لە هەوڵەکانیدا بۆ گێڕانەوەی ئەرزش و بەهای سیفەتە بە کەم گیراوە «ژنانە» کان، سەرلەنوێ ئایدۆلۆژیای سروشت یان جەوهەرێکی ژنانە بە چنگ دێنێتەوە. کریس ڤیدۆن[2] فیمینیستی پاش بنەماخواز، ڕەخنە لەو سەرلەنوێ بە چنگ خستنە دەگرێو دەڵێ:

هەندێك لە دایلۆگە فیمینیستییەکان، بە هێنانە ئارای گوتارگەلێکی ئەڵتەرناتیف،هەوڵیان داوە مۆدێل گەلێکی ئەڵتەرناتیف لەسەر«ژنێتی»بە دەستەوە بدەن... لە هەرکام لەم مۆدێلانەدا، ئەڵتەرناتیڤێك لەسەر حەقیقەتی «ژنێتی»پێشنیار دەکرێت کە، سەرچاوەیەکی ئەڵتەرناتیڤی مانایی، زەمانەت کەرێتی، سەلماندنی مانا بۆ ژیانی کۆمەڵایەتی، زەرووریيە بەڵام وەها گوتارێك بە مەبەستی مانا بەخشین بە ژنێتییەکی ناوپیاوسالارانەی ڕاستەقینەی جەوهەری، ناچار هەوڵ ئەدات بە یەکجاریو بۆ هەمیشە«ژنێتی»دەس نیشان بکات. لەلایەکیترەوە، هیچ فیمینیزمێکی پاش بنەما خواز، کە پابەندە بە پرەنسیپی جیاوازیو بەدرەنگ خستن(تعویق)ەوە، هەرگیز بە یەکجاریو بۆ هەمیشە، هیچ مانایەك دەسنیشان ناکاتوناپیچەسپێنێت. لە ڕوانگەی پاش بنەماخوازیدا،

1- Linda Alcoff
2- Chris Weedon

www.pertwk.com

ژنێتیو پیاوێتی هەمیشە لەئارادان، بەڵام «زەینییەت»کە زۆربەی گوتارەکان هەوڵ ئەدەن دەسنیشانی بکەنو بیچەسپێنن، بەردەوام لە حاڵی پەرشو بڵاوبووندایە
(99:1987)

ڕەنگە ئەمە یارمەتییەکی گرینگی پاش بنەماخوازیو پۆستمۆدێرنیزم بێت بۆ فیمینیزم: واتە، گومانکردن لە چەمکی پێناسکردنێکی چەسپاو لەسەر ژنێتیو، لێدانی تەورێك لە ڕیشەی وتەزاگەلی ژنو پیاوو، ژنێتیو پیاوێتی . بۆ بنەماشکێنی وتەزاکانو شوناسە شیکارییە نەگۆڕەکانو هەروەها جووڵانەوەی پاش بنەماخوازانو پۆستمۆدێرنیستەکان بە تایبەت لە ڕێگەی چەمکی گوتارەوە ــ هەر وەك ڤیدۆن دەڵێ ــ کە دەتوانێت ڕوونکردنەوەی پێکهاتەکانو ڕەفتارە کۆمەڵایەتییەکان و هەروەها جۆری کارکردی دەسەڵات لەناو کۆمەڵگادا ئاسانتر بکات، زمان دەورێکی سەرەکی دەبینێ:

بە هۆی وێناکرنێکی گوتارەوە، کە لە دەزگا کۆمەڵایەتییەکان، شێوەکانی بیرکردنەوەو زەینییەتی تاکەکەسیدا، بە پرەنسیپێکی ڕێکخەری کۆمەڵگا لە قەڵەم دەدرێ، پاش بنەماخوازیی فیمینیستی دەتوانێ لە ڕێگەی شیکارییەکی تێرو تەسەلو دیاریکراوی مێژووییەوە، کارکردی دەسەڵات بە قازانجی بەرژەوەندییە تاکەکەسییەکانی خۆی ڕوون بکاتەوەو شیکردنەوەش بکات لە سەر ئەو دەرفەتانەی کە بۆ خۆڕاگرتن لە بەرانبەریدا بوونیان هەیە. ئەمە تیۆرێکە کە بە لە قەڵەمدانی زەینییەتو خودئاگایی بەشتانێك کە دەسکردی کۆمەڵگان لە ناو زماندا، وەك پێگەیەك (ناوەندێك) بۆ خەباتو گۆڕانکاری «بالقوە»، دەوری ناسێنەری خودی حازری[1] عاقڵی ئۆمانیسم دەسڕێتەوەو پەکی دەخات. زمان بە

1- Self - Present

پێچەوانەی ئیدیعای گوتاری ئۆمانیسم، شتێکی روونو ئاشکرا(شفاف)نییەو، بەیانگەری «جیهانی راستەقینە» نییە. ماناکان پێش ئەوەی بە زمان دەربێن، بوونیان نییەو، زمان سیستمێکی ئەبستراکت نییە بەڵکوو هەمیشە لەرووی کۆمەڵایەتیو مێژووییەوە، لە ناو گوتارەکاندایە. گوتارەکان، پیشاندەری بەرژەوەندییە سیاسییەکانن، هەر بۆیە هەمیشە لەسەر بە دەست هێنانی پلەوپایەو دەسەڵات لە گەڵ یەکدیدا ململانێ دەکەن. پێگەی(ناوەندی)ئەم ململانێکردنە بۆ دەسەڵات، زەینییەتی تاکەو ئەمەش خەباتێکە کە تاک تیایدا چالاکەو دەور دەبینێ، بەڵام کەسایەتییەکی بالأمەقام نییە
(ڤیدۆن1987:41).

بە مجۆرە فیمینیست گەلی پۆستمۆدێرنو پاش بنەماخواز، لەو باوەڕەدان کە ژنێتیو پیاوێتی، هەرگیز ماناگەلێکی نەگۆڕ، یان ئاشکراو دیاریکراویان نییەو، هەروەها داکۆکی لە بنەماشکێنی ئەو پرۆسانەی دەکەن کە بە پێی ئەوانە، هەندێك لە سیفەتە ــ تارادەیەك ــ ژنانە یان پیاوانەکان پێناس دەکرێن. ئەو شتەی کە بۆ ئەم پرۆسەی بنەماشکێنییە گرینگو زەروورییە، شیکردنەوەی ئەو گوتارە جۆراوجۆرانەیە کە پێکهاتە ئیستدلالییەکانی تاکەکان وەك ناسێنەرگەلێك پێناسەدەکەن. ئەم گوتارانە، لەناو دەزگاکانو پرۆسە رەقیبەکاندان و بەردەوام لە سەر وەفاداربوون بە ناسکارە تاکەکسییەکان، لەگەڵ یەکتریدا ململانێ دەکەن. جەوهەری پیاوێتی و ژنێتی، یەکێك لە پێگە هەرە گرینگەکانی خەباتی درێژخایەنی «تاك»ە بۆ خەباتکردن بە مەبەستی چەسپاندنی(تپبیت) مانایەکی کاتی(موقت) بە قازانجی پێوەندییەکانی دەسەڵات و بەرژەوندییە تایبەتە کۆمەڵایەتییەکان.

لە رەخنەکانی پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدێرن لە سەر هەندێك لە جۆرەکانی فیمینیزمدا، بەش گەلێك هەن کە بە ڕاستی پێوەندییان بە بابەتەکەمانەوە هەیە، بە تایبەتی جەخت کردن لەسەر گۆڕینی چییەتی پیاوێتی و ژنێتی و بەهەڵە بە نەگۆڕ و گشتی لە قەڵەم دانی ئەم دوانەو، گومانکردن لە زەینییەتی تاك. لەگەڵ ئەوەشدا خودی فیمینیست گەلی پاش بنەماخوازو پۆستمۆدێرن، بە هۆی کەمکردنی توانای شیکردنەوەی فیمینیستی(بە تایبەت لە رووی سیاسییەوە)، کەوتوونەتە بەر رەخنەوە، هەر چەند رەخنەکانیش کەمن. بۆ نموونە، لیندائالکۆف پێی وایە ئەوشتەی کە خۆی بە «ناولێنان» لەناو هەندێك لە ئەندیشە پۆست مۆدێرنیستییەکاندا ناودێری دەکات ــ ئەم ئایدیایە کە وتەزای «ژن» خەیاڵێکی پووچ و بێهوودەیە ــ تێڕوانینێکی نێگەتیڤی لێ دەکەوێتەوە کە ناتوانرێت بە شێوەی هێزیکی راپەڕێنەر(جووڵێنەر) بە کار بهێنرێت: «ئێوە ناتوانن بزووتنەوەیەك راپەڕێنن کە هەمیشە نەیارە: دەبێ ئەڵتەرناتیڤێکی پۆزەتیڤتان هەبێ، تەسەورێك لە داهاتوویەکی باشتر کە بتوانێت خەڵك وا لێ بکات لە کات و هێزو توانایان مایە بنێن(تەرخان بکەن) بۆ بەدیهاتنی ئەو خواستە»(421:1988). ئایا پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدێرنیزم، بەجەخت کردن لەسەر بنەماشکێنی مانا، دەتوانن ئەو ئامانجە پۆزەتیڤ و چارە نووس سازەی کە فیمینیستەکان مەبەستیانە، فەراهەم بکەن؟ رەخنەیەکی دووهەم دەگەڕێتەوە بۆ روانگەی پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدێرنیزم لە سەر دەسەڵات و، بە شێوەیەکی روونتر، جۆری پیشاندانی دەسەڵات بە شێوەیەکی پەڕاکەندە لەسەرانسەری کۆمەڵگادا. رەخنەگران بەمجۆرە ئیستدلال دەکەن کە ئەم تەسەورکردنەی دەسەڵات، بواری کۆمەڵایەتی و بەتایبەت رەخنەییانەی پێوەندییەکانی دەسەڵات نادیدە دەگرێت(والبی1992).

سیاسەتی شوناس، یان سیاسەتی لارەهێڵ(مۆزب)

بەمجۆرە، فیمینیست گەلی پۆستمۆدێرن و پاش بنەماخواز، داکۆکی لە بنەماشکێنیی وتەزای نەگۆڕی«ژن»دەکەن و جۆرەکانیتری فیمینیزمیش بە هۆی جەوهەرخوازبوونیان لە هەولەکانیاندا بۆ پێناسکردنی ژنێتی و پیاوێتی، دەخەنە بەر رەخنەوە. ئەم رەخنەیەی پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدێرن، رەنگە لە چاو ئەو بارودۆخە دژوارەی کە پێشتر بە تێر و تەسەلی قسەمان لەسەر کرد، بەشتێکی دڵخوازو باش بێتە بەرچاو و، دیارە زۆربەی فیمینیستەکانیش رەخنەگرتن لە هەرجۆرە«سەروو ــ گێڕانەوە»یەکی گشتاندنخواز سەبارەت بە سەرکوتکردنی ژنان بەجیدی وەردەگرن. بەڵام ئایا مانای ئەم قسەیە ئەوەیە کە بە پشتگوێخستنی ژنان وەك وتەزایەکی شیکارانەو، دوورکەوتنەوە لە خەباتە سیاسییەکان لەسەر بنەمای شوناسی بە کۆمەڵەوە، شتێکی زەروورییە؟ دیارە نەء !. ئەوە شتێکی تەواو گرینگە کە فیمینیستەکان هەر جۆرەجیاوازییەکی نێوان ژنان بە هێند بگرن و ئەو نارەزاییانەش کە بەرانبەر وێناکردنی ژنان وەك شوناسێکی

www.pertwk.com

بەکۆمەڵ دەرئەبڕێن بە جیدی وەربگرن. بەڵام ئەم قسەیە ئەوە ناگەینێت کە ئیدی خەباتکردنی بەکۆمەڵ کارێکی مەحاڵە. هەروەك وتمان، رەنگە وەرگرتنی شوناسگەلی بە کۆمەڵ، دەورێکی گرینگ ببینێت لە خەباتی سیاسیدا. گرینگ ئەوەیە کە ئەم شوناسانە بچەسپێنرێن و بکرێن بە شوناس گەلێکی نەگۆڕ. یەکێك لەو فۆرمول بەندییانەی کە هەوڵی داوە لە کێشەی جیاوزی تێبپەڕێنێت و شێوەیەکی(میتۆدێکی) گونجاو بۆ راپەڕاندنی گشتیی ژنان، بەبێ پشتگوێ خستنی جیاوازییەکانی نێوانیان، پێشنیار بکات، مۆدێلی «سیاسەتی لارەهێڵ»ە. هەروەك نیرایووال – دیویس(13:1997)رروونی دەکەنەوە: «لە سیاسەتی لارەهێڵدا»، یەکێتی و یەك چەشنی «ئیستنباتی»، جێی خۆیان ئەدەن بەو دایلۆگانەی کە هەڵوێستە دیاریکراوەکانی بەشداربوانی ئەم دایلۆگانە و هەروەها ئەو«مەعریفە ناتەواو»ەی کە هەرکام لەو هەڵوێستە سەقامگرتووانە دەتوانن پێشکەشی بکەن، بەرەسمییەت دەناسێت. ئەمە سیاسەتێکی«ائتلافی»یە، کە تیایدا خەڵك، جیاوازییەکان و لەهەمان کاتیشدا ئامانجە هاوبەشەکانیان دەس نیشان دەکەن و، ئەم ئامانجە هاوبەشانەن کە شوناسێکی بە کۆمەڵ فەراهەم دەکەن. بەڕای من فیمینیزم، بۆئەوەی بەردەوام وەك هێزێکی دەسەلاتداری سیاسی و هێزێکی لایەنگری«گۆڕان» بمێنێتەوە، دەبێ شوناسی بەکۆمەڵی ژنان بە هێند وەربگرێت و لەهەمان کاتیشدا دان بەجیاوازییەکاندا بنێت. دەتوانرێ ئەم شوناسە بە کۆمەڵە لەناوئامانجێکی هاوبەشدا ببینرێتەوە ــــ واتە،خەباتکرن لەدژی هەمووجۆرەکانی سەرکوتکردن. هەرچەند جۆری ئەم دەسەلات و سەرکوتکردنانە لە سەردەمێکەوە بۆ سەردەمێکیترو لە کۆمەڵگایەکەوە بۆکۆمەڵگایەکیتر فەرق دەکات،بەڵام دەتوانرێت یەکگرتنێك تەرتیب بکرێت لە دژی ئەو سەرکوتکردنە جۆراوجۆرانەی کە لە ئارادان و بۆ گەییشتن بەم ئامانجەش بە سەر جیاوازییەکاندا زاڵ بین. هەر بەهەمان شێوە ،هەرچەند رەخنەی پۆست مۆدێرن و

پاش بنەماخوازی ئاماژەی بە «هەڵە بوونی » گەڕان بە دوای تیۆرە گشگیرە روونکەرەکانی نابەرابەری (نایەکسانی) لە دەسەڵاتدا کردووە، بەڵام من پێم وایە کە یەکەم؛ وەها شتێك ئەوە ناگەیەنێت کە فیمینیزم دەبێ واز لەگەڕان بەدوای پێوەندی هۆکار و بەرهۆکار(علت ومعلول) بێنێت و، دووهەم؛ فیمینیستەکان دەبێ درێژە بەهەوڵەکانیان بدەن بۆ روونکردنەوەی هۆکاری نابەرابەرییەکان لەدەسەلاتی کۆمەڵگاکاندا، تاکوو بتوانن بەسەریاندا زاڵ بن.

واژەنامە

کوردی	فارسی	ئینگلیزی
ئاوسبوون	باروری	FERTILITY
ئاین – ئاینزا	دین – مذهب	RELIGION
ئیحساس – هەست	احساس	SENTIMENT
ئاراستە	رویکرد	ATTUTUDE
ئیستدلال-بەلگە هێنانەوە	استدلال	REASONING
ئەنجومەنی هاریکاری	شرکت تعاونی	COOPERATIVE
ئۆبژە – بابەت	ابژە – موضوع	OBJECT
ئەویدی	دیگری	THE OTHER
ئێکۆلۆژی – ژینگەناسی	بوم شناسی	ECOLOGY
بزووتنەوەی کرێکاری	جنبش کارگری	LABOUR MOVEMENT
بازار	بازار	MARKET
بەخۆنامۆبوون	ازخودبیگانگی	ALIENATION
بنەماڵەی ناوکی	خانواده هسته ای	NUCLEAR FAMILY
باوك سالاری	پدرسالاری	PATERNALISM
بەشداریکردنی سیاسی	مشارکت سیاسی	POLITICAL PORTICIPATION
بڕیاری کۆمەڵایەتی	قرارداداجتماعی	SOCIAL CONTRACT
بزووتنەوەکۆمەڵایەتییەکان	جنبش‌های اجتماعی	SOCIAL MOVEMENTS

SOCIAL REPRODUCTION	بازتولیداجتماعی	بەرهەم هێنانەوەی کۆمەلأیەتی
UNEMPLOYMENT	بیکاری	بێکاری
VALUE	ارزش	بەها – بایەخ
DEPRIVATION	محرومیت	بێبەش بوون
FAMILY	خانواده	بنەماڵە
TAX	مالیات	باج
VARIABLE	متغیر	بگۆڕ
INSTITUTION	نهادی شده	بەدەزگایی کراو
PRODUCT	محصول	بەرهەم – بەرهەم هێنراو
BASE	اساس	بناغە – بنەما
BIOLOGY	زیستشناسی	بایۆلۆژی – ژینگەناسی
GLOBALIZATION	جهانیشدن	بەجیهانیبوون
MEDICAL	پزشکی	پزیشکی
POST MODERNISM	فراتجدد / پستمدرنیزم	پۆست مۆدێرنیزم
PROGRESS	پیشرفت	پێشکەوتن
RELATIONS OF PRODUCTION	روابط تولید	پێوەندییەکانی بەرهەم هێنان
PORNOGRAPHY	هرزەنگاري – وقاحتنگاري	پۆرنۆگرافی
JUSTIFICATION	توجیه	پاساوهێنانەوە
SOCIAL STRUCTURE	ساختاراجتماعی	پێکهاتەی کۆمەلأیەتی
SOCIAL STATUS	پایگاه اجتماعي	پێگەی کۆمەلأیەتی
IMDUSTRY	صنعت	پیشەسازی
MASCULINITY	مردانگي	پیاوێتی

www.pertwk.com

CRIMINILOGY	جرمشناسی	تاوانناسی
CRITICAL THEORY	نظریه انتقادي	تیۆری رەخنەگرانە
DISCRIMINATION	تبعیض	جیاوازی قایلبوون
DIFFERENCE	تفاوت	جیاوازی
GENDER	جنسیت	جنسییەت
EXPLOITER	استثمارگر	چەوسێنەر
MIDDLE CLASS	طبقة متوسط	چینی مامناوەندی
SERVICE CLASS	طبقة خدماتي	چینی خزمەتگواز
WORKING	طبقة كارگر	چینی کرێکار
CONCEPT	مفهوم	چەمك
POLITICAL PWER	قدرت سیاسی	دەسەلأتی سیاسی
ANTI SEMITISM	یهودستیزی	دژە جوولەکەبوون
DEMOCRACY	دمکراسی – مردمسالاری	دیمۆکراسی، خەڵك سالاری
DISCRIMINATION OF INCOM	توزیع درآمدوثروت	دابەشکردنی داهات و سامان -
INSTITUTION	نهاد – مؤسسه	دەزگا، دامەزراوە
INTRNAL COLONIALISM	استعمارداخلی	داگیرکاری ناوخۆیی
SOCIAL DARWINISM	داروینیسم اجتماعی	داروینیزمی کۆمەلأیەتی
WELFARE STATE	دولت رفاه	دەوڵەتی خۆشگوزەرانی
division of labor	تقسیمکار	دابەشکردنی کار
PSYCHOLOGY	روانشناسی	دەروونزانی
PSYCHOONALYSIS	روانکاوی	دەروون شیکاری

GESTATION	بارداري- حاملگي	دووگیانی
CONTRACEPTION	جلوگيري ازحاملگي	ڕێگرتن لەئاوسبوون
LEGITIMACY	مشروعيت	ڕەوایەتی
ROLE	نقش	ڕۆڵ – دەور
RACISM	نژادپرستي	ڕەگەزپەرەستی
SEX	جنس	ڕەگەز
CRITIC	ناقد	ڕەخنەگر
INTELLECTUL	روشنفكر	ڕۆشنبیر
CONTINUUM	پيوستار	زنجیره
JENRE	نوع(ادبى – هنرى)	ژانر
FEMINITY	زنانگي	ژنێتی
SUBALTERN	فرودست	ژێردەست – بندەست
SYMBOL	نماد	سەمبول
ORIGIN	اساس	سەرچاوە
NATURE	طبيعي	سروشتی
REVOLUTION	انقلاب	شۆڕش
ANALYSIS	تحليل	شیکاری – شیکردنەوە

www.pertwk.com

EVIL	شر	شەڕ
PROPERTY	روسبيگري	قەحبەگەرێتی ، سۆزانیی
EMPLOYMENT	اشتغال	کارکردن
MINORITY	اقليت	کەمینە
CULTURE	فرهنگ	کەلتوور
domestic labour	كارمنزل	کاری ناوماڵ
industrial society	جامعه صنعتي	کۆمەڵگای پیشەسازی
SLAVERY	برده داري	کۆیلەداری
COLONIALISM	استعمار	کلۆنیالیزم- داگیرکاری
PROBLEMATIC	مسألەساز	کێشەساز
PRACTICAL	عملى	کردەیی
SOCIALPRESSURE	فشاراجتماعى	گوشاری کۆمەڵایەتی
ETHNIC GROUP	گروه نژادي	گرووپی ڕەگەزی
REGRESSION	بازگشت	گەڕانەوە
SOCIAL CHANGE	تغييرات اجتماعى	گۆڕانكارییەكۆمەڵایەتییەکان
DOUBT	شك	گومان
GENERALIZATION	تعميمدادن	گشتاندن
BOBY	بدن – جسم	لەش – جەستە
COMPETITION	رقابت	ململانێ
INSTINCT	غريزه	مەیل، غەریزە
STRIKES	اعتصاب	مانگرتن
MEANING	معنى	مانا – واتا

NATIONALISM	مليتگرائي	نەتەوەخوازی، ناسیۆنالیزم
RASE	نژاد	نەژاد
HETEROSEXUALITY	ناهمجنس خواهی	ناهاوڕەگەزخوازی
REPRODUCTION	تجدید نسل	وەچەخستنەوە
CATEGORY	مقوله	وتەزا
DESCRIPTION	توصیف کردن	وەسفکردن
SITIZEN SHIP	شهروندی	هاولاتیبوون
forces of production	نیروهای تولید	هێزەکانی بەرهەم هێنان
POVERTY	فقر	هەژاری
SIGN	نشانه	هێما
CAUSE	علت	هۆکار
HOMOSEXUALITY	همجنس خواهی	هاوڕەگەزخوازی
NOTURAL LAW	قانون طبيعي	یاسای سرووشتی
EGALATARIAN	برابري خواه	یەکسانیخواز

پەراوێزەکان

Afshar, H. and Maynard, M. (eds) (1994) The Dynamics of 'Race' and Gender: Some Feminist interpretations. London: Taylor & Francis.

Alcoff, L. (1988) Cultural feminism versus post-structuralism: the identity crisis in feminist theory, Signs, 13(3): 405-36

Allen, J. (1990) Does feminism need a theory of the state?, in S. Watson (ed.) Playing the State. London: Verso.

Anthias, F. and Yuval-Davis, N. (1992) Racialized Bundaries. London: Routledge.

Aziz, R. (1997) feminism and the challenge of racism: deviance or differ-ence?, in H. S. Mirza (ed.) Black British feminism. London: Routledge.

Becchi, C. (1991) Pregnancy, the law and the meaning of equality, in E. Meehan and S. Sevenhuijsen (eds) Equality politics and Gender. London: Sage.

Banks, O. (1981) facesof of feminism. Oxford: Martin Robertson.

Barrett, M. (1980) women's Oppresion Today. London: Verso.

Barrett, M. and Mcintosh, M. (1982) The Anti-Social Family. London: Verso.

Barrett, M. and Phillips, A. (eds) (1992) Destabilizing Theory: Contempor-ary Feminist Debates. Cambridge: Polity Press.

Beasley, C. (1999) What is Feminism? London: Sage.

Beechey, V. (1997) Some notes on female wage labour in capitalist pro-duction, Capital and Class, 3:45-66.

Beechey, V. (1978) Women and production: a critical analysis of some sociological theories of women's work, A. Kuhn and A. wolpe (eds) Feminism and Materialism. London: Routledge and Kegan Paul.

Benhabib, S. (1988) The generalized and the concrete other, in S. Benhabib and D. Cornell (eds) Feminism as Critique. Minneapolis, MN: Uni-versity of Minnesota Press.

Bock, G. and Thane, P. (eds) (1991) Maternity and Gender Policies. London: Routledge.

Borchorst, A. and Siim, B. (1987) Women and the advanced welfare state- a new kind of patriarchal power?, in A. Showstck Sassoon (ed.) women and the State. London: Hutchinson.

Brah, A. (1993) Difference, ditersity, differentiation: pricesses of raciali-sation and gender, in J. Wrench and J. solomos (eds) Racism and Migration in Western Europe. Oxford: Berg.

Brown, W. (1988) Manhood and politics. Totowa, NJ: Rowman and little-fied.

Brownmiller, S. (1975) Against Our Will: Men, Women and Rope. New Yourk: Simon & Shuster.

Brydon, L. and Chant, S. (1989) Women in the Third World, Aldershot: Edward Elgar.

Bunch, C. (1986) Lesbians in revolt, in M. Pearsall (ed.) Women and Values. Belmont, CA: Wadsworth.

Butler, J. (1988) Variations on sex and Gender: Beauvoir, Wittig and Foucault, in S. Benhabib and D.

Cornell (eds) Feminism as Critique. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Butler, J. (1990) Gender Trouble. New Yourk: Routledge.

Butler, J. (1992) Contingent foundations: feminism and the question of postmodernism, in J. Butler and J.W. Scott (eds) Feminists Theorize the Political. New York: Routledge.

Butler, J. (1993) Bodies that Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'. New York: Routledge.

Califia, P. (1981) Feminism and sadomasochism, Heresies, 12:30-4.

Carby, H.V. (1997) White woman listen! Black feminism and the bound-aries of sisterhood, in H.S. Mirza (ed.) Black British Feminism. London: Routledge.

Chodorow, N. (1978) The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender. Berkeley, CA:University of Calitornia Press.

Chodorow, N. (1989) Feminiation and Psychoanalytic Theory. Cambridge: Polity Press.

Corea, G. (1985) The Mother Machine:Reproductive Technologies from Artificial Insemination to Artificial Wombs. New York: harper and Row.

Corea, G. (ed.) (1985) Man-Made Wamen. London: Hutchinson.

Dahlerup, D. (1987) Confusing concepts – confusing reality: a theoretical discussion of the patriarchal state, in A. Showstack Sassoon (ed.) Women and the State. London: Hutchinson.

Dale, J. and Foster, P. (1986) Feminists and State Welfare.london: Rout-ledge and Kegan Paul.

Dalla Costa, M. and James, S. (1972) The Power of Women and the Sub-version of the Community. Bristol: Falling Wall Press.

Davis, A. (1981) Women, Race and Class. London: Women's Press.

De Beauvoir, S. (1949) le deuxieme sexe. Paris: Gallimard.

Delmar, R. (1986) What is Feminism?, in J. Mitchell and A. Oakley (eds) What is Feminism? Oxtord: Blackwell.

Delphy, C. (1984) Close to Home. London: Hutchinson.

Delphy, C. (1996) Rethinking sex and gender, in D, Leonard and L. Adkins (eds) Sex in Question: French Materialist Feminism. London: Taylor & Francis.

Diamond, I. and Hartsock. N. (1998) Beyond interest in politics: a comment on Virginia Sapiro's When are interests interesting? The problem of political representation of women, in A. Phillips (ed.) Feminism and Politics. Oxford: Oxford University Press.

Dworkin, A. (1981) Pornography: Men Possessing Women. London:Women's Press.

Eisenstein, H. (1984) Contemporary Feminist Thought. London: George Allen & Unwin.

Eisenstein, H. and Jardine, A. (1988) The Future of Future of Difference. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Eisenstein, Z. (1984) Feminism and Sexual Equality. New York: Monthly Review Press.

Elshtain, J.B. (1981) Public Man, Private Woman: Women in Social and Political Thought. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Elshtain, J.B. (1983) On the 'family crisis', Democracy, 3(1): 137-9

Enloe, C. (1983) Does Khaki Become You? The Militarization of Women's lives. London: Pluto Press.

Enloe, C. (1990) Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics. Berkeley, CA: University of California Press.

Evans, J. (1995) Feminist Theory Theory Today. London: Sage.

Firestone, S. (1979) The Dialectic of Sex. London: Women's Press.

Flax, J. (1990) Postmodernism and gender in feminist theory, in L. Nicholson (ed.) Feminism/Postmodernism. New York: Routledge.

Fraise, G. (1995) Muse de la Raison: Democratie et exclusion des femmes en France. Paris: Gallimard.

Freedman, J. (1997) Femmes Politiques: mythes et symboles. Paris: L'Harmattan.

Freedman, J. (in press) 'L'affaire des foulards': problems of defining a feminist anti-racist strategy in French schools, in K. Blee and F.W. Twine (eds) Feminism and Anti-Racism: International Perspectives. New York: New York University Press.

Fuss, D. (1989) Essentially Speaking: Feninism, Nature and Difference. London: Routledge.

Gardiner, F. (ed.) (1997) Sex Equality Policy in Western Europe. London: Routledge.

Gilligan, C. (1982) In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Griffin, S. (1981) Pornography and Silence: Culture's Revenge against Women. New York: Harper and Row.

Harding, S. (ed.) (1987) Feminism and Methodology. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Hartmann, H. (1979) Capitalism, patriarchy and job segregation by sex, in Z. Eisenstein (ed.) Capitalist Patriarchy. New York: Monthy Review press.

Hartmann, H. (1981) The unhappy marriage of Marxism and feminism towards a more progressive union, in L. Sargent (ed.) Women and Revolution. London: Pluto Press.

Hedlund, G. (1988) Women's interests in local politics, in K.B. Jones and A.G. jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender. London: sage.

Hernes, H. (1987) Women and the Welfare state: the transition form private fo pubic dependence, in A. Showstack Sassoon (ed.) Women and the State. London: Hutchinson.

Hernes, H. (1988) The welfare state citizenship of Scandinavian women, in K.B. Jons and A.G. Jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender. London: Sage.

Hill Collins, P. (1990) Black Feminist Thought: Knowledge, Comsciousness and the Politics of Empowerment. New York: Routledge.

Hills, J. (ed.) (1986) Feminism and Polotical Theory. London: Sage

Hirsch, M. and Fox Keller, E. (eds) (1990) Conflicts in Feminism.i New York: Routledge.

www.pertwk.com

hooks, b. (1981) Ain't I a Woman. Boston, MA: South End Press.

hooks, b. (1984) Feminist Theory:From Margin to Center. Boston, MA: south End Press.

hooks, b. (1990) Sisterhood, political solidarity between women, in S. Gunew (ed.) Feminist Knowledge: Critique and Construct. London: Routledge.

Hurtig, M.-C. and Pichevin, M.-F. (1986) La difference des sexes. Paris: Tierce.

Jackson, S. and Scott, S. (1996) Introduction, in S. Jackson and S. Scott (eds) Feminism and sexuality. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Jaggar, A. (1983) Feminist Politics and Human Nature. Totowa, NJ: Rowman and Allanheld.

James, S.M. (1993) Mothering: a possible Black feminist link to social transformation, in S.M. James and A.P.A. Busia (eds) Theorizing Black Feminisms. London: Routledge.

Jayawardena, K. (ed.) (1986) Feminism and Nationalism in the Third World. London: Zed Press.

Jeffreys, S. (1993) The lesbian Heresy: A Feminist Perspective on the lesbian Sexual Revolution. Melbourne: Spinifex Press.

Jenson, J. and Sineau, M. (1995) Mitterrand et les Francaises. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.

Jonasdottir, A. (1988) On the concept of interest, women's interests, and the limitations of interest theory, in K.B. Jones and A.G. Jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender. London: Sage.

Kanter, R.M. (1977) Men and Women of the Corporation, New York: Basic Books.

Koedt, A. (1972) The myth of the vaginal orgasm, in A. Koedt, E. Levine and A. Rapone (eds) Radical Feminism. New York: Quadrangle.

Landes, J.B. (ed.) (1998) Feminism: The public and the Private. Oxford: Oxford University Press.

Laqueur, T. (1990) Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Lewis, J. (1986) Feminism and welfare, in J. Mitchell and A. Oakley (eds) What is Feminism? Oxford: Blackwell.

Lister, R. (1997) Citizenship: Feminist Perspectives. Basingstoke: Macmillan.

Lorde, A. (1984) Sister Outside. Tumansberg, NY: Crossing Press.

Lovenduski, J. (1986) Women and European Politics: Contemporary Feminism and Public Policy. Brighton: Harvester Wheatsheaf.

Lovenduski, J. and Norris, P. (eds) (1993) Women in Politics. Oxford: Oxford University Press.

Mackinnon, C. (1982) Feminism, Marxism, method and the state: an agenda for theory, Singns, 7(3): 530-45.

Mackinnon, C. (1987) Feminism Unmodified: Disclosures on Life and Law. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mackinnon, C. (1989) Toward a Feminist Theory of the State. Cambeidge, MA: Harvard University Press.

Marshall, T.H. (1950) Citizenship and Social Class. Cambridge University Press.

Mclntosh, M. (1978) The state and the oppression of women, in A. Kuhn and A. Wolpe (eds) feminism and materialism. London: Routledge and Kegan paul.

Meehan, E. and Sevenhuijsen, s. (eds) (1991) Equality Politics and Gender. London: Sage.

Mellor, M. (1996) Myths and realities, New Left Review, 217: 132-7.

Mies, M. (1986) Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the Intenational Division of Labour. London: Zed Books.

Mies, M. and Shiva, V. (1993) Ecofeminism. London: Zeb Books.

Millett, K. (1970) Sexual Politics: New York: Doubleday.

Minow, M. (1990) Adjudicating differences: conflicts among feminist lawyers, in M. Hirch and E. fox Keller (eds) Conflicts in Feminism.
New York: Routledge.

Mirza, H.S. (eds) (1997) Black British Feminism. London: Routledge.

Mitchell, J. (1971) Women's Estate. London: Penguin.

Mitchell, J. (1975) Psychoanalysis and Feminism? Oxford: Blakwell.

Mitchell, J. and Oakey, A. (1986) What is Feminism? Oxford: Blackwell.

Mohanty, C. (1988) Under Western eyes: feminist scholarship and colonial discourses, Feminist Review, 30:61-88.

Mohanty, C. (1992) Feminist encounters: locating the politics of experience, in M. Barrett and A. Phillips

(eds) Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates. Cambridge: Polity Press.

Mohanty, C. Russo, A. and Torres, L. (eds) (1991) Third World Women and the Politics of Feminism. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Morgan, R. (1980) Theory and practice: pornography and rape, in L. lederer(eds) Take Back the Night: Women on Pornography. New York: William Morrow.

Mouffe, C. (1992) Dimensions of Radical Democracy. London: Verso.

Narayan, U. (1997) Dislocating Cultures: Identities, Traditions and Third World Feminism. New York: Routledge.

Nye, A. (1989) Feminist Theory and the Philosophies of Man. New York: Routledge.

Oakley, A. (1972) Sex, Gender and Society. London: Temple Smith.

Oakley, A. (1986) Feminism, motherhood and medicine – who cares?, in J. Mitchell and A. Oakley (eds) What is Feminism? Oxford: Blackwell.

Oakley, A. (1997) A brief history of gender, in A. Oakley and J. Mitchell (eds) Who's Afraid of Feminism? London: Penguin.

Ogundipe-Leslie, M. (1993) African women, culture and another develop- ment, in S.M. James and A.p.A. Busia (eds) Theorizing Black Feminisms. London: Routledge.

Onlywomen (eds) (1981) Love Your Enemy? The Debate Between Hetero-sexual Feminism and Political Lesbianism. London: Onlywomen Press.

Ortner, S. (1998) Is Female to male as Nature is to Culture?, in J.B. landes (ed.) Feminism: The public and the Private. Oxford: Oxford University Press.

Pateman, C. (1987) Feminist critiques of the public/private dichotomy, in A. Phillips (ed.) Feminism and Equality. Oxford: Blackwell.

Pateman, C. (1988) The Sexual Contract. Cambridge: Polity Press.

Peterson, V. S. and Runyan, A.S. (1993) Global Gender lssues. Bouler, CO: Westview press.

Phillips, A. (1991) Engendering Democracy. Cambridge: polity Press.

Phillips, A. (1993) Democracy and Difference. Cambridge: polity Press.

Phillips, A. (1998) Democracy and representation: or, why should it matter who our representatives are?, in A. Phillips (ed.) Feminism and Politics. Oxford: Oxford University Press.

Raymond, J. (1996) Preface, in G. Corea (ed.) Man-Made Women. London: Hutchinson.

Reynolds, S. (1996) France between the Wars: Gender and Politics. London: Routledge.

Rich, A. (1976) Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution. New York: W.W. Norton.

Rich, A. (1980) Compulsory heterosexuality and lesbian existence, Signs, 5(4): 631-60.

Rich, A. (1986) Blood, Bread and Poetry: Selected Prose 1979-1985. New York: W.W. Norton.

Rowbotham, s. (1992) Women in Movement: Feminism and Social Action. New York: Routledge.

Sainsbury, D. (ed.) (1994) Gendering welfare States. London: Sage.

Sapiro, V. (1998) When are interests interesting? The problem of political representation of women, in A. Phillips (ed.) Feminism and Politics.

Oxford: Oxford University Press.

Scott, J.w. (1990) Deconstructing equality-versus-difference: or, the uses of poststructuralist theory for feminism, in M. Hirsch and E. Fox Keller (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Scott, J.w. (1996) Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of man. Cambridge, MA: Harvard University press.

Segal, L. (1987) Is the Future Female? Troubled Thoughts on Contemporary Feminism. London: Zed Press.

Segal, L. (1999) Why Feminism? Cambridge: Polity Press.

Shiva, V. (1988) Staying Alive: Women, Ecology and Development. London: Zed Press.

Short, C. (1996) Women and the labour party, in J. Lovenduski and P.

Norris (eds) Women in Politics. Oxford: Oxford University Press.

Showstack Sassoon, A. (ed.) (1987) Women and the State. London: Hutchinson.

Siim, B. (1988) Towards a feminist rethinking of the welfare state, in K.B. Jones and A.G. Jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender.

London: sage.

Siim, B. (1991) Welfare state, gender politics and equality policies: women's citizenship in the Scandinavian

www.pertwk.com

welfare states, in E. Meehan and S. Sevenhuijsen (eds) Equality Politics and Gender. London: sage.

Siltanen, J. and Stanworth, M. (eds) (1984) Women and the Public Sphere.

London: Hutchinson.

Smith, V. (1990) Split affinities: the cade of interracial rape, in M. Hirsch and E. Fox Keller (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Snitow, A. (1990) A gender diary, in M. Hirsch and E. Fox (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Spelman, E.V. (1988) Inessential Women: Problems of Exclusion in Feminist Thought. Boston: Beacon Books.

Squires, J. (1999) Gender in Political Theory. Combridge: Polity Press.

Stacey, M. and Price, M. (1981) Women, Power and politics. London: Tavistock.

Stanko, E. (1988) Keeping women in and out of line: sexual harassment and occupational segregation, in S. Walby (ed.) Gender Segregation at Work. Milton Keynes: Open University Press.

Stanworth, M. (ed.) (1987) Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine. Cambridge: polity Press.

Stanworth, M. (1990) Birth pangs: conceptive technologies and the threat to motherhood, in M. Hirsch and E. Fox Keller (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Stoller, R. (1968) Sex and Gender. New York: Science House.

Tabet, P. (1998) La construction sociale de l'inegalite des sexes. Paris: L'Harmttan.

Tong, R. (1992) Feminist Thought. London: Routledge.

Tronto, J. (1993) Moral boundaries. New York: Routledge.

Viennot, E. (1984) Des strategies et des femmes, Nouvelles Questions Feministes, 6-7: 155-63.

Viennot, E. (1994) Parite: les feminists entre defies politiques et revolution culturelle, Nouvelles Questions Feministes, 15(4):68-83.

Vogel, U. (1988) Under permanent guardianship: women's condition under modern civil law, in K.B. Jones and A.G. Jonasdottir (eds) The Politicl Interests of Gender. London: Sage.

Vogel, U. (1991) Is citizenship gender-specific?, in U. Vogel and M. Moran (eds) The Frontiers of Citizenship. Basingstoke: Macmillan.

Vogel, U. (1994) Marriage and the boundaries of citizenship, in B. Van Steenbergen (ed.) The Condition of Citizenship. London: Sage.

Walby, S. (1990) Theorizing Patriarchy. Oxford: Blackwell.

Walby, S. (1992) Post-post- modernism? Theorizing social complexity, in M. Barrett and A. Phillips (eds) Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates. Cambridge: Polity Press.

Walby, S. (1997) Gender Transformations. London: Routledge.

Waugh, P. (1998) Postmodernism and feminism, in S. Jackson and J. Jones(eds) Contemporary feminist Theories. New York: New York University press.

www.pertwk.com

Webster, P. (1981) Pornography and pleasure, heresies, 12:48-51.

Weedon, C. (1987) Feminist Practice and Poststrusturalist Theory. Oxford: Blackwell.

Weedon, C. (1999) Feminism, Theory and the Politics of Difference. Oxford: Blackwell.

Williams, P.J. (1993) Disorder in the house: the new world order and the socioeconomic status of women, in S.M. James and A.P.A. Busia (eds) Theorizing Black Feminism. London: Routledge.

Wittig, M. (1992) The Straight Mind. Hemel Hempstead: Harvester Wheat-sheaf.

Wittig, M. (1996) The category of sex, in D. Leonard and L. Adkins (eds) Sex in Question: French Materialist Feminism? London: Taylor & Francis.

Wollstonecraft, M. (1995) The Vindication of the Rights of Women. London: Everyman. (First published 1792).

Young, I.M. (1990) Justice and the politics of Difference. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Yuval-Davis, N. and Anthias, F. (1989) Women-Nation-State. London: Macmillan.

Yuval-Davis, N. (1997) Gender and nation. London: Sage.

www.pertwk.com

Jane freedman

feminism

Open university pre 88/2001

Transladed by Kurdish
farshid sharifi

www.pertwk.com

بەرهەمەكانی وەرگێڕ:

1- **هەشت نامە ــ** گۆنتەرگراس، كینــزابۆرۆئە - لەگەڵ شۆڕش جوانرۆیی - دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم - 2002

2- **فێربین چۆن بەسەر ترس و دڵەڕاوكێی خۆماندا زاڵ بین ــ** جۆرج باربارن - لەگەڵ شۆڕش جوانرۆیی - بنكەی ئەدەبی گەلاوێژ - سلێمانی 2002

3- **نامەیەك دەربارەی لێكبووردن** - جۆن لۆك - لەگەڵ شۆڕش جوانرۆیی - خانەی وەرگێڕان - سلێمانی 2004

4- **تێگەیشتنی تیۆرە سیاسییەكان** - تووماس ئسپراگێنــز - خانەی وەرگێڕان - 2005

5- **كورتە مێژووی گۆڕانكارییەكانی كۆمەڵناسی** - بۆتول - خانەی وەرگێڕان - سلێمانی 2005

6- **ئێمە و مۆدێرنیتە** - داریووش ئاشووری- (ئامادەی چاپ)

7- **فەرهەنگی زاراوەكانی فەلسەفە و زانستە كۆمەڵایەتییەكان** - ئینگلیزی - فارسی - كوردی (ئامادەی چاپ)

8- فیمینیزم - جیەن فریدمەن (ئامادەی چاپ)

www.pertwk.com